

Şerh-i Mesnevî

Tahir-ül Mevlevî

TEBRİK VE TEŞEKKÜR

Prof. Dr. Ali Nihat TARLAN

Konyalı münevver bir genç, merhum Tahir Olgun'un Mesnevî tercüme ve şerhini tab'a başladıklarını bana müjdelediği zaman ne kadar sevindim. Bugünün gençliği artık bu muazzam eseri okuyabilecek, üzerinde düşünme imkânını elde edecekti. Bu, hakikaten mübarek bir teşebbüstü. Senelerden beri Konya'da Mevlâna için tertip edilen ihtifaller, en payidar ve en olgun semeresini şimdi veriyordu.

Kanaatimce şark, Mevlâna'yı kâfi derecede tanımamıştır. Ve bunda mazurdur. Çünkü Mevlâna, beşerin görüş hudutlarını aşan bir irtifadır. Yalnız, itiraf etmeli ki garp Mevlâna'yı hakikaten anlamaya çalışıyor. Ve buna ihtiyaç hissediyor. Ve ona yaklaşanlar, hidayete eriyor.

Hidayete eriyor, diyorum. Bu hidayet, ya hem şekil ve hem ruh veya sadece ruh bakımından olur. Yalnız şeklen ve ismen Müslüman, eğer onun ruhunu kendine sindirmemişse, hakiki Müslümanlığa çok uzaktır. İnsan, belki kendisini aldatır, fakat Allah ve Resulünü aldatmak kabil midir?

Mevlâna'da hakiki Müslümanlık, belagatin en yüksek derecesi ile ifade edilmiştir. Ve bu Müslümanlık, şeklin değil mananın Müslümanlığıdır.

Basar basireti açık olanlar, sadece yaratılışın başlı başına bir mucize olduğunu ayan beyan görürler. O cepheden kör olanlar, bu nizam içindeki insicamı ile ikinci bir mucize olan yaratılışı içinde o nizamı alt-üst eden mucizeler arayacak derecede idraksizdirler. İşte hilkat bir Mevlâna yaratmıştır ki, nizamı kâinata hâlel gelmeden zuhur eden bu mucize karşısında, o körler ve idraksizler dahi imana gelmelidirler. Arzın ve dağların yüklenemediği büyük irfan emanetini, parmağının ucunda oynatan bahtiyarlardan biri de işte bu Mevlâna'dır. Onun azameti ve kudretini ve kudretinin azametini, irfanın mahiyetini, onun nasıl bir mücadele ve tefekkür ile elde edilebileceğini bir parça sezenler anlar.

Mesnevî'ye "mahz-ı Kur'an" yani Kur'an'ın içi ve özü derler. Eğer böyle bir teşbihe cevaz verilirse, Kur'an bir gül bahçesi, Mesnevî ise gül yağıdır. Gül yağında gülün şekli, zarafeti, harikulade tenasüp ve ahengi yoktur. Fakat onun ruhu vardır. Birincisi Tanrı, ikincisi kul işidir. Gül, şekil ile ruhtur. Gül yağı, yalnız bir ruhtur. Birkaç damla gülyağında bir gülistan mucizesini görebilecek gözler, onun üzerine eğilebilirler.

Demek ki, bu görüşe doğru bir hareket başlamıştır. Kör ve idraksiz madde medeniyeti, bütün tahribatını yaptıktan sonra, artık asil insan ruhlarında iflasa doğru gidiyor. Hayvanî şehvet ve ihtirasları hiçbir hudut tanımadan alabildiğine koşturan ve medeniyet kisvesine bürünen vahşet, beşeriyeti uçurumun kenarına getirmiştir.

İnsandaki hayvanî şehvet ve ihtiras, insan denen harikulade sanat eserinin bir piyedestlidir. Bu hayvanî kudret, insan denen şerefli mahluğu mukadder menziline iletecek binek atıdır. Bu canavar ve hudutsuz kudret, gemi azıyla aldı mı,

binicisinin akıbeti hüsrân ve ölümdür. Bu dizginlere hakim olan süvari, bu hakimiyetini ancak bileğindeki mana kudretine borçludur.

Demek ki Türk gençliği, mensup bulunduğu camianın bu hakiki insanî idrak içinde yaşamasını istiyor. Bu idrak, cemiyeti huzura kavuşturan bir ahlak nizamıdır. Ve bunun tek meyvesi, ileri medeniyettir. Din, her şeyden evvel bir ahlak nizamıdır. Bütün uzviyetinin saadetine matuf olan bu ahlak hissinin uzvî ve fanî zevklerin çok üstünde olduğunu düşünen ve bu hissin neticesinde kendini saran kayıtların engin saadetini duyan insan, hakikaten hür insandır.

Dinin metafiziği tasavvuftur. Hakiki tasavvuf, bir taraftan idrakin bütün ihtiyaçlarını karşılar, diğer taraftan cemiyet hayatına ideal bir nizam verir. Mesnevî, bu yolun en üstün eseridir.

Türbesine “âşıklar kalesi” adı verilen Mevlâna, “peygamber değildir, fakat kitabı vardır.”

İşte aziz Konyalı gençler, böyle bir insanın, böyle değerinde bir eserini kardeşlerine sunuyorlar. Bu eser, bugünün gençliğinin anlayabileceği sade ve metin bir Türkçe ile yazılmıştır. Tercüme ve şerh eden Tahir-ül Mevlevî (Tahir Olgun), kalemine üstadane tasarruf eden çok değerli bir edebiyat hocası idi. Ömrünü mensup olduğu tarikatın pirine bağlamış, ruhen Mesnevî’ye çok nüfuz etmiş, salâhiyetli bir zatın, bir ömür mahsulü olan büyük eserini ihya eden gençlerin başardıkları bu hizmet, bütün bir yurda, bütün bir Türklük âlemine şamil, mübarek bir hizmettir.

Konya’nın aydın gençliğini bütün kalbimle tebrik eder ve bir Türk sıfatı ile kendilerine sonsuz şükranlarımı arz etmeyi zevkli bir vazife bilirim.

Aziz Tahir Olgun, Türk gençliğine hediye ettiği parlak istikbalin nurları içinde ebediyen yaşasın.

Prof. Dr. Ali Nihad TARLAN

TASAVVUFUN MERHALELERİ VE MEVLÂNA

Nureddin TOPÇU

Mevlâna Celaleddin’in, birçoklarının meftun olduğu sanatkâr tarafı, onun zahiridir. Ahenk ile kafiye, güzel söz ile gözyaşının muhteşem terkibi olan sanat, kabuktaki parıltıdan ibarettir. Ancak halk kitlesi şekle düşkün, şairde de sanat taassubu hakim olduğundan, vahdet deryasının bütününden ayrılmaz damlası olan Hazreti Mevlâna’yı büyük şair diye övmek adet olmuştur. Güneşi güzel bir şamdan gibi, yıldızları birer inci tanesi halinde tasavvur etmekten hoşlanan gözlerimiz, her büyüklükte bir sanat arıyor. Sonsuzluğu bile sanat ölçüleri ile düşünebiliyoruz. Tasavvufta sanat, olsa olsa dervişin değneğidir, biz onun dervişliğini bu değnekle anlıyoruz.

Mevlâna’nın, dinî tecrübeyi bütün derinliği ile yapmış bir mutasavvıf olduğunu düşünmek, onu gerçek çehresi ile tanımak olacaktır. Tasavvuf, esasında bir ahlakî temizlenme yoludur. Bu temizlenme işi, insan olan varlığımızdan hareket ederek Allah’a kadar götüren bir yolculuğun sonucudur. Bu yolculuk, sonu olan varlığın daha yaşarken sonsuzluğa atlayışıdır; fenadan bekaya sıçrayışıdır.

Ruh dünyasında tam manasıyla bir atletizm denebilecek olan bu sıçrayış, gelişigüzel yapılan bir hamle ile olmuyor. Onun adabı, erkânı, usulü vardır. Tasavvufun, bizi insan olan varlığımızdan çıkarıp, Allah’a yaklaştıran, bazılarının tabiri ile Allah’la birleştiren hareketleri, üç safhadan geçmek suretiyle yapılmaktadır.

Birincisi hazırlık safhasıdır. Bu, tasavvufun riyazet ve feragat devresidir. Allah yolcusu, bu hazırlanmada terk veya inkâr basamaklarını atlayacaktır. Kendinde dünya yükü diye ne varsa hepsini birer birer ve şuurlu bir teslimiyetle terk edecektir. Terk hali, onun ruhunda önce bir istek, bir iştîyak, bir irade halinde parlar. İlk riyazetlerle işe başlayan derviş, bu yolun bitiminde sonsuzluğun temaşası ile karşılaşır. Manzara yok, şekil ve suret yok. Lakin derunî bir ihtişam, manzara imiş gibi etrafa yayılan bir mana, dünyamızı karartıda bırakan içsel bir aydınlık, bütünün fertlerine ayrılmaz muhteşem ve sarsıcı ifadesi, ruh atletini kendinden geçirir. Onda inkâr sevgisi başlar, dünya yükünü inkâr sevgisi.

Bu aşkın ilk hamlesi, servetten ve devletten geçme şevki ile kanatlanacaktır. Bu inkâr zor olmaz. Bilakis dervişte bir neşvedir. Mal ile mevki hırslarını ve bu varlıkların ağır yükünü, kirlerden temizlenir gibi kendinden atar, uzaklaştırır. Artık Allah yolculuğuna çıkanın geri dönmesi yoktur. Bu yolda ilerledikçe güçlük artar, şevk de beraber çoğalır. Temaşa edilen mana âlemi, basamak basamak ilerledikçe; daha genişler, enginleşir, sonsuzlaşır, sarhoş edici olur.

Derviş olgunlaştıkça, daha çetin inkârlar, evvelkini takip eder. İkinci basamakta evlattan ve irşattan geçme hali gerçekleşir. Evlattan geçme bir gönül yakısıdır, irşattan geçme ise akıl yakısı. Onları yaralarına yapıştırır çeker, koparır. Böylelikle şifa bulur. Evlat, Allah'ındır. Irşat ise, bütün kibirlerin hamalı olan zavallı aklın herzeleri... Bütün âlem, bütün akıl, bütün hikmet, dervişin bağrında parlayan aşk güneşinde, ateşe düşen bir kar damlası gibi eriyecektir. Şevkindeki lezzet hiçbir şeyde bulunmaz: Lezzet, hikmete değiştirilmez. Tasavvuf, hikmet değildir; ilahî hazdır. Onun yanında, felsefe ile beraber bütün ilimler ve bütün kaideler hakikatin posası hükmündedirler. İster tatlı, ister acı, hepsi de değersizdir. Derviş bunlara itibar etmez.

Mevlâna; evini, ailesini bir zaman ihmal etmiş. Bundan ne çıkar! Terk libasını o çoktan giyinmiş ve benimsemiştir. Aşkın ummanında aklın irşadı da lüzumsuz bir külfet sayılır. Sadece aşkın bir nevi tortusu, dumanı veya ondan fışkıran bir alev kalır ki, o da dışarıya çıkınca volkan ateşi gibi donup kalmaktadır: Bu şiirdir, neydir, sema'dır, her çeşit ifadedir. Aşkın kendisi değildir. Belki de ona yabancı bir unsurdur; zira donmuş ve dünyevî hüviyet kazanmıştır. Bu basamakta duran dervişin gözünde, evladın, çamurun içine atılan altından; ilmin de, sahte bir mankeni andıran şöhretle devletten farkı kalmamıştır.

Terk yolculuğu burada da nihayetlenmez. İlim denen kendindeki bulanık ve tatsız suyu bir batağa boşalttıktan sonra, hayallerle, hatıralardan sıyrılmaya başlayacaktır. Derviş, kendi ruh dünyasını dolduran yüzlerce hayali benliğinde bulacaktır veya onları kendinde eritip yok edecektir. Onları unutarak, değerlerini inkâr edecek, şuurunda bu çokluk resminin mütemadiyen raksetmesini böylece önleyecektir. Onda bizim dünyamıza karşı bir nevi yabancılık, hatırlama iradesini yok edici sanki yeniden bir doğuş hali peyda olacaktır. Bu içsel doğuş, bir nevi istiğ-fardır; tövbe ile temizlenmedir.

Daha sonra, duygulardan temizlenme kendini gösterir. Bu hal, bir nevi mahiyet değiştirmedir. Derviş, dinî denemenin bu basamağında, bizim çok ve rengârenk duygularımıza yabancılaşır. Dünyamızı dolduran bunca duygu verici hadiselerin karşısında duygusuz kalır; adeta kaskatı bir varlık kesilir. Bizim sevindiğimize sevinmez; bizi yakan acılarla yanmaz olur. Onu bizim duygularımızın terennümçüsü zannederek şairler arasına koymak gaflettir, anlayışsızlıktır.

Tasavvuf, sanat değildir. Hazreti Mevlâna'yı ve Yunus Emre'yi şiirlerindeki ahenkte arayanlar, kabuğu öz zannedenlerdir.

Nihayet iradeden sıyrılma, duygusuzluk bölgesine varan dervişi varlık kâbusundan kurtarır; selamet denizine sürükler. Burada benlik gayyaya gömülür, ölümle dirim bir olur. Bedene bağlılık iradesi de kalmaz. İstekler sahibine iade edilir.

Bu zirveye tırmanan derviş, zaferi kazanmıştır. Çile bitmiş, kulun işi tamam olmuştur. Terk mıntıkasının bu zirvesinde uçmak için, hidayetden başka bir şey olmayan, kanat beklenir.

Terk bölgesi sonuna kadar böylece aşıldıktan sonra, tasavvufun ikinci safhası olan vecd, istiğrak başlar. Bu safhada, varlığa ait bütün vehim ve çilelerden, söylediğimiz sıra ile birer birer boşalan ruha, hakikat dolacaktır. Boşalmadıkça dolma yok. Dünyasından boşalmayan kaba ukba dolmuyor. Dünya heveslerinden ve varlık vehimlerinden tamamıyla sıyrılan bu kap ve kalıp, ancak böylelikle tam manası ile Allah'ın emrine girebilir. Taşındığı safrayı bütün bütün atan varlık, dünyevî muvazenelerden halas olarak bir baş dönmesine tutulur. Vecd, ruhta baş dönmesi halini andırır. Vecd denen bu baş dönmesi, ruhu mutlak âlemine yükseltir; onunla birleştirir. Bu birleşme iki kürenin çarpışması gibi bir sarsıntı ile başlar. Uluhiyetle teması geçen ruh, tahammülü güç olan sonsuz bir zevkin kucağında sarhoş olur. Burada ebedîlik ve sonsuzluk mekânsız bir an içinde gerçekleşir. İstiğrak denilen aşırı vecd hali, dervişin miracıdır. İçerisinde büyük huzura doğru yükselişin hissedildiği bu hal, fırtınalıdır; kendinden tam geçme halidir. Varlığın büsbütün ortadan kalkarak, sadece hazzın kaldığı haldir. Onda Allah'a teması hazzı dile gelir. Temasın şiddetli olduğu anlar, dervişe "Enel-Hakk" dedirtir. Bu anın sarhoşluğunu bütün hayatlarına yayarak vecd zevkini aklın anahtarı yapanlar, bu düsturu hakikat diye kabul ettiler. Damla, denizden kendisini nasıl ayırsın?

Ancak dinî deneme, vecd ile de bitmiyor. Vecd, kendi kendinin gayesi değildir. O sadece gayeye götüren geçittir. Onun gayesi, huzura ulaştırmaktır. Tasavvufun üçüncü ve son merhalesi, huzur safhasıdır. Vecd ve istiğrak kemal haline geldi mi; derviş huzur denizine yükseliyor, varlığı, mutlak huzur kaplıyor.

Vecd içinde başlayan fırtınanın feryatlarıyla terennümleri, huzurda tam sükûna kavuşur. Zira huzur, şiddetli fırtınayı takip eden ruhtaki tam ve mutlak sükûndur. Huzurda fırtına durur, aşk devam eder. Ancak damarlara siner. Feryat iken hayat olur. Gerçeğin teması ile yaşanması birleşir. Ruh bütün eşyaya ve varlıklara dağılır; hepsi ile birden birleşir. Engel olan çokluk ortadan kalkar. Murat olan vuslat hasıl olur. Vecdden huzura geçmekle, aşkı ihzar eden vecdin yok olduğu zannedilmesin. Bazı anlarda yaşanan vecd, huzur halinde dervişin varlığında eriyerek hayatının bütün anlarına ve varlığının bütün zerrelere yayılmıştır. Feryat ve sarhoşluk yerine, varlığın dilinden anlayan ve varlıkla hem-bezm olan bir ahenk meydana gelmiştir. Huzur halinde vecd, dervişin varlığından taşarak, bütün varlıkları işba etmiştir; sonra da her şeyden aynı ahenkle taşmaktadır. Huzur, doyulmayan bir sevdadır. Göze muhtaç olmadan görmedir; uzuvlardan müstağni bir yaşayıştır. Huzur, Allah'ın huzurudur. Onda varlıkları ve manzaraları anlatmak, dışarıdan imkânsızdır. O, içsel keşifler yapma halidir; büyük dost ile sohbet halidir. Onda, varlığına esir insanın hiç bilmediği lütuflar, âlemler ve muradlar saklıdır. Bu hale ulaşan dervişin iradesi ve dilekleri bizimkinden büsbütün başka olur. Onda bizimkinden başka mahiyette olan dilek ve hayat, bir ve aynı şeydir. Gerçekle teması birbirinden ayrılmaz.

Devamlı hasret olan vecd ile nihaî vuslat hali yaşatan huzur, acaba birbirinin zıddı haller midir? Görünüşte öyle olmakla beraber, hakikatte vecd ile huzur, birbirine zıt ve aykırı davranışlar değildir. Tasavvufun gayesi olan huzura, vecd yolu ile ulaşmak zarurîdir. Ancak, huzura ulaştıktan sonra, dervişte vecd yok olmuyor.

Aynı huzur mertebesinin, hayatının her anında bozulmadan, zayıflamadan devamı mümkün olmadığına göre, derviş huzura yükselmek için her defasında vecdin kanatlarını açmaya muhtaç oluyor. Vecd, onu tekrar huzura yükseltiyor. Huzur zamanla gevşeyince, yine vecdin kuvvetiyle havalanmak zorundadır. Şu halde, vecd ile huzur mütemadiyen birbirlerini kovalıyorlar. Ancak, bazılarında vecdin şiddetine nispetle huzur zayıftır. Bazılarında ise vecdin şiddetinden ziyade, huzurun enginliğine şahit oluyoruz. Yunus Emre ile Mevlâna gibi vecd istiğrakın en taşkın kahramanları, bize en kuvvetli feryatlarını ulaştırmış olanlardır. Bunlarda dile gelen Allah sevgisi, şiir halinde bize nüfuz edecek yolu bulmuştur. Mutasavvıfların vecd derecesini, terennümleri ile ölçerek az çok bilmekteyiz. Ancak, huzur mertebelerini bilmemize imkân yok. O mahrem mıntıkaya, yabancı nüfuz edemediği gibi, iki dosttan başkası, onda olup bitenleri bilemez. Tasavvufu bir cevize benzetirler. Dıştaki soyulup atılan acı kabuklar, hazırlık devresinin riyazetleri ile feragatleridir. İçteki katı kabuk vecdi düşündürür. Asıl meyve olan huzur, en içte barınan, cevizin kendisidir. Bu kabukları kırıp attıktan sonra meyveyi yiyebilenler, bahtiyarlardır.

Mevlâna Celaleddin'in, biz, vecdinin feryatlarını dinledik. Daldığı huzur denizinin derinliklerini görmemize imkân yok. Denizin ta dibinden sıyrılıp da suyun yüzüne ne vurdu ise onu görüyoruz, Biz, Hazreti Mevlâna'nın aşkını değil, sadece aşkının dile gelen ifadesini elde ettik. Peltek dilimizle anlatmaya çalıştığımız bütün bundan ibaret. Huzur denizine yalnız o daldı, bize vecdinin fırtınasından çıkan sesler kaldı. Heyhat! Onu, Mevlâna zannediyoruz.

TAHİR-ÜL MEVLEVÎ, HAYATI VE ESERLERİ

Sadi Aytan

Devrimizin büyük şairi, aziz üstadımız merhum Tahir-ül Mevlevî, 20 Haziran 1951'de hayata gözlerini yummuştu.

Tahir-ül Mevlevî, 1294 Ramazanının beşinci ve 1177 Eylülünün 13. Perşembe günü, İstanbul'da doğmuştur. Pederi, Elhac Mustafa Saffet Bey de İstanbulludur. Validesi, Emine Emsal hanımdır.

Taşkasap'ta, Molla Güranî mahallesinde kâin Hekimbaşı Ömer Efendi Mekteb-i İptidaî'sinde, bilahare Gülhane Askerî Rüştîyesi'nde ve daha sonra Menşe Kitab-ı Askeriye'de okumuş, Bab-ı Ser Askerî Piyade dairesine Haziran 1308'de tayin edilmiştir. Vazifesine devamla beraber, Fatih Camii baş imamı Filibeli Mehmed Rasim Efendi ile Mesnevîhan Mehmed Esad Dede'nin derslerine devam etmiş ve Esad Dede'den Mesnevî icazetnamesi almıştır. Büyük validesinin pederi Hattat Tahir Efendi'nin Mevlevî olması ve mumaileyhanın Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Osman Selahaddin Efendi'nin süt hemşiresi bulunması, bilhassa Hazreti Mevlâna'ya ve Mevlevîliğe karşı bir cazibe duyması dolayısıyla, Şeyh Selahaddin'in mahdumu Şeyh Mehmed Celaleddin Efendi'den sikke giymiş ve Mevlevîliğe intisap etmiştir. 1310/1312'de (henüz 18 yaşında iken), hocası Esad Dede'nin delalet ve refakatiyle İskenderiye, Kahire, Süveyş, Yanbu tarikiyle Medine-i Münevvere, Ravza-i Mutahhara ve Hücre-i Muattara ziyaretleriyle müşerref olmuş; yine Yanbu, Cidde yoluyla Mekke-i Mükerreme'ye giderek, Ramazan-ı Şerif'i orada çıkarmış, hacdan sonra, Süveyş - İskenderiye tarikiyle dönmüştü.

Evvelce kendi kendine sema ederken, Hicaz'dan avdetini müteakip Yenikapı Mevlevîhanesi semazen başısı Karamanlı Halil Dede'den sema meşk etmiş ve semazenler arasında şöhret kazanmıştı. Fakat Mevlevî muhipliğini kâfi görmeyerek, çile çıkarmak ve hizmet etmek isteyen merhum, vazifesinden istifa edip Şaban

1313'te Yenikapı Mevlevîhanesi'nde çilekeşliğe başlamış ve Hicri 1316'da mukannen, hizmeti hitama ermişti. Bu münasebetle şu tarihi söylemişti:

*Mutbahında çillekeş bir caniken
Kıldı sahib-hücre Mevlâna beni!
(1316)*

Bununla beraber:

*Ederken Mevlevînin çillesin itmam bin bir gün
Bizim bak çille-i aşkıçre bir miadımız yoktur...*

diyerek huzuru Mevlâna'ya yüz sürmek arzusunu gösteriyordu. Nihayet şeyhinden aldığı mücadele üzerine yola çıktı. Evvela Eskişehir'e, sonra Karahisar'a ve Konya'ya gitti. Uşak, Manisa, İzmir tarikiyle avdet etti. Bu ziyaretten sonra, Tahir-ül Mevlevî, Yenikapı Mevlevîhanesi'ndeki hücrelerine çekildi ise de, kendi tabiriyle "Orada oturup vakıf lokmasına göz dikmekten, ekmeğini kazancından yemek" istedi. Bir kütüphane açmak ve şurda-burda zamanın tahrip ve imhasına maruz kalmış Mevlevî eserini bastırmak istedi.

Evvelce tedarik ettiği ve bilahare Hicaz'dan getirdiği kitaplar, bir sahaf dükkânına sermaye olabilecek kadar bulunduğu için, evvela Beyazıt'ta, tramvay caddesinde bir dükkân tuttu ve kitaplarını oraya nakletti. Fakat Beyazıt'ta satış olmaması yüzünden, kitaplarını Bab-ı âli caddesindeki, şimdiki Medreset-ül Hattatın'ın karşısındaki dükkânlardan birine götürdü. Yine o tarihlerde, haftalık bir gazete çıkarmak hevesine kapıldı. O zamanlar gazete ve mecmua imtiyazı almak pek müşkül, hatta gayr-i mümkün olduğundan, kitapçı Karabet'in Resimli Gazetesi'ni kiraladı ve ilk nüshasını çıkardı.

Mecmuanın kabına, evvelce neşretmiş olduğu ve Mevlevî muhiplerinden Vasıf Efendi tarafından toplanıp, Hazreti Mevlâna hakkında sitayişkarane birçok manzumeyi havi Mecmua-i Medayih-i Mevlâna'nın ilanı ile beraber, bir Mevlevî sikkesi resmini bastırmıştı. Fakat bu ilan, o devirdeki jurnalciler için Bu meyanda Malumat Gazetesi sahibi Baba Tahir ile Nazif Süruri isminde biri tarafından fırsat addedilerek, Resimli Gazete'nin kapatılmasına dair irade alınmış; sebep olarak, veliaht Mehmed Reşat Efendi (V. Mehmed) Mevlevî muhibbi olması dolayısıyla, veliaht namına propaganda yapıldığı ileri sürülmüştü. Ayrıca Bab-ı âli'nin muhafızı polis komiseri, meşhur Mektepli Ahmed Efendi, kütüphanenin tarassuduna memur edilmişti. Zaptiye Nazırı Şefik Paşa tarafından celp ve sorguya çekilen Tahir-ül Mevlevî, töhmeti mucip bir hareketi görülmediğinden, serbest bırakılmıştı! Maruz kaldığı bu tazyikler karşısında kitapçılıktan çekildi ve memuriyet hayatına atılmaya mecbur kaldı.

1319/1903'te Orman-Maden ve Ziraat Nezareti muhasebesinde açılan bir imtihanda muvaffak oldu ve 370 kuruş maaşla Defter-i Kebir kalemine kâtip tayin edildi. Derece derece terakki ederek, 1334/1918'de Maden Müdüriyyet-i Umumiyesi ruhsatnameli maden başkâtibi, Tevhid-i Mubayeat komisyonu "tahrirat mümeyyiz-i evveli" oldu. Bu komisyonun lağvedilmesine kadar orada kaldı. Bilahare Ticaret ve Ziraat Nezareti İktisat heyeti baş kitabetine 1336/1920'de tayin olundu. Uhdesine Kalem-i Mahsus başkâtipliği de ilave edilmiş ise de, Kuvay-i Milliye taraftarı olmasından dolayı azledildi. 1337/1921'de Âli satış komisyonu başkâtibi, bilahare eski kalemi olan Maden Müdüriyyet-i Umumiyesi'nin fermanlı Maden Mümeyyizliği'ne naklolundu.

1319/1903'te muallimliğe intisap etti. Evvela Burhan-ı Terakki ve sonra Rehnümay-i Füyuzat mekteplerinde Farisî okuttu; ikincisinde İslam Tarihi tedrisine başladı. Tarih tedrisine başlaması, o dersi okutan mektep müdürünün Amr İbn'il-As ismini "Amiru" diye okuması ve okutması üzerine olmuştu.

1325/1909'da Darüşşafaka'da edebiyat ve Usul-ü Tahrir derslerine muallim tayin edildi. 15.8.1929'da Maltepe Askeri Lisesi edebiyat muallimliğine ve bu vazifede gösterdiği liyakat dolayısıyla bir sene sonra, Ağustos 1931'de terfian Kuleli Askeri Lisesi'ne naklolundu ve yaş haddine tabi tutuluncaya kadar orada vazife gördü. Son memuriyeti, Milli Eğitim Bakanlığı Kütüphaneler Müdürlüğü Tasnif-i Kütüb Komisyonu azalığı idi.

İlmî hayatına gelince: Merhum, bizdeki erbab-ı kalemin ekserisi gibi "Hüday-i Nabit" olarak yetişmiş ve malumatını zatî mesaisiyle elde etmiştir. Arabî ve Farisî'yi iyi bilirdi, bilhassa Farisînin bütün inceliklerine vakıftı. Fransızca'yı da kendi kendine öğrenmiş, birçoğumuzun yapamayacağı kuvvetle tercümeler yapmıştır. Fransız edibi Télémaque'ın "Fénéon" ismindeki meşhur eserinin Mahfel mecmuasında neşrolunan kısımları, bunu pek güzel ispat etmektedir. Önceleri mütekellifane yazardı; fakat sonraları herkesin anlayabilmesi için, çok sade yazmayı iltizam etmiştir. Makalelerini, şimdiki tabir ile akıcı bir üslup ile yazardı.

Bunlar, bugün dahi merakla, zevkle okunmaktadır, Yaptığı tercümeler çok güzeldir. Kedisinin dediği gibi: "Tercüme edilmiş bir eserde, tercüme kokusu bulunmamalıdır." Gerek nazmının, gerek nesrinin mümeyyiz vasfı, samimiliktir. O, kanaati hilafına ne bir söz söylemiş, ne de bir satır yazmıştır. İnandığına sonuna kadar sadık kalmıştır. Resul-ü Ekrem Efendimize, pek nadir kimseye nasip olan, sarsılmaz bir iman ve sonsuz bir aşk ile bağlı idi.

O, hassas bir şair idi. Duymadan tek bir mısra söylememiştir. Gayr-i matbu divanının mukaddemesinden, şu güzel parçayı okuyalım:

"Şuara için, fart-ı hassasiyet mahsulü denir. Tehassüsdeki ifratın hastalık olduğu, o nevi mütehasısın hasta bulunduğu söylenir. Şu kavle göre, en hisli şairler, en ziyade merîz insanlardır. Maalesef ben de o zavallılardan biriyim. Çünkü hassasiyet denilen deva napüzeyr bir illetin, şifa na ümid mübtelâsıyım. Bu hasta, dâhilî ve haricî birtakım alam ve esbabın tazyikiyle inler, hatta nalezenliği bazen de yıllarca sürer. İşitenleri acındırmakla beraber, usanç verdiği de olur. Hasta, verdiği melali, pekâlâ takdir eylediği halde, iniltilerini kesemez. Zira o, tellümat ile ıztırabatının hafiflediğini tevehhüm eder. Belki aks-i feryadını duymakla teselli bulur. Benim de, Divan namına tertip eylediğim şu mecmua, bu türlü tavsiyeleri muhtevidir ki, her biri enfüs ve afakı muhtelif teessüratın kalbî ve ruhî şiveleridir. İçlerinde gülümsemeyi andıranlar varsa, o gibileri bazı mesaib karşısında gayri ihtiyari salıverilmiş zehrin handeleridir," dedikten sonra: "Medid ve mükerrer akislerini yalnız kalbimin duyacağı o iniltiler, ben öldükten sonra da felek kubbesini çınlatsınlar. İhtimal ki, birinin bir tahmini, insafı bir samiin merhameti hissini galeyana getirir de, sahibi hakkında 'Allah rahmet eylesin' duasında bulunur. Bir tarafa gitmiş olanların, burada kalanlardan bekledikleri de ancak budur."

Tahir-ül Mevlevî, divan edebiyatının en son mümessillerinden biri idi. Bugün artık hemen hemen müntesibi kalmamış olan, bu sahada geniş bilgisinin muhassalasını Edebiyat Kamusu ismindeki çok kıymetli bir eserinde toplamıştır ki, "bunun basılması, memleket ilim ve irfanı namına ne kadar şayan-ı arzudur" demiştir.

Merhum çok ince ruhlu bir şair olmakla beraber, eşsiz bir muallimdi. Takrirleri esnasında güzel fıkralar, ince nüktelerle talebesine ders dinletir, en ağır bahisleri bile hemen orada öğretirdi. Süleymaniye ve son zamanlarda Laleli Camii'ndeki "Mesnevî Dersleri"ne devam edenler, ne kadar açık bir lisan, ne kadar güzel bir ifade ile tasavvufun en derin bahislerini izah ettiğini görmüşlerdir. Meclisinde bulunanlar İslam tarihine, tasavvufa ve edebiyat tarihine dair

bilmedikleri birçok şeyi öğrenir, vaktin nasıl geçtiğini anlayamazlardı. Sohbetine doyum olmazdı.

Eserlerine gelince: Bunlar 60'ı mütecavizdir.

BASILMIŞ VE BASILMAMIŞ KİTAPLARI

Basılmışları:

- 1 - Mirat-ı Hz. Mevlâna
- 2 - Divançe-i Tahir
- 3 - Nazım ve Eşkâli Nazım
- 4 - Edebiyat Lügati
- 5 - Teşebbüs-i Şahsî
- 6 - Şeyh Celaleddin Efendi Merhum
- 7 - Cengiz ve Hülâgu Mezalimi
- 8 - Şeyh Şamil'in Gazevatı
- 9 - İslam Medreseleri Talebelerine Tarih Hülasaları
- 10 - Şeyh Sadi'nin Bir Sergüzeşti
- 11 - Âmuзgâri Farisî
- 12 - Destaviz Farisî Hanân
- 13 - Afgan Emiri Abdurrahman Han
- 14 - Hindin Moğol Hükümdarları
- 15 - Hind İhtilali
- 16 - Şükufe-i Baharistan
- 17 - Hazreti Peygamber ve Zamanı
- 18 - Hind Masalları
- 19 - Fuzuli'ye Dair
- 20 - Nevi ve Suriye Kasidesi
- 21 - Baki'ye Dair
- 22 - Müslümanlıkta İbadet Tarihi
- 23 - İslam Askerine
- 24 - Manzum Bir Muhtıra
- 25 - Mesnevî'nin Eski ve Yeni Muterizleri
- 26 - Mesnevî'nin En Son Muterizine
- 27 - XII - XVI. Asır Şairlerinin Divanları Katalogu
- 28 - Aylık "Mahfel" Mecmuası
- 29 - Tarih-i İslam Sahifelerinden

Basılmamışlar:

- 30 - Tefsir-i Hüseyinî Tercümesi (Na-tamam)
- 31 - Siyer-i Peygamberi (Bedir Gazasına kadar yazılmıştır)
- 32 - Tarih-i Enbiya
- 33 - Asr-ı Saadet'te Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri
- 34 - Şair Giritli Ali İffet Merhum
- 35 - Kameri Aylara Dair Malumat
- 36 - Büyüklerimizden Bazı Zevat
- 37 - Tercümelerim
- 38 - Manzum Bir Muhtıranın Zeyli
- 39 - Matbuat Âlemindeki Hayatım
- 40 - Nedim'in Köşk Kasidesi ve Şerhi

- 41 - Sünbüllüzade Vehbi'nin "Tanâne" Kasidesi ve Şerhi
- 42 - İbni Kemal'in Yavuz Mersiyesi ve Şerh
- 43 - Bursalı Gazali
- 44 - İki Mektup ve Süruri ile Gubârî
- 45 - Baki'nin Kanunî Mersiyesi ve Şerhi
- 46 - Baki'nin Sünbül Kasidesi ve Şerhi
- 47 - Yahya Bey'in Şehzade Mustafa Mersiyesi ve Şerhi
- 48 - Nefî'nin Hotin Kasidesi ve Şerhi
- 49 - Şerif Sabri'nin Ebu Said Kasidesi ve Şerhi
- 50 - Fuzuli'nin Bağdat Kasidesi ve Şerhi
- 51 - Fuzuli'nin Şikâyetnamesi ve Şerhi
- 52 - Kudemay-i Mevlevîye
- 53 - Veliyüddin Oğlu Ahmet Paşa Divanı'nın Nesre Çevrilişi
- 54 - Divan-ı Tahir-ül Mevlevî -İkinci Divan-
- 55 - Divançe-i Farisî Tahir

Bu eserlerden maada aylık Mahfel Mecmuası (1-68) numara, Beyanülhak, Sırat-ı Müstakim, Sebilürreşad mecmualarında ve en son olarak "İslam'ın Nuru"nda ve diğer dergilerde dinî, tarihî, edebî birçok makale.

Merhum; 75 senelik hayatının elli yılını tetkik ve tettebbuatda bulunmak bildiklerini usanmadan, bıkmadan ve hiçbir maddi menfaat gözetmeden öğretmek ile geçirerek, memleket ilim ve irfanına çok büyük hizmetlerde bulunmuştur. Bizde bazı kıymetli bilginler, didaktik yani talimi eserler neşretmek istemedikleri ve bilgilerini kıskandıkları için, bazı sahalarda geri kalmamıza sebep olmuşlardır. Hâlbuki yukarıda saydığımız eserlerinde görüleceği veçhile, Tahir-ül Mevlevî, hiçbir vakit bildiklerini öğretmekten çekinmemiş; bunu millî ve dinî bir vazife telakki etmiştir.

"Öğretmek, ilmin zekâtıdır" derdi. Her biri büyük emek ve uzun bir sabır ile meydana gelen eserleri meyanında, bilhassa ikisi üzerinde durmak istiyoruz.

Kütüphaneler Müdürlüğü'ne bağlı Tasnif-i Kütüp komisyonuna aza tayin edildiğinden itibaren, İstanbul kütüphanelerinde bulunan Türkçe yazma divanları tetkike başlayan merhum, 20. asra kadar divan sahibi şairlerin yazma divanları katalogunu, vefatından kısa bir zaman evvel ikmale muvaffak olmuş ve bu katalogun 12/16. asra ait birinci cildi, 1947'de Milli Eğitim Bakanlığı'nca neşredilmiştir. İkinci cildin de matbaaya verildiğini ve yakında yayınlanacağını memnuniyetle öğrenmiştik. Edebiyat tarihimizde araştırmalar yapacaklar için çok büyük değer ve ehemmiyeti haiz olacak bu eser, üstadın ilim ve fazlını ispata kâfidir. Fakat bizce en olgun ve mühim eseri, Mesnevî Dersleri namı altında Mesnevî'ye yazdığı şerhtir. Tefsir, hadis, İslam tarihi, tasavvuf sahalarında bütün müktesebatının muhassalası olan bu şerhin, Mesnevî-i Manevî'yi bugünkü nesle izah edecek bir bilgi hazinesidir. Merhumun hocası Mehmet Esad Efendi, yarım asra yakın Fatih Camii'nde Mesnevî okutmuş, onun vefatından sonra Karahisarlı Ahmet Efendi oraya Mesnevîhan olmuştu. Onun vefatından sonra bu ders Tahir-ül Mevlevî'ye verilmiş, haftada bir gün 20 Ağustos 1339/1923'ten 7 Aralık 1341/1925 tarihine kadar Mesnevî takrir etmiştir. Derste söyleyeceklerini hatırlamak için hazırladığı notlarını tevsiye ederek Mesnevî'nin birinci cildinin dörtte üçünü tercüme ve şerh etmiş, bilahare ehlibba ve talebesinin ricası üzerine birinci cildini tamamlamıştır. Süleymaniye Camii'nde, Kubab Çavuş namındaki bir zatın vakfetmiş olduğu Mesnevîhanlık cihetinin 1948 yılında üstada tevcih edilmesi üzerine 29 Mayıs 1948'den itibaren bu camide, müteakiben Ragıp Paşa Kütüphanesi'nde Tasnif-i Kütüp komisyonundaki vazifesine yakın olması dolayısıyla cumartesi günleri Laleli

Camii'nde Mesnevî takririne başlamış ve muntazaman derslerine devam ederek bir taraftan Türkçe yazma divan katalogunu hazırlamak, diğer taraftan Mesnevî'nin tercüme ve şerhini tamamlamak için, yaşı 70'i mütecaviz olduğu ve mide ülserinden mustarip bulunduğu halde geceli-gündüzlü çalışmıştır.

Malumdur ki, Hazreti Mevlâna'nın mübarek ve ölmez eseri, İsmail Ankaravî merhum tarafından şerh edilmiş ise de, üstadımızın dediği gibi, bu şerh bugün anlaşılmayacak bir hale gelmiş olan bir üslup ile yazılmıştır. Son senelerde neşrolunan tercümeleler ise okuyucuları tatmin edici mahiyette değildir. İşte bu vaziyeti göz önünde bulunduran merhum, Mesnevî Dersleri'ni yazmak istemiştir.

Mesnevî'yi okuyup anlamak, ancak Mesnevî Dersleri'nin mütalaası ile mümkün olacaktır.

Tahir-ül Mevlevî'nin vefatı, memleket için çok büyük bir kayıptır. Bıraktığı boşluğun kolay kolay doldurulacağını tahmin etmiyoruz. Belki gün geçtikçe değerinin büyüklüğü anlaşılabacaktır.

Tahir Hoca yalnız ilmen değil, ahlaken de yüksekti. Merhum, daima fakirlerin, kimsesizlerin yardımına koşmuş ve hiçbir zaman maddiyat için çalışmamıştır. Çünkü ehl-i dünya değildi, hakiki bir Müslüman, asil ruhlu, uluvvicenab sahibi ve tam manasıyla kâmil bir insandı.

“Rahmetüllahi aleyhi rahmeten vâsia.”

Merhum üstad Tahir-ül Mevlevî, pek sevdiği kitapları arasında, Mevlevî kıyafeti ile.

*Tu megu. mârâ bedan şeh bâr nist,
Ba keriman kar hâ düşvâr nîst*

Cenab-ı Hakk, Kur'an-ı Kerim’inde Nahl suresinde, Habib-i Necibine hitaben:

ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ
*هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ

Yani: “(İnsanları) Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle davet et.”

Resul-i Ekrem s.a.v. Efendimiz de Allah’ın bu emrini kemal ile ve tamamıyla ifa eylemiştir.

Müşrikleri böyle hikmet ve mevıza ile imana davet eylediği gibi, müminlere de aynı surette nasihatlerde bulunurdu. Hatta haftada bir gün kadınlara mahsus olmak üzere, bir vaaz tertip etmişti. Bu emr-i İlahî, Hazreti Peygambere farz-ı ayn idi. Ümmet-i Muhammed’in âlimleri ve arifleri de lisanla olsun, kalemle olsun, halkı bu şekilde uyarmaktan geri durmadılar. Çünkü Al-i İmran suresindeki:

وَلَتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ
*هُمُ الْمُقْلِحُونَ

“Ey Müslümanlar; Sizden bir cemaat olsun ki, halkı hayra davet etsinler; hayırla ve iyilikle emredip kötülükten ve günden nehyeyesinler” ayet-i kerimesiyle, vaaz-u nasihat ve hayırlı işlere davet, kendilerine farz-ı kifaye olmuştur.

Din âlimlerinin birer vazife olarak bizzat yerine getirdikleri bu emri; padişahlar, vezirler ve emirler şöyle dursun, halk tabakasından birçokları da benimsemiş ve vasıtalı olarak bunu yerine getirmek için camilere, mescitlere vaazlar tertip etmişler, Allah rızası için vakıflar tahsis eylemişlerdir.

Din büyüklerinden, hem de şariat ve tarikatın en büyüklerinden olan Hazreti Mevlâna da, bu ilahî emri yerine getirmek için, Konya camilerinde vaazlar yaptığı gibi, şariat hükümlerini ve tarikat adabını halka öğretmek için Mesnevî’yi nazmetmiştir. Bu mübarek kitap, İslam âleminin her tarafında büyük bir hürmet kazanmış ve Müslüman mabetlerinde, yakın zamanlara kadar takrir oluna gelmiş; Türkçe, Arapça, Acemce şerhleri yazılmış ve birçok yabancı dillere tercüme edilmiştir.

Hocam Mehmed Esad Dede, yarım asra yakın, Fatih Camii’nde Mesnevî okutmuş, onun irtihalinden sonra, Karahisarlı Ahmed Efendi merhum, oraya Mesnevîhan olmuştu. Onun vefatında bu işi, abd-i acize teklif ettiler. Aczimi söyledimse de dinlemediler. Adeta zorla götürüp, hocamın yerine oturtular. Haftada bir gün ders yapmak üzere, 20 Ağustos 1339’dan 7. Kanun-u evvel 1341 tarihine kadar Fatih Camii’nde, ikindi namazından sonra, Mesnevî takrir ettim. Sonra bu işten çekildim.

Daha sonra, Süleymaniye Camii’nde Kubad Çavuş namında bir zatın vakfetmiş olduğu Mesnevîhanlık ciheti layık olmadığım halde, âcizane bendenize teklif ve tevcih olundu.

Başkalarının yüzüme vurmasından evvel, kendimin itiraf eylediğim acz ve noksanımı size karşı da ikrar ederim: Hususiyle Mesnevî gibi pek derin bir kitabı anlayıp anlatabilmekte!

Pekiye takdir edersiniz ki söz, dinleyenin anlayışına göre söylenir. Muhatap ne kadar anlayışlı olursa; konuşan da o nispette yüksek söz söyler. Mesnevî öyle bir kitaptır ki, söyleyen Mevlâna; dinleyen ve yazan ise halifesi bulunan Hüsameddin Çelebi'dir. İki arif arasında geçen o yüksek konuşmanın incelikleri, benim gafil idrakime tenezzül etmez de anlatamazsam, tabii görmeli ve beni mazur tutmalısınız.

Şurası da, var ki, Hazreti Mevlâna, Mesnevî'de bir bahis açmış ve: “Cenab-ı Hakk, dinleyenlerin himmetleri kadar, vaizlerin lisanına hikmet telkin eder” “Dinleyenler ne kadar dikkatli dinlerlerse, vaizler de o kadar hikmetli söylerler” sözünü şerh eylemiştir.

HAZRETİ MEVLÂNA KİMDİ?

Hazreti Mevlâna Celaleddin-i Rumi Kaddesallahü sırrahu, Hicrî takvimin 604 Rebiulevvelinde; Horasan'ın Belh şehrinde doğmuş, 68 yaşında ve 672 Cemâziyelaahirinde Konya'da irtihal eylemiştir. Kendisine Rumî denilmesi, o vakit Diyar-ı Rum tabir edilen, Anadolu'da yerleşmiş olmasındandır.

Babası Sultan-ül Ulema Muhammed Bahaeddin Veled, onun babası Hüseyin-i Hatibi, onun babası Ahmed-ül Hatibi, onun babası Mahmud, onun babası Mevlüd, onun babası Sabit, onun babası Müseyyeb, onun babası Mutahhar, onun babası Abdurrahman, onun babası da Hazreti Ebu Bekir radiyallahü anh'dir. Şu hesapça Hazreti Mevlâna, Hazreti Ebubekir'in onbirinci torunudur.

Sıddık-ı Ekber neslinden gelen Mevlâna'nın, anne cihetinden de seyyitliği vardır. Çünkü ecdadından Ahmed-ül Hatibi; Şems-ül Eimme Abdullah-i Serahsî'nin kerimesi Firdevs Hatun'u almış; cedd-i Mevlâna Hüseyin-ül Hatibi, ondan doğmuştur. Şems-ül Eimme ise Sülale-i Nebeviyye'den idi. Keza ecdadından Mutahhar, meşhur İbrahim Edhem'in; cedd-i Mevlâna Hüseyin-i Hatibi de; Harzem şahı Alaeddin'in kızını almış oldukları için, o neseb-i kerime suri bir asalet de karışmıştır.

Hazreti Mevlâna beş yaşında iken, babasıyla birlikte Belh'ten çıkmış, Hacca gittikten ve biraz seyahat ettikten sonra, bir müddet Erzincan'da oturmuş, daha sonra “Larende” yani bugün Karaman denilen şehre gelmiş, nihayet Konya hükümdarı Alaeddin-i Selçukî'nin Sultan-ül Ulema'yı daveti üzerine, Konya'da yerleşmişti. Konya'da, Halep'te, Şam'da Şeyh-ül-Ekber Muhyiddin-i Arabî hazretleriyle görüştü. Pederinden sonra, pederinin halifesi Seyyid Burhaneddin-i Muhakkık-ı Tirmizî'den süluk gördü ve Hazreti Seyyid'den hilafet aldı. Konya'da ders okutur, halka-i tedrisinde yüzlerce talebe bulunur, asrındaki âlimlerin en üstünü tanınır ve Mevlâna-yı Rumî diye anılırdı.

Daha sonra Şems-i Tebrizî hazretleri ile görüştü. Şems namına birçok gazeller ve manzumeler söyleyerek o ümmî arifin namını ebedileştirdi.

*Öyle rahşendeki ol şem'a-i nur,
Şems-i Tebriz ona pervane olur!*

Çeşitli eserlerinin en meşhuru Kitab-ı Mesnevî'dir. Yirmibeş binden fazla beyti ihtiva eden bu eser-i celil, Hüsameddin Çelebi'nin talebiyle meydana geldiği için, bir ismi de Hüsaminame'dir. Nitekim altıncı cildin başında: “Senin gibi bir allamenin cazibesıyla dünyada bir Hüsaminame dolaşmaya başladı” demiştir.

Hüsameddin Çelebi, Hazreti Pir'in halifesidir. Mevlâna'nın irtihalinden sonra, onun makam-ı irşadına oturmuştur. Mesnevî'nin tanziminden evvel, Mevlevî müntesipleri Şeyh Attar'ın Mantık-ut Tayr ile nazım-ı kâmiline tercih eylerdi.

Hüsameddin Çelebi, o iki kitap tarzında bir eser tertibini Hazreti Mevlâna'ya rica etti. O da:

—Bana da öyle bir fikir ilham olmuştu, diyerek sarığının arasından çıkardığı bir kâğıdı Çelebi'ye uzattı. Bu kâğıtta, Mesnevî'nin baş tarafındaki onsekiz beyit yazılı idi. Sonra Mevlâna tarafından söylenilmek ve Çelebi tarafından yazılmak üzere tanzim ve tahire devam edildi. Birinci cilt 660 tarihinde hitam buldu. O sırada Hüsameddin Çelebi'nin cezbe halinde bulunduğu için yazmağa devam edemedi. İki sene sonra, yani 662 senesinde, ikinci cilde başlanıldı. Altıncı cildin sonralarına kadar söylenilip yazıldı. Fakat o ciltteki “Şehzadeğan” hikâyesi tamam olmadan, Hazreti Mevlâna sustu. Çünkü ömrünün sona erdiği kendisine malum olmuştu. Büyük oğlu Sultan Veled, Mesnevî'ye bir hatime yazdı ve hadiseyi anlattı. Altıncı cildin başındaki:

*Pîşkeş mi âremet ey ma'nevî,
Kısm-ı sâdis der tamam-ı Mesnevî...*

beytinden de anlaşılacağı üzere Mesnevî kitabı, altı cilt yahut altı defterden ibarettir. Sonra yedinci cilt diye bir kitap meydana çıkmış, Şarih-i Mesnevî Şeyh İsmail Ankaravî tarafından da şerh edilmiştir.

Ankaravî merhum; ya mecburen yahut hüsn-ü tevil gayretiyle şerh ettiği bu uydurma Mesnevî'yi, 1035 tarihinde sahaflardan aldığını ve 814 tarihinde istinsah edildiğini söyler. Fakat eserin nazımı malum değildir. İfadesine nazaran, tasavvuf düşmanı bir mutaassıp olduğu anlaşılır. O kadar ki, Muhyiddin-i Arabî gibi ekâbir-i ümmetin en büyüklerinden olan bir zat için:

Şeyh-i ekber nîst şeyh-i ekferest

“Büyük şeyh değil, en büyük bir kâfirdir...” demek küstahlığında bulunmuş; zavallı, ne maksatla yazmışsa, eseriyle namını ibka edememiştir. Tarik-i dünya papazlar hakkında nazil olan;

قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا * الَّذِينَ ضَلَّ سَعِيَّهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ
أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا

Yani: “Kendileri muhakkak iyi yapıyorlar sanarak, dünya hayatında sa'yleri boşa gitmiş olanları size haber vereyim mi?” ayeti, o nazım hakkında da okunabilir.

MESNEVÎ'DE TAHKİYE USULÜ

Okumuş olanların malumudur ki, Mesnevî'de birtakım hikâyeler vardır. Fakat onların dercedilmesi, masal söylemiş olmak için değil, o kısılardan hisse alınmak düşüncesiyledir. Çünkü yüksek bahisler ve derin hikmetler, böyle misallerle bir dereceye kadar anlaşılabilir. Mesnevî'ye, kurt-tilki masalı diyen beyinsizlerin terbiyesizliği, maksadın ulviyetini kavrayamamış olmalarındandır.

Mesnevî'de lafızdan ziyade, manaya ehemmiyet verilmiş; bir şiir kitabı yazmak değil, okuyanlara hakikati anlatmak gayesi hedef ittihaz edilmiştir. Bundan dolayı avam tabakası, içindeki hikâyeleri dinler ve hoşlanır. Havastan olanlar, ifade eylediği hakikatten hisse ve feyiz alır. Onun için, cahiller müstesna olmak üzere, her sınıf arasında okunur ve dinlenir. Hazreti Mevlâna, bazen bir hikâye nakline başlar; fakat onu hemen tamamlamaz. Münasebet dolayısıyla başka fırkalara, onlardan yine bilmünasebe bazı hakikat ve bilginlerin nakline geçer; sonra dönüp evvelki kıssayı bitirir. Bazen de iddialı bir hikâye söyler. İki tarafı mübahasede bulundurur ve taraflara fikirlerini o kadar kuvvetli delillerle müdafaa ettirir ki, hangi tarafın sözü okunsa ve dinlense, insan o taraf haklı demeye mecbur kalır.

Onun için, bir tarafı dinleyip de hüküm vermeğe kalkışmamalı, bizzat nazım-ı âlisinin vereceği hükmü beklemelidir.

Şu da hatırdan bulunsun ki, Mesnevî’de bazı hezlâmiz (alaycı- açık) fıkralar vardır. Bunlar, yalnız zahiri görenler nazarında nezih görülme bile, basiret sahipleri nezdinde hal ve makama münasip oldukları için, fasih ve belîğ sayılırlar. Hazreti Pir:

*Beyt-i mem bêyt nîst iklimest,
Hezl-i men hêzl nîst ta’limest.*

“Benim her beytim, beyit değil, bir mana iklimidir. Hezlim de hezl değil, talim için söylenilmiş sözlerdir” beytiyle, bundaki hikmeti beyan eder.

Şurası da unutulmamalıdır ki, Mesnevî ekseriyeti itibarıyla Hüsameddin Çelebi’nin anlayışına göre söylenilmiştir. Nitekim:

“Şu söylediklerim, senin anlayışına göredir. Doğru ve yüksek bir muhatap bulamadığım için ölüyorum” buyrulmuştur. Acaba Hazreti Mevlâna, Hüsameddin Çelebi’den daha kavrayışlı bir muhatap bulsaydı, neler söyleyecekti?

Bazen da Hazreti Pir, kendi makamından söylemiş mazhar olduğu ilhamların beyanına yol vermiştir. Kendini, söylediklerini değil; Hüsameddin Çelebi’ye hitaplarını bile layıkıyla anlamak, bizim gibi aciz ve gafil olanların karı değildir.

“Hepsi anlaşılmasa bile, hepsi terk edilmez” diye, Arapça bir söz vardır. Biz de Mesnevî’nin mübarek beyitlerini dikkatle okuyup anladığımız kadarından istifade etmeliyiz. Daha fazlasının anlaşılmasını lütf-u ilahîden temenni eylemeliyiz. Ata-yı Rabbanîde cimrilik yoktur. Sıdk-u ihlas ile istenilen şeyleri esirgemez. Ekrem-ül Ekrem’in olduğu için, kerem-ü inayetiyle ihsan eder.

Şunu da belirtmeden geçemeyeceğim ki, bazı cahiller ve yarı aydınlar: “Mevlâna’nın felsefesi” deyip duruyorlar. Bilmiyorlar ki Mevlâna, filozof değil, sofidir.

Mesnevî’de felsefeden değil tasavvufun hakikatlerinden bahsedilir. Felsefenin mehazı akıl, tasavvufun membaı nakildir.

Akıllar farklı olduğu için, felsefede “İkânî”likten “Reybî”liğe kadar tam bir muhalefet vardır.

Tasavvufta ise istidat farkı dolayısıyla teferruatta basit farklar görülse bile, esas meselelerde bütün tasavvuf ehli müttehiddir.

MESNEVÎ’NİN DİBACESİ

“Haza kitab-ül Mesnevî” Şu Mesnevî kitabıdır.

“Haza” kelimesindeki (h), harf-i tembihtir; (za) ise, ism-i işaretir.

İsm-i işaretler için bir müşarünileyh lazımdır. “Şu adam” dediğimiz vakit “adam” kelimesi “şu”nun müşarünileyhi olur. Çünkü onu gösterir.

Acaba burada müşarünileyh hangi kelimedir? Şüphesiz ki, “Kitab-ı Mesnevî”dir. Çünkü dibace, birinci hitamından sonra yazılmıştır. O halde, “şu defter”, birinci cildi hitam bulunan “Mesnevî kitabı”dır, demek olur.

Mesnevî: Her beyti ayrıca kafiyeyle olan manzume, demektir ki, nazım şekillerinin tertip ve tanzim itibarıyla en kolayıdır. Mesnevî, bu şekilde vücuda gelmiş yirmibeş bin kadar beyitli bir manzumedir. Nazım şekliyle şöhret almıştır. Vakıa, Hazreti Mevlâna, Hüsameddin Çelebi’ye hitap ettiği: “Senin gibi bir allamenin cazibesıyla dünyada bir Hüsaminame dolaşmaya başladı” mealindeki beytinde, Mesnevî için “Hüsaminame” tabirini kullanmış ise de, o tabir, revaç bulmamıştır.

İkisi her yerde, biri Konya’da olmak üzere Hazreti Pir’e ihtisas peyda etmiş üç kelime vardır ki “Mevlâna”, “Mesnevî”, “Türbe” lafızlarıdır. Malumdur ki

“Mevlâna”, efendimiz mealinde tazim ifade eden bir kelimedir ve âlimlere mahsustur. “Mevlâna Celaleddin” ve “Mevlâna Cami” gibi.

“Mesnevî” tarif edildi.

“Türbe” lafzı ise, kabir ve mezar demektir. Hal böyle iken “Mevlâna ve Mesnevî” denilince her yerde Celaleddin-i Rumî’nin kendisiyle kitab-ı celili hatıra gelir. “Türbe” denilince Konya’da merkad-i Mevlâna anlaşılır.

Mesnevî sarıhleri, Mesnevî kitabının ismindeki lûgat manasından latif bir nükte çıkarmışlardır. Malumdur ki Mesnevî; lugatta iki katlı, katmerli gibi manalar ifade eder. Bundan dolayı Fatiha suresine de yedi ayetli olması ve iki defa nüzul etmiş bulunması dolayısıyla “Seb-ul Mesânî” denilmiştir.

Fatiha-i Şerifeye “Suret-ül Mesanî” de tabir olunur. Çünkü namazlarda tekrar tekrar okunur.

Mesnevî Şerifin beyitlerinde de çift şeylerden ve birbirine zıt hallerden bahsedildiğine işaret vardır. Mahsusattan makulata varıncaya kadar bütün mahlukatın çift ve mütekabil olduğu da:

وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ * لَيْسَتُوا عَلَى
ظُهُورِهِ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا
* وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ * وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ

Yani: “*Yerin bitirmekte olduğu şeylerden, (insanların) kendilerinden ve daha bilemeyecekleri nice şeylerden bütün çiftleri yaratan Allah’ın şanı ne kadar yücedir, münezzehtir*” ayet-i kerimesinde beyan buyrulmuştur.

Ve hüce usülü usüliiddini fi keşfi esraril vusüli velyekîni

Yani: “Mesnevî, vüsul ve yakın sırlarının keşf ve izahında, dinin asıllarının asıllarından bahseder.”

Üç defa tekrarlanan “Usul”ün mahiyetine dair şarihler tarafından birçok tevcihler yapılmıştır ki hülasası şudur:

Dinin usul ve esası şeriattır, çünkü ona dayanır. Şeriatın esası da tarikattır, çünkü nasihatten ve bilmekten garaz: tatbiktir. İlimden maksat: amel olduğu gibi, şeriattan matlup olan da tarikattır. Zira şariat öğrenmek; tarikat ise yapmaktır. Mesela namaz kılarken, başına bir şey giymenin sünnet olduğunu bilmek, şeriattır; başı kapalı namaz kılmak ise tarikattır. Resulullah Efendimiz, ihramda bulundukları zamandan başka vakitlerde, başı açık namaz kılmamıştır.

Tarikatın esas maksadı ise hakikattir. Zira tarikattan gaye hakikate ermektir. Mesnevî ise, bu üç esasın üçünden de bahsetmektedir.

“Keşf”, Seyyid Şerif’in “Tarifat”taki beyanına göre: “Gaflet perdesinin açılması, gizli manaların ve hakikat nurlarının görülerek ve tadılarak anlaşılmasıdır.”

“Esrar”, herkesin kavrayamayacağı gizli manalardır.

“Vusül”, hicranın, yani ayrılığın zıttıdır. Türkçe de buna, “Ermek” denir. “Erenler” de ondandır ki Hakk’a vasıl olanlar demektir.

Vusül: İlmin hakikat mertebesine erişmesi,

* وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسَّوَسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ

Yani: “*Biz insana şah damarından daha yakınız*” nüktesine tam idrak husule gelmesidir.

Şu ayet-i kerimenin bildirmesi ile Cenab-ı Hakk'ın bize, bizden pek çok yakın olduğunu biliyor ve inanıyoruz. Fakat bu ilim ve iman, hakikat mertebesini bulamamıştır. Onu ne vakit zevken, yani tadarak ve şühuden yani görerek anlarsak, vusûlün ne demek olduğunu da o zaman anlarız.

Hallac-ı Mansur (k.s.) demiş ki: “Allah’a vasıl olmak için, iki adım atmalı, üçüncüde vusûl tahakkuk eder. Birinci adımı dünyadan, ikinci adımı ahiretten kaldırmalı, üçüncü adımda Allah’a varılır.”

Söylenmesi ne kadar kolay; fakat yapılması ne kadar güç bir tavsiye değil mi?

Dünya ve ahiretten adım kaldırmak: Gerek dünyevî, gerek uhrevî bütün geçici arzulardan vazgeçmek, olanca emelini Allah’a hasreylemektir.

“Yakin” bir şeye karşı insanın şek ve şüpheden kurtulması, anlayışının tam bir itminan bulmasıdır.

Yakin için “İlmel yakın”, “Aynel yakın”, ve “Hakkel yakın” diye üç derece itibar edilmiştir. Şeyh-ul Ekber (k.s.), bir adamın Kâbe’yi işitmek suretiyle bilmesini ilmel yakine, Mekke’ye gidip Kâbe’yi görmesini aynel yakine, Kâbe’nin halka metafor (tavaf yeri) ve Beytullah diye Hakk’a muzaf olmasındaki hikmeti, ilham-ı ilahî ile öğrenmesini, Hakkel yakine misal olmak üzere gösteriyor.

Vehüve fıknullahil ekberu ve şerullahil ezheru ve burhaneullahil ezheru.

Yani: “Mesnevî; Allah’ın fık-ı ekberi, Allah’ın şer-i ezheri, Allah’ın burhan-ı ezheridir.”

Fıkıh: Lügatte ilim demektir. İstılahta, ilm-i fûrua âlem olmuştur. Fakat bu tahsis sonradandır. Evvelce fıkıh lafzıyla din ilmini kastederler ve din âlimi olana “Fakih” derlerdi.

Nitekim:

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَآفَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ

“(Bununla beraber) müminlerin hepsinin (topyekûn) savaşa çıkmaları, layık değildir. O halde, içlerinden her sınıfın birer kısmı dinde fakih olmayı (dinin ince bilgilerini) öğrenmeleri için (Peygamberin yanında kalmaları) -din ve şeriat ilimlerini iyice öğrenmeleri ve kavimleri (savaştan) dönüp kendilerine geldikleri zaman onları Allah azabıyla korkutmaları için- (gitmeyip kalmalıdırlar). Olur ki, (bu suretle müminler aykırı hareketlerden) kaçınırlar.”

Bu ayet-i celiledeki “Liyetefekkahu”, “Liyeteallemu” ile tefsir edilmiştir.

Bu emr-i ilahînin nüzul sebebi şudur:

Hicretin 9. senesi içinde idi ki, Rumlarla Hristiyan Arapların Medine’ye doğru yürümek istedikleri işitilmişti. Onlar gelmeden önce, üstlerine gidilmek lazım geldi. Hava sıcaktı, etraf kuraktı. Bu yüzden de kıtlık vardı. Öyle dar bir zamanda, Hazreti Peygamber s.a.v. Efendimizin himmeti ve ashabın yardımı ile 30.000 kişilik bir ordu hazırlandı. Bizzat Resul-i Ekrem’in kumandasında olarak Suriye’deki “Tebük” mevkiine kadar gidildi. Orada günlerce oturulup beklenildiği halde, düşman görünmediği için geri dönüldü.

Hazırlanması güçlüğüyle olduğu için Ceyş-ül Usre denilen bu ordudan ashabın bazıları geri kalmıştı, onları tevbih eden bazı ayetler nazil oldu. Allah’ın itabı dolayısıyla, ehl-i imanın hepsi de, bir daha harp olacak olursa geri kalmamaya karar verdiler. O münasebetle, bu ayet nazil oldu: **“Bütün müminlerin muharebeye gitmesine lüzum yoktur. Onların her fırkasından bir taifenin çıkması, diğerlerinin kalıp din ilmini öğrenmesi ve harpten dönen kavimlerine Allah’ın**

emirlerini bildirmesi, onların da Allah’a isyan etmekten sakınması daha iyidir” buyruldu.

İtiraz kabul etmeyecek bir hakikattir ki, bir kitabın şerefi ve büyüklüğü, bahsettiği ilmin; o ilmin şerefi de, malumun büyüklüğüne göredir. Mesnevî’nin mevzuu ise, ilm-i hakikat olduğu için, vafında nazım-ı ekmeli tarafından “fıkhullah-il ekber” tabiri kullanılmıştır.

Şerullah-il ezher: Allah’ın açık ve parlak yolu manasındadır. Çünkü şeriatın tatbik ciheti demek olan tarikattan bahseder.

Burhanullah-ul ezher: Allah’ın apaçık delili ve hücceti mealindedir. Zira Mesnevî’de gösterilen deliller, inkâr kabul etmez ve itiraz götürmez birer hüccettirler. Onları okuyup da doğru ve gerçek olduklarını teslim etmemek imkânı yoktur. Fakat insafı elden bırakmamak inada kalkışmamak şartıyla!

Mes’elü nurihi kemişkatın fîhâ misbâh, yüşriku işrâkan envera minell isbahî

Yani: “Mesnevî’nin nuru, içinde kandil yanan bir hücre gibidir. Öyle parlaklık verir ki, o sabahların aydınlığından daha nurlu ve daha nurlandırıcıdır.”

Erbabının malumudur ki fikir, ya hakikat yahut mecaz ve kinaye olarak ifade edilir, usul-ü tebliğin en ziyade ve herkes tarafından kullanılanı “teşbih” ile “istiare”dir.

Teşbih: Bir şeyi, bir şeye benzetmek suretiyle onu, muhatabın gözü önüne getirmektir. Bu hal, maksadı kolayca anlatır. Konuşanı uzun uzadıya tarif etmekten kurtarır.

Mesela, bir zatın salahından, takvasından bahsetmek için söz söylemektense, “Melek gibi bir adam” diyerek o adamı meleğe benzetmek; kendisinin melek gibi masum ve günahsız bulunduğunu, muhataba kolaylıkla anlatır. Akli, duygu derecesine; maneviyatı maddiyat mertebesine indirir. Manayı anlamayanlara, aşağı yukarı bir şeyler ifham eder. Onun için Hazreti Mevlâna, Mesnevî’nin manevî nuraniyetini, içinde yanmış bir kandil veya ampul bulunan mişkatın maddî parlaklığına benzetiyor.

Mişkat, duvara hususi olarak yapılmış ve içerisi cilalanmış bir kavuktur. Cilalı bir hücre içindeki ışıktan, o hücre, ne kadar aydınlık görünürse; Mesnevî de, metnindeki nurlu fikirler, nurlandırıcı hakikatler dolayısıyla o derece parlaktır; hatta ona da, sabahların göz kamaştıran ışığına da faiktir, diyor. Şu teşbih ile de, hem manadaki parlaklığı, maddi bir aydınlık ile temsil ederek göz önüne getiriyor; hem de:

اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلَى نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

Yani: Nur suresi 35’e, “Allah göklerin ve yerin nurudur” ayetine işaret ediyor. İşte burada da bir teşbih vardır. Nur, nasıl karanlığı giderir ve mevcudatı meydana çıkarıp gösterirse; Allah da mahlukları yokluk karanlığından varlık sahasına getirmiş ve göstermiş bir Halik’tır, demek oluyor.

İkinci fıkradaki “işrak”, parlatmak ve aydınlatmak manalarındadır, (yeşriku-ışrakan) cümlesiyle aydınlatmanın çokluğu beyan ediliyor.

Mesnevî'nin okunması yahut dinlenmesi, okuyup dinleyenlerin gözlerini parlatır. İlham meşrıkından fışkırıp gelen şuaları, istidatlı kalpleri, sabahların nurundan fazla nuranî ve ruhanî bir hale getirir, deniliyor.

Hülâsa Mesnevî: Sabahlardan daha nurlu ve daha nurlandırıcıdır. Çünkü sabah, gecenin karanlığını aydınlatır. Mesnevî ise, okuyanın ve dinleyenin kalbindeki sıkıntı ve karanlıkları giderip aydınlatır.

Vehüve cinânül cinâni, zül u'yuni ve eġsâni

Yani: “Mesnevî'nin kısım kısım bahisleri yahut ayrı ayrı ciltleri, kalbî ve ruhî birtakım cennetlerdir. Cennette nasıl nehirler ve ağaçlar varsa, bunların da ırmakları, dalları ve budakları vardır.”

Cinan: Cennetin cem'idir. Cenân ise, kalp manasındadır. İkisinin yan yana gelmesinden bir cinas-ı hattî teşekkül etmiştir. Yazılışları bir, fakat üstün, esre, ötre farkıyla okunuşları ayrı kelimelerin, birlikte zikrine cinas-ı hattî denilir.

Zül Uyun-i vel-eġsan: Irmaklı ve dallı-budaklı mealindedir ki, cinanın vasıflarıdır. Cinan'ın cemî olarak gösterilmesinde, Mesnevî'nin müteaddit bahislerine ve ciltlerinin altı olduğuna işaret vardır.

Nebiyî-i Ekrem s.a.v. Efendimiz: **“Cennet bahçelerinden istifade ediniz,”** buyurdu. “Şu dünyamızda cennet bahçeleri nedir?” sualine de: **“İlim meclisleridir”** cevabını verdi.

Demek ki faydalı olmak şartıyla her ilim meclisi, manevî bir cennet, onlardaki ilmî bahisler de cennet nimetleri oluyor. O halde Mesnevî, faydalı telkin ve talimleri ile o manevî cennetlerin en yükseklerindendir.

Öyle zannediyorum ki, ilim öğrenilen mektepler, talim yapılan kışlalar, insanlara faydalı şeylerin yapılıp satıldığı dükkânlar ve fabrikalar, hatta saban tutulmasına ve toprak sürülmesine alıştırılan tarlalar, şu hadis-i şerife nazaran o manevî cennetler cümlesindendir. Fakat dans evleri ve bale mektepleri onlardan mıdır, değil midir? Erbabı takdir etsin...

Bir şey, mutlak zikredilince, kemaline masruf olur. Mesela, adam denilince, azası tamam bir insan akla gelir. Gözü kör, kulağı sağır, eli çolak, ayağı topal bir kayıtlar düşünülemez. Bunun gibi, ilim denilince de onun dünya ve ahiret için faydalı olan bilgi olduğu anlaşılır. Hırsızlık, yankesicilik de birer bilgidir ama faydalı değil, bilakis zararlıdır.

Peygamber Efendimiz: **“Cennet ağaçlarından bir ağaca rast geldiğinizde, gölgesinde oturun, meyvelerinden de yiyin,”** buyurdu. “Biz dünyada iken şu hal, nasıl mümkün olur?” suali üzerine: **“Bir âlime rast gelince, cennet ağaçlarından birine tesadüf etmiş olursunuz”** diye izahat verdi.

İşte **Hazreti Mevlâna** da, o cennet ağaçlarının en çok gölgeli ve meyveli olanlarından; Sultan-ül Ulema oğlu Hünkâr-ı Urafa'dır. Kendisi cennet ağacı, eserleri cennet meyveleridir. Binaenaleyh onlardan istifade edip feyizlenmeliyiz.

Yalnız biz, şarta riayet göstermeliyiz ki, o da talebimizde sadık olmaktır. Sıdk-u talebi şöyle tasavvur edelim:

Bir yaz günü kırdâ, bayırdâ dolaşmışız. Gümleğimiz terden sırtımıza, dilimiz harareten damağımıza yapışmış. Güneşten beynimiz kaynıyor, derken yol kenarında ulu ve meyveli bir ağaç görüyoruz. Etrafa dal budak salıvermiş, yaprakları genişçe bir sahâyı gölgelendirmiş, o gölgeliğin üstünde latif çimenler bitmiş ve orasını çöllerdeki vahalar haline getirmiş. Ağacın sahibi yok. Gelen geçen meyvesinden yesin diye, bir hayır sahibi tarafından dikilmiş. Yorgunluk ve susuzluk dolayısıyla ona doğru koşarız. Hararetimizi teskin için meyvelerden koparıp yeriz,

çimenlerinde oturup dinleniriz. Şu hareketlerimizde hiç de isteksizlik göstermeyiz; hatta riya ve gösteriş de yapmayız.

Bir dünya ağacından istifade hususunda nasıl böyle samimi isek, cennet ağaçları olan din alimlerine ve cennet meyvesi bulunan eserlerine karşı da öylece sıdk-u samimiyetle talip olmalıyız ki, kendilerinden ve eserlerinden istifade edebilelim.

Minhâ aynün tüsemâmâ inde ebnâi hâzessebili sesebilen ve inde eshâbil mekâmati ve kerâmati hayrun mekâmen ve ahsenü mekîlâ.

Yani: “Mesnevî’de bir feyiz çeşmesi vardır ki, tevhit yolunun yolcuları tarafından ‘Selsebil’ diye adlandırılır. Mesnevî, makam ve keramet sahiplerince makamların en hayırlısı ve istirahat edilebilecek yerlerin en güzeldir.”

Birinci fıkra:

* عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّى سَلْسَبِيلًا

“Cennette selsebil denilen bir pınar vardır” mealindeki ayet-i kerimeden iktibas edilmiştir.

Bu fıkra ile demek isteniliyor ki, ahiret cennetinde selsebil denilen bir memba olduğu gibi, manevî cennet olan Mesnevî’de erbab-ı süluk arasında da selsebil tabir edilen bir feyiz çeşmesi vardır.

Ebna-i sebil: Yolcular demektir. Ebna-i hazes-sebil: Yani, bu yolun yolcuları terkiibindeki yolcuların, Mevlevîlik ile Mevlevîler olduğu bazı şarihler tarafından söylenilmişse de, Mesnevî’den yalnız Mevlevîler değil, bütün tarikat ricali ve hatta bütün insanlık feyiz almaktadır. Mesela Dede Ömer Ruşenî, Şeyh İbrahim Gülşenî, Şeyh İsmail Hakkı Celvetî, Şeyh Abdurrahman-ı Talaban-ı Kadirî gibi arifler, Mesnevî’den feyz alan tarikat büyüklerindendir.

Hele Mevlâna Cami-i Nakşibendî:

*Mesnevî-i Mevlevî-i manevî
Hest Kur’an der zebân-ı pehlevî.*

Yani: “Hazreti Mevlâna’nın Mesnevî-i Manevîsi, Pehlevî, Yani Farişî lisanında Kur’an mealidir” diyerek Mesnevî ile nazım-ı ekmeline hürmet ve hayret göstermiştir.

Hülasa, fıkradaki “Ebna-i hazessebil” -tercüme edildiği gibi- bütün tarik-i tevhid salıkları ve belki de bütün insanlardır.

İkinci fıkra:

* أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ مَقِيلًا

“O gün ehl-i cennet olanların karargahları hayırlı ve istirahat yerleri çok güzeldir” ayet-i kerimesinden iktibas olunmuştur.

Bu fıkra ile ima ediliyor ki; dünyada eceli ile ölüp, ahirette dirilenlerin ve kendilerine cennet müjdesi verilenlerin, kıyamette ve cennetteki yerleri çok hayırlı ve çok güzel olduğu gibi, kendi gayreti ile mevhum varlığını burada feda eyleyen ve:

Fena bahrimde gark oldum, ebed ölmem diri oldum!

gibi sözler söyleyen makam ve keramet sahipleri için de Mesnevî, makamın hayırlısı ve ahsen-i mekildir.

Mekil: Kaylule yapılacak, yani öğleden sonra yatılıp istirahat yapılacak yer demektir. Arabistan’da bir adet vardır. Herkes, sabah namazı vaktinde kalkar. Namazı kıldıktan sonra işine başlar, öğleye kadar meşgul olur. Ondan sonra evine

çekilir, günün en sıcak vaktini serin bir yerde istirahatla geçirir. İkinci vakti yine işiyle, gücüyle iştigal eder. İşte bu istirahata “Kaylule”, onun yapıldığı yere “Mekil” denir.

“Makamat”: Seyr-ü süluktaki dereceler manasındadır. Şarih-i Mesnevî Şeyh İsmail-i Ankaravî’nin Minhac-ül Fukara ismindeki mühim eserinde, bunlardan yüz tanesi tarif edilmiştir.

Keramat: Harikulade haller demektir. Hemen aynı manada olan “Mucize” ile keramet arasındaki fark: mucizenin peygamberlerden, kerametın velilerden zuhur etmesidir.

Şakkulkamer “Aydın ikiye ayrılması” bir mucizedir. Çünkü peygamberlerin en büyüğü olan Resulullah Efendimizden zuhur etmiştir.

Hazreti Ömer’in Medine minberinde hutbe irat ederken, İslam ordusunun Kürdistan’da muhasara edilmek tehlikesinde bulunduğunu görmesi ve “Ya Sariye el cebel” yani, “Ey Sariye! Dağa çık” diye seslenmesi, sesini de o Müslüman kumandana duyurması, bir keramettir. Çünkü bir veliyy-i kâmilinden sudur etmiştir.

Erbab-ı makamât: Temkin derecesine vasıl olanlar; Eshab-ı keramat: Henüz telvinden kurtulamayanlar, terakki ve tennîden hali kalmayanlar, yani birincilerin derecesine vasıl olamayanlardır. Bunlara “Ehl-i hal” de denilir. Hazreti Mevlâna: “Sofiler arasında ehl-i hal olanlar çoktur. Fakat ehl-i makam olanlar nadirdir” der. Tarikat büyüklerinden bazıları, keramet izharının pek de hoş görmemiş, hatta bazıları böyle kerametler göstermeye: “Hayz-ı rical” ve “Mel’abe-i etfal” yani, “Erkeklerin adet görmesi ve çocuk oyunu” demiştir.

El ebraru minhü yekülune ve yeşrâbun, vel ahraru minhü yefrahune ve yetribun.

Yani: “Ebrardan olanlar, Mesnevî’nin manevî nimetlerinden yerler ve içerler. Ahrardan bulunanlar da onun verdiği neşve ile ferahlanıp oynarlar.”

Ebrar: Berr’in cem’idir. “Onlar karıncayı bile incitmeyenler ve şer işleri yapmayanlardır” diye tarif olunmuşlardır.

Nitekim Cenab-ı Hakk, bu durumdaki kullarını, Kur’an-ı Hakim’inde şu ayetlerle müjdelemiştir:

لَكِنَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلًا مِّنْ عِنْدِ
* اللَّهُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لِّلْأَبْرَارِ

Yani: “**Fakat Rablerinden korkanlar (Öyle mi ya?) Altlarından ırmaklar akar cennetler- kendileri içinde ebedî kalmak, Rableri katından verilecek nice ziyafetlere de konmak üzere- hep onların, Allah’ın nezdinde olan (nimetler) iyiler için daha hayırlıdır.**”

Mesnevî sanki gökten gelmiş ilahî bir sofradır ve ebrar-ı ümmet, onun manevî nimetleriyle doyarlar.

Ahrar ise, nefsi emmaresini ayakaltına almış, onun heva ve hevesinden yakasını kurtarmış, dünya kayıtlarından ve beşeriyet esaretinden halas olmuş zevat-ı azadedir.

Hersekli Arif Hikmet merhumun:

Yare kul olmakla buldum, devlet-î hürriyeti.

İhtiyarım ile esaret geldi kendimden bana!

diye bir beyti vardır ki, her türlü esaretten kurtulmuş ve yalnız hakkın kulu olmakla hürriyet devletini bulmuş Ahrar-ı ümmet lisanındandır.

Hafız Şirazî:

“Hüner ve marifetten uzak bir şahsın üstündeki atlas elbiseye, tarikat mücerretleri, yani hür olanlar, bir para vermez” beytiyle bu gibi erbab-ı hürriyeti anlatmak ister.

Mesnevî-i Şerif’in:

“Oğul! Bağını kır ve hürriyetini bul. Ne vakte kadar gümüş ve altın kaydıyla bağlanıp kalacaksın?” diye talimatı ve: “Kalbi nurlu bir üstad-ı kâmilin bendesi olman, padişahların baş tacı olacak kadar yükselmenden daha iyidir” gibi telkinatı, istigna-meşrep olanlara hürriyetin zevkini ve azadeliğin şevkini getirir.

Vehüve ke Nili Mısra şerâbün lissâbirine ve hüsratün ala âli Fir'avne vel kâfirîn.

Yani: “Mesnevî, Mısır’daki Nil nehri gibidir. Sabır ve mücahede erbabına ab-ı hayattır. Firavun ve etbaı gibi küfür ve dalalet ashabına da ayn-i hasrettir.”

Bu fıkralar Sure-i Araf’taki:

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالذَّمَ آيَاتٍ مُّفَصَّلَاتٍ فَاسْتَكْبَرُوا
وَكَانُوا قَوْمًا مُّجْرِمِينَ * وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا
عَهِدَ عِنْدَكَ لِنُنْزِلَ إِلَيْنَا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَ لَكَ وَلِنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ * فَلَمَّا
كُشِفْنَا عَنْهُمْ الرِّجْزَ إِلَى أَجَلٍ هُمْ بِالْعُوهِ إِذَا هُمْ يَنْكُتُونَ * فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي
الْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ

Yani: “*Bunun üzerine biz de, ayrı ayrı mucizeler olmak üzere başlarına tufan, çekirge, haşarat, kurbağalar ve kan gönderdik. (Böyle iken) yine (iman etmeyi) kibirlerine yediremediler. Onlar öyle günahkarlar güruhu idiler. Üzerlerine o azabı çökünce: Ya Musa, dediler, bizim için Rabbine- sana olan ahdi hürmetine- dua et. Eğer bu azabı bizden ayırıp, sıyrırırsan, ant olsun, sana katiyen iman edeceğiz. Vakta ki biz, kendilerinin erişecekleri bir müddete kadar, onlardan azabı giderdik, bir de ne bakarsın: Onlar, yeminlerini bozuyorlar bile. Artık biz de bunca ayetlerimizi yalanladıkları, onları umursamadıkları için, kendilerinden intikam almak istedik de hepsini denizde boğduk*” ayetleri ile hikâye buyrulan kıssaya işaretler.

Malumdur ki Hazreti Yusuf Aleyhisselamın davetiyle Kenan ilinden Mısır’a gelen Yakup (a.s.) ile evladı ahfadı, başlangıçta orada muazzez ve mükerrem tutulmuşlardı. O vakit Mısır hükümetindeki Firavunlar-Hiksoslar’dan, onlar ise Amalika Araplarından idi. Sonra yerli Firavunlardan olup 18. sülaleyi teşkil eden Amozis yahut Firrağmotozis Hiksosları cenuptan şimale doğru sürdü. Halefi Totmozis ise onları büsbütün çıkarıp, Mısır’ı tamamıyla idaresine aldı.

Araplık ve İbranilik akrabalığı dolayısıyla Hiksoslar, Beni İsrail’e hürmet ediyorlardı. Çünkü Araplar, İsmail; İbraniler, İshak Peygamber neslinden idiler. Mısırlı Firavunlar ise onlara esir muamelesi yapmaya ve onları angarya işlerde kullanmaya başladılar. Hatta çoğalmalarından çekindikleri için, erkek çocuklarını kestiler. Nihayet Hazreti Musa, peygamber oldu. Kelimullah Hazretleri, iki vazife ile mükellefti. Biri, Mısır halkını imana getirmek, diğeri Beni İsrail’i Arz-ı Mevud’a, yani Filistin cihetine götürmek, orada bir idare teşkil etmekte.

Hazreti Musa bunları Firavun’a söyledi. Firavun imana gelmediği gibi, bedava amele demek olan Beni İsrail’i de kaçırmak istemedi. Bazı kitaplarda bu Firavun’un

adı Velid bin Reyhan diye gösterilmiştir. Fakat doğru değildir. Çünkü Velid, Arap adıdır. Hazreti Yusuf zamanındaki Firavun, Araplardan idi. Lakin Musa (a.s.) devrindeki Firavun, Arap değildi, tabiatıyla adı da “Velid” olamazdı.

Hazreti Mevlâna:

“Bi-renklik, renk esiri olunca Musa, Musa ile kavgaya başladı” beytinde, Musa’nın Firavun’u olan şahsın adının da Musa olduğunu söylüyor.

İşte bu Firavun, Hazreti Musa’nın tekliflerini reddedince, Kelimullah’ın duası ve mucizesi eseri olarak Mısırlılar birtakım belalara uğradılar. Bu belalara Tevrat’ta Meseib-i aşere deniliyor ki, çeşitleri şunlardır:

- 1- Nil sularının kan renginde görünmesi,
- 2.3.4- Her tarafa bit, kurbağa ve haşarat üşüşmesi,
- 5- Hayvanların vebaya uğraması,
- 6- İnsanların çibanelara tutulması,
- 7- Dolu yağıp ekinlerin mahvolması,
- 8- Çekirge yağması,
- 9- Sis basması, ortalığın üç gün kararması,
- 10- İnsanlardan ve hayvanlardan ilk doğan çocuğun ölmesi.

Kur’an-ı Kerim’de, bu musibetlerin hepsi zikredilmemiştir. Çünkü Kur’an, tarih kitabı değildir. Tarihî bazı vakalardan bahsetmesi, onların insanlara ibret olması içindir.

Nihayet Firavun, Beni İsrail’in Mısır’dan çıkmasına izin verdi. Musevîler, Milattan 1641 yıl evvel, Nisanın 12. gecesini yola çıktılar. Hatta o gece, aceleden mayasız ekmek yediler. Yahudilerin şimdiki “hamursuz bayramı”, Mısır’dan çıkışlarının hatıra-i şükranıdır.

Firavun, verdiği izne pişman oldu. Beni İsrail’i geri çevirmek için, ordusuyla beraber onları takibe çıktı. Süveyş körfezinin Mısır sahilinde onlara yetişti. Hazreti Musa ile ümmeti, mucize olarak denizi geçti. Firavun ile ordusu boğulup gitti. Bazıları, Beni İsrail, denizin cezir halinden istifade ederek karşıki sahile geçti(!) diye bunun bir mucize olduğuna inanmak istemezler. Öyle de olsa, hareketin cezir zamanına tesadüf ettirilişi, Firavun ile ordunun denizdeki yollara girince meddin başlaması ve onları boğması da yine bir mucizedir. Nil’in kan renginde görünmesi; Kıptîlere, yani Mısır halkına mahsus bir bela idi. Sıbtîler, yani Beni İsrail, su olarak içiyorlardı. Hatta bir Kıptî ile bir Sıbtî’nin bir kaptan beraber içmek istediği, Sıbtî’nin tarafı su, Kıptî’nin tarafı kan görüldüğü rivayet olunur.

Hazreti Mevlâna da: “Manevî hayat veren şu sözler, Nil suyu gibidir. İlahî onu Kıptî sired olanlara kan gibi göster” diyerek Mesnevî’yi bu itibarla Nil nehrine benzetiyor. Onun erbab-ı ihlasa ab-ı hayat geleceğini, dinsizlerin ve münkirlerin ise nefretini ve istifadesizliğini mucip olacağını haber veriyor. Hakikaten böyledir. Kur’an-ı Kerim için Esatir-ül Evvelin yani “Eski masallar” hezeyanını edenler olduğu gibi, Mesnevî için de kurt-tilki masalları diyenler vardır. Cenab-ı Hakk, Kelam-ı Kadim’i hakkında:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوضَةٌ فَمَا فَوْقَهَا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ
أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا
* وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ

Yani: “Allah onunla birçoğunu şaşırtır, yine onunla birçoğunu yola getirir” buyuruyor. Kur’an dolayısıyla insanlardan çoğunun delalete düşeceğini,

çoğunun da hidayet bulacağını bildiriyor. Kur'an öyle olduğu gibi, Mesnevî de öyledir. Nitekim sahib-i arifi de:

“Kur'an gibi bizim Mesnevî de bazılarını hidayete, bazılarını dalalete sevk eder” diyor.

Ve innehu şifaüssuduri, ve cilaül ahzâni, ve keşşâfûl Kur'ani

Yani: “Mesnevî, kalplerdeki marazların şifası, dünyanın varına-yoğuna ehemmiyet vermekten ileri gelen hüznlerin cilasası, Kur'an-ı Kerim'in de zahirî ve batınî apaçık manasıdır.”

Bu fıkraların ikisiyle Sure-i Yunus'taki:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ
لِّلْمُؤْمِنِينَ * قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ

Yani: “Ey insanlar; Rabbinizden size vaaz-u nasihat ve içinizdeki illetlere şifa, bir de müminlere hidayet ve rahmet olmak üzere Kur'an-ı Kerim gelmiştir. Habibim; haber ver ki şu geliş, Allah'ın fazl-u rahmetiyledir. İşte bundan dolayı ferahlasınlar. Kur'an, başkalarının topladığı mal ve servetten hayırlıdır” ayetlerine işaret olunmuştur.

Hak Sübhanehu ve Teala, Kitab-ı Münzel'inin şifa-i sudur, bais-i ferah ve sürur olduğunu ve bu ayetlerle beyan buyurmuş, onun tefsir-i mebanisi ve keşşafı meanisi olan Mesnevî'nin de o hassaya mazhar olduğunu nazım-ı ekmeli ifade eylemiştir.

Veseatül erzâki, ve tetyîbül ahlaki

Yani: “Mesnevî, rızıkların genişlemesine, ahlakın da iyileşmesine sebeptir.”

Fakr-u halinden şikâyet eden bir sahabeye, taraf-ı Risaletten:

“Daima abdestli bulun, rızkın genişler” buyrulmuştur. Mesnevî de okuyan ve dinleyenlerine, maddî ve manevî temizliğe kavuşup, kötü huylardan sakınmayı hemen her sahifesinde tavsiye eylemektedir. Hatta ilk hikâyesinin mevzusu: Nefsin tezkiye ve tasfiyesine dairdir. Binaenaleyh, tavsiyesiyle amel edenler için rızkı artırıcı ve ahlakı iyileştiricidir.

Bieydî seferatin, kiramim beraratin yemneune bi ellâ yemessühu illel mütahherun. Tenzîlüm mirrabbil âlemin.

Yani: “Mesnevî, kerim ve salih olan kâtipler eliyle yazılmıştır, temiz olanlardan başkasını Mesnevî'ye temas eylemekten menederler. Mesnevî, Rabb'ül-âleminden ilham olunmuş bir kitaptır.”

Bu fıkralar ile Sure-i Abese'deki:

كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ * فَمَنْ شَاءَ ذَكَرْهُ * فِي صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ * مَّرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ * بِأَيْدِي
سَفَرَةٍ * كِرَامٍ بَرَرَةٍ

Yani: “Çünkü o (Kur'an) bir öğüttür. Binaenaleyh dileyen onu beller. O, (Allah indinde) çok şerefli, kadri yüce, tertemiz sahifelerdedir. Kıymetli, sevgili, takva sahibi kâtiplerin elleriyle (yazılmıştır).”

Sure-i Vakıa'daki:

إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ * فِي كِتَابٍ مَّكْنُونٍ * لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ * تَنْزِيلٌ مِّن رَّبِّ
* الْعَالَمِينَ

Yani: “*Muhakkak o, elbette çok şerefli bir Kur’an’dır ki sıyanet edilmiş bir kitapta yazılıdır. Ona tam bir surette temizlenmiş olanlardan başkası el süremez.*”(O) âlemlerin Rabbinden indirilmedir” ayetlerine işaret edilmiştir.

Sefere-i kiram yani: “Kur’an’ı yazan kâtipler, onu levh-i mahfuzdan istinsah eyleyen meleklerdir” denilmiş, vahiy kâtipliği hizmetinde bulunana ashab-ı kiram olduğu söylenilmiştir. Bu takdirde, suhufu merfua ve mutahhara, üzerlerine Kur’an ayetleri yazılan ve tabii yüksek yerlerde muhterem tutulan ulvi sayfalardır.

Kitab-ı Meknun için, müfessirlerden bazıları levh-i mahfuz demiş, bazıları “lâyemessühu”daki zamiri, “levh”a irca ile “levh-i mahfuza melâike-i mutahharadan başkası temas edemez ve oradaki esrara muttali olamaz” tefsirini yapmış; bazıları da zamiri, Kur’an’a irca ile “Kelam-ı ilahîye, yani Mushaf-ı Şerife pak ve abdestli olmayan dokunamaz” manasını vermiştir.

Hüseyin Vaiz, tefsirinde “Bahr-ül Hakaik”tan naklen diyor ki: “Buradaki “mes”den maksat: Kur’an esrarının inkişafıdır. Şu halde, ayet-i celilenin manası “Gayr ve gayrılık vehminden kurtulamayan, Hakkı halk aynasında, halkı da mirat-ı Hakk’ta göremeyen kimse, Kur’an’a temas edemez, yani ondaki ilahî esrara muttali olamaz” demektir.

Mesnevî de ilham yoluyla Canib-i Hakk’tan nazil olmuştur. Hüsameddin Çelebi ve şimdiye kadar istinsah-ı Mesnevî hizmetinde bulunan salih kâtipler eliyle yazılmış ve her yerde yüksek ve muhterem tutulmuştur. Taharet ve salah erbabından maadasının ona teması, yani mütalaasıyla dinlenmesinden feyz- i marifet alması kabil değildir. Çünkü öyle na-pak olanlar “Samirî” hilkat bir takım şahıslardır ki, “lâmisas” tehdidiyle Mesnevî’ye yaklaşımdan uzaklaştırılırlar.

Samirî: Beni İsrail’den olup, altın buzağıyı yapan ve Yahudileri ona taptıran adam idi ki, Hazreti Musa tarafından lanetlenmiş ve kavim arasından kovulmuştu. Biri, yanına gelse ikisini de dehşetli sıtma tutar ve titretirdi. Onun için bir insan görecekti olsa, “lâmisas” yani, “yaklaşma, dokunma,” diye bağırırdı.

Lâ ye’tîhil batilü mim beyni yedeyhi velâ min Halfihî Vallahü yersidühu ve yer kubühu vehüve hayrun hâfizan vehüve erhmürrahimin.

Birinci fıkra:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ * لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ * وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ

Yani: “*Kâfirler, kendilerine gelen zikr-i ilahîyi, (Kur’an-ı Kerimi) inkâr ettiler. Hâlbuki o, hakikaten bir Kitab-ı Aziz’dır. Onun evvelinden de sonundan da batıl zuhur etmez. O (Kitab-ı Kerim) hakim ve hamid olan Cenab-ı Hakk tarafından gönderilmiştir*” ayetlerinden iktibas edilmişti.

Üçüncü fıkra da aynen Kelam-ı ilahîden muktebesdir. Hazreti Mevlâna bu fıkra ile diyor ki:

Canib-i ilahîden vahy-i münzel olan Kur’an-ı Kerim, nasıl avn-i samedanide ise, onun evvelinden de, sonundan da batıl zuhuruna imkân ve ihtimal yoksa Mesnevî de öyledir. İlham-ı Rabbanî eserdir. Kendisinden sapıklık zuhuruna imkân yoktur. Hatta iptali ve tahrifi de kabil değildir. Nitekim yedinci cilt namıyla bir ilave yapılmış ve âlim bir Mevlevî şeyhine şerh ettirilmiştense de umumun makbulü olamamış, Mesnevî’nin saffeti asliyesi bozulmamıştır.

Ve lehu el kaabün üharu lekkabehüllâhü Teala bihâ.

Yani: Şu sayılan şeylerden başka, Mesnevî'nin bir takım lakapları daha vardır ki, onlar da Allah tarafından ihsan buyrulmuştur.

Lakap bir şeyin asıl ismine ilaveten verilen vasıftır ki teşrif, tarif ve teshif diye üç derece itibar olunur.

Lakab-ı teşrif: İsme şeref verir. Nazım-ı Mesnevî gibi ki, Hazreti Mevlâna Celaleddin-i Rumî demektir.

Lakab-ı tarif: İsmi anlatır. Şarih-i Mesnevî İsmail Ankaravî gibi.

Lakab-ı teshif: İsmi, tahkir eder. Meşhur, cinci hoca gibi...

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِّنْ نِّسَاءٍ عَسَىٰ أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْأَسْمُ
* الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَّمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

Yani: “Birbirinize hoşa gitmeyecek ve gücendirecek lakaplar **takmayınız**” nehyi, bu üçüncü kısım içindir. Mesnevî'nin sayılan ve sayılmayan lakapları, teşrifiyye kabilindendir. Saminame, Hüsaminame ve Mahz-i Kur'an gibi. Hazreti

Mevlâna bunu haber vermekle beraber, buyuruyor ki:

***Vektesarnâ ala hâzel kalîli velkalîlü yedüllü alelkesiri vel cür'atü tedüllü alel
gadîri ve hafnetü tedüllü alel beyderil kebîri.***

Yani: “Biz, şu birkaç lakabı söylemekle sözü kısa kestik. Az, çoğa; bir damla su, bir göle; iki avuç dane, büyük bir harmana delalet ettiği gibi, saydığımız Lakaplar ve hassalar da diğerlerine işaret olabilir.”

***Yekulül abdüzzaîfül muhtacü ilâ rahmetillahi Teala Muhammedübnü
Muhmmmedibnül Huseynil Belhîy tekabbelallâhü minhü.***

Yani: “Allah Teala'nın zayıf bir kulu ve ilahî rahmetin muhtacı bulunan Muhammed bin Muhammed bin-il Hüseyin-il-Belhî- ki, Mesnevî'nin nazmı hususundaki mesaisini Allah kabul etsin- der ki”

Dergâh-ı ilahî yakınlarının en ziyade arzu ettiği ve nailiyyetile iftihar eylediği mertebe-i ulya “abdiyet = kulluk” makamıdır. Allah'ın en ziyade sevdiği ismin “Abdullah” olduğu bir hadis-i şerifte beyan buyrulmuştur. Sultan-ül-Enbiya Efendimiz, seyyid-i kâinat ve server-i mahlukat olduğu halde, lisan-ı ilahî, Hakk-ı Risalet-penahisinde “abd” tabirini kullanmış.

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا
* حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

Yani: “Kulunu (Muhammed s.a.v) bir gece Mescid-i Haram'dan (alıp) Mescid-i Aksa'ya kadar götürün (zat-i ecelle ve âlâ her türlü nakiysalardan) **münezzektir**” buyurmuştur.

Keza “Ruhullah” ve “Kelimetullah” derecelerine yükselmiş olan Hazreti İsa, daha beşikte iken:

قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا * وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ
* وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا

Yani: “(İsa dile gelip) dedi ki: Ben hakikat Allah’ın kuluyum. O, bana kitap verdi. Beni peygamber yaptı. Beni mübarek kıldı” diyerek Allah’ın kulu olmakla iftihar etmişti.

Hıristiyanlar, Hazreti İsa’yı Allah’ın oğlu, hatta Allah yaparlar; bunu yapmakla da “Ben Allah’ın kuluyum” demiş olan Hz. İsa’yı tekzip ederler de, kaş yapayım derken göz çıkarmış olduklarının farkına varmazlar.

Büyüklerin huzurunda tekebbür değil, tekebbüre az da olsa, delaleti olan tabirlerin bile kullanılması, nezakete aykırı sayılır. Onun için “Ben” diyecek yerde, “Bendeniz”, “duacınız” ve “fakiriniz” gibi sözler sarf olunur. Vaktiyle saraya mensup olmak, imzanın üstüne “Bendeğân-ı Hazreti Şehriyariden” tabirini kondurmak iftihara vesile olurdu.

Kibriya-yı İlahî ise tabii bizim bildiğimiz büyüklerin azametini asla benzemez.

*Büyüksün İlahî, büyüksün büyük,
Büyüklük, yanında kalır pek küçük!*

İşte o kibriya-yı bi-tenahiye daha iyi idrak eden büyükler, ona karşı tezellül ve ihtiyaç ile müftehir bulunur. Binaenaleyh kendilerinden abd-i zaif, hakir-ü fakir gibi evsaf ile bahsederler.

Hazreti Mevlâna’nın:

*Men benden şüdem, bende şüdem, bende şüdem,
Men bende behaclet beser-efgende şüdem,
Her bende şevad şâd ki âzad şevad,
Men şâd ezânem ki türâ bende şüdem,*

Yani: “Ben kul oldum, kul oldum, kul oldum, Ben abd-i zaif, kulluğumu layıkıyla ifa edemediğim için utandım ve başımı önüme eğdim; her köle, azat edilince sevinir. İlahî; ben ise, sana kul olduğum için seviniyorum.”

Rubaisi, bu makamda söylenilmiş olan en üstün sözlerdendir. Şurası da bilinmelidir ki, sureta mütevazı, lakin manen pek yüksek olan bu zevat-ı kiramın ibadetleri gibi, ubudiyetleri de mabud-i yegâneye münhasırdır. Onlar: Şuna-buna, huluskarlık için arz-ı hürmet etmezler. Belleri ekâbire reverans yapmak için değil, namaz esnasında rükû için eğilir. Elleri, zenginlerden sadaka almak için değil, nimet sahibi olan Allah’a dua etmek için açılır.

Hakim-i Senâî hazretleri, kendisini ziyarete gelip de bir kese altın bırakmak isteyen Behramşah’a: “Altını ahaliden toplayıp da saçmaktansa, onu almamak daha iyi değil midir?” mealinde bir beyit okuyup, kaseyi reddetmişti.

Hazreti Mevlâna da, sallanan hükümetiyle böbürlenmek isteyen Konya’daki Selçukî hükümdarına: “Ben tahttan inip tabuta binen şahlardan değilim, Benim manevî saltanat fermanımın unvanı (Halidîne ebeden) ayetidir” buyurmuştu. Hülâsa, evliyaullah hazeratının şiarı: Allah’a karşı kendilerini fakir görmek, insanlara karşı da minnet etmemektir.

*İctehedtü fi tetvîtil Manzumil Mesnevîyyil müştemili alel ğarâbi vennevâdiri ve
ğuraril mekâlâtî ve düreriddelâlâtî ve tarikatizzühâdi ve hadîkatil ubbâdi
kasiratil mebânî kesiretil meânî*

Yani; Hazreti Nazım buyuruyor ki: “Garib ve nevadiri şamil, parlak makaleleri, âşıkâr dellileri havi, zahitlerin yolu, abidlerin sevinç yeri olmak; bir de elfazı az, manası çok bulunmak üzere Mesnevî’yi nazm için uzun uzadıya uğraştım.”

Zühhat zahitin, ubbad abidin cem’idir. Devr-i ashabdan sonra ki zevata “Tabîîn”, daha sonrakilere “Tebe-i tabîîn” denir. Bunların arasından zühd-ü taat ile temayüz edenlere “Zahit” ve “Abid” tabir olunur. Bu sınıf arasına bazı riyakârların da katılmasına mebni, hakikî zahitler ve abidler “Sofi” unvanını kabul ettiler. İlk defa sofî adını alan ve Remle kasabasında ilk zaviyeyi açan Ebu Haşimüs-Sufi kuddise sirruhudur.

Zahit ile abidin tarifinde: “Allah’ın farzlarını eda et, abid olursun. Allah’ın verdiği kismete nefsinı razı kıl, zahit olursun” denilmiştir. Şu halde, Hakk’ın farzlarını tamamıyla ve kemaliyle ifa eyleyen abid, az-çok her ne ise, mukadder olan kismete rıza gösteren de zahittir.

Zühdün esası: Gınay-ı kalb ve kanaattir. Onu haiz olmayanlar; zahit değil, fasık-ı mahrumdur. Büyükler:

“Bulmamak da kismetten sayılır” demişlerdir.

*Bulmaz, yemezdir ekserî erbab-ı iffetin,
Gördük zamanenin nice perhizkârını!*

Kibar-ı ümmetten Şakik-i Belhî (kuddise sirruh) - meşhur İbrahim Edhem (kuddise sirruh) tarafından “üstadsın” diye eli öpülmüştür— bir defa Bağdat halifesinin huzuruna çıkarılmış. Halife:

— Şakik-i zahit sen misin, diye sormuş. O da:

— Şakik benim amma, zahit sensin, cevabını vermiş.

Halife:

— Bu kadar debdebe içinde, ben nasıl zahit olurum, sualinde bulunmuş; Şakik de:

— Cenab-ı Hakk, metâi dünya için “Kalil” demiştir. Sen o kalile “aza” kanaat etmişsin; zahit ise aza kanaat eyleyendir, deyince, Halife ağlamaya başlamış.

Şakik-i Belhî ile İbrahim Edhem, bir gün buluşmuş. Şakik: “Ne yapıyorsunuz?” diye sormuş, İbrahim Edhem: “Bulursak şükür, bulamazsak sabrediyoruz.” demiş.

Şakik: “Horasan’ın köpekleri de böyle yaparlardı” deyince, İbrahim Edhem: “Siz ne yapıyorsunuz?” sualinde bulunmuş. Şakik’in: “Bulursak dağıtıyoruz; bulamazsak şükrediyoruz” demesi üzerine, İbrahim Edhem: “Üstadsın” diyerek Şakik’in elini öpmüştür.

İşte Mesnevî-i Şerif, riyakâr abid ve zahitlerin değil, Şakik ve İbrahim Edhem gibi hakikî züht erbabını seyrinden ve siyerinden bahsettiği gibi, garip ve nadir fıkraları, parlak ve şairane tasvirleri, gayet vazih ve kavi, aklî ve naklî delilleri havi bir eserdir. Hem de “Bana az kelime ile çok mana ifade etmek hassası verildi” buyuran Peygamber-i Ekberimizin veraset-i kâmileleri eseri olarak, az kelime ile çok manayı ifade etmiştir.

Şimdiye kadar okuyabildiğimiz fıkralardaki lafızların azlığına karşı, onları âcizane şerh için söylediğim sözlerin çokluğu, bu hususta en parlak bir burhandır.

Listidâ-i seyyidî ve senedî ve mu’temedî ve mekânerruhu min cesedî ve zehirati yevmî ve şadi.

Yani: “Ruhum mesabesinde olan, bugün de, yarın da manevî zahirem bulunan seyyidim, senedim, mutemedim Hüsameddin Çelebi’nin talebiyle Mesnevî’yi tanzim eyledim.”

Çelebi Hüsameddin hazretleri, aşağıdaki fıkralarda beyan buyrulacağı üzere, aslen Kürttür, yani Türk ırkındandır. Konya’nın eşraf ve ayanından iken, yalnızlığı

ihthiyar eylemiş, Hazreti Mevlâna'ya intisap ederken on seneden fazla hizmet-i Mevlâna'da bulunmuş, Mesnevî'yi yazmak vazifesi ile adının ebediyen anılmasına muvaffak olmuştur. Hazreti Pir'in kendisine fevkalade teveccüh ve muhabbeti vardı. O teveccüh sayesinde kâmil ve mükemmel olarak yetişen Çelebi, daha Hazreti Mevlâna'nın hayatında ve Şeyh Selahaddin Zerkub-i Konevî'nin vefatından sonra, müntesibin-i Mevlevîyyenin teslik terbiyesiyle meşgul olur, adeta "Tarikatçı dedelik" vazifesini görürdü. Hazreti Mevlâna'nın vefatından sonra, Sultan Veled'in ısrarıyla makam-ı Pire geçmiş, 12 sene Mesnevî okutmak ve halkı irşat etmekle meşgul olmuştur.

Çelebi Hazretlerinin nazar-ı Mevlâna ile nasıl yetiştiğini ve şeyhinden nasıl ve ne derece müstefit ve müstefiz olduğunu, bizzat Hazreti Pir'in gerek bu mukaddimede, gerek sırası geldikçe Mesnevî metninde görülecek iltifatından anlamalıdır.

Vehüveşşeyhu kudvetül arifîn, ve imâmülhüdâ velyekîn, mügîsül verâ eminül kulubi vennühâ.

Yani: "Hüsameddin Çelebi; ariflerin muktedası, hidayet ve yakın erbabının rehberi, kalp ve akıl sahiplerinin emini, acizlerin imdadına yetişen bir şeyh-i kâmil ve mürşid-i mükemmildir."

Vedîatullahi beyne halîkatihî ve saffetihî fî berraytehu ve vesayahü linebiyyihî ve habâbyahü ı'nde safiyyih.

Yani: "Hüsameddin Çelebi, mahlukat arasında Allah'ın emaneti, insanlar içinde Allah'ın güzidesi bir zat-i ali olduğu gibi; hürmetlerini Allah'ın Resul-i Ekreme tavsiye eylediği zevat-ı şerifeden, kadr-ü şanını esfiyay-ı ümmetten gizlediği mesturin-i ilahîyyedendir."

Vesayahü linebiyyihî: Yani "Allah'ın peygamberine tavsiye eylediği zevat" kudemay-ı ashabın fukara sınıfında bulunanları idi. Kureyş'in eşraf-ü ayanı, Resul-i Ekrem Efendimize: "Eğer meclisindeki fukara takımını defedecek olursan, biz de geliriz, konuşuruz, belki de anlarız" demişler ve Aleyhissalat Efendimiz tarafından: "Onu yapamam," cevabını almışlardı.

"Öyle ise, biz gelince onlar çekilsinler," teklifinde bulundular. Sallallahü aleyhi ve sellem Hazretleri, Ayan-ı Kureyş'in imana gelmesi arzusuyla, muvafakat etmek istedi.

Zat-i akdesi Risaletin bu arzusu, pek tabîî bir şeydi. Çünkü kendisi "Hadi" isminin mazhar-ı tammı idi. Semay-ı hidayetin, parlak güneşi bulunuyordu. Güneş, nasıl âlem-i şemsinin her noktasını aydınlatmak isterse, Afıtab-ı Risalet Efendimiz de muzlim bir kalp, karanlık bir beyin kalmamasını, beşeriyet idrakinin hakikat ziyası ile münevver olmasını isterdi. Nitekim şu hali, Kelam-ı ilahîde:

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ *

Yani: "Andolsun, size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız, ona çok ağır ve güç gelir. Üstünüze çok düşkündür. Müminleri cidden esirgeyicidir, bağışlayıcıdır" ayetiyle haber veriliyor.

Hâlbuki Resul-i Ekrem, Kureyş zenginlerine cevap vermeden evvel:

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ
* مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ

Yani: “*Sabah, akşam Rabblerine, sırf onun cemalini dileyerek, dua edenleri (huzurundan) kovma*”

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ
عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ
* أَمْرُهُ فُرُطًا

Yani: “*Sabah, akşam Rablerine (sırf) onun cemalini dileyerek dua edenlerle beraber candan sabr(u sebat) et. Gözlerini onlardan ayırma*” ayetleri nazil oldu. Sureta fakir, fakat manen her biri bir emir olan o zevat-ı kirama iltifat buyurması Aleyhissalat Vesselam Efendimize emredildi. Çünkü onlar, fakr-ü zaruretleri dolayısıyla Kureyş zenginlerinin menfuru olsalar da, sıdk-ı niyetleri ve safvet-i kalbiyyeleri cihetiyle Allah’ın makbulü idiler. Hüsameddin Çelebi de o sahabe-i kiramın izinde yürüyen bir zat-ı şerif olduğu için, Allah’ın peygamberine tavsiye etmiş olduğu zevat-ı aliyye cümlesindendir.

Ve Habayahü inde safiyyihe gelince. Evliyaullahtan bir kısmının vilayeti, vilayet-i hafıyyedir. Onların mahiyet-i manevîyye ve kurbiyyet-i ilahîyyesini Zat-ı Bari’den başka kimse bilmez.

Evliyaî tahte kubâî, lâ ya’rifühüm ğayrî

Yani: “*Velilerimizin bazıları, görünmeyen kubbelerimizin altında gizlidir. Onları benden başka kimse tanıyamaz*” hadis-i kutsisinde bildirilen rical-i mesturinin derecesi, hatta Melek-i Mukarreb ve Nebiyy-i Mürselin malumu değildir. Hüsameddin Çelebi de o mesturin-i ilahîyeden biridir.

Hazreti Mevlâna, bir gazelinde:

Mealên: “Cemal-i manevî ashabının hususî kadehle izaz eyledikleri halvet-i hassa, yabancı giremez. Ruh-ül- Kudüs, Yani Cebrail, o meclis-i ünsün dışında kalır, Hızır ise ancak perdedarı olabilir” buyurmuştur.

Mevlâna Cami kuddise sırruhunun Nefehat-ül Üns tercümesinde, Lamiî Çelebi der ki: “Hak sübhanehu ve Teala nübüvvet burhanını kıyamete dek baki eylemiş ve evliyaı ol burhan izharına sebep kılmıştır. Ta peyveste ayat-ı Hak ve huccet-i sıdk-ı Muhammed s.a.v. zahir ola ve onları âlemin valileri etmiştir. Asmandan yağmur, anların ekdamı berekatında nazil olur ve zeminden otlar anların safay-ı himmetleriyle biter ve kâfirlere Müslümanlar anların takviyeleriyle nusret bulurlar. Ve onlar dört bin kimesnedir ki, mektumlardır ve birbirini anlamazlar ve suret-i hallerini bilmezler ve cemi-i ahvalde kendilerinden ve halayıktan mestur olurlar.”

Nefehat-ül Üns tercümesinde, evliyaullahın envaına ve derecelerine dair epeyce malumat vardır.

***Miftahu hazâinil erşi, eminü künuzil ferşi, ebül fedaîli Hüsâmül hakki veddini
Hasen ibni Muhammed ibni Hasenil Ma’rufi bi ibni Ehî Türk.***

Yani: “Çelebi; arş hazinelerinin anahtarı, ferş, yani yer definlerinin emini, zahirî ve batınî birçok fazilet sahibi, hakkın ve dinin keskin kılıcıdır. İsmi: Hasan bin Muhammed bin Hasan’dır. İbn-i Ehî Türk denilmekle tanınmıştır.”

Şu sıfatlardan Çelebi’nin kutub olduğu ve sema ve arzın manevî idaresinin ona verilmiş bulunduğu anlaşılıyor:

Ebu yezidil vakti ve cineydüzzemani, Sıddîk übnissıddîk Razıyllâhü anhü ve anhüm.

Yani: “Hüsameddin Çelebi; vaktin Bayezid-i Bestamî’si, zamanın Cüneyd-i Bağdadî’sidir. Sıddık oğlu Sıddık oğlu Sıddıktır. Allah, kendisinden ve âbâ vü ecdadından razı olsun.”

Bayezid-i Bestamî Kuddise sırruhu hazretleri, kibar-ı evliyaullahtandır. Horasan’ın Bestam şehrinde doğmuş, bir asır kadar yaşamış, 260 tarihinde irtihal etmiştir. İsmi: “Tayfur bin İsa” idi. Sofiye kitapları menakıb-ı âliyesiyle doludur.

Ezcümle şu fıkrası meşhurdur: Müritlerden biri: “Kürkünüzden bir parça lütfetseniz de teberrüken üstümde taşısam” demiş. Hazreti Bayezid de: “Oğlum; sen çalış da adam ol. Yoksa Bayezid’in kürkünü üstünde taşımak değil, derisini yüzüp içerisine girsen bile fayda olmaz” cevabını vermiştir.

Şeyh-ül Ekber Muhyiddin-i Arabî kuddise sırruhu, Fütühat’ında buyuruyor ki: “Makam-ı Muhammedî füyuzatından Bayezid’e, bir iğne ucu kadar verilmişti. Tahammül edemedi: ‘Sübhani ma azame şanî’ demeye başladı. Bana ise bir şara, Yani kıl kadar feyz-i Muhammedî ihsan olundu.” Şeyhin şu ifadesinden, feyz-i Muhammedî’deki sonsuzluğu ve Zat-i akdes-i Risalet’teki büyüklüğü düşünmeli!

Hazreti Cüneyd’e gelince: Bağdat’ta yetişmiş bir arif-i ekmeldir. İmam-ı Şafii ve Süfyan-ı Sevrî’den ders okumuş, dayısı Hazreti Sakatî’den süluk görmüştür. Meslek-i tasavvufu, muntazam ve mazbut bir hale getirmiş; birçok urefay-i ümmet kendisinden feyz almıştır, Turuk’u aliyyeden ekserisinin silsilesi kendisine varır. Safiyye arasında “Seyyid-üt taife” unvanıyla yâd olunur. Rivayete göre, 207 tarihinde doğmuş, 298’te irtihal eylemiştir. Bayezid-i Bestamî ile muasır idi. Hazreti Sakatî ile birlikte metfun bulunduğu türbe, Bağdat’ta meşhur ve ziyaretgâh imiş. Cüneyd’e nispet edilen taş basması Farisî bir divan, onun değildir. Çünkü nazm-ı Farisî’ye dördüncü asır iptidalarında başlanılmıştır.

İşte Hazreti Mevlâna’nın ifadesinden anlaşıldığına göre, Hüsameddin Çelebi de bu iki zat-ı âlinin derecesine yükselmiş ve soyca sıddıkiyyet mertebesini bulmuş bir arif idi!

Elmervıyyül aslıl müntesibi ileşşeyhil mükerreremi bimâ kâle emseytü kürdiyyen ve esbahtü arabıyyen kaddesAllahü ruhâhü ve ervâha ehlafighi fenî’messelefü ve ni’mel halefû.

Yani: “Hüsameddin Çelebi’nin aslı, Urmiyyelidir. Emseytü kürdiyyen ve asbahtü Arabıyyen demekle mükerrerem olan Şeyh Ebü’l-Vefa-i Kürdî neslindendir. Allah, şeyhin ve haleflerinin ruhlarını takdis etsin. Ne güzel bir selef ve ne güzel bir halef...”

Şeyh Ebülvefa: Aslen Kürt ve ümmî olduğu halde, Bağdat’ta nispet-i sofiyyesiyle şöhret almıştır. Bazı kimseler, kendisini müşkül bir mevkide bırakmak için:

—Bir gün bize vaaz etsen dediler; o da:

—İnşallah, yarın cevabını verdi. Ertesi gün kürsüye çıkıp “Emseytü Kürdiyyen ve asbahtü Arabıyyen”, yani “Gece Kürt idim, sabahleyin Arap oldum” diye, söze başladı, o kadar hakayık ve maariften bahsetti ki, cemaati hayretlere düşürdü.

Mesnevî şarihlerinden Sarı Abdullah Efendi, Şeyh Ebülvefa’nın Davud-i Ta’i ile muasır olduğunu söylüyor. Şu halde, hicretin ikinci asrı ricalindendir. Hasan-i Basrî’nin halifesi ve Davud-i Ta’i nin şeyhi bulunan Habib-i Acemi Hazretlerinin de, böyle bir sözü vardır. Hazreti Habib, Arapçayı layıkıyla söyleyemediği halde, Kur’an dinlerken ağlamış.

– Sen Acemsin, Arapça’dan ne anlıyorsun ki Kur’an dinlerken ağılıyorsun, diye sormuşlar.

– Ben Acemim ama kalbim Araptır, cevabını vermiş. Hazreti Pir’in, Hüsameddin Çelebi hakkında, “Sıddık bin Sıddık” buyurması, Çelebi’nin Ebü’l-Vefa gibi bir şeyh-i mükerrem neslinden olmasındandır.

Lehu nesebün elkatışşemsü aleyhi ridâehâ ve hasebün erhatinnücumü aleyhi edvâehâ.

Yani: “Hüsameddin Çelebi’nin bir nesebi, bir silsilesi var ki, Güneş onun üstüne ridasını atmış, yani şuasını aksettirmiş; keza bir hasebi var ki, onun yanında yıldızların nuru sönük kalmıştır.”

Bundan maksat: Çelebi’nin asaletindeki parlaklığı anlatmaktır.

Lem yezel finâühüm kıbletel ikbâli yeteveccehü ileyhâ benülvütali ve ka’betel âmâli yetufü bihâ vüfudül ufâti.

Yani: “Hüsameddin Çelebi ile ona mensup olanların dergâhı, ümera zadelerin kible-ıkbali ve mecd-ü azamet murahhaslariyle lutf’u ihsan talipleri cemaatinin tavaf edeceği Kâbe-i amal olmaktan hali kalmasın.”

Bu fıkra ile dünya halkının her sınıfı, yani ümerası, fukarası, Çelebi’nin kapısına müracaatla ondan feyiz alsın demek isteniliyor.

Velâ zâle kezalike mâ talea necmün ve zerra şârikun liyekune mu’tesamen liülil besâiri rabbâniyyer ruhaniyyines semâiyyinel arşeyyînen nuriyyînes sükketin nüzzâril ğuyyebil huddaril müluki tahtel etmâri, eşrafil kabâili, efdalil fedaîli, enverid delâili, âmin, ya Rabbel âlemin.

“Keza; Çelebi’nin kapısı, gece-gündüz basiret sahiplerinin, ruhanîlerin, semavilerin, arşîlerin, nurîlerin, hem sakit, hem nazır, hem gaib, hem hazır olanların, eski-püskü libaslar içindeki saltanat sahiplerinin, kabileler eşrafının, faziletler ashabının, delalet nurlarının sarılacağı ve tutunacağı bir makam olsun, âmin ya Rabbel âlemin.”

Bu fıkra ile de semavîlerin, o âlemin kutbundan istifazası temenni edilmektedir. “El müluk-ü taht-el atmar” terkibindeki “atmar”, “tımır”ın cem’idir ki, eski-püskü elbise demektir. O halde, o terkip “Palaspareler içinde padişahlar” mealini ifade eder.

“Allah’ın mezellet setri altında bir taifesi vardır ki, onları fakr-ü zaruret abası içinde gizlemiştir. O zevat-ı kiram, meskenet palaspareleri arasında birer hükümdardır ki her biri, mertebe-i ulyası dolayısıyla gök kubbesi üstünde eteğini sürür.”

Sözüyle tarif edilmek istenilen mesturini ilahîyye zümresine işaretler.

Hazreti Ömer (r.a.), İran devletini mahvetmiş ve Bizans imparatorluğunu yerinden oynatmış, âli kadr bir halife olduğu halde, giydiği gömlekte onyediyi yama bulunduğunu saymışlardı.

“Şu dua reddolunmayacak bir istirhamdır. Çünkü mahlukatın her sınıfına şamildir.”

Bir duanın müstecap olması şartlarından biri de, onun nefse münhasır olmaması ve umuma şamil bulunmasıdır.

* رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ

Yani: “*Ey Rabbimiz, (kıyamette) hesap ayağı kalkacağı gün beni, ana ve babamı ve bütün iman edenleri yarlığa*” gibi Kur’an’daki dualar bizim için münacat numunesidir. Hazreti Pir’in şu dua hakkında reddolunmayacak bir duadır buyurması, hükmünün arz ve sema ehli hakkında hayır temennisi olmasındandır.

MESNEVÎ

دفتر اول مثنوی

نی نامه

بشنو این نی چون حکایت می کند- از جدایی ها شکایت می کند

1 - Şu neyin nasıl şikâyet etmekte olduğunu dinle. Onun nevası ayrılık hikâyesidir.

diye intişar ve iştihar etmiş olan bu beytin yazma ve eski nüshalara muvafık şekli baştaki gibidir.

Hazreti Pir’in Kitab-ı Münif’ine Bîşnev, yani “Dinle” emriyle başlamış olmasını tevcih için şarihler birçok söz söylemişlerdir. Onların hepsini nakle zemin-ü zaman müsait değildir. Şu kadar söylenilebilir ki, tasavvufta şart-ı azam ve sebebi-i akdem: Söylemek değil, dinlemektir.

Gör zahidi kim sahib-i irşad olayım der,

Dün mektebe vardı, bugün üstad olayım der.

meşrebinde bulunanlar, dinleyemedikleri için öğrenemezler. Suri ilimler gibi manevî marifetler de, kulak vasıtasıyla fem-i muhsinden telakki olunur. Hazreti Musa’ya vaki olan tecelli-i kelimide:

ARAPÇA, Sure Taha ayet 13

“*Şimdi vahyolunacak şeyleri dinle*” buyrulmuştur. Enbiya ve evliya hazaratının yüksek sözleri, mahz-ı nasihattir. Onlardan feyiz alabilmek için insanda işittir kulak ve müteessir olur kalp bulunmalıdır.

Tufanda helak olanlar, Hazreti Nuh’un davetine karşı kulaklarını tıkayanlar idi. Cenab-ı Hakk, onların bu halini:

ARAPÇA, Sure Nuh ayet 7

“*Kulaklarını parmaklarıyla tıkadılar, libaslarıyla örtündüler; küfürde kalmak için ısrar ettiler ve kibr-ü azamet gösterdiler*” ayetiyle bildiriyor. Kur’an-ı Hakim’de:

ARAPÇA, Sure Araf ayet 204

“*Kur’an okunduğu vakit, onu dinleyin ve sükût edin. Ta ki (Allah’ın rahmetiyle) esirgemiş olasınız*” tembihi ile bize dinlemek dersi veriyor. Söylemek: İştirmek ve öğrenmenin neticesidir. Anadan doğma sağırklar, ses ve söz duymadıkları için dilsiz kalıyorlar. Kuş yavruları bile bir müddet susuyorlar; analarını, babalarını dinliyorlar da, öğrendikten sonra ötüyorlar.

Bîşnev in ney, yani: “Şu neyi dinle” emriyle Hazreti Mevlâna, okuyanlarını ve dinleyenlerini sema yapmaya teşvik ediyor. Çünkü sema, güzel ses dinlemek heyecana gelmek ve vecde kapılmaktır. Ekâbir-i evliyaullah’ın çoğu gibi, Hazreti Mevlâna’nın mesleği de semadır.

Hazreti Mevlâna bir rubaisinde, mealen der ki:

“Sema, Allah yolunun bir şahbazı, yükseklerde uçan ve uçuran bir doğandır.”

Sema, ehli hal olanların kalplerini tenvir ve tezyin eder.

Sema, münkirler mezhebinde haram, âşıklar mezhebinde helaldir.

Sema’nın helal ve haram olması Hakk’ında tafsilat almak isteyenler, İmam-ı Kuşeyri’nin meşhur risalesiyle, İmam-ı Gazali’nin İhya-i Ulumiddin isimli eseri ve Kimya-yı Saadet’ine, Abdülgani-yi Nablusi’nin İzah-u Delalat’ına, Şarih-i Mesnevî Seyh İsmail Ankaravî’nin Minhac-ül Fukara’sı ile Huccet-üs Sema’ına bakmalıdır.

NEYDEN MURAD

Merhum üstadım Mehmed Esad Dede Efendi ikmaline muvaffak olamadığı Mesnevî şerhinde der ki:

“Neyden murad: Enaniyeti, yani benliği fani ve mertebe-i beka billahta baki olan veli-yi kâmil ve mürşidi agahdildir. Ya da bildiğimiz neydir, tevile hacet yoktur.”

Hoca merhumun bu ifadesi, bir şerh-i camidir. Zaten ney ile insan-ı kâmil, yekdiğerinin misali ve mümessilidir. Çünkü ney, yetiştigi kamışlıktan kesilip ayrılmış, göğsüne ateşle delikler açılmış, başına ve ayağına hatta boğumları arasına madeni halkalar ve teller takılmış, koparıldığı yerdeki rutubetten mahrum kalmış, bundan dolayı kupkuru ve sapsarı kesilmiştir. İçerisi tamamıyla boştur. Ancak neyzenin nefesiyle dolar. Kendi başına kalırsa ne sesi çıkar, ne sedası. Vazifesi, neyzenin dudaklarıyla parmaklarına alet, onun istediği nağmelerin zuhuruna vasıta olmaktır.

Hazreti Mevlâna, diğer bir rubaisinde:

“Neyi dinle ki, neler, neler söylüyor. Allah’ın gizli sırlarını tekellüm ediyor. Yüzü sararmış, içi boşalmış, başı kesilmiş yahut neyzenin nefesine terkedilmiş olduğu halde dilsiz ve kelamsız, Hüda, Hüda diyor” buyurmuştur.

İnsan-ı kâmil de böyledir. Neyistan-ı ezelden, yani ayan-ı sabite âleminden, daha açığı âlem-i ilahîdeki mevkiinden kader sevkiyle şu dünyaya getirilmiş, beşeriyet kaydına ve anasır-ı tabiat bendine vurulmuş, ayrılık ateşiyle bağı şerha şerha olmuş, makam-ı kadimindeki feyizden mahrum kalmış; kalbini nefsin heveslerinden, zihnini hesti-i mevhum, yani şu vehimden ibaret varlıktan tahliye etmiş, kendini Allah’ın kudret ve düzenine terk etmiş, Müessir-i Hakiki’nin iradesine vasıta olmaktan başka bir vazifesi kalmamış, nefha-i ilahîye hangi perdeden zuhur eylerse, o nağmeyi icra ediyor.

Mahlukattan her birinin aslî vatanına karşı muhabbeti olması ve onun hasretiyle ağlayıp inlemesi ve şikâyetinde bulunması tabiidir.

Neyden maksat, bildiğimiz ney olsa da, mecazen insan-ı kâmil bulunsa da, her ikisinde de bu vatan hasreti bulunduğundan, hikâyelerinin dinlenilmesi faydalıdır. Çünkü Kur’an’da:

ARAPÇA, Sure Zariyat ayet 55

“*Sen (sade Kur’an ile) va’z et. Çünkü şüphesiz öğüt müminlere fayda verir*” buyrulmuştur. Hazreti Pir, şu emr-i ilahîye ittiba etmiş olmak için vatan-ı aslîyi hatırlıyor ve: “Neyi dinle, onun şikâyetimiz hikâyelerini anla!” diyor.

Ariflerden biri: “Nereden geldiğini biliyor musun? Harem-i Sübhanî’nin mahremiyeti makamından, yani ilm-i ilahî âleminden gelmişsin. Düşün, o hoş ve ruhanî makamları hiç hatırlıyor musun?” buyurmuştur. Düşün, o hoş ve ruhanî makamları hiç hatırlıyor musun?” buyurmuştur.

Ayrılıktan şikâyet gelince: Malumdur ki bu hal, mahrumiyet-i visal neticesidir. Bu ise, bekabillah mertebesine vasıl olmuş insan-ı kâmil için, muhaldır. Şeyh Attar Kuddise sırruhu, der ki: “Allah’tan bir an gafil olursan, o anda şeytanın hemdemi olursun.”

Kemal-i vüsul erbabı için bu gaflet ve ondan mütevellit firkat mutasavver değildir. O halde vasıl-ı kâmil olanların şikâyeti nedendir? Bunu izah için deniliyor ki: Kâinatın yaratılışından evvel mükevvenatın ayan-ı sabitleri, ilm-i ilahîde mevcut ve her biri için kemal-i vusul hasıldı. Mesela Süleymaniye Camii inşa edilmeden evvel, onun suretinin, Mimar Sinan’ın zihninde mevcut olması gibi...

Bu bahisler için sofiye kitaplarına, ezcümle Mevlâna Cami Kuddise sırruhunun Levayih ve Şerh-i Rubaiyyat isimli eserlerine bakmalıdır.

İrade-i ilahîye, o suver-i ilmiyenin zuhura gelmesini icap etti. Ekmel-i mahlukat olan insan, devr-i makamat ederek beşeriyet âlemine kadar geldi.

ARAPÇA, Sure Tin ayet 5-6

“Sonra onu aşağıların aşağısına çevirdik. Ancak, iman edip de güzel güzel amellerde bulunanlar başka. Çünkü onlar için (bitmez) kesilmez mükafat vardır” tarifine mazhar oldu.

Vakıa, ayetin alt kısmındaki beyan-ı Rabbanî veçhile, esfel-i safilinden âlay-ı ılliyyine celbedildi. Bekabillah harim-i hasına getirildi. Lakin dünyada bulunmak ızdırarı tamamıyla kesilmiş olmadığı için kurbiyet-i sabıka, yani ilm-i ilahî bulunmak yakınlığı husule gelmedi. İşte erbab-ı kemalin şikâyet-i bundandır.

Bir de kurbiyet-i ilahîyenin hadd-ü payanı yoktur. Ne kadar takarrüp hasıl olursa olsun, ondan ilerisi, hem pek çok ilerisi vardır. Hazreti Mevlâna:

“Birader! Harim-i ilahî, nihayetsiz bir dergâhdır. O dergâhda her nereye vasıl olursan oyalanma; Allah rızası için ileri git.” demiştir. Efdal-ül kâmilin ve ekmel-ül vasılın olan Hazreti Peygamber s.a.v. Efendimizin günde yetmiş yahut yüz defa istiğfar eylediği, hadis kitaplarının hepsinde rivayet edilmiştir. Nebi-yi masum olan Aleyhisselam Efendimizden günah süduruna ihtimal yoktu ki, zat-i akdesi istiğfara mecbur olsun. Her gün, kendisi için o kadar derece kurbiyet-i ilahîye husule gelirdi ki, terakkiden önce bulunduğu makam, terakkiden sonraki bulunduğu makamın dununda olduğu için, evvelce orada bulunuşundan istiğfar eder. Bazen de: “Keşke anam beni doğurmasaydı” diye, vuslat ve kurbiyetin derece-i ulyasında iken, bitip tükenmeyen firkatlerden şikâyet eylerdi.

Şirazlı Hafız, bir gazeline diyor ki: “Bir bülbül gördüm, gül yaprağını gagasında tutmuştu. Hazin hazin ötüyordu. Ayn-i visalde, yani gül yaprağı gagasında iken feryat etmene sebep ne, diye sordum. Maşukun cilvesi bize böyle yaptırıyor, cevabını verdi.”

İşte erbab-ı vusulün şikâyetimiz hikâyede bulunmaları, uzak bir teşbih ile gül yaprağını gagasında tutan bülbülün feryadı gibidir.

Ney, şu suretle şikâyetimiz hikâyelerde bulunur:

کز نیستان تا مرا ببریده‌اند- در نفیرم مرد و زن نالیده‌اند

2- Beni kamışlıktan kestiklerinden beri feryadımdan erkek ve kadın müteessir olmakta ve inlemektedir.

Neyistan: Kamışlık demektir ki, neyin yetiştigi ve ter-ü taze durduğu yerdir. Ney yapılacak kamışı oradan çıkarırlar. Kâfi derecede kuruyunca, ölçüsüne göre iki ucundan keserler. Boğazını ayıklayıp göğsüne ve arkasına kızgın demirle yedi dane delik açarlar. Başına baş pare, ayağına paraz avna takarlar. Boğumlarına tel

sararlar ve üflemeğe başlarlar. Hal-aşına olanlar, ondan çıkan müessir sestem, ayrılık şekvası ve teellüm sedası duyarlar. Nefs-ü heva esiri bulunanlar bile, o müessir sedadan az çok müteessir olurlar.

İnsan-ı kâmil de, menşe-i feyzi olan ayan-ı sabite âleminden ayrılıp şu beşeriyet sahasına geldiği ve firkatin acıklı ıstırabını çektiği için, yüreğinden fıskıran tesirli sözler, kim olursa olsun dinleyenleri, kabiliyetleri derecesine göre müteessir eder. Fakat teessürden teessüre fark vardır. Onun için ney yahut firkate uğramış insan-ı kâmil, der ki:

سینه خواهم شرحه شرحه از فراق- تا بگویم شرح درد اشتیاق

3- İştıyak derdini şerh edebilmem için, ayrılık acılarıyla şerha şerha olmuş bir kalp isterim.

Bundan evvelki beyitte neyin yahut insan-ı kâmilin firaklı enininden herkesin müteessir olduğu söylenilmiş; tafsilinde ise, teessürden teessüre fark bulunduğm beyan edilmişti. Bu beyitte de, ayrılık nevhalarından en ziyade kimlerin teessür duyacağı ifade kılınmış, dert ortağı olacak kimsenin derdi bulunması lazım geldiği bildirilmiştir.

Gerçi insan, mükedder bulunduğm bir sırada, hasbıhal etmek, derdini döküp hafiflemek için bir arkadaş arar. Eğer o arkadaş, hal-aşına ise, konuşanın dediklerini iyice anlar, onun anlaması ve elemine iştirak etmesi de kederli için, oldukça teselli yerine geçer. Tok bir adama açlıktan, kana kana su içmiş bir kimseye susuzluktan bahsetmek, beyhude çene çalmak olur. Çünkü onlar, açlık ve susuzluk ıstırabını duymadıkları için, açın ve susuzun halinden anlamazlar.

Şeyh Sadi, der ki:

“Çöllerde yapılmış olan sarnıç ve havuzları, çölde yolunu şaşırmış olan kervan halkasına sor. Sen Fırat nehrinin kenarında iken suyun kıymetini ne bilirsin?”

Ondan dolayı:

*İltica etmeyesin namerde
Keşf-i hal etmeyesin bi-derde*

nasihati, bu makamda en doğru bir sözdür.

Ehlullah, çektikleri ayrılık acılarını ve iştıyak, yani göreceği gelmek ateşini söyleyip de, hem kendileri müteselli olmak, hem de muhataplarında şevk-i talep uyandırmak için, kalbi mahabbet ateşiyle yanmış kimseler ararlar. İşte Hazreti Mevlâna'nın yukarıdaki beyti söylemiş olmasındaki hikmet budur.

هر کسی کاو دور ماند از اصل خویش- باز جوید روزگار وصل خویش

4- Aslından, vatanından uzaklaşmış olan kimse, orada geçirmiş olduğu zamanı tekrar arar.

İnsanın doğup büyüdüğü, hoşça demler sürdüğü yeri, arayıp özlemesi tabiatı icabıdır. Bu özlemin ilerlediği, sıra hastalığı haline geldiği de vakidir. Vatan muhabbeti denilen, Hakk'ında her türlü fedakârlık ihtiyar edilen hiss-i necib, incizab haletinin tezahüründen başka bir şey değildir. Bir adamın, doğmuş-büyümüş olduğu iki evli bir köye bile, ne kadar merbut olduğu, fırsat bulunca sılaya gitmek, o mütevazı köyceğizi görmek düşüncesinden hali kalmadığı herkesin malumudur. Bu hal düşünölmeli de, yüksek bir ruhun, hassas bir kalbin vatan-ı aslı ve menşe-i ezeliye ne kadar müştak ve mütehassir bulunacağı ondan istidlal edilmelidir.

“Ey Sadi! Vakıa, hubb-ül vatanı minel iman, yani vatan muhabbeti imandan gelir hadisi sahihtir. Lakin ben burada doğdum diye insanın tevellüt ettiği yerde hakaretle ölmesi doğru değildir” demiştir. Şeyhin bu sözü söylemesi, hadisteki vatanı, menşe-i aslî manasına almış; muhabbeti, imandan olan vatanın burası değil de orası olduğunu anlatmak istemiş olmasındandır. Yoksa kendisi, kırk sene seyahat etmiş bir arif-i cihangird olduğu halde, memleketi olan Şiraz’a dönmüş, son zamanlarını orada geçirip vatanının toprağına gömülmüştür. Yine firkatzede kâmil lisanından deniliyor ki:

من به هر جمعیتی نالان شدم- جفت بد حالان و خوش حالان شدم

5- Ben her cemiyette, her mecliste inledim, durdum. Bedhal -kötü huylu- olanlarla da, hoşhal -iyi huylu- olanlarla da düşüp kalktım.

Hazreti Mevlâna, bir gazelinde:

“Hayırlı bir iş için dünya hapishanesinde kaldım. Yoksa zindan nerede, ben nerede? Kimin malını çalmışım?” diyor.

Menşe-i ezelîden ayrılmış, hak-i süfliye getirilmiş, tedricen terakki ederek fena ve beka mertebelerine vasıl olmuş, sonra halkın irşadı vazifesiyle mahvden sahve icra olunmuş zevat-ı kiram, böyledir. Onlar, düşmüşleri kaldırmak, gaflette olanları uyandırmak, nefs-ü heva eserilerini kurtarmak vazifesiyle mükelleftirler. Hasb-el vazife, her yerde görünürler, salihler ile de, fasıklar ile de görüşürler. Hatta fisk-u fücur erbabıyla daha ziyade meşgul olmak isterler. Nitekim Hazreti Mevlâna da beyt-i şerifinde “Bedhalan”ı, “Hoşhalan”a takdim ile buna işaret etmiştir. Çünkü fasıklar, salihlerden ziyade, tembih ve ikaza muhtaçtır.

Ariflerden birinin:

— Ya Rabbi! Kötülere merhamet et. İyilere zaten lütfetmiş, onları iyi yaratmışsın, dediği Gülistan kitabında yazılıdır.

Merhum Mehmet Akif’in bir münacatındaki şu beyit ne kadar güzeldir:

*Müminlere imdat yetiş merhametinle,
Mühidlere lakin daha çok merhamet eyle!*

Hazreti Pir’in Menakıbnâme’sinde şöyle bir fıkra vardır: “Mevlâna’nın başına toplananlar fasık, facir bir takım kimselerdir, demişler. Bu söz üzerine Hazreti Mevlâna’dan da, ‘Salih olsalardı, benim onlara mürit olmam lazım gelirdi’ cevabını almışlar.”

Nebiy-ül Hüda Aleyhi Ekmel-üt tehaya Efendimiz, sahabe topluluğunda talim-i ahkam eylediği gibi, müşriklerim meclislerine de gider, onlarla görüşüp konuşur, kendilerini imana davet ederdi. Hele hac mevsimlerinde Mina’ya çıkar, çadırları dolaşır, içindekileri doğru yola getirmeye uğraşırdı. Bundan başka, kemal sahiplerinin bedhal ve hoşhal olanlarla görüşmesi, her birini, Allah’ın esma ve sıfatından birinin mazharı görmemelerinden ileri gelir.

“Batılı inkâr etme. Zira, o da zuhurat-ı ilahîyedir” denilmiştir. Hafız Şirazî, der ki:

“Aşk fabrikasında küfrün bulunması da zaruridir. Ebu Leheb olmasa, ateş kimi yakar?”

Malum ya Ebu Leheb, Resul-u Ekrem s.a.v. Efendimizin amcalarından idi. Kardeşinin oğluna tabîi olmayı azametine yediremediği için onu tasdik etmek şöyle dursun, düşmanlar gibi eza ve cefa etmekten geri kalmazdı. Bu münasebetle “Tebbet” suresi onun ve onun gibi hain olan karısı Ümmü Cemil Hakk’ında nazil olmuştur.

Dünya âlemi, zıtlar âlemidir. Onun için, üstünde küfrün de, imanın da, fıskın da, salahın da bulunması zaruridir. Her şey, zıttı ile anlaşılır. Nurun mahiyeti zulmetle anlaşılacağı gibi, salihlerin kıymeti de, fasıkların mevcudiyetiyle takdir olunur.

Hülasa, arifler her şeyi Hakk'ın mazharı bilir ve o mazhariyet dolayısıyla onu nazar-ı itibar ile görür. Şeyh Sadi'nin:

“Bütün âleme aşığım, çünkü bütün âlem, Hakk'ın eser-i hilkatidir” demesi; bir Türk arifinin de:

*Elif okuduk ötürü,
Pazarlık ettik götürü,
Yaratılmışı hoş gördük,
Yaratandan ötürü!*

sözü, bu nokta-i nazara göredir.

Şurası da hatıra gelir ki, evliyaullahın ara sıra fasıklar arasında bulunmaları, onları Allah'ın azabından muhafaza etmek içindir. Nitekim Cenab-ı Hakk, Mekke müşrikleri için:

ARAPÇA, Sure Enfal ayet 33

“Hâlbuki sen içlerinde iken (Habibim), Allah onları azaplandırıcı değildi” buyurmuş. Saye-i Muhammedîde emn-ü eman içinde yaşayan Kureyşliler, hicretten sonra mağlubiyet, kıtlık vesaire gibi, kahr-ı ilahîye uğramışlardı.

هر کسی از ظن خود شد یار من- از درون من نجست اسرار من

6- Herkes kendi anlayışına göre benim yarım oldu. İçimdeki esrarı araştırmadı.

Sathî nazar olanlar, bir şeyin dışarısını görmekle iktifa ederler, sırlarını ve hakikatini öğrenip anlamaya lüzum görmezler. Mana ehli ise, suretten ziyade manayı tetkik ve anlamaya çalışırlar. Mesela, herhangi bir mimari eseri, bir cami-i şerifi bizim görüşümüz, sathî ve surî bir görüştür. Fakat mahir bir mimarın tetkik ve tettebbuu, fennî ve manevî bir müşahededir. Vakıa, cami-i şerifin inşa tarzına biz de hayran olur ve severiz, onu tetkik eden mimar da... Lakin iki görüş arasında, yerden göğe kadar fark vardır. Bunun gibi, avamdan biri ney üflendiği vakit dinlerse, onun muhtelif makamlardaki nağmelerinden hoşlanır. Aldığı zevk ve lezzet ise, o hoşluktan ibaret kalır. Fakat bir arif, onu işitirse pek başka bir surette dinler ve bizim anlayamadığımız manaları anlar.

Mesela, Hazreti Mevlâna, çeng ve ud sesinden “Ente hasbi, ente kâfi ya Vedud” kelimelerini duyduğunu söylüyor. Keza, leyleğin “İlahi! Hamd senin, şükür senin, mülk de senindir!” demekte olduğunu haber veriyor.

Hazreti Ali Kerremallahü vechenin işittiği nakus sesini, “Sübhanallahi hakka, innel mevla yebka” diye anlamış ve anlatmış olduğu rivayet edilir. Nakus sedasından “Hakka” ve “Yebka” gibi kaflı kelimeler işitilmesine şaşılmasın. Evvelce kiliselerde madenî çanlar yoktu. Onun yerine bir tahta ile bir çomak kullanılır, o tahtaya nakus, o çomağa da vebil denilirdi. Nitekim ezan meşru olmadan evvel, “Ehl-i imanı mescide davet için ne yapalım?” diye müzakere edildiği sırada, bazıları “Nakus çalalım” teklifinde bulunmuştu. O zaman ise, Medine’de madenî çan bulunmadığı gibi, bulunmasına da imkân yoktu. Buna dair mufasssal malumat almak için “Müslümanlıkta İbadet Tarihi” isimli eserimizin “Ezan” bahsine bakılmalıdır.

Demek ki bizim laktaka ve taktakadan ibaret sandığımız sesler bile, kibar-ı ümmete başka türlü manalar ifham ediyor.

Görüşü mahdud olanlar da, gördükleri ve görüştükleri insan-ı kâmilin yalnız zahirine bakarlar, bazı haller ve sözleri hoşlarına gittiği için ondan hoşlanırlar. Fakat hakikatini öğrenmeye ve ondaki esrar-ı hakayıki anlamağa çalışmazlar.

سر من از ناله‌ی من دور نیست- لیک چشم و گوش را آن نور نیست

7- Benim sırrım, feryadımdan uzak değildir. Lakin her gözde onu görecektir, her kulakta onu işitecek kudret yoktur.

Filvaki, neyin sırrı, hakikat ve mahiyeti, feryadından uzak değildir. Belki ona pek yakın olan ve tepesinden üfleyen nefhadır. Ney, kendisini alıp da baş paresinde üfleyen, perdelerini açıp kapamak suretiyle onu söyleten neyzeneye vasıta olmaktan başka bir şey değildir. Neyzen hangi makamdan, ne türlü nağme yapmak isterse, neyden çıkan sestene o makam ve nağme anlaşılır. Fakat bunu anlayabilmek için kulakta musiki makamlarına alışıklık hassası bulunmalıdır. Bu olmayınca, öyle kulaklara karşı neyin enini ile sırrı, cehil ile irfan kadar birbirine uzak bulunur. Keza veli-yi kâmilin sözleri de, kalbindeki esrara yabancı değildir.

“Her kap, içindekini sızdırır” derler. Kalbini heva ve hevesten uzak kılanların:

ARAPÇA, Sure Necm ayet 3-4

“Kendi (rey-ü) hevasından söylemez o. O, kendisine (Allah tarafından) ilka edilegelen bir vahiyden başkası değildir” mazhariyetinde bulunanların, kurb-i feraiz ile Hakk’a yaklaşma ve efal-i ilahîyenin zuhuruna vasıta olanların beyanatı da Hakkanî ve ilhamî olur. O hak beyanlarda, bir takım esrar ve hakikatler bulunur.

Bundan başka,

“Göröldükleri zaman, Allah hatıra gelen kimseler, Allahın velileridir” mazmununca, o zevat-ı kiramın nuranî ve Rabbanî bir siması vardır ki, onunla avam-ı halk içinden ayırt edilirler. Lakin yüzlerindeki nuru görmek için görür göz, sözlerindeki manayı anlamak için de, işitir kulak lazımdır.

Cafer-i Sadık Razıyallahü anh: “Allah, mahlukatına kelimasında tecelli etmiştir. Lakin onlarda kalp gözü olmadığından göremiyorlar” demektedir.

تن ز جان و جان ز تن مستور نیست- لیک کس را دید جان دستور نیست

8- Benden ruhtan, ruh bedenden gizli değildir. Lakin herkesin, ruhu görmesine ruhsat yoktur.

Ruhun mahiyeti hakkında lisan-ı şariat susmuş, daha doğrusu soranlara o hakikati idrak edemeyecekleri için anlayacakları tarzda cevap verilmiştir. Nitekim Arap müşrikleri, “Kamer, ay iptidalarında küçülüyor, ay ortalarında büyüyor, ay sonlarında yine ufalıyor, bunun sebebi nedir?” diye Aleyhisselatü Vesselam Efendimize sormuşlardı. Heyet ilmini bilmekle anlaşılabilir olan şu tabiat hadisesinin fennî sebepleri izah olunca, Arap cahillerinin zihnine girmeyecekti. Onun için:

ARAPÇA, Sure Bakara ayet 189

“De ki: O, İnsanların faidesi için vakit ölçüleridir” cevabı verildi.

Bunun gibi Yahudiler de, Sallallahü Aleyhi Vesellemden ruhun hakikatini sormuşlar, cevap verilmemesini kendilerince Nübüvvet-i Muhammediye’nin doğruluğuna delil tutmuşlardı. Çünkü Tevrat’ta da ruha dair malumat yoktu.

ARAPÇA, Sure İsra ayet 85

“Sana Ruh’u sorarlar. De ki: Ruh, Rabbimin emri(cümlesi)ndendir. (Zaten) size az bir ilimden başkası verilmemiştir” ayetiyle hem ruhun hakikati, Allah’ın emri cümlesinden olduğu, topluca bildirildi; hem de Yahudilerin o anlaşılması güç hakikati idrak edecek ilimleri olmadığı beyan edildi.

Nazm-ı Celilin delaletine göre, ruhun mahiyetinin açıklanması, herhalde soranlarda ilim ve o hakikati idrake kabiliyet bulunmamasından ileri gelmiştir. Şarih-i Mesnevî İsmail Ankaravî Kuddise sirruhu, der ki: “Hakikati cihetinden ruh, bu gözle görülmez. Velakin Hakk gözü ile görebilmekten men olunmaz. Zira Hakk’ı gözetleyen, ruhu da müşahede eyler.”

Bu ruha, ruh-u sultanî yahut ruh-u insanî derler ki, insana mahsustur. Bir de ruh-u hayvanî vardır ki, bütün canlıların sebab-i hayatıdır.

Diyanet İşleri Reisi merhum Ahmed Hamdi Efendinin ruha dair vaktiyle Mahfile mecmuasında neşredilmiş mufassal bir tettebbunamesi vardır. Tafsilat almak isteyenler, oraya müracaat buyursunlar.

آتش است این بانگ نای و نیست باد- هر که این آتش ندارد نیست باد

9- Şu neyin sesi ateştir; hava değildir. Her kimde bu ateş yoksa o kimse yok olsun.

Neyi söyleten müessirin havadan, yani sade bir nefesten ibaret olduğu zannedilmesin. Belki onu inleyen, neyzeninin hazin ve ateşin hissiyatıdır. Bunun gibi, veli-yi kâmilî söyleten de heva ve heves değil, kalbinden feveran eyleyen ve maşuk-u hakikîden başkasını yakıp bitiren aşktır:

“Aşk bir şuledir ki, parlayınca maşuktan maadasını yakar, mahveder.”

“Ahabap, ahababın sesini tanır” denilmiştir. Neyin sesini, insan-ı kâmilin nefesini de layıkıyla anlayabilmek için onlardaki aşk ateşinin bir kıvılcımına olsun mazhar bulunmalıdır. Daha doğrusu, muhabbet ateşiyle yanıp kül olmalıdır. Bunun için Hazreti Mevlâna, “Aşk ateşini haiz olmayan, yok olsun” diyor ve inkisar değil, dua ediyor. Çünkü bu cümle, ehl-i tarik indinde pek makbul bir duadır.

“Allah’ın hazinesi, tezgâhı yokluktadır. Şu mevhum varlığına aldanan, yokun ne olduğunu ne bilir?” denilmiştir. “Allah’ın hazinesi, tezgâhı yokluktadır” denilmesi, bütün mahlukatın, yoktan var edilmiş olduğuna işarettir. Kemal sahiplerinin maksadı, varlık göstermek değil, Allah’ın varlığı karşısında kendi mevhum vücudunu mahvetmek ve yok olmaktır.

آتش عشق است کاندن نی فتاد- جوشش عشق است کاندن می فتاد

10- Neydeki ateş ile meydeki kabarış, hep aşk eseridir.

“Küntü kenzen mahfiyyen...”

“Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeye muhabbet ettim ve bilinmek için halkı yarattım” diye, ehl-i tasavvuf arasında pek meşhur bir hadis-i kutsi vardır. Bu hadisin delaletine göre, muhabbet, iptida Hakk’tan zuhur eylemiş ve bütün kâinatın icadına sebep olmuştur. Binaenaleyh, mevcut âlemler içinde, aşkın yabancı olabilecek bir zerre dahi yoktur.

Herkesin halince vardır bir tecelligah-ı aşk,

Bisütun Ferhada kuh-i Tur şeklin gösterir.

Fakat her mahlukatın aşkı, kendisinin istidadına ve zevkine göredir. Bir bülbülün gül yaprakları arasında gizlenerek hazin hazin ötmesi, aşk eseri olduğu gibi; bir merkebin tozlarda yuvarlanarak acı acı anırması da aşk eseridir. Keza, bir arifin halvethanesinde mest-i cemal olarak tatlı tatlı ağlaması, zil zurna sarhoşun

fuhuşhane kapısında naralar atması yine aşk eseridir. Fakat tabir caizse birinciler, aşk-ı hezarî, ikinciler aşk-ı himarîdir.

*Aşk, mir mana-yı layu'raf ki, cümle âlemi,
Zevki miktarınca sekran-u huruşan eyliyor.*

Aşk bir, lakin anlayış farkı dolayısıyla sevgili çeşitlidir; daha doğrusu, o çeşitli sevgililer, maşuk-u yegânenin muhtelif surette cilvesi ve tecellisinin mazharlarıdır.

Beyt-i şerifin mutasavvifane tevili lazımsa: Arifin kalbini yakıp inleten ve kalbindeki esrarı cuş-u huruşa getiren de aşktır, denilebilir.

Malumdur ki, aşk lafzı, sarmaşık demek olan ışk kelimesinden alınmıştır. Sarmaşık, sarıldığı yeri nasıl istila ederse, aşk da girdiği kalbi, hatta insanın vücudunu ihata etmesi dolayısıyla aşk tesmiye edilmiştir. Bu kelimeyi “ışk” okumak, benim zevkime uygun düşmüyor. Bana öyle geliyor ki, onu “Aşk” okumalı; manası, kalbi dolduran o kelimenin lafzıyla da ağız dolmalı!

Aşk lafzı, Kur'an-ı Kerim'de, Şeyh-i Ekber Kuddise sırruhunun beyanı veçhile kinaye yoluyla irad olunmuştur.

Hazreti Şeyh, Fütühat'ında buyuruyor ki: “Aşk, muhabbetin ifratıdır.” Kur'an'da:

ARAPÇA, Sure Bakara ayet 165

“Müminlerin Allah'a karşı pek şiddetli bir muhabbeti vardır.”

Ve:

ARAPÇA, Sure Yusuf ayet 30

“Yusuf'un muhabbeti, Züleyha'nın kalbini bir zar gibi ihata etti.”

Ayetlerinde, kinaye suretiyle zikredilmiştir.

Aşk; muhabbetin, seveni kavraması, bütün vücuduna yayılması, adeta onu sarmaşık gibi sarmasıdır.

Hazreti Şeyh, tarifine misal olmak üzere Züleyha'dan kan alındığı vakit sıçrayan kanın Yusuf ismini nakşettiğini, Hallac-ı Mansur'un elleri, ayakları kesildiği zaman kanının “Allah” lafz-ı şerifini yazdığını naklediyor.

نی حریف هر که از یاری برید- پرده‌های ما درید

11- Ney, yarinden ayrılmış olanın arkadaşıdır. Onun makam perdeleri, bizim nuranî ve zulmanî perdelerimizi; vuslata mani olan perdelerimizi yırtmıştır.

Hazreti Mevlâna, ney için, “Yarinden ayrılanın arkadaşıdır” buyuruyor. Zevk-i selim ve tab-ı müstakim erbabı için musikin ruhun gıdası olduğu malumdur. Hayvanlara varıncaya kadar bütün canlıların duygulandığı güzel sestene zevk almayan insanın -bilmem amma- insanlıktan pek az nasibi olmak lazım gelir.

Bir adam gerek sevinçli, gerek kederli zamanlarında işittiği güzel bir sestene inşirah duyar, müteselli olur. Bu hal, müspet bir hakikattir. Binaenaleyh, ney sesi de, erbab-ı istidada inşirah verir, dost sesini duyurur, ayan-ı sabite âlemini, yani hepimizin ve bütün kâinatın zuhura gelmeden evvel ilm-i ilahîdeki bulunuşunu, Elest bezmini, yani “Allah, ben sizin Rabbiniz değil miyim, diye sordu. Ruhlar, evet dediler.” konuşmasını hatırlatır ve

*Biz mest-i aşkız, ta ezel,
Serhuş-i hak mestanemiz!*

Humhane-i bezm-i Huda,

Olmuş bizim meyhanemiz!

*İçdik o bezm-i neşvede,
Ruhen sebu sebu mey'i,*

*Saki bize Allah idi,
Oldu gönül peymanemiz!*

*Bir böyle sagar nuş eden,
El mi sunar gayri meye,*

*Dünya şarabından kaçır,
Keyfiyet-i rindanemiz!*

tarzında sözler söyletir. O hatırlatma dolayısıyla dinleyen, menşe-i aslîye doğru heyecanla yönelir. Hiç olmazsa dinlediği andaki duygu ve cezbe ile gaflet perdelerinden bir kaçış olsun aradan kalkar. İşte o perdelerin kalkmasına, neyin perdelerinden çıkan nağmeler sebep olur. Şu tevcih, neyin hakiki manasına alınmış olmasına göredir. Mecaz mana verildiği ve ondan maksat da insan-ı kâmilidir, denildiği takdirde; o insan-ı kâmil de yarinden ve diyarından ayrılmış gurbetzedelerin arkadaşı ve gam gidericisidir. O gibileri, teselli ederek ve Hakk yolunda yürüterek asıllarına irca etmek ister. Bu maksatla perde perde yükselterek ve derece derece derinleştirerek söylediği müessir sözler, muhatabın gözünü kaplamış olan gaflet perdesinin yavaş yavaş sıyırılmasına, kalp gözünün tedrici suretle açılmasına sebep olur.

همچو نی زهری و تریاقی که دید- همچو نی دمساز و مشتاقی که دید

12- Ney gibi hem zehir, hem panzehir; hem demsaz bir şeyi kim görmüştür?

Ney, dinleyenin kabiliyetine göre hem zehir, hem panzehir tesiri gösterir. Heva ve heves erbabından olanlara, şüphesiz zehir gibidir. Çünkü kendisindeki şehvaniyet ve hayvaniyeti artırır. Fakat görülüp işitilen her güzellikten Allah'ı hatırlayanlar için de, şüphesiz, panzehir gibidir. Çünkü kalpteki gaflet zehrini giderir. Keza, ney iyi bir arkadaştır ve dinlenilmeye müştaktır. Zira neyin mahiyeti torba içinde asılı yahut bir köşeye dayalı durmakta değil; üflenip dinlenmekle meydana çıkar. Ricalullah hazaratı da ney gibidirler. Şekavet-i ezelîye erbabına karşı, zehir-zemberek olurlar. Saadet-i ezelîye ashabına ise, şifa tesiri gösterirler. Cenab-ı Hakk, kâmiller zümresinin bu halini Sure-i Fetih'deki

ARAPÇA, Sure Fetih ayet 29

“Muhammed, Allah'ın Resulüdür. Maiyetindeki ashabı, müşrik ve münkirlere karşı gayet şedit, aralarında ise son derece merhametli ve şefkatlidirler” ayeti kerimesiyle tarif ediyor.

Nebi-yi Erham s.a.v. Efendimiz, “rahmeten lil âlemin” olduğu gibi, varis-i kâmilî bulunan ehlullah hazaratı da rahmetli ve şefkatlidirler. Fakat icap edenlere karşı sert ve şiddetlidirler. Buna da verasetle memurdurlar. Çünkü Cenab-ı Hakk, Habib-i Edibine:

ARAPÇA, Sure Tevbe ayet 73

“Ey Peygamber-i ekber! Kâfirler ve münafıklarla uğraş ve onlara karşı sert davran” buyurmuştu. Zira onlar, nezaketten anlayacak kabiliyette değildirler. O gibilere karşı gösterilecek mülâyemet, kendilerinin kabalığını artırmaktan başka bir işe yaramayacaktır.

“Kerim olan, keremin, ihsanın, iyiliğin ne demek olduğunu anlayan bir kimseye ikram edersen onu kendine kul, köle yapmış olursun. Lakin bir leime, bir alçağa ikram gafletinde bulunursan şımarır, büsbütün temerrüt ve taannüt gösterir” Binaenaleyh:

“Kılıç kullanılacak yerde ihsan edilmesi, ihsan edilecek yerde kılıç kullanmak kadar zararlıdır.”

İşte bu gibi hikmetlere mebni, evliyauallah hazaratı, ezeli şakilere karşı zehirdir. İlmen, amelen, itikaden zehirlenmiş, lakin manevî hastalığı tedavi kabul edecek dereceyi geçmemiş olanlar için de panzehirdir.

Keza evliyauallah, kabil-i hitab olanlarla ve terakkiye istidadı bulunanlara sohbet edip arkadaş olurlar, hatta öylelerine müştaktırlar.

Resul-i Ekrem s.a.v. Efendimiz, rast geldiği ashap ile durup konuşur ve iltifat buyururdu. Konuştuğu kimse çekilmeyinceye kadar yoluna devam etmezdi, kendisiyle musafaha eden bırakmayınca kadar elini çekmezdi. Bazen de:

“Kardeşlerimi ne kadar göreceğim geldi” diye sonradan gelecek arifler için iştiyak gösterirdi.

Şeyh-i Ekber Kuddise sırruhu hazretleri bu hadisi yazdıktan sonra, “Asr-ı saadetteki bahtiyarlar ashap idi. Biz ve bizim gibiler de ihvanız” buyuruyor.

نی حدیث راہ پر خون می‌کند۔ قصہ‌های عشق مجنون می‌کند

13- Ney, kanlı bir yoldan bahseder, Mecnunane aşkları hikâye eyler.

Mesnevî'nin başında, neyin ayrılıklardan bahsettiği söylenilmişti. Şu halde o yol, neyin kamışlıktan kesilmesi, bağrının ateşle delinmesi gibi değişikliğe uğradığı esnada geçtiği kanlı yoldur. Madde erbabının kabul ve tahammül edemeyeceği mecnunane muhabbetlere tutulanların ve:

*Ney gibi başını kes, sinemi oy, bağrımı del,
Ben senin hizmetine besteniyanım neysem!*

diyenlerin hali de, benim gibidir, demek ister.

Neyin temsil ettiği insan-ı kâmil de böyledir. O da kanlı ve tehlikeli bir yoldan bahseder. Aşk ve muhabbet mecnunlarının akıl kabul etmeyecek kıssalarını anlatır. Hareketlerinin taklit edilmesini tavsiye eyler.

İnsan-ı kâmil, gerek mebdeden şu âleme gelirken, gerek şu âlemde giderken kanlı ve meşakkatli yollardan geçmiş, gelirken ayrılık acılarıyla müteellim olmuş, giderken de birçok mücahadelere göğüs germiş, nihayet:

Mutu, kable en temutu.

“Ölmeden evvel ölünüz” emrine uyarak ihtiyar ve iradesini, hatta mevhum varlığını feda eylemiştir.

Cemal-i ilahi âşıkları, visal-i ebediye ve hayat-ı cavidaniye nail olmak şevkiyle, şu fani hayattan usanırlar. Hallac-ı Mansur gibi:

“Ey benim itimat ettiğim dostlar! Benim nefsimi öldürün ki, hayatım katlimdedir” derler. Çünkü:

ARAPÇA, Sure Tevbe ayet 111

“Şüphesiz ki, Allah, müminlerden nefislerini ve mallarını cennet mukabilinde satın almıştır” ayet-i kerimesinin delaleti mucibince, can metainın müşterisinin bizzat Allah olduğunu bilirler. Beşeriyetin en akıllısı ve en mükemmeli bulunan Resul-i Ekrem s.a.v. Efendimize, Kureyş müşrikleri, mecnun demek küstahlığına bulunmuşlardı da:

ARAPÇA, Sure Kalem ayet 2-6

“Rabbinin nimetiyle sen mecnun değilsin. Senin için elbette tükenmez bir ecir vardır. Sen, ahlakın en güzeline ve en yücesine sahipsin. Hangimizin mecnun ve meftun olduğunu yakında sen de göreceksin, onlarda göreceklersin” ayetlerinin nüzulüne sebep olmuşlardı.

İşte insan-ı kâmil, ehl-i istidada, mebde ve meadın, yani başlangıç ve sonun kanlı yollarından bahseder, fedakârların hikâyelerini nakil ile onlar gibi olmayı tavsiye eyler.

محرم این هوش جز بی هوش نیست - مر زبان را مشتری جز گوش نیست

14- Dile kulaktan başka müşteri olmadığı gibi, maneviyatı idrak etmeye de bi-huş olandan başka mahrem yoktur.

Aklı, meaş ve mead namıyla ikiye ayırmışlardır. Akl-ı meaş, dünya işlerine vakıf olan idraktır ki:

“Dünya işlerini siz daha iyi bilirsiniz” hadisi şerifiyle buna işaret buyrulmuştur.

Akl-ı mead, ahiret ve aslında avdet umurunu arif olan idraktır. Bunun inceliğini akl-ı meaş kavrayamaz. Onun için Hazreti Mevlâna, akl-ı mead erbabı olan evliyaullahın sözlerini akl-ı meaş ashabı anlayamaz, diyor. O sözleri akl-ı meaştan tecerrüt eylemiş olanların kavrayabileceğini söylüyor. Fakat akl-ı meaştan tecerrüt eylemiş, sözü yanlış anlaşılmasın; deli olmuş değil, yakasını aşkın pençesine kaptırmış olanlar murat ediliyor. Bunu temsil için de, söyleyen dile ancak dinleyen kulağın müşteri olacağını, yani göz, burun, el, ayak gibi aza içinden yalnız kulağın, lisandan çıkan kelimeleri idrak eyleyebileceğini bildiriyor.

در غم ما روزها بی گاه شد- روزها با سوزها همراه شد

15- Gamlı geçen günlerimiz uzadı ve sona ermesi gecikti. O günler, mahrumiyetten ve ayrılıktan hasıl olan ateşlerle arkadaş oldu. –ateşlerle, yanmalarla geçti-

Konuşanın başkasına söyleyeceği sözü ve edeceği sızlanışı, nefsi için söylüyormuş gibi beyanda bulunmasına edebiyatta “Üslub-u hakim” derler ki, maksat muhatabı kızdırmaksızın mütenebbih kılmaktır. Kur’an-ı Kerim’de de bu yolda bazı ifadeler vardır. Ezcümle meşhur Habib-i Neccar’ın Antakya ahalisine:

ARAPÇA, Sure Yasin ayet 22-25

“Ben, beni yaratana neden kulluk etmeyecekmişim? Siz (hepiniz) ancak O’na döndürü(lüp götürü)leceksiniz. Ben O’ndan başka tanrılar edinir miyim? Eğer O çok esirgeyici (Allah), bana bir zarar (yapmak) isterse onların (iddia ettiğiniz) şefaati bana hiçbir faide vermez. Onlar beni asla kurtaramazlar. Şüphesiz ben o takdirde mutlak apaçık bir sapıklık içindeyim(demek)dir. Gerçek, ben Rabbinize iman ettim. İşte bunu benden duyun” dediği Kur’an’da hikâye buyrulmuştur.

Buradaki “Bana ne oluyor ki, beni yaratan Allah’a ibadet etmemeyiyim?” demek, “Size ne oluyor ki, sizi yaratan Allaha ibadet etmiyorsunuz?” demektir. Habib-i Neccar, serzenişini hafifletmek için Allah’a iman ve ibadet etmemek gafletini nefesine isnat eylemiştir.

Hazreti Mevlâna da, henüz akl-ı mead lisanını anlayacak idrake nail olamayan, lakin olmak için lütf-u ilahîyi bekleyen talep erbabını ümitsizliğe düşürmemek emeliyle, kendisini onlara benzetiyor, füyuzat-ı ilahîye talebiyle, geçen günlerin, ateşin bir surette geçtiğini söylüyor.

روزها گر رفت گو رو باك نیست- تو بمان ای آن که چون تو پاک نیست

16- Günler geçip gittiyse varsın, geçsin. Ey pak ve mübarek olan insan-ı kâmil; hemen sen var ol!

Ömrünün kısmı küllisini boşa geçirmiş, bir taraftan da marifet zevkinden nasip alamamış olmasına teessüf edenlere teselli vermek için, Hazreti Mevlâna buyuruyor ki: “Hayatın birçok günü geçip gittiyse, olan oldu, biten bitti... Geçmişe teessüf etmenin faydası yoktur. Hali, nazar-ı dikkate almalı, kâmil bir mürşidin elini tutmalıdır. Geçen günlerin hiçe inkılap etmesi ehemmiyetli bir şey değildir. Mürşid-i kâmil ve onun nazar-ı terbiyesi var olsun. O sayede matlup husule gelir.” Hatta: “Der dem-i ahir dem-i ahir büved” yani: “Son nefeste bile kemalat kesbedilecek başka bir dem ve âlem olur.”

Maziye bakarak ümitsiz olmamalı, halde ve istikbalde çalışmalıdır. İslam tarihinde Yermük Muharebesi diye meşhur ve kanlı bir muharebe vardır ki, Sıddık-ı Ekber Radiyallahü anhin devr-i hilafetinde Rumlarla Müslümanlar arasında vukua gelmiştir.

Düşmanın mükemmel ve mücehhez ordusu 240.000’den fazla idi. Halid bin Velid Radiyallahü anhin kumanda ettiği İslam ordusu ise, ancak 40.000 kadar vardı. Rumlar, harbin başlangıcında başkumandan çadırına kadar ilerlemişler, fakat orduda bulunan mücahit kadınların sopalarla ve çadır direkleriyle müdafaaları neticesinde püskürtülmüşlerdi.

Düşmanın pek kanlı hezimetiyse, İslam’ın da pek şanlı muzafferiyetiyle neticelenen bu muharebede Rum kumandanlarından General Yorgi, Halid bin Velid ile karşılaşmış, onun feyz-i nazarıyla Müslüman olmuş, Halid ile beraber Rumlara karşı bir iki saat kılıç sallamış, nihayet şehadet nimetine ve hüsn-ü akıbeta mazhar olmuştu. Radiyallahü anih ve rahmetullahi aleyh...

Dikkat buyurulsun, General Yorgi, şüphesiz yaşlı başlı bir adamdı. Ömrünün birçok günlerini teslis akidesiyle ve Hristiyan olarak geçirmiş ehl-i tevhid ile harp etmek üzere Yermük mevkiine gelmişti. Lakin Halid bin Velid’in feyz-i nazarına uğraması, kendisini muvahhitlik derecesine getirdikten sonra şehadet rütbesine erştirdi. Binüçyüz şu kadar sene sonra, hakkında rahmet okunmak saadetini kazandırdı. Rahmetullahi aleyh...

Böyle bir vakıa, devr-i Peygamberîde de olmuştu. Medine’de Usayrim namında birisi vardı. Hicretin üçüncü senesine kadar Müslüman olmamıştı. Uhud Muharebesi esnasında Allah’ın hidayeti erişti. Silahını kaptı, harp meydanına koştu. Peygamberimizin huzurunda Müslüman olduktan sonra, fedakârane harp etti; ömründe bir defa olsun namaz kılmadan şehit oldu. Radiyallahü anih...

هر که جز ماهی ز آبش سیر شد- هر که بی‌روزی است روزش دیر شد

17- Balıktan başkası onun suyuna kandı. Nasipsiz olanın da rızkı gecikti.

Cenab-ı Hakk'ın zat-ı ecel-ü âlası gibi füyuzatı da nihayetsizdir. Fakat o füyuzatın mazharı olan insanlar, üç nevi itibar edilmiştir:

Birinci nevi: Ümmetin kâmil ve mükemmil olanlarıdır ki, ne kadar füyuzata nail olsalar tahammül ederler ve daima artmasını isterler. Hakk Sübhahnehu ve Teala, Kur'an-ı Kerim'inde:

ARAPÇA, Sure Kaf ayet 30

“O gün, cehenneme, doldun mu, diyeceğiz. O da, daha var mı, diyecektir” buyuruyor.

Cehennem, celal-i ilahînin mazhar-ı tammı olduğu için, dolmasına ve doymasına imkân yoktur. Rahmet-i ilahîyenin mazharı tammı bulunan Aleyhissalat Efendimiz de, Hakk'ın o kadar füyuzatına nail olduğu ve her gün yetmiş yahut yüz derece terakki eylediği halde, “Ya Rabbi! Sana karşı olan hayretimi artır” diye dua ederdi.

Zevk-i hayret, ekmel-i ezvak imiş,

Hace-î icaz- gu “Zidnî” demiş.

Muallim Naci Merhum

Keza, miraçta Hazreti Peygambere delalet hizmetinde bulunan Cebrail Aleyhissalam “Sidret-ül Münteza”da kalmış ve: “Parmak ucu kadar yaklaşırsam yanarım” demiş.

Ger geçem, bir zerre denlu ileru,

Yanarım başdan ayağa ey ulu

mealini söylemişti. Yengane-i Enbiya Aleyhi ve Alihi Efdal-üt-tehaya Efendimiz ise:

Çün ezelden bana aşk oldu delil,

Yanar isem ben yanayım ey Halil!

düşüncesiyle ilerlemişti.

Evet. Nebi-yi Ekrem s.a.v. Cebrail'i, Sidret-ül Münteza'da bırakmış, makam-ı kurbe doğru ilerlemişti.

“Nereye kadar gitmişti? Oraya kadar ki, orada yer tabirine yol yoktur. Allah'ın kamer-i nurundan başka bir şey mevcut değildir.”

Cenab-ı Hakk'ın habibi ve halkın Halik'a en ziyade yakini bulunan Peygamber-i Ekber'in varis-i kâmilî olanlar da böyledir. Onlar da aşk yolunda rey, yani suya kanmak, harareti geçmek yoktur derler. Ne kadar füyuzata mazhar olsalar, daha ziyade iştihak gösterirler. Hazreti Mevlâna:

“Kum suya kandiği halde, ne acayip ki, ben kanmadım. Şu dünyada benim yayıma layık bir kırış yoktur” buyuruyor.

Sofîye meşayihinden Yahya bin Muaz-ı Razî, Bayezid-i Bestamî'ye gösterdiği bir mektupta:

“Muhammed kadehinden o kadar içtim ki, nihayet mest oldum” demişti.

Hazreti Bayezid ise, cevaben:

“Muhabbet şarabını kâse kâse içtim. Lakin ne şarap bitti, ne de benim hararetim geçti” beytini yazıp yollamıştı.

Bayezid-i Bestamî'den evvelce bahsedilmişti. Yahya bin Muaz ise, Reyli'dir. Hicri 258'te, yani Bayezid'den 2 yıl önce vefat etmiştir. Arifane sözleri vardır. Ezcümle: “Bazıları, biz bir makama vardık ki namaz kılmaya ihtiyacımız kalmadı diyorlarmış. Evet, bir makama varmışlar amma cehenneme” dediği, sofîye kitaplarında yazılıdır. Rahmetullahi Aleyhi ve Kadessallahü sırrahu...

Füyuzat-ı ilahîye mazharı olanların ikinci kısmı: Cüz'i bir neşveye kanaat gösterenler ve: “Allah'ın aşkı kadehinden o kadar içtim ki, bir yudum daha içecek olsam yok olacağım” diyenlerdir.

Üçüncü kısım ise: İrfan zevkinden, ezelden nasibi olmayanlardır ki, o gibilerin feyz-i Mevla'dan, ebediyen nasipleri yoktur. Hazreti Mevlâna, "Mahi" tabiriyle, birinci ve ikinci kısımları; "Biruzi" ile de üçüncü kısmı murat eylemiştir.

در نیابد حال پخته هیچ خام- پس سخن کوتاه باید و السلام

18- Ham ervah olanlar, pişkin ve yetişkin zevatın halinden anlamazlar. O halde sözü kısa kısa kesmek gerektir vesselam.

"Kâmili, kâmilden başkası anlamaz. Ta ki, seyr-ü süluku, onun mertebesine erişmeyince..." demişlerdir.

*Kadr-ı sühan-î şairi, şari bilir ancak;
Ruhülkudüsün sırrı Sirafîle ıyandır!*

Bir ilmî meslek ashabının değil, basit ve adi bir sanat erbabının bile sanata müteallik sözlerini, o sanata hizmet etmemiş olanlar anlayamazlar. O lisanı anlayabilmek, sanatlarına intisap ve hizmet ederek onlar gibi olmaya mütevakkıftır. Tasavvuf mesleğinin ince nüktelerini, sofiye hazaratının manası pek derin sözlerini idrak edebilmek de, o meslek-i celile bir kâmil vasıtasıyla intisap etmekle olur. Zaten tasavvuf, sözle değil hal ile ilgili bir meslektir.

Mesnevî'nin "Bişnev" emriyle başlayan birinci beytinden buraya kadar olan onsekiz beyit, evvelce de söylenildiği gibi, bizzat Mevlâna'nın kalemıyla yazılmış, bundan sonrakiler ise, Mevlâna tarafından söylenilmiş ve Hüsameddin Çelebi tarafından yazılmıştır.

Bazı arifler, onsekiz beyti Mesnevî'nin mukaddimesi, sonraki beytleri de onun devamı ve şerhi saymış, hatta Şarih-i Mesnevî Şeyh İsmail Ankaravî onsekiz beyte "Fatih-ül Ebyat" isimli ayrıca bir şerh yazmıştır.

Hazreti Mevlâna, onsekizinci beyti de pişkin ve yetişkin zevatın sözlerini ve hallerini anlayabilmek için onlar gibi olmak lazım geldiğine işaret ettikten sonra, hür ve kâmil ricalin derecesine varmanın, bir takım kayıtlardan kurtulmaya bağlı olduğunu beyan için buyuruyor ki:

بند بگسل، باش آزاد ای پسر- چند باشی بند سیم و بند زر

19- Oğul; başını kopar ve kurtul. Ne vakte kadar altın ve gümüş kaydında kalacaksın?

İnsanlardan mal toplamak, servet cemetmek için tabii bir hırs vardır. Nitekim bu hal:

ARAPÇA, Sure Ali İmran ayet 14

"Kadınlara, oğullara, kantar kantar altın ve gümüşe, asil ve alametli atlara, ehli hayvanlara, ekin ve tarlalara malik olmak arzusu insanlara müzeyyen ve mahbup kılınmıştır. Bunlar dünya hayatının (geçici) birer faidesidir. Allah(a gelince) nihayet dönüp varılacak yerin bütün güzelliği O'nun nezdindedir" ayet-i kerimesiyle beyan edilmiş, ondan sonra da:

ARAPÇA, Sure Ali İmran ayet 15

"Habibim de ki: Size bunlardan daha hayırlısını haber vereyim mi? Takvaya erenler için, ind-i ilahîde altından nehirler akan cennetler vardır ki, o müttekiler, orada daimi kalacaklardır. Keza, tertemiz zevceleri vardır. Bunlara ilave olarak, Allah'ın rızasını bulacaklardır. Cenab-ı Hakk, kullarını hakkıyla görücüdür" ayetiyle, Dünya metasına ehemmiyet vermeyenlere, onlara

bağlanıp kalmayanlara verilecek manevî mükâfat bildirmiştir. Bu ayetlerde ima yoluyla:

ARAPÇA, Sure Ali İmran ayet 92

“Siz, sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamıncaya kadar asla iyiliğe ermiş olmazsınız. Her ne infak ederseniz şüphesiz Allah onu bilicidir” ayetinde sarahaten beyan buyrulduğu üzere, Allah’ın rızasına nail olabilmek için, o uğurda fedakârlık edilmek, sevilen şeylerden onların infakı suretiyle vazgeçilmek lazımdır. Bu fedakârlığı gösteremeyenler, rızay-ı ilahîye nail olmayacakları gibi -sureta hür olsalar bile- hakikatte hırs ve tamah esiri ve altına, gümüşe bağlı bulunduklarını ispat etmiş olurlar. Allah yolunda yürüyecek olanın ise, ayakları bağlı değil, serbest bulunmak gerektir.

Nakşî tarikatının pir-i âlisi Muhammed Bahaeddin Şah-ı Nakşbend Kudde sırrıhuya, “Silsile-i şüma, begüca mîresed?” diye, silsilesinin nereye ve kime müntehi olduğunu sormuşlar; “Kesî besilsile becayi nemi resed”, yani “Silsileye-zincire- bağlı olan bir yere gidemez” cevabı arifanesini vermiş.

Demek ki altın, gümüş, kadın, oğul gibi maddi şeyler şöyle dursun, tarikat ve siyadet silsilesi gibi manevî mebrutiyetler bile, bazı ahvalde, Hakk yoluna salık olacaklar için ayak bağı oluyormuş.

“Tecerrüd âleminde iğne ucu kadar ilişik, kolay bir şey değildir. Üstünde bulunan bir iğne, Hazreti İsa’nın yolunda, demirden bir set olmuştu” diye bir söz vardır.

Hazreti Ali Kerremallahü veche ve Raziyaallahü anhin: “Ey altın ve ey gümüş! Benden başkasını avutun ve aldatın” dediği rivayet olunmuştur. Şurası da hatırdadır bulunmalıdır ki, hadis-i şerifte mealen:

“Helal mal, salih kimse için ne iyidir” buyrulmuştur. Hazreti Mevlâna, bu hadisin tefsirinde:

“Malı dine hizmet için hamil olursan, öyle hamule ve hamil hakkında Resul-ü Ekrem: Helal mal, salih kimse için ne iyidir buyurmuştur” dedikten sonra, “Su, geminin içine girerse onu batırır. Altında bulunursa onu yüzdürür” beytiyle bir temsil yapmış, mal ve servet hırsıyla kalbi dolan kimseyi, içine su giren gemiye, mevcut servetine ehemmiyet vermeyen, o servetin bulunup bulunmaması indinde müsavi olan zatı da, derin bir su üstünde selametle yüzen gemiye benzetmiştir.

Hülâsa, hür olanlar derecesine varabilmek için onlar gibi hür olmaya çalışmalı, maddi ve manevî ayak bağı olacak her şeyi koparmalı ve esaretten kurtulmalıdır.

“Dehrin metayı ve dünya malı, çocuk aldatan oyuncak kabilindendir. Ona müptela olanlar ve onunla oyalananlar ise, idrak-i ricale vasıl olmamış akılsızlardır.”

گر بریزی بحر را در کوزه‌ای- چند گنجد قسمت یک روزهای

20- Denizi bir kaseye dökecek olsa, ne kadar sığar? Ancak bir günlük rızık miktarı...

Bazı kimseler vardır ki, “Kanaat, tükenmez bir hazinedir” hikmet-i nebeviyesini nazar-ı dikkate almaz, barınacak kadar meskeni, doyacak kadar yiyeceği, örtünecek kadar giyeceği bulunduğunu kâfi görmez; daha iyisini, daha ziyadesini elde etmek için didinir, üzülür, durur. Hâlbuki insan, fevkindekileri bırakıp da dunundakilere bakacak ve onlardan ibret alacak olsa, mevcuduna kanaat gösterir, kendi kendine teselli bulur. Nabi merhum, şu beytini ne güzel söylemiştir:

*Senden ednayı görüb şükr ile demsaz olmak,
Senden âlalara rişkeylemenin merhemidir!*

Şeyh Sadi Kuddise sırruhu, bir seyahati esnasında, pabuçsuz bulunuyor, yalın ayak yürüdüğüne canı sıkılıyormuş. Sonra, ayakları kesik birinin dizleriyle süründüğünü görmüş, kendisinin yalnız pabucu olmadığını şükretmiş.

Fakat insanların pek çoğu, bu hakikati anlamak istemez, beşerî ihtiyacından çok fazla heves peşinde koşar. İhtirası, ihtiyacıyla nispet kabul etmeyecek derecelere varır.

İşte bu gaflet ile onun faydasızlığını anlatmak için Hazreti Mevlâna, “Faraza bir denizi, bir kâseye döksen ne kadar su sığar?” diye soruyor ve “Servetin deniz gibi de olsa, ondan istifaden, mideni bir günlük dolduracak miktardan ibarettir” cevabını veriyor.

کوزه‌ی چشم حریصان پر نشد- تا صدف قانع نشد پر در نشد

21- Hırs ve tamah ehlinin gözü doymaz. Hâlbuki sedef, kanaat gösterip kapanmayınca içinde inci olmaz.

Hadis-i şerifte mealen: “Ademoğlunun iki vadi dolusu altın ve gümüşü olsa, mutlaka onlara ilaveten üçüncü bir vadi olmasını ister. Ademoğlunun içini ancak toprak doldurur” buyrulmuştur.

Naklolunan hadis-i şerifin mealini Hazreti Mevlâna başka bir tarzda ifade ediyor. Haris olanların kâselerinin daima boş kalacağını, karınları tok olsa da gözlerinin aç bulunacağını söylüyor. Sedefin içinde inci hasıl olması için, onun kanaat göstermesi ve kabuklarını kapaması lazım geldiği gibi, kalbinde marifet cevherleri husule gelmesini isteyenler de, hırs ve tamah ağzını kapamalıdır diyor.

İncinin nasıl hasıl olduğunu bilmiyorum. Şairane, yani hayalî ve efsane olmak üzere şöyle bir söz vardır: Güya Nisan yağmurları yağarken, denizde istiridye, kabuğunu; karada yılan ağzını açarmış... Yağmur damlaları istiridye içine düşünce inci, yılanın ağzına girince de zehir olurmuş.

Lakin incinin husule gelmesi için istiridye kabuklarının kapanması, yağmur damlalarının deniz suyuna karışmaması lazımmış. Hazreti Pir’in bu misali irat etmesi, onu hakikat olarak kabul etmesinden değil, şöhretine mebni olmalıdır.

هر که را جامه ز عشقی چاک شد- او ز حرص و عیب کلی پاک شد

22- Her kimin elbisesi, aşkın pençesiyle parçalanırsa, o kimse; hırstan da, bütün ayıplardan da temizlenir.

Hazreti Mevlâna, bu beyit ile bir suale cevap vermiş oluyor. Hırsın, tamahın fenalığını anladık. Gerek onlardan gerek diğer ahlaki ayıplardan kurtulmak için ne yapmalıdır, sualine karşı, aşkı tavsiye ediyor. Aşk, bir adamın yakasından tutup da kendine doğru çekmeye başlayınca, onu elbise gibi kaplamış olan hırs ve tamah da; mala, servete olan bağlılık da, hatta bütün ahlaki ayıplar da sıyrılır, çıkar, diyor.

شاد باش ای عشق خوش سودای ما- ای طبیب جمله علت‌های ما

23- Ey kastı -yahut faydası- hoş olan ve bütün illetlerimizin hekimi bulunan aşk; şad ol.

Hazreti Pir, bu ve aşağıdaki beyit ile aşkın ahlaki ve ruhani hastalıklar için hem bir tabib-i hazık, hem de bir deva-yı muvafık olduğunu anlatıyor.

ای دواى نخوت و ناموس ما- ای تو افلاطون و جالینوس ما

24- Ey kibr-ü azametimize ilaç ve bize Eflatun ve Calinus olan aşk, yaşa!

Aşkın insanı bütün ayıplardan temizleyeceği bildirilmişti. Bu beyitlerde ona hitaben “hoş sevda” deniliyor, kibir ve azamet hastalıklarının ilacı olduğu söyleniyor, hatta ona Eflatun ve Calinus tabir ediliyor.

Malumdur ki, Eflatun Yunan feylezoflarından. Hikmet-i işrak erbabından ve işrakîyyun’un reislerindendir.

Hikmet-i işrak: Felsefi bir meslektir ki, riyazetler, mücahedeler ile Allah’a vasıl olmayı gaye edinmiştir.

Hakikat şudur ki, tasavvuf ile felsefe ayrı ayrı şeylerdir. Çünkü felsefenin menşei akıldır. Tasavvufun me hazı ise nakil, yani Kur’an ve hadistir. Akıllar farklı olduğu için felsefede Reybîye ve İkaniye gibi birbirine zıt düşünceli meslekler vardır. Tasavvuf da ise, böyle ayrılık, gayrılık yoktur.

Mevlâna Cami Kuddise sırruhu: “Yunanlıların felsefesi, nefs-ü hevanın ifadesinden ibarettir. Ehl-i imanın hikmetleri ise, Hazreti Peygamberin buyurdıklarıdır” demiştir.

Hazreti Mevlâna, Mesnevî’de, feylezofları tenkit eder ve onların fikirlerini çürüterek reddeder.

Hülâsa, feylezofların hangisi olursa olsun, tasavvuf erbabı, onlarla hemfikir değildir. Gelelim Calinus yahut Galinos’a:

Bu adam, Milattan sonraki 131 senesinde Bergama’da doğmuş, 200 tarihinde ölmüştür. Hipokrat’tan sonra hekimliğin mucidi sayılır. Eserlerinin çoğu Arapçaya tercüme edilmiştir.

Hazreti Mevlâna, aşkı biri hakim, biri hekim iki zata benzetiyor. Bu teşbih ile de aşkta öyle icazkar bir kudret vardır ki, Eflatun’un felsefeyle, Calinus’un tababetle yapamadığı ruhani ve cismani tedaviler icra eder; aşığı, her türlü ayp ve noksandan temizlenmiş bir hale getirir, demek istiyor.

جسم خاک از عشق بر افلاک شد- کوه در رقص آمد و چالاک شد

25- Topraktan yaratılmış olan insan cesedi, aşk tesiriyle semalara çıktı, eflakî oldu. Dağ bile o tesir altında çeviklik bulup oynamaya başladı.

Hazreti Mevlâna, bundan evvelki beyitte aşkın, ayıpları temizlemek kudretini söylemişti. Bu beyitte diyor ki: Aşk, öyle bir mucizedir ki, aşığın topraktan olan cismini semalara çıkarır ve eflaki yapar; cansız bir kütle olan dağı da, kımıldatır ve oynatır.

Kur’an-ı Kerim, İdris Aleyhisselam hakkında:

ARAPÇA, Sure Meryem ayet 57

“Onu âli bir mekâna ref eyledik” diyor. İsa Aleyhisselam için de, mealen: “Allah onu nezdinde yükseltti” buyuruyor. İnsan olmaları itibarıyla cisimleri toprak olan bu iki nebi-yi zişanın göklere çıkarıldığını haber veriyor.

Keza Ekmel-ül Enbiya Efendimiz, Miraç gecesinde semaya, oradan da arş-ı alaya götürülmüştü.

ARAPÇA, Sure Kehf ayet 110

“Ben ancak sizin gibi bir beşerim, ancak bana vahyolunur” ayeti delaletince, Resul-u Ekrem Efendimiz de, diğer iki peygamber de beşer idi; onların vücudunun mayası da topraktı. Öyle iken aşkın feyzi, her üçünü de göklere ve bizim bilemeyeceğimiz makamlara götürdü.

Aşkın tesiriyle dağın oynamasına gelince, Hazreti Musa'ya Tur dağında vaki olan tecelliye işarettir ki, izah edilecektir.

عشق جان طور آمد عاشقا- طور مست و خر موسی صاعقا

26- Ey âşık! Aşk, Tur dağına ruh gibi tesir etti. Tur, mest oldu. Musa da kendinden geçti ve düştü.

Malumdur ki, Musa Aleyhisselam, Beni İsrail'i Firavun'un elinden kurtamış, Mısır kıtasından çıkarıp Şap Denizi'ni geçirmiş ve Sina çölüne nakleylemişti. Kendisine semavi bir kitap verileceği de, evvelce vaat olunmuştu. Binaenaleyh, Allah'ın emriyle kırk gün oruç tuttu. Dervişlik tabirince bir çile, yani erbain çıkardı. Sonra kardeşi Harun Aleyhisselamı vekil bırakıp Tur dağına gitti. Orada tecelli-i Rabbani vukua geldi. Bu hâl, Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade buyruluyor:

ARAPÇA, Sure Araf ayet 143

“Vaktaki Musa, tayin ettiğimiz vakitte Tur'a geldi, Rabbi ona ilahî sözünü söyledi. Musa: Ya Rabbi! Bana kendini göster, seni göreyim dedi. Cenab-ı Hakk: Sen beni hiçbir vakit göremezsın, buyurdu.”

Ehl-i sünnet uleması, beşer için Allah'ı görmenin mümkün olduğunu Hazreti Musa'nın rüyet talebi ve “Ayın on dördüncü gecesi kameri gördüğünü gibi Rabbinizi göreceksiniz” hadisi ile istidlal etmişlerdir. Mutezile ise, “Len terani” sigasının tekid-i nefy-i istikbal olmasından, Allah'ı görebilmek muhaldir, neticesini çıkarmışlardır.

Urefa-yı sofiye indinde, iki cihetin anlayışı da birer cihetten doğrudur. Yani rüyetullah mümkündür, fakat insanın varlığı ve benliği baki oldukça, o şerefe nail olma imkânı yoktur. Nitekim Kelam-ı ilahîde, “Len terani”, yani “Sen, sen oldukça, sende senlik bakiyesi bulundukça, beni ebediyen, asla ve kat'a göremezsın” buyrulmuştur.

Böylece ince ve muğlak bahislerin ilim ve akıldan ziyade, zevk ile anlaşılabilirliğini hatırdan çıkarmamalıdır.

Yine Cenab-ı Hakk, buyuruyor ki:

ARAPÇA, Sure Araf ayet 143

“Lakin şu dağa bak, eğer yerinde durabilirse, sen de beni görürsün. Vaktaki Musa'nın Rabbi, dağa tecelli ve dağı parça parça etti; Musa da kendinden geçip düştü.”

Tecelli: Hakk'ın zuhuru demektir. Tecelli-i efal, tecelli-i sıfat ve tecelli-i zat diye üç derecedir. Tecelli-i efal, salikin efal ve harekâtının; tecelli-i sıfat, salikin sıfatının; tecelli-i zat ise, salikin zatının, Allah'ın efalinde, sıfatında ve zatında fena bulmasından ibarettir. Mesela menekşe çiçeğinin bir yaprağı, gül yağının içerisine konsa önce rengi, sonra da kendi yok olur. İşte şu haller uzak bir teşbih ile tecelli-i efali, tecelli-i sıfatı ve tecelli-i zatı andırır.

Uzak bir teşbih ile dedim... Çünkü bunda menekşe ve gül yağı diye bir ikilik, sonra menekşenin yağa girmesinde bir hulul vardır. Allah'ın tecellisi ise, bu ikilikten ve hululden münezzehtir, yani orada salikin varlığı ve benliği kalmaz ki, ikilik ve hulul tevehhüm edebilsin.

İşte o sırada, Hazreti Musa'ya tecelli-i zatı vukua gelmiş, onun beşeriyetini ifna etmiş, hatta o tecellinin bir ziyası, bir yığın taş ve topraktan ibaret olan dağı da oynatmış ve parçalamıştı.

ARAPÇA, Sure Araf ayet 143

“Ayrılınca dedi ki: Seni tenzih ederim, sana tevbe ve istiğfarımı arzyledim. İman edenlerin ilki benim.”

Böyle ince ve derin bahislerin anlaşılabilmesinin zevk ve keşfe ait olduğunu tekrar hatırlayalım ve layıkıyla anlayamayışımızı öyle bir zevkimizin olmadığına atfedelim ve o zevkin ihsan buyurulması için niyazda bulunalım.

بالب دمساز خود گر جفتمی- همچو نی من گفتنیها گفتمی

27- Arkadaş ve hemraz sırdaş olan yarimin dudağıyla birleşmiş olaydım; ben de söylenebilecek şeyleri ney gibi söyledim.

هر که او از هم زبانی شد جدا- بی زبان شد گر چه دارد صد نوا

28- Konuştuğu dili anlayan kimseden ayrılan, yüzlerce lisan ve nağme bilse de yine susar.

Malumdur ki söylemek, bir meseleyi anlatmak içindir. Bundan dolayı muhatapta anlayış istidadı ne kadar çok olursa, konuşanda konuşma kabiliyeti de o nispetle olur. Dinleyenin anlamayışı, söyleyenin söylemesine manidir. Bu münasebetle Hazreti Mevlâna, bu iki beyitte demek istiyor ki: Hemraz ve demsazım olabilecek bir muhatap bulabilseydim, ben de ney gibi nağmelerde bulunurdum, daha yüksek bahislere girişirdim. Fakat o muhatabı bulamadığım için nağmeyi değiştirmeye, pek derinlere dalmaksızın bahsi sığ geçmeye mecbur oldum. Böyle olması da zaruridir. Velez ki, yüz türlü nağmeye muktedir ve birçok lisan ile konuşan bir kimse olsun... Karşısındaki, o nağmeleri ve dilleri anlamazsa, pek tabii olarak o adam susmaya mecbur olur.

نشوی ز ان پس ز بلبل سر گذشت - چون که گل رفت و گلستان در گذشت

29- Gül mevsimi geçip de gül açması bitince, artık bülbülün âşıkane sergüzeştini -serüvenini- dinleyemezsin.

Şark şairlerinin tahavvülüne göre, gül ile bülbül arasında âşıkane bir irtibat vardır. Şairlere nazaran bülbül, ancak gül için ve güle karşı söyler. Onun dediklerini de başkaları değil, yalnız gül anlar.

Şiir ve hayal bakışı, gül yaprakları üstündeki çiğ damlalarını, bülbülün iniltisine karşı gülün gözyaşları şeklinde görür.

Şiir-efşan olur gül, nalişinle jale şeklinde,
Ne âşiksın ki olmuş gül dahi nalanın ey bülbül.

Fakat vaktaki:

Fiğan ü nalişinle sen sarardın goncalar soldu
Bitirdi hem gülü, hem kendini efganını ey bülbül!

levhası teressüm eder, yani bahar mevsimi geçer, gülün açılması devri biter. O vakit bülbül de sesini, sedasını keser. Çünkü kendisini dinleyecek olanlar bulunsa bile, anlayacak bulunmaz.

بوی گل را از که جوییم از گلاب - چونکه گل رفت و گلستان شد خراب

30- Gül bitip de gül bahçesi harap olunca gül kokusunu nereden arayıp bulalım? –Gül suyundan!

Evet. Gülün açılma mevsimi geçip, gülistandaki fidanlar dikenli birer çalıdan ibaret kalınca, gül rayıhası ancak gül yağından ve gül suyundan duyulabilir. Bunun gibi urefa-yı ümmetin ekmel ve efdali bulunanlar çekilip gidince, onlardaki rayiha-i marifeti, varisleri bulunan ve kendilerine nispetle gül yanında gül suyu gibi kalanlardan aramak lazım gelir.

Mesnevî şarihlerinden Sarı Abdullah Efendi'nin telakkisine göre, Hazreti Mevlâna, Şems-i Tebrizî ile Hüsameddin Çelebi arasındaki farkı söylemek, Şems-i Tebrizî Hazretlerinin yanında Hüsameddin Çelebi'nin gül suyu gibi kaldığını bildirmek istiyor. “Şems gibi bir musahib-i ekmelim bulunsaydı, onun geniş idraki beni nağmeperdaz etseydi, ben de ney gibi rakik terennümlerde bulunurdum. O demsaz ve hemrazım geçip gitti. Bana layıkıyla muhatap olabilecek kimse kalmadı. Onun için ben de sözlerimi sığlaştırmaya mecbur oldum. Bereket versin ki, karşımda Hüsameddin Çelebi gibi müstait bir muhatap var. Şems'in irfan-ı rayıhasını onda bulmaya ve bu suretle avunmaya çalışıyorum” diyor.

Mesnevî'nin diğer bir yerinde ise, Hazreti Mevlâna: “Şu söylediklerim yok mu? Onlar, senin fehmine göredir. Doğru anlayışlı bir muhatap hasretiyle ölüyorum” buyuruyor.

Burada bir sual hatıra gelebilir: Dibacede Hüsameddin Çelebi'nin kutup olduğuna delalet eder, vasıflar bulunduğu halde burada ondan daha anlayışlı bir muhatap aranıyor, iki ifade arasında tenakuz yok mudur?

Evet, Hüsameddin Çelebi, hem asrının kutbu olur, hem de zevken ve irfanen Şems-i Tebrizî derecesinde bulunmayabilir. Hacc-ı Veda esnasında:

ARAPÇA, Sure Maide ayet 3

“Bugün sizin dininizi ikmal ettim, hiçbir eksiğini bırakmadım” ayeti nazil olunca, ashab-ı kiram sevinmiş ve gülmüştü. Yalnız Sıddık-ı Ekber Radiyallahü anh, dinin kemale gelmiş, ikmale muhtaç bir ciheti kalmamış olduğunu bildirdiğini işitince, Hazreti Peygamberin irtihaline ima edildiğini anlamış ve kemal-i teessürle ağlamışlardı.

Hazreti Ebubekir de, sair sahabe-i kiram da Hazreti Peygamberle sohbet etmek şerefine nail olmuşlardı. Fakat ondaki feyz-i nebevi, diğerlerinde görünmemiş, onun gösterdiği anlayış isabetini öbürleri gösterememişti.

Demek ki velilik bir, fakat velilerin zevki ve derecesi farklı; çünkü Allah, tecellisini tekrar etmez.

جمله معشوق است و عاشق پرده‌ای- زنده معشوق است و عاشق مرده‌ای

31- Cümle, maşuktan ibarettir, âşık perdedir. Diri olan ancak maşuktur, âşık ölüdür.

Tecrübe ile anlayanlar vardır ki insan, bir güzeli severse ve sevgisi, aşk derecesine varırsa, âlemin her zerresi ona sevgilisini hatırlatır. Gündüzlerin nuraniliğinden onun parlak yüzünü, gecelerin zulmani renginden onun siyah saçlarını hatırlar. Rüzgârın hafif hafif esmesinden, onun teneffüsünü, şimşek ziyasının ufuklar üstünde görünmesinden onun tebessümünün parıltısını müşahade eder de:

*Kakülünden şeb, cebininden seherler mevc-hiz,
Zulmet ü envar olur senden hüveyda reng reng!*

der. Hülâsa, nazarında kâinat, ondan ibaret görünür; hatta kendini bile maşuğu olarak tahayyül eder.

*Ben ben değilim, ben dediğim sensin hep,
Canım dediğim, ten dediğim sensin hep...*

beytini söyler. Fuzuli'nin Mecnun lisanından Leyla'ya hitabı gibi: Gel sen sen isen, neyim men-i zar, diye sorar. Deriden, etten, kemikten müteşekkil fani bir varlığa karşı olan muhabbetin insanı bu dereceye getirdiğini düşünmeli de, o vücudun ve bütün mevcudatın Halikı bulunan Maşuk-u Ecel-ü Ala'ya olan aşkın, aşığı ne hale getireceğini kıyas etmelidir.

İşte o ilahî aşk, aşığın nazarında bütün mükevvenatı hiç gösterdiği gibi, Maşuk-u Hakiki'nin "hep" ve "cümle" olduğunu, kendisinin de arada bir perde bulunduğunu gösterir.

Hümam-ı Tebrizî'nin: "Benimle sevgilim arasında Hümam, perde olmaktadır. Artık o perdeyi bertaraf etmenin sırası gelmiştir" mealindeki beyti, bu gerçeği ifade eder.

İşte o benlik perdesi kaldırılırsa, maşuğun cümle ve zinde; aşığın da, berde ve mürde olduğu anlaşılır.

چون نباشد عشق را پروای او- او چو مرغی ماند بی پر، وای او

32- Âşıkta, aşkın elemlerine sabr-u tahammül bulunmayacak olursa; o, biçare kanatsız kuş gibi kalır. Vay onun haline!

Aşkın kudret-i icazı, "Şad baş ey aşk-ı hoş sevda-yı ma" beytinde söylenilmiş; Eflatun'un felsefe ile Calinus'un tababetle yapamayacağı ruhani ve cismani tedaviyi, aşkın yaptığı beyan edilmişti.

Evet... Aşk, salık için icazkar bir kuvvettir. Zühde, tarik-i ilahînin seyyaresi demek caizse, aşka da feza-yı tekarrübün tayyaresi denilebilir. Fakat tayyareye bineceklerin cesur ve mütehammil olması icap ettiği gibi, aşk kanadıyla yükselmek isteyenler için de cesaret, metanet, sabır ve tahammül lazımdır. O lüzuma ehemmiyet verilmez, hayata bağlılık düşüncesi bertaraf edilmezse, matlup olan yükselme husule gelmez. Çünkü tayyareye benzettiğimiz aşk, o tahammülsüz kimse için, kanatları yolunmuş kuş gibi olur, uçamaz. Onun sahibi ve bineği de, saksagan kargası gibi, ileri-geri sıçramaktan başka bir şey yapamaz. Fuzuli ne güzel söyler:

*Aşk resmim, âşık öğrenmek gerek pervaneden,
Kim yanar gördükte şem'in ateş-i suzanına!*

*Canını canane vermekdi kemal-i aşığın,
Vermeyen can, itiraf etmek gerek noksanına!*

من چگونه هوش دارم پیش و پس- چون نباشد نور یارم پیش و پس

33- Yarimin nuru etrafımda bulunmazsa ben nasıl önümü, ardımı idrak edebilirim; yarimin nuru ilk ve sonla mukayyet olmayınca, ben nasıl başlangıç ve son ile kayıtlanabilirim."

İki türlü tercüme edilen bu beyit, iki nevi sualin cevabıdır.

Evvela: Aşkın kanada teşbihine mukabil, akıl da ayak mevkiinde kalır. Aşka tabi olamayan, akıl ile hareket edemez mi, sualine cevaben deniliyor ki: Evet. Akıl, ayak gibidir. Fakat o ayakla adımı atabilmek için, insanının basacağı yeri görmesi lazımdır. O görüş ise, ancak yarimin bir nuru olan aşk ile kabildir. Aşk nuru ile nurlanmayınca, ben nasıl önümü, ardımı görür ve adımımı atabilirim?

Keza, "Ey Mevlâna! Derin bahislere girişmeyeceğini evvelce söylediğin halde, şimdi bahsi derinlere götürüyorsun" ihtarına cevap veriliyor.

Gerçi birkaç beyit evvelce söylenilmişti. Fakat yarimin ilk ve son kayıtlardan münezzeh olan nuru, beni tenvir ediyor ve endişeyle, bağılıktan vareste kılıyor.

عشق خواهد کاین سخن بیرون بود - آینه غماز نبود چون بود

34- Aşk bu sözün meydana çıkmasını istiyor. Ayna, koğucu olmaz da ne olabilir?

Demek isteniliyor ki: Maşuğun cilvesi ve aşkın esrarı, gönül aynasına aksedip duruyor. Cilalı bir ayna, sathına akseden sureti göstermez olur mu? Benim de kalp aynamda beliren sırlar, ihtiyarım elimde olmaksızın lisanımdan dökülüyor.

آینه‌ت دانی چرا غماز نیست - ز آنکه زنگار از رخسار ممتاز نیست

35- Senin ruhunun aynası niçin o yansımayı haber vermiyor biliyor musun? Sathı -yüzü- pastan hali değil de onun için.

Bu beyitte aynanın pasından bahsedilmesi, eski aynaların camdan değil, madenî levhalardan yapıldığı içindir. Madenî levhaların rutubet vesairesinden paslandığı, böyle olunca da sathına akseden şeyleri göstermediği gibi, gönül aynası da nefis pasıyla cilasını kaybederse, feyz-i ilahîye makes olmak nimetinden mahrum kalır. Binaenaleyh, ilk önce gönül aynasındaki pası temizlemek ve cilalamak lazımdır.

Müncelî ayine-i dilde nukuş-i kâinat,
İş o mirat-ı musaffaya cila vermektedir!

“Her şeyin bir cilası vardır. Kalplerin cilası da zikrullahtır” hadis-i şerifin mucibince, o pasın giderilmesi, ancak Allah’ı zikretmek ve yadeylemekle olur.

Dil hanesi pür nur olur, envar-ı zikrullah ile!

Nefsin bulanıklığı gitmez, kalp aynasının pası açılmazsa, ruh da Allah’ın tecellisine mazhar olamaz. Nefsin tasfiyesi ve kalbin cilalanmasının ne ile olabileceğini bildirmek ve dolayısıyla birçok hisse öğretmek için Hazreti Mevlâna bir kıssa nakline başlıyor ve diyor ki:

“BİR PADİŞAHIN BİR CARİYEYE ÂŞIK OLUP ONU SATIN ALMASI VE CARİYENİN HASTALANMASI. PADİŞAHIN DA ONU TEDAVİ ETTİRMEK İÇİN TEDBİRDE BULUNMASI HİKAYESİ”

حکایت عاشق شدن پادشاه بر کنیزک و بیمار شدن کنیزک و تدبیر در صحت او

بشنوید ای دوستان این داستان - خود حقیقت نقد حال ماست آن

36- Ey dostlar; şu hikâyeyi dinleyin ki hakikatte bizim halimizin aynasıdır. Çünkü anlatılacak olan padişah ile carie, ruh ile nefsin temsilidir.

بود شاهی در زمانی پیش از این - ملک دنیا بودش و هم ملک دین

37- Bundan evvel bir padişah vardı ki hem dünya mülkü, hem de din mülkü onundu.

Hem dindar hem dünyadar bir hükümdar idi.

اتفاقا شاه روزی شد سوار - با خواص خویش از بهر شکار

38- Tesadüfen padişah bir gün avlanmak için maiyetiyle ata bindi.

يك كنيزك ديد شه بر شاه راه - شد غلام آن كنيزك جان شاه
39- Padişah, yolda bir cariyeye gördü ve canı o cariyenin kulu, kölesi oldu.

مرغ جاننش در قفس چون می‌طپید - داد مال و آن كنيزك را خرید
40- Can kuşu, benden kafesinden çırpınca mal verdi ve o cariyeyi satın aldı.

چون خرید او را و برخوردار شد - آن كنيزك از قضا بیمار شد
41- Cariyeyi aldı ve ondan saadet duydu. Fakat kazara cariyeye hastalandı.

آن یکی خر داشت، پالانش نبود - یافت پالان گرگ خر را در ربود
42- Birinin merkebi vardı, palanı yoktu. Palanı buldu; lakin merkebi kurt parçaladı.

کوزه بودش آب می‌نامد به دست - آب را چون یافت خود کوزه شکست
43- Diğerinin kasesi vardı, su bulamıyordu. Suyu bulunca da kâse kırıldı.
Palan bulunca merkebinin kurt paralayan, su bulunca kâsesi kırılan kimseler gibi, padişah da cariyeyi aldı ama hastalanması dolayısıyla zevki sürekli olmadı.

شه طبیبان جمع کرد از چپ و راست - گفت جان هر دو در دست شماست
44- Padişah; sağdan soldan, yani her taraftan hekim topladı. Onlara: -İkimizin hayatı da sizin elinizde ve hazakatinize -ustalığınıza- bağlıdır, dedi.
Ve ilave etti:

جان من سهل است جان جانم اوست - دردمند و خسته‌ام درمانم اوست
45- Benim canımın tedavisi kolaydır; o, iyileşirse ben de iyi olacağım. Çünkü ruhumun ruhu odur. Ben dertliyim, hastayım; dermanım da odur.

هر که درمان کرد مر جان مرا - برد گنج و در و مرجان مرا
46- Her kim ruhumu, yani Mercan ismindeki cariyemi tedavi edecek olursa, inci ve mercan hazinemi alıp götürecektir.

جمله گفتندش که جان‌بازی کنیم - فهم گرد آریم و انبازی کنیم
47- Hekimlerin hepsi dediler ki: Hastayı tedavi için canla, başla çalışalım. Anlayışımızı bir yere toplayalım, yani görüş alışverişi edelim, sonra müşterek bir tedaviye başlayalım.

هر یکی از ما مسیح عالمی است - هر الم را در کف ما مرهمی است
48- Bizim her birimiz, hasta tedavisinde âlemin İsa'sı gibiyiz. Elimizde her derdin merhemi ve devası vardır.

گر خدا خواهد نگفتند از بطر - پس خدا بنمودشان عجز بشر
49- Hekimler, kibir ve azametlerinden, Allah isterse, yani "inşallah" demediler. Cenab-ı Hakk'ta onlara insanlığın aciz olduğunu gösterdi.

Cariyenin hastalanması üzerine padişah, her taraftan hekim getirtmiş, onlara nakit ve mücevher vaadinde bulunmuş; onlar da, sanatlarına güvenmişler, her derdin devası bizim elimizdedir demişler, Allah muvaffak ederse demeye lüzum görmemişler.

Hazreti Mevlâna, her işin Allah'ın iradesiyle husule geleceğini bilerek daima “İnşallah”, yani Allah isterse demenin lazım olduğunu beyan için diyor ki:

ترك استثنا مرادم قسوتی است - نی همین گفتن که عارض حالتی است

50- İstisna, yani inşallah demeyi terk etmekten muradım kalbe arız olan kasvet ve gaflettir. Yoksa kalben gaflet halinde, lisanen inşallah demekten ibaret olan halet-i arızayı kastetmiyorum.

ای بسا ناورده استثنا به گفت - جان او با جان استثناست جفت

51- İstisnayı -inşallahı- lisanen söylemeyen niceleri de vardır ki, onların canı istisnanın ruhu, yani hakikatiyle müttehittir.

Hazreti Mevlâna bu beyti ile Risaletpenah Efendimize ve onun varis-i kâmilî bulunan ehlullah hazaratına işaret etmiştir.

Yahudilerin öğretmesi üzerine Kureyş müşrikleri Aleyhisselat Efendimize ruhun hakikatini, bir de Ashab-ı Kehf ve Zülkarneyn kıssalarını sormuşlardı.

Resulullah Hazretleri, “Yarın gelin de haber vereyim” dedi, lisanen “inşallah” demedi.

Hazreti Peygamberin inşallah demeksizin, “yarın gelin de, haber vereyim” buyurması, şüphe yok ki ilahî iradedden gaflet yahut Allah’a karşı nefsin kudret isnadı değildi. Belki buna dair vahy-i Rabbaninin geleceğine itminan-ı kalb neticesi idi. Hazreti Mevlâna, tabiri veçhile onun canı istisnanın ruhuyla çift ve müttehit idi. Fakat tevhid-i efal mertebesine varmamış olan bir kısım ümmetin ilahî iradedden gafil olmamaları, teşebbüslerinde hatırlamaları için inşallah demelerinin lüzumunu fiilen bildirmek, Allah'ın iradesi olmayınca hiçbir şeyin yapılamayacağını göstermek için vahiy birkaç gün gecikti. Resul-u Ekrem Efendimiz sıkıldı. Sonra verilecek cevap, vahyen bildirdiği gibi sahib-i şeriata ve dolayısıyla efrad-ı ümmete hitaben:

ARAPÇA, Sure Kahf ayet 23-24

“Hiçbir şey hakkında, ben bunu herhalde yarın yapıcıyım, deme! Meğerki (sözünü) Allah'ın dilemesi (ne bağlamış olası.)” talim-i Rabbanisi varit oldu.

Vaadi ve taahhütü havi sözlerle inşallah demenin lazım olduğu bildirildikten sonra, hikâyenin nakline dönülüp deniliyor ki:

هر چه کردند از علاج و از دوا - گشت رنج افزون و حاجت ناروا

52- Hekimler, ilaçtan ve tedaviden ne verdilerse ve ne yaptılarsa hastalık arttı, matlup olan şifa hasıl olmadı.

آن کنیزك از مرض چون موی شد - چشم شه از اشك خون چون جوی شد

53- O cariye hastalıktan kıl gibi zayıfladı. Padişahın gözleri de ağlamaktan ırmak halini aldı.

از قضا سرکنگبین صفرا فزود - روغن بادام خشکی می نمود

54- Sirkencubin -sirke, bal ve çörek otu karışımı- şurubu, kaza-yı ilahî ile safrayı artırdı. Badem yağı da kabız verdi.

Hâlbuki bunlardan birincisi safrayı, ikincisi de kabızlığı tedavi için kullanılırdı. Sirkengebin: Sirke ile bal ve çörek otundan ibaret bir şurup imiş.

از هلیله قبض شد اطلاق رفت - آب آتش را مدد شد همچو نفت

55- Kara halileden sürgün kesildi, kabız hasıl oldu. Su bile harareti kesecek yerde, neft yağı gibi ateşi artırdı.

Hikâyenin buraya kadar olan kısmında birkaç şahsiyet peyda oldu ki, biri padişah, diğeri cariyeye, öbürleri de iddialı hekimler... Padişah ve cariyeden maksadın, ruh ile nefis olduğu söylenilmişti. Hekimlerden murat da, tabib-i manevi olmaları lazım gelen şeyhlerin, mukallit olanlarıdır.

Ehlinin malumudur ki, insan denilen mahluk ruh ile nefisten mürekkeptir. Ruhun yükselmesi için nefsin temizlenmesi şarttır. Hikâyemizde ruhu temsil eyleyen padişah, nefsi temsil eyliyen cariyenin hasta bulunduğunu görünce, hekimlere, yani tabib-i ahlaki olacak şeyhlere müracaat ediyor. Müracaat ettikleri şeyh değil, şeyh mukalliti olduklarından kendilerinde hekimlik namına nabızgirlikten başka bir şey yok. Öyle iken insaf gösterip de, ehline müracaatı tavsiye etmiyorlar. Şöyle yaparız, böyle ederiz, diye atıp tutuyorlar.

Dünyada en büyük musibet, cahilin ilim davasında bulunması, o davanın da cahillerce doğru zannolanmasıdır. İnsan bilmediğini açıkça itiraf edecek olursa, hem vebal altına girmekten kurtulur, hem de hulus-u niyeti dolayısıyla Allah'ın ilham ve talimine mazhar olur.

“Kendilerine eşya ilimleri sorulan meleklerin, bilmiyoruz dedikleri gibi, sen de bilmediğini itiraf et ki (Vema allemtena) destgirin (arkadaşın) olsun. Allah, o isimleri Adem Aleyhisselam vasıtasıyla meleklerle talim eylediği gibi, sana da bilmediklerini öğretsin.”

Tabiinden ve ulemadan Şabi'ye bir mesele sormuşlar, “Bilmiyorum.” demiş. Sen ulemadan olduğun halde bilmiyorum demeye utanmıyor musun, demişler. “Melekler, Allah'ın yakini iken (la ilme lena) demeye utandılar mı?” demiş.

Keza İmam-ı Ebu Yusuf'a -ki Harun Reşid'in baş kadısı, bizim tabirimizce şeyhülislami idi- Halife, bir şey sormuş. O da, “Bilmiyorum” cevabını vermiş. Başnabeynci lakırdıya karışmış, “Emir-ül Müminin, sana bu kadar para verdiği halde sualine bilmiyorum cevabını veriyorsun. Bu, yakışır mı?” deyince, Ebu Yusuf: “Emir-ül Mümininin bana verdiği para, bildiklerime göredir. Bilmediklerime göre verecek olsa hazinesi kâfi gelmez” demiş.

Bizim en büyük kusurumuz “Bilmiyorum” demek fedakârlığını göstermeyişimizdir. Bunu yapacak kadar insafımız yahut yeni tabir ile cesaret-i medeniyemiz bulunsaydı, memleketi şimdikinden pek başka bir halde görürdük. Çünkü en ehemmiyetsizlerinden, en mühimlerine varıncaya kadar bütün vazifeler, “Bilmiyorum” diyeceklerle değil, “Biliyorum” diyenlere ve hakikaten bilenlere, sözünün eri ve işinin ehli olanlara verilirdi.

Evet. Hikâyemizdeki hekimler de, “Cariyenin hastalığını teşhis edemedik, tedavisinden aciz kaldık, başka ve hazık birini bulun” diyecek kadar hakşinaslık gösterebilselerdi, hem hasta fazla zahmet çekmez, hem de beklenen afiyetin vürudu gecikmezdi.

“CARİYENİN TEDAVİSİNDE HEKİMLERİN ACİZ KALDIKLARININ PADİŞAHA ZAHİR OLMASI, DEGAH-I İLÂHİYE TEVECCÜH EDEREK RÜYASINDA GAYBE MENSUP BİR MÜJDECI GÖRMESİ VE TABİB-İ İLÂHİYİ BULUP MURADININ HUSULE GELMESİ”

ظاهر شدن عجز حکیمان از معالجه‌ی کنیزک و روی آوردن، پادشاه به درگاه خدا و در
خواب دیدن
او ولی را

شه چو عجز آن حکیمان را بدید - پا برهنه جانب مسجد دوید

56- Padişah, hekimlerin o aczini görünce, yalınayak mescide koştu.

Evet... Padişah, cariyenin tedavisinden hekimlerin aciz kaldıklarını görünce, nefsin tasfiyesi için müracaat eylediği mukallit şeyhlerin terbiye-i nefse ehliyetleri olmadığını görünce, onlardan ümidini kesiyor; doğrudan doğruya, dergâh-ı ilahîye teveccüh ediyor. Sebeb-i şifayı Müsebbib-ül Esbab olan Kadir-i Mutlak'tan istiyor.

ARAPÇA, Sure Bakara ayet 186

“Kullarım (Habibim) sana beni sorunca (haber ver ki) işte ben muhakkak yakınımdır. Bana dua edince, ben o dua edenin davetine icabet ederim. O halde onlar da benim davetime (itaatle) icabet ve bana iman (da devam) etsinler. Ta ki, (o sayede) doğru yola ulaşmış olalar.” ayet-i kerimesi mucibince, *Cenab-ı Hakk* dilekleri duyan ve istekleri yerine getirendir. Dergâh-ı uluhiyetine arz olunan duaları reddetmez, kula hayırlı olacak surette kabul eyler. Fakat icabet ve kabulün bazı şartları vardır. Ezcümle insan, herkesten ve her şeyden ümidini kesmeli, maksadının husulünü ancak Vahid-i Mutlak'ın lütfundan beklemelidir. Nitekim ayet-i kerimede:

ARAPÇA, Sure Şura ayet 28

“O, (insanlar) ümitlerini kestikten sonra, yağmuru indirmekte, rahmetini yaymakta olandır. O, hakiki yar, her hamde sezavardır” buyruluyor.

İşte Hazreti Mevlâna da duanın bu büyük şartını ima eylemiş olmak için, hekimlerin aczini gören padişahın mescide doğru yalınayak koştuğunu hikâye ediyor.

Padişahın yalınayak gitmesi, yine dua şartlarından bulunan yalvarışı izhar içindir.

Malumdur ki, bir adamın dua etmesi, az çok bir şey istemesi demektir. İsteyen kimsenin, verecek zata karşı, derecesine göre yalvarıp yakarması tabii bir haldir. Bir maksadın husulü için bir mahluğun karşısında yalvarmak icap edince, matlabin da, matlubun da, talibin de Halıkı ve Razıkı bulunan Zat-ı Ecel-ü Âla'nın huzurunda, o isteğin daha da samimi olması gerekir. Zaten ibadat dediğimiz hareketler ve onların efdali dediğimiz namaz nedir? Mahluğun, Halıkı karşısında eğilmesi, eşref-i azası bulunan yüzünü yere sürmesi, Allah'ın huzurunda yalvarıp yakarması değil midir?

Hazreti Musa'ya vuku bulan tecellide, “Fahla' na'leyk”, yani “Pabuçlarını çıkar” buyrulmuş, Kelimullah Hazretleri makamın gerektirdiği edebe davet olunmuştu.

Urefay-ı sofiye, “Fahla' na'leyk”ten maksat: “Dünya ve ahiretin kalpten çıkarılmasıdır” demişler.

رفت در مسجد سوی محراب شد - سجده گاه از اشک شه پر آب شد

57- Padişah mescide gidip mihrapta secdeye kapandı. Secde yeri, gözyaşlarından sırlıslam oldu.

Zamanların ve mekânların mübarek olanları vardır. Mesela Cuma geceleri, seher vakitleri, Ramazan ve bayramlar, Cuma gününün icabet saati mübarek zamanlar cümlesindendir. Mekke, Medine, Kudüs harem-i şerifleri, enbiya ve evliya türbeleri, camiler, mescitler de mübarek mekânlardandır. Hikâyemizdeki padişah, bunları bildiği cihetle dua için yalınayak mescide koşmuş, mihraba secdeye kapanmış, gözyaşlarıyla secdegahı ıslatmıştı.

چون به خویش آمد ز غرقاب فنا - خوش زبان بگشاد در مدح و ثنا

58- İstiğrak ve fena halinden, yani kendini kaybetme durumundan şuur âlemine gelince, güzel bir ifade ile Allah'ı medh-u senaya başladı.

Hayırlı işlerin hepsinde olduğu gibi, dua ederken de besmele, hamdele, salve ile başlamak, yine salat ve hamd ile bitirmek, arada Cenab-ı Hakk'ın medh-u senasına dair dili döndüğü kadar söz söylemek lazımdır. Allah, bunları kabul eder. Onlar arasında edilen duaya da icabet buyurur. Çünkü kulunun isteklerinden bir kısmını kabul eylediği halde, diğer kısmını reddetmeye, kerem-i ilahî müsait değildir.

“Allah, kendisine hamdedilmesini sever” hadis-i şerifi mucibince, insanların Rabb-i ekreme hamd-ü sena etmeleri lazımdır. Fakat şu kulluk vazifesinin eksiksiz olarak ifası, Şeyh Sadi'nin dediği gibi:

“Kimin elinden ve dilinden gelebilir?”

Hazreti Sadi, Gülistan kitabının mukaddimesinde der ki, “İnsanın nefes alması, hayatının uzaması; nefes vermesi de zatının ferahlanması gibi nimetleri ihtiva eder. Demek ki bir nefes alıp vermekte iki nimet vardır. Her nimete ise bir şükür vaciptir.”

Bu neticeye göre insan, hayatını bir kere nefes alıp vermesinin şükrüne hasredecek olsa, yine de minnetdarlık vazifesini ifa edememiş olur. Nefes almanın sonunda edilecek bir şükür de bir kulluk vazifesinin ifası olduğu için, bir nimettir. O nimetin şükrü de vaciptir; nimete şükredebilmenin şükrü de lazımdır. O halde Allah'a karşı nimetlerinin şükründen, hamdinden aciz kaldığını itiraf eylemek, “Ya Rabbi! Verdiğin nimetlerin şükründen acizim” demek icap eder.

Hadis-i şerifte: “**Ya Rabbi! Ben sana karşı hamd-ü senayı sayıp dökemem! Sen, zat-ı ecel-ü âlana sena ettiğin gibisin**” buyrulmuş, Allah'ın senasını saymak hususunda lisan-ı belîğ-i Muhammedî'nin aciz kaldığı beyan olunmuştur.

کای کمینه بخششت ملک جهان - من چه گویم چون تو می دانی نهان

59- Padişah, diyor ki: “Ey en az ihsanı dünya hükümdarlığı olan vehhab-ı kerim, ben ne söyleyim? Sen bütün kalplerde gizli olanı bilirsin.

لیک گفتی گر چه می دانم سرت - زود هم پیدا کنش بر ظاهر

60- Lakin sen sırlarını bildiğin insana: Gerçi sırrını bilirim; lakin sen de o sırrı çabucak izhar eyle demişsindir.

ای همیشه حاجت ما را پناه - بار دیگر ما غلط کردیم راه

61- Ey daima hacetlerimize melce olan Allah! Biz, tekrar yolumuzu şaşırdık.

Padişah, duasına medh-ü sena ile başladıktan, makam-ı senada Cenab-ı Hakk'ın kayıtsız, şartsız vehhab olduğunu, en büyük bir şey zannedilen dünya

hükümdarlığının, atay-ı ilahîye nispetle naçiz ve değersiz bir şey bulunduğunu söylüyor.

ARAPÇA, Sure Taha ayet 7

“Sen sesini yükseltsen (de, yükseltmesen de birdir.) Çünkü o gizliyi de, gizlinin daha gizlisini de bilir” nazm-ı celili muktezasınca Zat-ı Akdes-i Kibriya’nın en gizli sırlarını dahi bilici olduğunu itiraf ediyor. Sonra O’na münacat etmenin yine ilahî bir emre:

ARAPÇA, Sure Mümin ayet 60

“Bana dua ediniz, icabet edeyim” fermanına ittiba eylemekten ileri geldiğini ifade ediyor. Cenab-ı Hakk’ın, sırların bilicisi olduğunu bilenler, o Kerim-i Âlim’e alenen arz-ı hacete lüzum görmezler.

Yani “Halimi bilişin, benim isteyişimden ziyade bana kafidir” derler:

*Söyleyemem derdimi hemderdim olan aha bile,
Belki ol sinedeki nale-i cangaha bile!*

*Kendi bi şüphe bilir, râz-ı derunu yoksa
Ehl-i dil söyleyemez derdini ağaha bile!*

Fakat daha kâmil olanlar, “Üd’uni...” emr-i celiline ittiba etmiş olmak için o Kerim-i Layezal’e dua edip dileklerini arz etmekten geri kalmazlar.

İşte padişah da, o emre itaat ve erbab-ı kemalin edebine riayet etmiş olmak emeliyle Huda-yı Müteal’e dua ediyor, o Zat-ı Ecell-ü Akdes’in, mahlukların ihtiyacı için daimi bir melce olduğunu, kendisinin bir takım şarlatan hekimlere yahut mürayi ve mukallit şeyhlere kapılmak suretiyle yolunu şaşırmış bulunduğunu söylüyor.

چون بر آورد از میان جان خروش - اندر آمد بحر بخشایش به جوش

62- Padişahın samimi ruhundan cuş-u huruş peyda olunca, Allah’ın lütf-u ata deryası da coştı.

*Gazabı sakın olur Rahman’ın
Müznibin nale-i cangahı ile.*

*Kulzüm-i merhamet-ü mağfireti,
Cuş eder bir kulunun ahı ile!*

در میان گریه خوابش در ربود - دید در خواب او که پیری رو نمود

63- Padişah ağlayıp dururken kendisini uyku istila etti. Rüyasında bir pirin zuhur eylediğini gördü.

گفت ای شه مزده حاجاتت رواست - گر غریبی آیدت فردا ز ماست

64- O pir, diyordu ki: Ey şah, sana müjde. Hacetlerin reva görüldü; yani, muradın olacaktır, yarın nezdide bir garip gelirse bilesin ki o, bizdendir, bizim tarafımızdan gönderilmiştir.

چون که آید او حکیمی حاذق است - صادقش دان که امین و صادق است

65- Gelince onu bil ki, hazık bir hekim ve sadık bir emindir, öbür şarlatan doktorlar gibi yalancı doktor ve hilekar değildir. Hakiki bir tabipte bulunması lazım gelen hazakat, emanet ve sadakat sıfatlarını haizdir.

در علاجش سحر مطلق را ببین - در مزاجش قدرت حق را ببین

66- Onun vereceği ilacıda sihr-i mutlak tesirini, mizacında ise Hakk'ın, kudretini müşahade eyle.

Malumdur ki, rüya herkese vaki olur. Vukuu umumi olmakla beraber, hükmü muhtelif, adeta hususidir. Rüyaların bazıları manasız şeylerdir. İmam-ı Buhari Rahimehullah, Ebu Said-ül Hudri Radiyallahü anhten, şu hadis-i şerifi tahric eylemiştir: **“Biriniz, hoşuna giden bir rüya görürse, o Allah'tandır. Ondan dolayı Allah'a hamdeylesin ve rüyasını söylesin. Hoşuna gitmeyen bir şey görürse o, şeytandandır. Şeytan ile şerrinden Allah'a sığınsın, yani euzu billahi mineşşeytanirracim desin. Gördüğünden de bir kimseye bahsetmesin. Onun kendisine zararı olmaz”** mealindedir.

Rüyanın bir kısmı da, hayaller ve ihtiyaçlar neticesidir. Züğürt bir adamın hazineler görmesi, tuzlu yemekler yemiş bir kimsenin rüyasında subaşlarında bulunması gibi...

Rüya-yı salih denilen bir kısmı da vardır ki, Hazreti Peygamber, bunlar için “Mübeşşirat”, yani “Müjdeciler” tabir etmiş ve “Mübeşşirat nedir?” sualine, “Salih bir adamın gördüğü, rüyalar” cevabını vermiştir.

Seyyid Şerif-i Cürcani Tarifat'ında ve “Nebi” lafzının izahında “Nebi, kendisine melek vasıtasıyla vahiy gönderilen yahut kalbine ilham vaki olan yahut rüya-yı salih ile tembih edilen zattır” diyor.

Evet. Enbiya-yı ızam aleyhimüsselamdan bazılarının vahiy telakkisi, rüya vasıtasıyla olurdu. Efdal-ül Enbiya Efendimizin nübüvveti de rüya-yı sahiha ile başlamış ve uykudaki ilhamları altı ay sürmüştü. Bundan dolayı, “Rüya-yı sahiha, nübüvvetin 46 cüzünden bir cüzüdür” buyrulmuş; bu hadis-i şerif, “23 senelik nübüvvet müddeti içinde sadık rüyalarla geçen altı ay, o müddetin 46 cüzünden biridir” diye muhaddisler tarafından izah olunmuştur.

Hazreti Aişe Radiyallahü anhadan mervi olan ve **“Resul-u Ekrem s.a.v. Efendimize vahyin başlangıcı, rüya-yı salih ile olmuştu. Nebi-yi Azam'ın gördüğü her rüya, sabah aydınlığı gibi parlak bir surette zuhur ederdi”** mealinde bulunan hadis, Sahih-i Buhari'de mezkurdur. Cibril'in nüzulünden sonra Resulullahın rüyaları ya aynen yahut tevilen zuhura gelir; çarçabuk vuku bulur yahut bir müddet gecikirdi. Nitekim Uhud muharebesine giderken, üstüne zırh giydiğini, kılıcında gedik husule geldiğini, bir takım sığırların kesildiğini görmüş; zırhı Medine ile gediği ehl-i beytinden birinin şehadetiyle, kesim hadisesini de ashabından bazılarının şehit olmasıyla tabir ve tevil buyurmuşlardı. Ertesi gün amcası Hazreti Hamza ile ashaptan 69 zat şehit düşmüş, İslam mücahitleri, zırh mesabesinde olan Medine'ye dönmüşlerdi.

Hudeybiye Antlaşması'ndan evvel de, rüyasında ashap ile Mekke'ye gidildiğini, orada kiminin başını tıraş ettirdiğini, kiminin saçlarını kestirmedeğini görmüş; bu rüyanın hükmü de aynen, fakat bir sene sonra vukua gelmişti.

Hazreti Peygamber s.a.v. Efendimiz, kendi gördüğü rüyaları haber verdiği gibi, ashabın rüyalarını da dinler ve onları da tabir ve hüsnü tevil buyururdu. Sahabeden çoğu, hususiyle Sıddık-ı Ekber, ilm-i tabire aşina idi. Bir defa Hazreti Aişe, üç tane ayın hücrelerine gurup ettiğini, rüyasında görüp babasına söylemiş; o vakit bir şey söylemeyen Hazreti Ebubekir, Peygamberimizin mukaddes cesedinin hücre-i Aişe'ye defninden sonra kızına: “İşte o gördüğün aylardan biri” demişti. Sonra oraya kendisi ve Hazreti Ömer de defnedildiği cihetle Hazreti Sıddık'ın tabiri doğru çıkmıştı.

Gelelim sihre... Malum ya sihir nüfus ve eşya üzerinde tasarruf suretiyle harikulade bazı haller göstermektedir. İbni Haldun'a göre, rabt-ı kalp ve sarf-ı himmetle yapılır. Sihrin vukuu Kur'anla sabit olduğu gibi, tevatüren de malumdur. Hint'deki Mecusi fakirlerinin gösterdikleri garibeler, işitilip duruyor.

Sihrin kerametten farkı: Sahibinin Müslüman olup olmaması, bir de sihrin mucize ve keramet karşısında bozulmasıdır. Nitekim Firavun'un topladığı sihirbazların gösterdikleri ipten ve değnekten yılanları, Hazreti Musa'nın asa-yı mucizesi yutmuş, mahvetmişti.

Mucize ile kerametın farkı ise: Birinin nebiden, birinin veliden zuhur etmesidir.

Bazen fevkalade müessir söze de sihir tabir olunur.

İnne minelbeyani lesihran

hadis-i şerifinde olduğu gibi ki: **“Sihir kadar tesir yapan ifadeler vardır”** demektir. Yine de tesir itibarıyla edebiyatta “Sihir-i helal” unvanı verilmiş bir sanat-ı bedia vardır ki, söz arasında hem önceki kelimenin sonu, hem sonraki kelimenin başlangıcı bir kelime yahut bir cümle irat etmektir. Muallim Naci merhumun:

*Gördüm olmuş pür kevakib asman,
Hâlık-ı ecranı tebcil eyledim.*

*Doldu gönlüm nur ile bi-ihtiyar,
Sure-i (Vennecmi)i tertil eyledim!*

kıtasının üçüncü mısradaki “Bi-ihtiyar” lafzı gibi.

Geleceği, padişahın rüyasında haber verilen “Hekim-i gaybi”nin ilacındaki şifa verici tesir de fevkalade olduğu için sihre benzetilmiş; hem birçok külfetlerle mukayyet ve haram bulunan sihre değil, her türlü kayıttan azade ve mutlak olan bir sihir-i helale teşbih edilmiştir.

چون رسید آن وعدهگاه و روز شد - آفتاب از شرق، اختر سوز شد

67- O vaat edilen zaman gelip de gündüz olunca ve güneş fezada doğup da yıldızları sönük bırakınca.

بود اندر منظره شه منتظر - تا ببیند آن چه بنمودند سر

68- Padişah, kendisine gizli olarak gösterilen şeyi açıkça görmek için pencere önünde beklemeye koyuldu.

دید شخصی فاضلی پر مایه‌ای - آفتابی در میان سایه‌ای

69- Fazilet sahibi bir zatı gördü ki, gölge arasında güneş gibi parlıyordu.

Cismi, zayıflığından gölge haline gelmiş; ruhu ise, güneş gibi ziya saçmakta idi.

می‌رسید از دور مانند هلال - نیست بود و هست بر شکل خیال

70- “Hilal gibi uzaktan görünür-görünmez bir halde geliyordu. Adeta yok denilecek ve hayal sayılabilecek bir halde idi.

نیست وش باشد خیال اندر روان - تو جهانی بر خیالی بین روان

71- Ruhtaki hayal, sureta yok gibidir. Lakin sen bütün cihan halkını birer hayal peşinde gider gör.

Dünyada herkes, bir hayale bağlanıp koştığı halde, ruhunda mutasarrıf olan o hayal, dıştan görünmez. Fakat o görünmeyen hayalin mevcudiyeti, sahibini bir takım işlere sevk etmesiyle ve insanlar üzerinde mutasarrıf olduğu eseriyle sabittir. O insanların:

بر خیالی صلحشان و جنگشان - وز خیالی فخرشان و ننگشان

72- Sulhu da, cengi de, iftihar ve hayası da hep hayalden mütevellittir.

Evet, hakikat-aşına olmayanlar, yakalarını hayalin pençesinden kurtaramazlar. Onun götürmek istediği cihete gitmekten kurtulamazlar. Mesela kimi ilmine, kimi servetine, kimi kuvvetine mağrur olur. Esası hayal olan şu âlemin birer nümeyişi bulunan o hayalatı, hakikat vehmeder; onların sahibi olmakla iftihar eder, durur. Kendisinden üstün bir âlim, bir zengin, bir babayiğit bulunursa canı sıkılır ve adeta utanır. Düşünmez ki, bir unutkanlık o ilmi, bir iflas o serveti, bir hastalık o kuvveti mahvetmek için kâfidir. Sonra hayali bir sebeple kavga çıkarır, hiçten bir münasebetle barışa rıza gösterir. Hülasa, hayal bütün hareketlerine hakim olur.

Acaba evliyaullah hazaratı da böyle midir? Hazreti Mevlâna, bu suale cevap olmak üzere diyor ki:

آن خیالاتی که دام اولیاست - عکس مه رویان بستان خداست

73- Evliyaullah'a tuzak olan hayaller ise, Huda bahçesindeki ay yüzlerin yansımalarından ibarettir.

Bu beyit, Mesnevî'nin güç anlaşılan beyitlerindendir. Şarihler, diyorlar ki: Bostan-ı Huda'dan maksat, mertebe-i vahidiyet; Mehrüyan'dan murat da, Allah'ın esması ve sıfatıdır ki, vahidiyet mertebesinde temayüz ederler. Binaenaleyh, beyt-i şerif, "Evliyaullahın ayaklarına tuzak ola esma ve sıfat-ı ilahîyenin tecelliyatıdır. O tecelliyat ise, hakikati görmeyen halka hayalat kabilinden gelir" şeklinde de açıklanabilir.

آن خیالی که شه اندر خواب دید - در رخ مهمان همی آمد پدید

74- Şahın rüyasında gördüğü hayal, gelen misafirin yüzünde aynen zuhur etti.

شه به جای حاجیان واپیش رفت - پیش آن مهمان غیب خویش رفت

75- Padişah kapıcı ve perdecilerin yerine ilerledi, gelen misafirini karşılamaya gitti.

هر دو بحری آشنا آموخته - هر دو جان بی‌دوختن بر دوخته

76- Her ikisi, yekdiğerini tanımış ve öğrenmiş birer denizdi. Her iki ruh dikilmeksizin birbirine merbut bulunuyordu.

"Ruhlar, mürettep ve mücehhez ordular hâlinde idi. Ezelde tanışmış ruhlar arasında dünyada dostluk husule geldi. Tanışmamış bulunanlar arasında da anlaşmazlık zuhur etti" mefhumunca padişah ile hekim-i gaybi arasında, ezelî bir yakınlık vardı. O iki ruh arasında, tam bir irtibat mevcuttu. Binaenaleyh, ilk görüşte ezelî ülfet tesirini gösterdi; ikisini yekdiğerine sevdirdi.

Harem-i manada biganeye yol vermezler,

Aşınay-ı ezelî, yar-i kadim isterler!

گفت معشوقم تو بوده ستی نه آن - لیک کار از کار خیزد در جهان

77- Padişah: Sevgilim cariyeye değil, sendin. Lakin dünyada iş, işten husule gelir dedi.

Dünya, sebepler âlemidir. Sebeplerin yaratıcısı olan *Allah*, bütün işlerin husule gelmesini bir takım sebeplere bağlamıştır. Nitekim hikâyedeki hekim-i gaybinin gelmesine, cariyenin hastalanması ve onun tesiriyle padişahın ağlaması sebep olmuştur.

ای مرا تو مصطفی من چون عمر - از برای خدمتت بندم کمر

78- Ey hekim-i gaybî! Sen bana Hazreti Mustafa Aleyhisselamın varisisin. Ben de senin hizmetinde kemer bağlamış Ömer mevkiindeyim.

Padişah, maşukasının cariyeye değil, kendisi olduğunu hekim-i gaybiye söyledikten sonra, Hazreti Ömer İslam'ı kabul edişinden sonra, huzur-u Nebevide nasıl her vakit, hizmete ve emre amade bulunmuşsa, tavsiyesine göre, öylece hareket eyliyeceğini ifade ederek müridane, bir edep göstermiş oldu. Hazreti Ömer'in müşebbehünbih olarak irat edilmesi, Faruk-u Azam'ın İslam'ın yayılmasına kemal-i ihtimam ile çalışmış olduğuna işarettir. "Kemer besten", iş görmek, hizmet etmek demektir. Vaktiyle uzun etekli elbise giyerler, bir iş görecekları sırada, ya kemer yahut kuşak bağlayıp eteklerini onlara ilâştirirlerdi. Nitekim Türkçede "Bel bağlamak" tabiri vardı.

Şu beyt-i şerif dolayısıyla hatıra gelen bir meseleyi arz etmeden geçemeyeceğim: Mesnevî'nin ikinci cildinde:

*Pes beher veli-i kaaimest,
Azmayeş ta kıyamet daimest*

*Pes imam-ı hayy-ü kaaim an velist
Haz ez nesl-i Ömer, haz en alist.*

beyitleri vardır ki, "Her devirde bir veli-yi kaim, bir sahib-i zaman, bir gavs-i azam vardır. İmtihan-ı ilahî kıyamete kadar sürecektir. İster Ömer neslinden, ister Ali silsilesinden olsun, imam-ı hayy-ü kaim, o velidir" demektir.

Mevlâna'nın maksadı: Veliliğin mutlaka Hazreti Peygamber ve Hazreti Ali sülalesine münhasır olmadığını anlatmaktır. Hâl böyle iken bazı irfansız ve ahlaksız kimseler, bu beyitlerin ikincisinden Faruk-u Azam hakkında tahkir manası çıkarmak habasetine kalkışırılar. Hazreti Pir'i, haşa üç halifeden yüz çevirmiş bir kimse olarak göstermek ve bazı gafillerin zihnini çalıp dalalete düşürmek isterler.

Meşreb-i Mevlâna'ya vakıf olmayanlar öğrenmelidir ki, Hazreti Hudavendigar Şii değildir. Tarık-ı celiline müntesip olanların da Şiilikle alakaları yoktur. Zaten Sünnilik ve Şiilik gibi ikilik itibarı ve Çaryar-ı Güzin Radiyallahü anhüm hazaratının yekdiğerinden tefriki, meslek-i tevhide giremez.

Vaktiyle "Tebdilüşşekil lieclil ekil", yemek için şekil değiştirmek kabilinden, Mevleviliğe intisap ve kisve-i Mevlâna'yı muhafaza eyledikleri halde, gidip Bektaşî olan bazı soysuzlar vardı. Bundan elli sene kadar evvel Manisa Mevlevihanesi'ni ziyaret ettiğimde oranın aşçı dedesi bulunan Mehmed Dede ile görüştüm. Merhum Hemdem Çelebi dervişlerinden, "Ümmi-arif" takımındandı. Kendisine o soysuzlardan bahsettim ve bu hususta reyini sordum.

— Oğlum! Onlar Mevlâna'nın kapısından karınlarını doyurup da, Hacı Bektaş'ın kapısında uluyan köpeklerdir, dedi. Sonra bu sözü Galata Mevlevihanesi'nin son

şeyhi Ahmed Celaleddin merhuma söyledim. Sözün sahibini medhetmekle beraber, sözü için de:

— Pek doğru söylemiş, diye tasdik etti.

Mevlevilikle Bektaşilik ve Şiiliğin katiyen alakası yoktur. Nitekim abd-i aciz bir “Çaryar” naatımda:

*Bihamdillah ki Tahir Mevleviyim,
Ebubekr oğlunun bir peyreviyim!
Ne Bektaşî, ne Şii gaviyim,
Benim fikrimce fikre hayret avar:
Ebubekr-ü Ömer, Osman-ü Hayder!*

demıştim.

Mevlâna’ya ait Divan-ı Kebir’in ve Mesnevî’nin müteaddit yerlerinde Hulefay-ı Raşidin rıdvanullahi aleyhim ecmain hazaratının medhine, hususiyle Muharrem mateminin manasızlığına dair bahisler vardır. Mevlevîlerin her sabah okudukları evradın, “Reditü billahi rabben, ve bil İslami dinen, ve bi Muhammedin sallallahü aleyhi vesselame nebiyen, ve bi Sıddıki vel Faruki ve z’innureyni vel Murteza rıdvanullahi aleyhim ecmeine eimmeh.”

“Allahın, Rabbim; İslamın, dinim; Hazreti Muhammed’in, Peygamberim; Kur’an’ın, imamım; Sıddık, Faruk, Zinnureyn ve Murtaza Hazaratın imamlarım olmasına razıyım” ibaresi, hakiki Mevlevileri bu zevat-ı kirama ne kadar hürmetkar olduklarını gösterir.

Maksad-ı mahsus gözetenlerden bazıları:

*Teberra kıl eya mollay-ı Rumî,
Teberra kılmayanlara beladır!*

diye manasız bir beyit okurlar ve onu söylemiş diye Mevlâna-yı Rumî’ye iftira ederler. Hazreti Mevlâna’nın zamanını, 700 sene evvelki Konya Selçukileri’nin Türkçesini hatırlatmak, bu beytin asar-ı Mevlâna’dan olmadığına hüküm vermek için kâfidir.

Hülâsa, Ebu Bekir, Ömer, Osman, Talha, Zübeyr, Aişe ve saire razıyallahü anhümden uzak olmak ve onlara karşı husumet ve tecavüzde bulunmak demek olan “Teberra” Hazreti Mevlâna’nın meşrep ve mesleğinde cari değildir.

Bahis mevzu olan:

Ey mera tu Mustafa men çün Ömer.

beytinde hekim-i gaybi, Resul-i Ekrem’e; padişah da, Faruk-u Azam’a teşbih edilmek suretiyle kendilerine tazimkarane bir hürmet gösterilmiş, müritlik ve mürşitlik edebi muhafaza edilmişti. Bu münasebetle Hazreti Pir, edebe riayetin lüzumunu ve edepsizliğin vehametini beyan başlayıp buyuruyor ki:

“KULLARINA TEVFIK-İ HİDAYET VEREN ALLAH’TAN HER HALDE EDEBE RİAYET HUSUSUNDA MUVAFFAKİYET TALEBİ VE EDEPSİZLİĞİN VEHAMETİNİN BEYANI”

از خداوند ولی التوفیق در خواستن توفیق رعایت ادب در همه حالها و بیان کردن وخامت
ضررهای بی ادبی

از خدا جوییم توفیق ادب - بی ادب محروم گشت از لطف رب

79- Cenab-ı Hakk’tan bizi edebe muvaffak kılmasını dileyelim. Çünkü edebi olmayan, Allah’ın lütfundan mahrum kalır.

Edep kelimesi lügatta, zarafet -kibarlık- ve hüsn-ü muamele demektir. İstılahta ise, sahibini, utandıracak şeylerden muhafaza eden sağlam bir his ve iradedir ki, “Edebüdders” ve “Edebünnefs” diye ikiye ayrılır. Bir insanın, sözünde

olsun özünde olsun, kibarlıkta bulunması ve utanacak şeylerden uzak olması ancak edep sayesinde. Peki, edep nereden öğrenilir?

Dünyevi edep, her milletin kendisine göredir. Mesela, bizde büyük bir zatın huzurunda eller önüne kavuşturmak terbiye icabı idi. Garplılarda ise, elleri arkasına bağlamak adaptan sayılıyor.

Dinî edebe gelince, onun esası Kur'an ve sünnetle, urafay-ı ümmetin söz ve halleridir. Cenab-ı Hakk:

ARAPÇA, Sure Haşr ayet 7

“Peygamber size ne verdi ise onu alın, size ne yasak ettiyse ondan sakının” ayet-i kerimesi ile dinî edep öğrenilmesini Resulullahın sözüne ve fiili talimatına bırakmış;

ARAPÇA, Sure Ahzap ayet 21

“Andolsun ki, Resulullah'ta sizin için, Allah'ı ve Ahiret gününü umar olanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir (imtisal) nümune (si) vardır” ayetiyle de Peygamber-i Ekber'in her cihetle örnek edinilmesini tembih buyurmuştur.

Hakk Sübhanehu, habib-i edibini maddi ve manevi her türlü adap ile edeplenmiş olarak göndermiştir ki, bu hal: *“Rabbim beni terbiye etti ve edebimi güzelleştirdi”* hadisinde beyan olunmuştur. Resul-u Ekrem Efendimize sonsuz bağlılığı bulunan evliyaullah hazaratı da, edebe riayet hususunda fevkalade dikkat göstermişler: “Ey âşıklar! Nefsinizi edeple tezyin edin. Aşk yollarının hepsi de edepten ibarettir” demişlerdir.

Din büyüklerinden Ebu Hafs-ı Kebir Kuddise sırruhu, tasavvufu edeple tefsir etmiş ve “Tasavvuf tamamıyla edeptir. Her vaktin, her hâlin, her makamın edebi vardır” demiştir. Hazreti Mevlâna ise:

“Ayet ayet hemegi ma'ni-i Kur'an edebest.”

mısrasıyla, Kur'an ayetlerinden hepsinin birer edep tarifi olduğunu beyan etmiştir. Biz de o mısrayı ihtiva eden gazel-i âliyi teberrüken okuyalım:

*Hace deryab ki can, der ter-i insan edebest,
Hace envar-ı dil-u dide-i merdan edebest.*

Efendi! Bilmiş ol ki edep, insanın bedenindeki ruhtur. Efendi! Edep, Allah adamlarının gözü ve gönlü nurudur.

*Adem ez âlem-i ulvist, ne süfli der yab,
Revnak-i gerdiş-i günbed-i devran edebest.*

İnsan süfli âlemden değil, ulvi âlemdendir. Bunu anla ki, şu dönen feleğin dönüşündeki güzellik de edeptendir.

*Ger tü hahi ki kadem ber ser-i iblis nehi,
Dide büşka vü bibin kaatil-i şeytan edebest.*

Eğer şeytanın başını ezmek dersen, gözünü aç ve gör ki, şeytanın katili edeptir.

Çünkü edepsizlik ondan zuhur etmiş, “Ya Rabbi! Beni azdırışın hakkı için” diyerek, azdırmayı **Cenab-ı Hakk'a** isnat eylemişti.

*Ademi zade eğer bi edebest, adem nist,
Fark der cism-i beni adem-ü hayvan edebest.*

İnsanoğlunda edep bulunmazsa, o insan ve insanoğlu değildir. Çünkü cesedimiz olan Hazreti Adem, uğradığı küçük bir hata hususunda, “Ya Rabbi! Biz, emrinin hilafı olarak yasak ağaçtan yemiş olduğumuz için nefsimize zulmeyledik”

demiş, o hatayı nefesine isnat eylemişti. İnsan ile hayvan cisimleri arasındaki fark, edep iledir.

*Çeşm bikşa vü bibin cümle kalamullah ra,
Ayet ayet hemegî ma'ni-i Kur'an edebest.*

Gözünü aç ta baştanbaşa Allah kalamı olan Kur'an'a bak! Kur'an'ın bütün ayetleri edep taliminden ibarettir.

*Gerden ez akl süali ki çi başed iman,
Âkl der guş-i dilem guft ki iman edebest.*

İman nedir, diye aklımdan sordum. Akıl, kalbimin kulağına söyleyerek “iman, edeptir” dedi.

*Şems-i Tebriz hamuş kün ki tüyi sırr-ı Huda,
Enver-u efdalü in şem'-i şemistan edebest.*

Ey Şems-i Tebrizî! Sen sırr-ı ilahîsin, sus. Dünya gecesini aydınlatacak ışıkların en parlağı edeptir.

Hazreti Mevlâna, evvelce “Hamuş” mahlasını kullanırdı. Şems-i Tebrizî ile görüştüktan sonra, ona kemal-i muhabbetinden, şiirlerinde “Şems” mahlasını kullandı. Külliyyat-ı Şems-i Tebrizî denilen muazzam ve hacimli divan, Şems-i Tebrizî'nin değıl, Hazreti Mevlâna'nındır.

Yine Hazreti Mevlâna, Mesnevî'sinin diğeri bir yerinde edebi, “Zahirî” ve “Batını” diye ikiye ayırıyor. Ehl-i zahire karşı, edeb-i zahirînin; ehl-i batın huzurunda da, edeb-i batınînin muhafazası lüzumundan bahsediyor ve “Ehl-i suret indinde edep, zevahiri muhafazadan ibarettir. Çünkü Allah, onlardan gizli şeyleri saklar. Gönül sahipleri, yani arifler nezdindeki edep ise, batını hıfzıyledir. Zira onlar, kalpteki sırları keşfederler” diyor.

Hazreti Mevlâna, Allah'tan daima edebe muvaffak kılmasını temenni etmek lazım geldiğini söyledikten sonra, edepsizliğin vehameti ve zararı bahsine geçip buyuruyor ki:

بی ادب تنها نه خود را داشت بد - بلکه آتش در همه آفاق زد

80- Edepsizin zararı, yalnız kendisine dokunmaz; belki bütün afaka ateş vermiş olur.

Sure-i Enfal'de de:

ARAPÇA, Sure Enfal ayet 25

“Bir de öyle bir fitneden sakının ki, o içinizden yalnız zalimlere münhasır kalmaz, (umumi belalar halini alır). Bilmiş olun ki Allah azabı çetin olandır” buyrulmuştur.

Bir orman tutuşunca içerisinde ne yaş ağaç kalır, ne de kuru, hepsi yanar. Bunun gibi, Allah bir kavme, bir millete bela gönderince, o bela zalimleri de mahveder, mazlumlara da! Nitekim Kur'an-ı Kerim'de:

ARAPÇA, Sure Hud ayet 113

“Bir de zulmedenlere meyletmeyin. Sonra size ateş çarpar” buyrulmuştur. Demek ki bir edepisizin zararı, ufukları kaplayacak kadar yaygınmış! Hazreti Mevlâna, bu hakikati, tarihî bir misal ile ispat için diyor ki:

ماید از آسمان در می رسید - بی شری و بیع و بی گفت و شنید

81- Zahmet ve baş ağrısı olmaksızın; alım-satım yorgunluğu bulunmaksızın gökten sofrayı iniyordu.

Sure-i Araf'ta:

ARAPÇA, Sure Araf ayet 160

“Onları üstlerindeki bulutla gölgelendirdik; onlara kudret helvası ile bıldırcın indirdik. Size rızık olarak verdiğimiz en temiz ve güzellerinden yiyin (dedik).” ayet-i kerimesiyle beyan buyrulan kerem-i ilahîye işarettir.

Malum ya, Hazreti Musa, Beni İsrail'i Mısır'dan çıkarmış, Şap denizinden selamete Sina tarafına geçirmişti. Oralarda ise, çok miktarda bıldırcın kuşu, bir de ağaçlar ve çalılar üstünde “Menn” denilen kudret helvası bulunuyordu. Yahudiler, bunları avlamak ve toplamak suretiyle geçiniyorlar, tuzlusuyla, tatlısıyla karınlarını doyuruyorlardı.

در میان قوم موسی چند کس - بی ادب گفتند کو سیر و عدس

82- Musa'nın kavmi arasından birkaç edepsiz: “Hani sarımsak, hani mercimek?” diye edepsizce söylendiler.

منقطع شد خوان و نان از آسمان - ماند رنج زرع و بیل و داسمان

83- Semadan gelen sofraya ve ekmek, kesildi. Bıldırcın kuşuyla kudret helvası bulunmaz oldu. Bize ziraat, çapa ve orak meşakkati kaldı.

Bu iki beyit ile yine Sure-i Bakara'daki:

ARAPÇA, Sure Bakara ayet 61

“Hani siz: Ey Musa! Bir çeşit yemeğe (Kudret helvasıyla bıldırcın etine), mümkün değil dayanamayız. O halde bizim için Rabbine dua et de, yerin bitirdiği şeylerden sebze, acur, sarımsak, mercimek ve soğan çıkarsın demiştiniz (Musa da): O hayırlı olanı şu daha aşağı olanla değiştirmek mi istiyorsunuz? (Öyle ise) bir şehre inin, çünkü (orada) size istediğiniz (sebzeler) var, demişti” ayet-i kerimesine telmih ediliyor.

Evet. Yahudiler -semavi bir sofraya demek olan- bıldırcın ve kudret helvasıyla zahmetsizce ve mükemmel surette karınlarını doyurup dururken, içlerinden bir kaçının salatalık isteriz, sarımsak isteriz diye edepsizliğe kalkışmaları üzerine, o kerem sofrası kesildi. Birkaç edepsizin arsızlığı diğerlerinin de kısmetine mani oldu.

باز عیسی چون شفاعت کرد، حق - خوان فرستاد و غنیمت بر طبق

84- Tekrar Hazreti İsa şefaata edince Allah, sofraya ve tabak içinde ganimet gönderdi.

Bu beyit ile de:

ARAPÇA, Sure Maide ayet 114

“Meryem oğlu İsa, dedi ki: Ey bizim Rabbimiz olan Allah! Bize gökten bir sofraya indir ki evvelimize de, ahirimize de bayram olsun ve senden bir ayet (mucize) olsun. Bizi rızıklandır. Sen rızık verenlerin en hayırlısı” ayetini ima ediyor.

İsa Aleyhisselamın duası üzerine, mucize olarak gökten bir sofraya geldi. Lakin ondan bir şey alıp saklamaları men edilmişti.

باز گستاخان ادب بگذاشتند - چون گدایان زله‌ها برداشتند

85- Küstahlar tekrar edepsizlik ettiler. Yasak hilafına çıkın çıkın yiyinti alıp saklamaya başladılar.

Hem yiyip karınlarını doyuruyorlar, hem de çıkın yapıp evlerine götürüyorlardı.

لابه کرده عیسی ایشان را که این - دایم است و کم نگردد از زمین

86- Hazreti İsa, onlara yalvarırcasına dedi ki: “Bu sofrada daimidir. Arz üzerinden eksilmeyecektir.”

بد گمانی کردن و حرص آوری - کفر باشد پیش خوان مهتری

87- Büyük bir zatın sofrasında bulunup da doyulmayacak diye sui zanna düşmek, hırs ve tamah gösterip aç gözlülük etmek, küfran-ı nimet olur.

Evet. Kerim ve gani bir kimsenin misafiri olup da, doyulmayacak yahut akşama, ertesi güne sofraya çıkmayacak endişesine düşmek, o endişe ile birkaç lokma fazla göçürmek için çiğnemedi yutmaya kalkışmak yahut birazdan acıkırsam yerim diye sofradan öteberi kaldırmak, münasebetsizlikte bulunmak olur.

Allah, Ekrem-ül Ekremindir. İhsan sofrası, mahlukata açıktır. Şeyh Sadi'nin dediği gibi: “Yeryüzü, Allah'ın umumi bir sofrasıdır. Hem de o sofrada dost, düşman ayırt etmez.”

Böyle bir Rabb-i Ekrem'in, İsa gibi bir nebi-yi azama mucize olarak gönderdiği semavi bir sofraya oturup da, onun yetişmeyeceğinden yahut kesileceğinden endişeye düşmek, elbette ve elbette edepsizliğin katmerlisidir.

ز ان گدا رویان نادیده ز آز - آن در رحمت بر ایشان شد فراز

88- O dilenci suratlı, görmemiş adamların hırsı yüzünden, kendilerine o ilahî rahmet kapısı kapandı.

Küfran-ı nimet küstahlığına cüret eyleyen birkaç edepsizin uğursuzluğu, başkalarına da tesir etti. Onları da, nimet-i Rabbaniyeyi tatmak saadetinden mahrum bıraktı.

Hazreti Pir, yine bu bahsi genişletmek için bir hadis-i şerifin mealine telmihan buyuruyor ki:

ابر برناید پی منع زکات - وز زنا افتد وبا اندر جهات

89- Zekât verilmediği içindir ki; bulut gelip yağmur yağdırmaz. Zinadan da etrafa veba zuhur eder.

Hadis-i şerifte: “Beş cürme mukabil, beş ceza vardır:

1- Bir kavim ahdini bozarsa, Allah onlara düşmanlarını Musallat eder.

2- Allah'ın emrileri hilafına hüküm verilerse, aralarında fakr-u zaruret yayılır.

3- İçlerinde fuhuş yayılırsa, ölüm de çoğalır.

4- Kileyi, teraziyi eksik ölçer ve eksik tartarlarsa, memleketlerinde bitki bitmez; kıtlığa uğrarlar.

5- Zekât veremeyecek olurlarsa, beldelerine yağmur yağmaz.” buyrulmuştur.

Yine bir hadis-i şerifte, mealen: “Yağmurun yağmadığını görünce, insanların zekât vermediklerini; Allah'ın da hazine-i ilahîyesindeki rahmeti göndermediğini anlayınız. Keza veba gibi bulaşıcı hastalıkların yayıldığını görünce, zina rezaletinin meydana aldığını bilmiş olunuz” buyrulmuştur.

هر چه بر تو آید از ظلمات و غم - آن ز بی‌باکی و گستاخی است هم

90- Zulmetten, gamdan, kederden sana her ne arız olursa, onun sebebi kayıtsızlık ve küstahlıktır.

İnsanın bazen nuraniyeti, zulmaniyete; kalbî safası, gam ve kedere tahavvül eder. Diğer tabirle, kalbinde sebepsiz bir sıkıntı peyda olur; insanı manevi bir sıkıntı kaplar. İşte o hâl Allah'ın yasaklarından kaçınılmamış, kötülüklerden birinin irtikâp edilmiş olmasından husule gelir ki, o hâl vicdan azabı denilir. Böyle bir hale uğrayan kimsenin hemen sıdk-u ihlas ile günahlarına tevbe etmesi lazım gelir. Nitekim Mesnevî'nin diğer bir yerinde:

“Kendinden gam hisseyleyince hemen istiğfar et. Gam, emr-i ilahî ile müessir olur” denilmiştir.

Bundan başka, bir kimsenin ilahî emir ve yasaklara karşı kayıtsızlık göstermesi kabahati, nefsine de münhasır kalmaz. Nitekim:

هر که بی‌باکی کند در راه دوست - ره زن مردان شد و نامرد اوست

91- Dost yolunda kayıtsızlık eden, başkalarının da yolunu vurmuş olur. Öyle bir şahıs mert değil, namerttir.

Evet... Bir kimsenin ilahî emir ve yasakları mühimsememesi başkaları için kötü örnek teşkil eder. Hususiyle o kimse, hoca ise talebesinin; şeyh ise, dervişlerinin; amir ise, maiyetindeki memurların aile reisi ise, ev halkının yol kesicisi olur. İnsanın tabiatında taklit hassası vardır. Hem de en ziyade büyük tanınmış olanları taklit etmek ister. Bunun için reis olanların, şef olanların maiyetlerini ve kendilerine tabi olmaları düşünmesi, onların taklide yeltenecekleri hareketlerini İslamî esaslara tatbik etmesi lazım gelir. Aksi halde hem sapık, hem de sapıtmış olur.

از ادب پر نور گشته است این فلک - وز ادب معصوم و پاک آمد ملک

92- Felek, edebî dolayısıyla, nurlu melek de, yine edebî yüzünden masum ve temiz olmuştur.

Cenab-ı Hakk feleği de, meleği de, sair mahlukatı da yaratmış; onların devamı ve bekası için de, ilahî bir nizam koymuştur. İnsandan başka hiçbir mahluk, o nizam haricine çıkmak ve Allah'ın emrine karşı koymak edepsizliğinde bulunmamıştır. Binaenaleyh, emre itaat ve edebe riayet; felekleri nurlu, melekleri temiz bir hale getirmiş ve melekler hakkında:

ARAPÇA, Sure Tahrir ayet 6

“Allah'ın kendilerine olan emirlerine isyan etmezler” mehdî sadır olmuştur.

بد ز گستاخی کسوف آفتاب - شد عزازیلی ز جرات رد باب

93- Güneşin tutulması, küstahlık neticesidir. Azazil, yani şeytanın rahmet-i ilahîye kapısından kovulması da edepsizce olan cüretindendir.

Buradaki küstahlık, güneşten ziyade insanlarda, hususiyle onu mabut tanıyıp doğarken, zevale gelirken ve batarken yerlere kapanıp secde eyleyen insanlarda olsa gerektir.

Güneşin tutulması da, ona tapanlara, “Mabut diye taptığınız güneşi görüyor musunuz? Ay küresinin araya girmesi, sizi onun ziyasından mahrum

etti. Onu da, sizin nazarınızda sönük bıraktı” mealinde manevi bir ihtar olmalıdır.

Bazı şarihler:

Bed zi güstahti küsuf-i afitab

mısrasına “Güneşin parlaklığına güvenmesi ve kendisini beğenmesi küstahlığından tutulur da, bir müddet ziyasından mahrum kalır.” diye mana vermişlerse de, uzak bir tevcih yapmışlardır sanırım. Çünkü güneş tutulmasının fennî sebebi malumdur. Ayın, güneş ile dünya arasına girmesinden olur. Küsuf esnasında, güneşin ziyası sönmez; ayın mani olmasıyla o ziya, ya kısmen, ya tamamen dünyaya vasil olmaz.

Azazil’in merdudiyetine gelince... Melekler, Halifetullah olan Adem Aleyhisselama, aldıkları emre uyarak, secde ettikleri hâlde, şeytan kibir ve gururundan secde etmemiş, taraf-ı ilahîden sebebi sorulunca da: “Beni ateşten, onu topraktan yarattın. Şu halde ben ondan hayırlıyım” diye bir mantık kıyası yapmıştı. İlahî emre karşı ilk defa kıyas yapanın şeytan olduğunu Hazreti Mevlâna beyan eder.

Şeytan, bu cevabından sonra:

ARAPÇA, Sure Hicr ayet 39

“Ya Rabbi! Beni azdırışın Hakkı için” diyerek sapıtma fiilini Allah’a isnat etmek küstahlığında bulunmuştu. İşte o itaatsizlik ve o küstahlık, kendisinin ebedi reddedilmiş ve lanetlenmiş olmasını icap etti.

“GÖRÜŞECEĞİNİ, RÜYASINDA TEBŞİR ETTİKLERİ TABİB-İ İLAHİ İLE PADİŞAHIN MÜLAKATI”

ملاقات پادشاه با آن ولی که در خوابش نمودند

دست بگشاد و کنارانش گرفت - همچو عشق اندر دل و جاناش گرفت

94- Elini, kolunu açtı ve onu kucakladı. Ona aşk gibi kalbinde ve ruhunda yer verdi.

Padişah, manevi doktor ve kâmil şeyh denek olan o hekim-i ilahîyi görünce, koşup elini sıkmak ve boynuna sarılmak suretiyle ihtiramda bulundu. Bunları yapmakla hem müridane bir edep gösteriyor, hem de Resul-u Ekrem’in iki sünnetini icra ediyordu.

Cafer bin Ebu Talib -ki Hazreti Ali Raziyaallahü anının büyük biraderi ve Aleyhisselat Efendimizin amcazatesidir- Habeşistan’a giden İslam muhacirleriyle birlikte Mekke’den çıkmış. Habeş diyarında ve Necaşi huzurunda Müslümanları müdafaa etmiş, hicretin yedinci senesine kadar orada oturmuştu.

O sene Habeşistan’daki bütün Müslümanlar kalkıp Medine’ye geldiler. Fakat Resulullah Hazretleri Hayber Gazası’na gitmişti. Onlar da oraya gittiler. Hayber’e varışları fetihten sonraya tesadüf etmişti.

Hazreti Peygamber, Cafer’i kucaklamak, alnından öpmek, “Yaratılış ve ahlak itibarıyla bana benzersin” demekle taltif buyurdu. Cafer de bu hitap ve iltifatın şevkinden bila ihtiyar oynamaya başladı. Resul-u Ekrem’in o neşeli hareketi men buyurmaması, sema, deveran, kıyam gibi zikir harekâtının cevazına sofiyece delil sayıldı.

Ebu Hüreyre’den rivayet edildiğine göre Nebi-yi Eşvak Efendimiz, torunu Hazreti Hasan ile de kucaklaşmıştı.

Musafaha ise, Hazreti Caferle birlikte gelen Yemenli Müslümanların hem selam verip, hem el sıkmaları üzerine taraf-ı Nebeviden **“Yemenliler Musafahayı size sünnet yaptılar”** buyurmasıyla sünnet-i seniye arasına girdi.

دست و پیشانی‌ش بوسیدن گرفت - وز مقام و راه پرسیدن گرفت

95- Padişah, tabib-i ilahinin elini ve alnını öpmeye, makamından ve yolundan, nereden bulunduğunu ve ne taraftan geldiğini sormaya başladı.

پرس پرسان می‌کشیدش تا به صدر - گفت گنجی یافتم آخر به صبر

96- Sora sora meclisin baş sedirine kadar götürdü ve “Nihayet sabır ile manevî bir hazine buldum” dedi.

گفت ای نور حق و دفع حرج - معنی الصبر مفتاح الفرج

97- Allah’ın hediyesi ve zahmetin, meşakkatin gidericisi, “Essabrü miftah-ul-ferec” hadis-i şerifinin mücessem manası dedi.

“Essabrü miftah-ul-ferec” bir hadis-i şeriftir ki, “Sabır, sevinç anahtarıdır” mealindedir. Tabib-i ilahînin gelişi, padişahı sevindirdiği ve o sevince sabır ile eriştiği için, Hazreti Mevlâna ona miftah-ı ferec hadisinin manası demiştir.

ای لقای تو جواب هر سؤال - مشکل از تو حل شود بی‌قیل و قال

98- Ey görünüşü her sualin cevabı olan hekim-i ilahî! Sual ve cevaba hacet kalmaksızın, insanın müşkülü, seni görmekle halloluverir.

Hakiki mürşitler, irşada muhtaç olanları, her vakit sözle değil; bazen de fiilen ve halen irşat ederler. Nitekim Aleyhisselat Efendimizin sade sözleri değil, fiileri ve halleri de ümmetin irşadına sebep olan sünnet cümlesindendir.

Ulemeden, meşayihden bir zatın dersinde yahut meclisinde bulunulduğu vakit, bazı müşküllerin sorulmaksızın hallolunverdiği hepimizce de tecrübe edilmiştir. Böyle bir şey olunca, tesadüf der geçeriz. Evet, tesadüfidir fakat her vakit olmaz. Çünkü her zaman kendimizde o sıdk-ı leb, kalbimizde öyle bir safvet bulunmaz.

Malumdur ki iki ayna karşılaşır, ikisinin de sathı temiz ve parlak olursa birindeki akis, öbürüne de inıkas eder. Evliyaullah hazaratının kalp aynası, daima nurlu ve cilalıdır. Onun için talibin müşkülünü keşfeder, onun kabiliyetine göre o müşkülü ya sözle yahut fiil ile halleder.

Yine padişah, dedi ki:

ترجمانی هر چه ما را در دل است - دست گیری هر که پایش در گل است

99- Ey tabib-i ilahî! Sen, kalbimizdeki sırların tercümanı, çamura saplanıp kalmış, aciz ve muhtaç kimselerin arkadaşı ve yardımcısısın.

مرحبا یا مجتبی یا مرتضی - إن تغب جاء القضاء ضاق الفضا

100- Ey mücteba ve mürteza olan tabib-i ilahî! Merhaba, hoş geldin. Sen kaybolursan kaza gelir, feza daralır.

Merhaba, “hoş geldin, safa geldin” makamında kullanılması lazım gelen bir tabirdir. Gelen tarafından ve selam mevkiinde söylenilmesi doğru değildir. Her nedense, kimin tarafından söylenilmesi icap ettiği düşünülmezsizin söyleniliyor. Merhaba tabiri, hadiste de varit olmuş, Hazreti Ali’nin hemşiresi Ümmü Hani ile Ebu Cehil’in sonradan İslam’a gelmiş oğlu İkrime’ye huzur-u Nebeviye geldiklerinde irat buyrulmuştur.

Mürteza ise, kendisinden Allah'ın razı olduğu zat manasınadır. Bilhassa Hazreti Ali KerremAllahü vechenin lakab-ı âlisidir. Bu beyitte, “Kaza gelince, feza daralır” meseline ve:

ARAPÇA, Sure Enfal ayet 33

“Hâlbuki sen içlerinde iken (Habibim), Allah onları azaplandırıcı değildi” ayetine işaret vardır.

Mekke müşrikleri, Resul-u Ekrem tarafından ilahî azap ile tehdit edildikçe: “Şu azabı getir de görelim” derlerdi. Onun üzerine, bu ayet nazil oldu. Rahmetenlil’âlemin olan Peygamber, aralarında bulundukça onun yüzü suyu hürmetine Allah, müşriklere azap göndermeyeceğini beyan etti. Vaktaki, hicret vuku buldu. Mekke müşriklerinin rahatı kaçtı. Kıtlığa uğradılar, Medine’ye adam gönderip Resul-u Ekrem’den dua istediler. Nihayet Mekke’nin fethiyle istilaya dışar oldular. Aleyhissalat Efendimizin mevcudiyeti, düşmanları için bile siper-i kaza yerine geçmişti. Onu varisleri bulunan âlimler ve arifler de böyledir. Onların da bir memlekette bulunmaları, kaza ve belaya engel teşkil eder. Kayıpları ise, azabın gelmesini kolaylaştırır.

أنت مولى القوم من لا يشتهي - قد ردى كلاً لئن لم ينته

101- Sen, kavmin seyyidisin, senden hoşlanmayan o tabiattan vazgeçmezse helak olur.

Mevla kelimesi, hem azatlı köle, hem de azat eden efendi manasına gelir. Hazreti Ali Kerremallahü veche, kölesi bulunan Kanber Raziyaallahü anhi azat etmiş, azatnamesine mealen şu ibareyi yazmıştı: “Ey Kanber! Dün benim kölemdin, bugün benim gibi hür oldun. Bana ne verilmişse, onlardan sana verdim. Şu azatnameyi Ali yazmıştır.”

Mevla lafzı, sonra büyük ve efendi manasında kullanılmış, bu münasebetle ve “Efendimiz” demek olmak üzere ulemaya “Mevlâna” denilmiştir. Hâlâ Fas hükümdarlığında bulunanlara “Mevlay” tabir edilmektedir.

Evet... Allah'ın sevgilisi bulunanları sevmemek, insanın maddeten değilse bile, manen helakini mucip olur. Hakkında Allah'ın gazabını celbeder. Çünkü iki dosttan birinin düşmanı, diğerinin de düşmanı olur.

Asr-ı saadetteki Medine Yahudilerinden bazıları, “Muhammed’e vahiy getiren Cebrail, ecdadımızdan bazılarına azap getirmişti. Onun yerine Mikail vahiy tebliğ eylemiş olsaydı biz de Muhammed’i tasdik ederdik” demişlerdi de;

ARAPÇA, Sure Bakara ayet 97-98

“(Habibim) de ki: Kim Cebrail’e düşman olursa (kahrından gebersin). Çünkü kendinden evvelki(kitap)ları tasdik edici (ve doğrultucu) ve müminler için ayn-ı hidayet ve müjde olan(Kur’an)ı Allah’ın izni ile senin kalbinin üstüne o indirmiştir. Kim Allah’a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail’e, Mikail’e düşman olursa, şüphesiz Allah da o (gibi) kâfirlerin düşmanıdır” ayetleri nazil olmuştu.

Habib-i necib-i ilahînin en ziyade düşmanı bulunan, hatta düşmanlığını Resul-u Ekrem’in hayatına kasdetmek derecesine çıkaran Ebu Cehil, Ümeyye bin Halef, Übeyy bin Halef ve emsali, kemal-i zillet ve hakaretle öldürdükleri gibi, kıyamete kadar da ümmetin nefret ve hakaretine maruz kaldılar. Peygamberin düşmanlarından Ebu Süfyan vesaire gibi bazıları da, sonradan düşmanlığı bıraktılar.

Resul-u Ekrem Efendimizin uluvv-ü cenabına ve âlemşumul rahmetine iltica ederek ebedi hüsrandan kurtuldular.

Aleyhissalat Efendimizin düşmanı böyle olduğu gibi, veraset-i Muhammediye dolayısıyla Allah'ın dostları sırasına geçen evliyaullahın düşmanları da böyledir. Onlar da fasit fikirlerinden vazgeçmezlerse, kendilerini, Allah'ın gazap ve kahrına uğratmış olurlar. Hazreti Mevlâna, Mesnevî'de:

“Allah, bir şahsın namus ve haysiyet perdesini yırtmak ve onu rezil etmek dilerse, o şahsı pak ve mukaddes olan zevatın ayıplamasına sevk eyler” der.

چون گذشت آن مجلس و خوان کرم - دست او بگرفت و برد اندر حرم

102- Mülakat ve yemekten sonra padişah, tabib-i ilahînin elinden tuttu ve harem dairesine götürdü.

“HASTANIN HALİNİ GÖRMEK İÇİN PADİŞAHIN TABİB-İ İLAHİYİ ONUN BAŞUCUNA GÖTÜRMESİ”

بردن پادشاه آن طبیب را بر سر بیمار تا حال او را ببیند

قصه‌ی رنجور و رنجوری بخواند - بعد از آن در پیش رنجورش نشاند

103- Hastanın ve hastalığının geçmişini anlattı. Sonra hekimi, hastanın karşısına oturttu.

Cariyenin nasıl alınıp ne suretle hastalandığını ve ne yolda tedavi edildiğini etraflıca anlattı.

Nefsini tedavi ettirmek isteyen bir ruhun, daha açıkçası nefsanî hastalıklardan kurtulmak ve hakiki şifa bulmak isteyen bir insanın, manevi doktor demek olan mürşid-i kâmil huzurunda hiçbir şeyi gizlememesi lazım geldiğini Hazreti Pir, bu beyti ile ima ediyor. Nasıl ki hastalık arazının bir hekimden saklanmadığı gibi... Çünkü saklanılırsa tedavi tamam olmaz!

رنگ رو و نبض و قاروره بدید - هم علاماتش هم اسبابش شنید

104- Tabip, hastanın benzinini, nabzını ve idrarını görüp muayene etti. Hastalığının hem alametlerini, hem sebeplerini sorup dinledi.

Eski tıpta idrar tahlili için fennî vasıtalar olmadığından hekimler idrarın renginden, duru yahut bulanık oluşundan ve kokusundan hastalığın nevini keşfe çalışırlardı. Tabib-i ilahî de, hekimlerin âdeti veçhile hastanın yüzüne bakıyor, çehresinin sararmış olmasından zaafını anlıyor, nabzını muayene edip darbelerin hafif ve şiddetli oluşundan bir şeyler anlamak istiyor, idrarını görüp oradan hastalığın nevini teşhise çalışıyor. Ondan sonra da, hastalığın neden zuhur ettiğini ve seyri esnasında ne gibi alametler gösterdiğini sorup öğreniyordu. Bundan sonra:

گفت هر دارو که ایشان کرده‌اند - آن عمارت نیست ویران کرده‌اند

105- Dedi ki: “Öbür hekimlerin yaptıkları tedavi, yapıcı ve şifalı bir tedavi değildir. Hastayı harap etmişler ve zayıf düşürmüşler.”

بی‌خبر بودند از حال درون - استعیز الله مما یفترون

106- Hastanın hallinden haberdar olamamışlar. Ettikleri iftiradan, yani bilmedikleri halde “Biliriz” diye eyledikleri davadan Allah'a sığınırım.

دید رنج و کشف شد بر وی نهفت - لیک پنهان کرد و با سلطان نگفت

107- Tabib-i ilahî hastalığı gördü. Gizli hastalık ona belli oldu. Lakin bildiğini gizledi, padişaha söylemedi.

Bu hadis-i şerifte: “Allah’ın bir takım kulları vardır ki, insanların ahvalini alametlerinden bilirler” buyrulmuştur.

Diğer bir hadis-i şerifte de: “Mümin firasetinden, iyi kavrayışından çekininiz. Zira o, Allah’ın nuruyla bakar ve görür” denilmiştir.

Azıcık dikkat ve zekâ sahibi olanlar, gördükleri ve görüştükleri kimselerin ne halde bulunduklarını, aşağı-yukarı bir isabetle tahmin edilebilirler. Bir parçacık zekâ ile karşısındakinin -az da olsa- hüviyet ve mahiyetini anlamak mümkün olursa, Allah’ın bir nuru olan firasetle bakanların neler görebileceği düşünmeye bile değmez.

Tabib-i ilahî de, bu kabil firaset erbabından, halkı dosdoğru anlayabilecek keşif ahabından olduğu için, cariyenin hastalığını teşhis hususunda güçlük çekmedi. Lakin teşhisini padişaha bildirmedi, bir müddet gizli tutuldu.

رنجش از صفرا و از سودا نبود - بوی هر هیزم پدید آید ز دود

108- Cariyenin hastalığı, sarfadan ve sevdadan değildi. Her odun kokusunun dumanından belli olduğu gibi, hastalığın mahiyetini de bazı arazından anlamıştı.

Evet, bir odun parçası yandığı vakit duman çıkar. Onun burnumuza aksetmesiyle yanan cismin ne olduğu fark edilir. Marsıkla, ödağacı kokusunu ayırt etmeyen bir burnun, burun olmaması lazım gelir.

دید از زاریش کو زار دل است - تن خوش است و او گرفتار دل است

109- Tabib-i ilahî, cariyenin zaafından anladı ki o, kalben zayıftır. Vücudu afiyettedir; fakat gönü hastadır.

عاشقی پیدا است از زاری دل - نیست بیماری چو بیماری دل

110- Âşıklık derdi, kalbin inlemesinden bellidir. Hiçbir hastalık, gönül hastalığı gibi değildir.

Buradaki “Bimari-i dil”, tababetçe malum olan kalp hastalığı zannedilmesin. Vakıa, o da mühim belki de tehlikeli bir hastalıktır. Fakat Hazreti Mevlâna’nın “Bimari-i dil” demekten maksadı, o değildir. Zaten tababetle tasavvuf ve şiirde “kalp” ve “dil” kelimelerinin manası ayrıdır. Hekimlik, kan deveranına hizmet eden uzva “kalp” der ki, onun Türkçesi “yürek”tir. Tasavvuf ve şiirde ilhamların ve duyguların zuhur yerine “kalp” ve “dil” tabir edilir ki, onun da Türkçesi “gönül”dür.

İşte bu gönlün hasta olması, hiçbir hastalığı benzemez. Gönül, insanın his merkezi olduğu için, onun ıstırapı diğer uzuvları da rahatsız eder.

Gönülünden maksat, tababetçe belli olan kalp olmadığı için, hislerin merkezi kalp midir, dimağ mıdır münakaşası açılmaz.

Evet... Gönül hastalığı diğer hastalıklara benzemez. Onun zuhuru da, seyri de, ıstırapları da bambaşkadır. Onun için erbabınca kolay teşhis olunur. Hekim-i ilahî de firaset ve keşif erbabından olduğu için, cariyenin kalbî iniltisini duyunca, onun gönül hastası olduğunu anlayıverdi.

علت عاشق ز علتها جداست - عشق اصطرلاب اسرار خداست

111- Aşkın derdi, diğer dertlerden ayrıdır. Aşk, Huda'nın sırlarını belli eden bir usturlap ve vasıta.

Gönül hastalığı, başka hastalıklara benzemediği gibi, âşıklık ve aşkî derdi de diğer dertlerin gayridir; tedavisi, diğer dertlerin tedavisi gibi değildir.

Yine o aşk, ilahî esrarın usturlabıdır.

Usturlap: Müneccimlerle muvakkitlerin kullandıkları irtifa aletidir ki, onunla zamanı tayin ederler. Minare, kule, dağ, tepe gibi yüksek yerlerin yüksekliğini, kuyu gibi çukur yerlerin de derinliğini anlarlar. Daha başka hususlarda kullanırlar. O yoldaki tabiat sırlarının anlaşılmasına usturlap vasıta olduğu gibi, ilahî sırların idraki de, ancak aşk vasıtasıyla olur.

عاشقی گر زین سر و گرز ان سر است - عاقبت ما را بدان سر رهبر است

112- Âşıklık, gerek bu baştan, gerek öbür baştan olsun; akıbet, bizi o tarafa götürecektir kılavuzdur.

Bu beytin izahında, şarihlerin müteaddit kavilleri -deyimleri- vardır. Bazıları “Zin ser” ile “Zan ser”i hakikat ve mecaz ile tevil etmişler; “Aşk, aşk olduğu cihetle, gerek hakikat ve mana tarafından olsun, gerek mecaz ve suret cihetinden zuhura gelsin, ‘Mecaz, hakikatin köprüsüdür’ sözünce, neticede bizi o hakikat makamına ve vahdet noktasına iletir” demişlerdir.

“Allah kullarını sever, onlar da Allah’ı severler” nazm-ı celili mucibince, seven ve sevilen cemil-i mutlak, yani Hazreti Hakk’tır. Bazıları, o cemil-i mutlakın muhtelif şekillerde görünen tecellilerini müşahade edince, doğrudan doğruya tecelli edene yönelirler ve mazharı değil, onlardaki zahiri severler. Bunu anlayabilmek için ayna ile ondaki aksi göz önüne getirmelidir.

Kâinatın her zerresi, Allah’ın tecelli aynasıdır ki, onlara “Mazhar” ve Hakk’ın tecellisine “Zahir” denilir. Erbab-ı kemal, her yerde ve her şeyde zahir olan o cemali sever. Bazıları ise, bu kemal derecesine vasıl olamadıkları için aynaya bakını değil de aynayı sevmek kabilinden olmak üzere zahirden gaflet ve mazhara muhabbet beslerler. Muhabbet ve merbutiyetlerinden kendilerini kaybedecek; kâinatı, hatta kendilerini maşukundan ibaret görecektir bir hâle gelirler. Mecnun diye şöhret almış olan Kays, işte bu kısım âşıklardan idi ki, son zamanlarında ziyaretine gelen Leyla’yı tanıyamamış, Fuzulî’nin tasviri veçhile:

Bende olan âşık sensin,
Ben hod yoğum, ol ki var sensin!
Ger ben, ben isem; nesim sen ey yar!
Ver sen, isen; neyim men-i zar?

demiştir.

Yunus Emre ise, Mecnun’un nihayet Leyla’ya olan ilgisinden kurtulduğunu ve mecaz köprüsünü geçip hakikati bulduğunu onun lisanından söylediği:

Yürü Leyla ki ben, Mevla’yı buldum,
Leyla Leyla derken, Allah’ı buldum.

beytiyle anlatır.

İşte zahir sevenlerin aşkına, hakiki; mazharı sevenlerin aşkına da, mecazi denilir. İmam-ı Suyutî, Cami-üs Sagir isimli eserinde, bir hadis-i şerif nakleder ki, manası “Bir kimse âşık olsa, iffetini mühafaza edip sırrını saklamış olsa ve o halde iken ölse, şehit olarak vefat etmiş olur” demektir.

Mevlevî ariflerinden Şehidi Dede, bu hadisi şu surette iktibas tazmin eylemiştir:

Mir’at-ı Musaffa mı değil ruy-i dilkiral

Kim; görmeyesin anda bugün Hakkı hüveyda!

Bu pendimi guş eyle gönül kim budur evla,

Dil verdiğine sıdk ile ver canını zira:

“Men mate minel aşkı fekad mate şehida.

“Mecaz, hakikatin köprüsüdür” sözü, hakikat semtine mecaz köprüsü vasıtasıyla geçilebileceğini, aşk-ı mecaziye tutulanların neticede aşk-ı hakikiye geçeceklerini anlatır.

Nakledilen hadis-i şerifte ise, âşık olup da iffetini muhafaza ve aşkını gizleyerek ölen kimsenin, şehit olacağı beyan buyruluyor. Demek ki, iffet ve ismeti muhafaza etmek, şehvani ve nefساني bir emel beslememek şartıyla, aşk-ı mecazi derdinden ölenler de şehit hükmündeymişler.

Acaba niçin? Malumdur ki aşk, bir yere bağlanmak, bir cemale tutulmak demektir. Bir cisim bir yere bağlanacak olursa gerçi serbestîsini kaybeder, fakat müteaddit bağlara tutulmaktan kurtulur. VeleVKi mecazi olsun temiz bir âşık da, sevgilinin kulu, kölesi olur; diğer bağlardan kurtulup her türlü kayıttan azade bulunur.

Ey yar! Senin esirin oldum, her rabıttan halas buldum, diyebilir.

Allah yolunda ilerlemek isteyen kimsenin, her şeyden önce kendisine ayak bağı olacak kayıtlardan kurtulması, kalbinde bağlılık adına zerre kadar bir şey bulunmaması lazımdır. İki kimse tasavvur edelim. Birinin muayyen bir sevgilisi yok. Fakat canlı-cansız sevmediği bir şey de yok. “Düğünde zurnaya, hamamda kurnaya âşık” kabilinden her şeye bir bağlılığı var. Diğer ise, aşk-ı mecazî ile birini sevmiş, dünyayı ve ötesini kalbinden çıkarmış, yalnız dildarına rabt-ı kalp ve hasr-ı fikreylemiş. Her şeyden kurtulmuş, ancak bir rabıta ile bağlı kalmış. Acaba bir bağdan mı kurtulmak kolaydır; yoksa inceli, kalınlı yüzlerce, binlerce kördüğümlü rabıtalardan halas olmak mı? Elbette tek bağdan kurtulmak kolaydır ki, o yegâne bağ da, bir mürşid-i kâmilin himmetiyle çözülür.

İşte aşk-ı mecazinin hakikat köprüsü olması, Hazreti Pir’in de: “Âşıklık, ne suretle olursa olsun bizim için rehber-i hakikattir” buyurması, bu itibar ile olsa gerektir. Yoksa Hazreti Mevlâna: “Renge incizab dolayısıyla husule gelen aşklar, aşk değildir; neticesi utanıp arlanmaya varan bir hevesten ibarettir” buyuruyor.

Şurası da vardır ki, erbab-ı kemal, mecazi bir muhabbetle müptela-yı cemal olanları eksik ve o yoldaki nazarları manevi cünüplük sayarlar. Nitekim Mevlâna Cami Kuddise sırruhu: “Namahrem yüzüne bakmakla gözün cünüp olunca, ona nedamet yaşlarıyla guslettir” demiştir.

“Ayı leğende müşahede ediyorum”, yani “Cemal-i Hakk’ı güzellerin yüzünde görüyorum” diyen Fahrüddin-i İrakî’ye Şems-i Tebrizî Hazretleri, “Ensende çiban mı çıktı ki, başını kaldırıp gökyüzüne nazar etmiyorsun da suya bakıyorsun?” tarzinde bulunmuştu.

Bazı şarihler “zin ser” ve “zan şer” lafızlarından salık-i meczub ve meczub-i salık murattır demişlerdir. Burada biraz tafsilat vermek lazımdır. Sofiye kitapları, ehl-i tariki, salık, meczub, salık-i meczub, meczub-i salık diye dört sınıfa ayırırlar.

Salık, tarikate yeni girmiş, benliği henüz zail olmamış dervıştır.

Meczub, Allah’ın cezbisine kapılmış, fena ve istiğrak denizine dalıp ayılamayan ve kendine gelemeyen zattır.

Salık-i meczub, süluk ederek bir hayli mücahedelerden sonra cezbeye tutulan, arasıra kendine gelse bile, manevi sarhoşluk hâli galip olandır.

Meczub-i salık ise, cezbesi sülukten önce olan, belki de o cezbe sevgiyle süluke girendir. Erbab-ı tarikatın kâmilleri ve kendilerine uyulmaya layık olanları

bunlardır. Diğer üç sınıfa uyulamaz; uyulsa da beklenen terakki husule gelemmez. Çünkü salık mübtedi yani acemidir; meczup da kendinde değildir. Salık-i meczubun ise, şuur ve iradesi bazen yerindedir. Süluk ve irşat için ise, şuur ve idrak şarttır. Aşk kelimesinin zikrolunması dolayısıyla Hazreti Mevlâna, ona dair bazı hakikatleri bildiriyor; aşkın mahiyetinin akıl ile kavranılmayacağını beyan ediyor:

هر چه گویم عشق را شرح و بیان - چون به عشق آیم خجل گردم از آن
113- Aşkın şerhi için ne türlü beyanatta bulunsam, aşka gelince; aşkın tesirini hissedince söylediklerimden mahcup olurum.

گر چه تفسیر زبان روشن گر است - لیک عشق بی زبان روشن تر است
114- Lisanın tefsir ve tavzihi parlak olsa da aşkın söylenilmemiş kalması, yani söylenilmesi değil, hissedilmesi daha parlaktır.

Hazreti Pir, bir beytinde, “Biri âşıklık nedir, diye sordu. Benim gibi olursan anlarsın cevabını verdim” dediğini bildirir. İşte bu tarif hem veciz, hem de belîğdir. Çünkü sayfalar dolusu yazılar yazılsa, saatlerce söz söylenilse yine aşğın ne olduğu tarif edilemez. Hatta o tarifler aşkın hakikatine muvafık olmadığı için söyleyeni mahcup eder. Onun için aşkın tesirine girilmeden, onun hissen ve zevkten anlaşılmasına çalışılması daha parlak ve daha münasip olur.

چون قلم اندر نوشتن میشتافت - چون به عشق آمد قلم بر خود شکافت
115- Kalem ki çarçabuk yazıp gidiyordu. Aşkın tefsiri bahsine gelice, tahammül edemeyerek yarıldı.

عقل در شرحش چو خر در گل بخت - شرح عشق و عاشقی هم عشق گفت
116- Akıl, aşkın şerhinden çamura batmış merkep gibi aciz kaldı. Aşkın da, âşıklığın da şerhini yine aşk söyledi.

آفتاب آمد دلیل آفتاب - گر دلالت باید از وی رو متاب
117- Güneşin delili yine güneştir. Onun varlığına dair sana delil lazımsa ondan yüz çevirme.

Lisandaki tavsir kuvveti, kalemdeki yazış kudreti ne kadar fazla olursa olsun, aşkın hakkıyla tarifinde lisan yorulur, kalem yarılrı yahut kırılır; hatta lisan ile kalemi harekete getiren fikir de, aşkın anlatılması şöyle dursun, anlaşılmasında bile aciz kalır. Binaaleyh aşkı anlatacak olan, yine aşkın kendisidir.

Nitekim güneşin delili yine güneştir. Onun ışığını görmek, sıcaklığını duymak, yuvarlaklığını ve hacmini müşahade etmek, elbette hakkında yazılmış tarifnameleri okumaktan yahut “Güneş bir kürredir ki, dünyadan çap olarak 109 defa, hacim olarak 1279 kere büyüktür. Sekiz tane yıldızı, muhtelif mesafelerde idare eder” diye ona dair yapılan tarifleri dinlemekten daha ziyade, güneşi insana öğretir.

از وی ار سایه نشانی می دهد - شمس هر دم نور جانی می دهد
118- Gölge, güneşten nişan verse de; güneş her an, can nurunu neşreder.
Gölgenin mevcudiyeti, güneşin varlığına delalet ederse de bu delalet pek sönüktür. Ruhu nurlandıran, vücudunu parlak bir sürette gösteren güneşin kendisidir. Bunun gibi aşkın varlığını ve nasıl bir tatlı bela olduğunu akıl da bir

dereceye kadar görür ve gösterebilir. Fakat onun gösterip anlatmaya çalışması, gölgenin güneşe varlık delili olması kabilindendir.

سایه خواب آرد ترا همچون سمر - چون بر آید شمس انشق القمر

119- Ayın ikiye ayrılması mucizesi güneş gibi zuhura gelince, gölge sana masal gibi uyku getirir.

Hazreti Pir, bu beyt ile:

ARAPÇA, Sure Kamer ayet 1

“Kıyamet yaklaştı ve ay (ikiye) ayrıldı” ayet-i kerimesine ve onun delalet eylediği mucizeye işaret ediyor.

Nübüvvetin sekizinci senesinde ve Zilhicce ayının onundan sonraki mehtaplı gecelerden birinde Resul-u Ekrem s.a.v. Mekke civarındaki Mine’de bulunuyordu. Müşrikler, bedir hâlinde olan yahut o hâle yaklaşmış bulunan ayın ikiye ayrılmasını istediler. Aleyhissalat Efendimiz mübarek parmağıyla işaret edince ay ikiye ayrıldı ve biraz sonra birleşti.

Müşrikler, “Muhammed bize, büyü yaptı, gözümüzü bağladı” dediler. Fakat o esnada yolda bulunup, bir iki gün sonra Mekke’ye gelen kabiledekiler de ayın yarıldığını görmüş olduklarını söylediler.

Bu kat’i mucizeye, bazıları inanmak istemeyerek “Ayın ikiye ayrılma hadisesi vuku bulmuş olsaydı, dünyanın her tarafında görülürdü” demişlerdi. Lakin iddiaları doğru değildir. Bu hadise, ani olarak vuku bulmuştur. Evvelce haber alınmış yahut ilan edilmiş değildi ki, o anda dünyanın her tarafından tarassuda çıkılsın da vukuu bütün insanlarca görülmüş olsun. “Filan gece ay tutulacaktır” diye gazetelerde ilan edildiği hâlde, gökyüzüne bakmayan ve ay tutulmasının farkına varmayan insanlar yok değildir. Arzın kürevî olması, her noktasında ayın aynı saatte görünmesine manidir. Şu halde ay, Peygamber Efendimizin işaretiyle iki parça olmuş, lakin ani olduğu için, başka memleketlerde nazar-ı dikkati celbetmemiştir.

İnşikak suresi Mekke’de nazil olmuş, Müslümanlığın en zorlu düşmanlarına karşı okunmuştu. Böyle bir hadise olmamış olsaydı, acaba o düşmanlar ne yaparlardı? Maamafih, inşikak-ı kamerin vukuu, Çin tarihlerinde de yazılıdır. Gelelim beytin mealine: Hazreti Mevlâna bundan evvelki beyitte aklı gölgeye, aşkı güneşe benzetmişti. Bu beyitte de aynı teşbihi tekid ediyor. Aşkı, ayın sathını ikiye ayıran mucize kuvvetine benzetiyor. Güneşe nispet kabul etmeyecek kadar parlak olan aşkın yanında, aklın pek sönük kalacağını ve adeta masal gibi uyku getireceğini söylüyor.

خود غریبی در جهان چون شمس نیست - شمس جان باقیی کش امس نیست

120- Hakikaten dünyada, güneş gibi acayip bir şey yoktur. Fakat can güneşi ondan daha acayıptır ki, cihan güneşi fani olduğu halde, can güneşi bakidir. Onun için dünün, yani geçmiş zamanın itibarı olmaz.

Hazreti Pir, bundan evvelki beyitlerde aşkı güneşe benzetmişti. Bizim âlemimizde, yani güneş sisteminde en parlak cisim güneş olmakla beraber, aşka nispetle onun da fersiz kaldığını anlatmak için dünyada güneş kadar acayip bir şey olmadığını fakat canları parlatan aşk güneşinin ondan daha acayip olduğunu; zira onun baki bulunduğunu ve dün, bugün gibi itibarî kayıtlara bağlı bulunmadığını bu beytinde ifade ediyor.

شمس در خارج اگر چه هست فرد - می‌توان هم مثل او تصویر کرد
121- Güneş, hariçte tek olmakla beraber onun tasvirini yapmak mümkündür.

شمس جان کاو خارج آمد از اثر - نبودش در ذهن و در خارج نظیر
122- Can güneşi ki, âlem-i esirin haricindedir. Onun zihinde de, hariçte de benzeri yoktur.

Evet... Aşk, önce güneşe benzetilmiş, sonra benzetmenin yüceliğini göstermek için teşbihten rücu edilmişti. Çünkü güneş, güney manzumesi denilen ve bizim dünyamızla birlikte sürüklenen birkaç seyyareden ibaret ve nuraniyetiyle beraber, bir dereceye kadar, onun tasvirini yapmak imkân dahilindedir. Muktedir ressamlar ve fotoğrafçılar şöyle dursun, mektep çocukları bile bir daire çizmek ve kenarlarına şualar resmetmekle, güneşi göz önüne getirebilirler. Aşk güneşi ise, esirin haricinde ve tabiat âleminin fevkindedir. Binaenaleyh, o tabiat âlemi dahilindekiler için can ve aşk güneşinin, ne hariçte benzeri bulunabilir, ne de zihninde!

در تصور ذات او را گنج کو - تا در آید در تصور مثل او
123- Can güneşi, zihinlere sığmaz ki, onun misli tasavvur ve tahayyül edilebilsin.

Bu beyit:

Nebudeş der zihn ü der haric nazir.

mısrası dolayısıyla varit olacak bir sualın cevabıdır. Faraza biri çıkıp diyebilir ki: “Can güneşinin hariçte misali olmadığını kabul edelim; fakat zihinlerde suretinin bulunmasına ne mani vardır?” Cevap veriliyor ki: Can güneşi zihinlere sığmadığı için misli tasavvur edilemez. Çünkü can güneşi denilen aşk, esasen sıfat-ı ilahîyededir. Sıfat ise, bir itibara göre ayn-i zattır. Bundan dolayı, onun tasavvuru muhaldir. Zihinde ve hariçte misalinin bulunması da gayr-i mümkündür.

چون حدیث روی شمس الدین رسید - شمس چارم آسمان سر در کشید
124- Bahis, Şemseddin'in cemaline gelince, dördüncü kat göğün güneşi uçup gitti!

Hazreti Mevlâna, Şems lafzının zikri dolayısıyla bahsi Şems-i Tebrizî Hazretlerine intikal ettiriyor, o manevi güneşin benzersiz ziyasına karşı, cihan güneşinin mahcup olduğunu söylüyor.

“Şems-i çarüm asman” denilerek, güneşin dördüncü kat semaya nispet edilmesi, eski heyetçilere -Astronamlara- göredir.

Hazreti Şems, nispetinden de anlaşılacağı üzere Tebrizlidir. Evliyaullah Hazaratının “Maşukin” kısmındadır.

Hazreti Mevlâna'nın büyük oğlu Sultan Veled diyor ki: “Allah'ın âşıklarıyla maşuklarının üç derecesi vardır: Hallac-ı Mansur birinci derecedeki âşıklardandır. İkinci merteye bunun, üçüncü mertebede onun fevkindedir. Bu üç merteye erbabı, halk tarafından bilinir. Maşukin-i ilahîyeden birinci derecede olanları, âşıkların üçüncü derecesinde bulunanlar yalnız ismen bilirler. İkinci ve üçüncü derecede olanları tanıyamazlar. Hazreti Şems ise Maşukin-i ilahîyenin son derecesinde bulunanlardı.”

Evet, Hazreti Şems, evliyaullahın “Mesturin”, yani gizli olanlarından idi. Mevlâna'nın menakıbını yazmış olan Feridun Sipehsalar: “Şems'i Mevlâna'dan başka kimse anlamadı” diyor. Hazreti Şems, sırf Mevlâna ile görüşmek üzere Konya'ya

gelmiş, Pirinççiler Hanı'na inmiş, ertesi gün han kapısının önündeki bir peykeye oturmuş, Şems'in gelişini keşfeden Hazreti Mevlâna da oraya gitmiş, diğer peykede ve Şems'e karşı oturmuş. Her ikisi de bir müddet sükût etmiş ve lisan-ı hâl ile konuşmuş. Bir zaman sonra Hazreti Şems:

— Bayezid-i Bestamî, karpuzun nasıl yenilmesinin sünnet olduğuna dair kendisine haber vasıl olmadığından onu yemeyecek kadar peygambere bağlılık göstermişti. Fakat Zat-ı Risalet günde yetmiş defa istiğfar ederken, Bayezid: “Sübhani ma a'zame şanı”, yani “Ben kendimi tenzih ve takdis ederim, benim şanım ne büyüktür” demiş. Bunun sebebi nedir?” diye sordu.

Hazreti Mevlâna da:

— Bayezid, bir veli-yi kâmil olmakla beraber Resul-u Ekrem s.a.v. kadar mütehammil değildi. Onun için mazhar olduğu tecelliyat dolayısıyla öyle demeye başladı. Aleyhisselat Efendimiz ise, her gün 70 yahut 100 kere mazhar-ı tecelli olur ve her birine tahammül gösterirdi. İstiğfarı da, terakki eylediği dereceye nispetle evvelki derecenin aşağı bulunmasından ileri gelirdi” buyurdu.

Bunun üzerine ikisi de yerlerinden kalktılar ve birbirlerine sarıldılar. İlk mülakatın, yolda ve Mevlâna'nın dersten avdetinde vuku bulduğu da rivayet edilmiştir.

Hazreti Pir ile Hazreti Şems'in sohbeti altı ay kadar devam etmiş ve bu müddet halvet ve riyazetle geçmişti.

Hazreti Mevlâna, evvelce pederinin halifesi bulunan Seyyid Burhaneddin Muhakkık-i Tirmizî'den hilafet almıştı. Şems Hazretleri de kendisine sema etmeyi tavsiye eyledi.

Hazreti Pir talim ve tedrisi bıraktı. Onun feyz-i irfanından mahrum kalanlar, Şems aleyhinde söylenmeye başladılar ve onu Şam'a gitmeye mecbur ettiler. Şam'a gidişinin asıl sebebi, oradaki bir Frenk gencinin Müslüman oluşu, onun manevi makamlara yükseltilmesi içindi. Şems'in gaybuyeti, Mevlâna'ya çok tesir gösterdi. Halkla temastan çekildi. Günün birinde Şems'in bir mektubu geldi. Hazreti Pir, sevincinden sema etmeğe ve tesirli gazeller söylemeye başladı. Hem de o gazelleri, Şems-i Tebrizî namına nazmeyledi. Nihayet oğlu Sultan Veled'i Şam'a gönderip Şems'i davet etti. O da icabet gösterip yola çıktı. Şam'dan Konya'ya gelinceye kadar Sultan Veled, Şems'in arkasında yayan yürüdü. Şu edebi dolayısıyla Hazreti Şems'in teveccühünü kazandı ve halifesi oldu.

Burada bir hususu bildirmek lazım geldi. Hazreti Pir'in mesleği, Peygamber Efendimizin sünnetine kemaliyle uymaktır. Şu halde Mevlevilik, sünnet yolu demektir. Nitekim kendisi:

*Men bende-i Kur'anem, eğer can darem,
Men Hâk-i reh-i Muhammed muhtarem.
Ger nakl küned cüz in kes ez güftarem,
Bizarem ezô vü zin sühan bizarem.*

“Ben, kul, köle isem; Kur'an'ın bendesi ve Muhammed-ül Muhtar'ın yolunun toprağı, yani, ayağının tozuyum. Eğer biri, benim sözlerimden bundan başka bir şey naklederse; ondan da, naklettiği sözden de rahatsız olurum” buyurmuştur. Hâl böyle iken, bazı Bektaşî meşrep Mevleviler, “Mevlevilik: Veledilik ve Şemsilik namıyla iki koldur. Velediler zühdü, Şemsiler aşkı ihtiyar etmişlerdir” derlerdi.

Bu söz, hezeyanın ta kendisidir. Söyleyenlerin maksadı, kötü işlerini ve Mevlâna mesleğiyle telifi kabil olmayan hareketlerini örtmek içindir. Bilinmelidir ki, Mevleviliğin kolu, şubesi yoktur. Kurtuluş tarihinden, zamanımıza kadar yetişen Mevlevî arifleri, Şems-i Mevlâna'nın cazibesine tutulmuşlar ve:

Peykiz, döneriz bir güneş etrafında,

Manzume-i şemsiye-i Mevlânayız!

demişlerdir. Bilfarz o vahdet yolunda bir ikilik bulunmuş olsaydı, ikisinin de Sultan Veled’de birleşmesi lazım gelirdi. Çünkü arzettiğim gibi Sultan Veled, Hazreti Şems’in halifesi idi.

Gelelim bahse... Hazreti Şems, Konya’ya ikinci gelişinde evlenmiş, Mevlâna’nın harem dairesinde büyümüş Kimya isimli bir kızcağızı almıştı. Yine bazı kimseler Şems’in aleyhine kıyam ettiler. Gariptir ki bu kimseler, Mevlâna’nın dersinden ve sohbetinden istifadeye alışanlar ve onu tekrar tedris rahlesine oturtmaya çalışanlardı. Nihayet bir gece Şems kayboluverdi. Aradılar, taradılar, izini bulamadılar. Bu defa Hazreti Mevlâna da Şems’i aramaya çıktı. Şam’a ve Tebriz’e kadar gittiye de bulamadı. Fakat avdetinde:

Şems menem, Kamer menem!

gazelini inşat etti. Demek ki Şems’in Maşukiyet makamı Hazreti Pir’e verilmişti. Konya’da Şems namına bir dergâh ve bir türbe vardır. Şems’e bir suikast yapıldığı, Mevlâna’nın küçük oğlu Alaeddin’in de katiller arasında bulunduğu bazı kitaplarda, ezcümle Eflaki Ahmed Dede’nin Menakıb-ül Arifin isimli eserinde yazılıdır. Bilmemiz gereken şudur ki, Hazreti Pir’in göz kamaştıran parlaklığı, Şems ile mülakatından sonra zahir olmuştur. Mamafih:

*Öyle rahşende ki ol sem’a-i nur,
Şems-i Tebriz ana pervane olur!*

واجب آید چون کہ آمد نام او - شرح کردن رمزی از انعام او

125- Şems’in namı zikredilince, onun nimet ve ihsan işaretinden bir miktarını açıklamak vaciptir.

“İkram ve inam eyleyen kimseye teşekkür etmek, inam ve ikram gören kimseye vaciptir.” Bir de: “Görülen nimetin açıklanması; Allah razı olsun, filan zat bana şu iyiliği yaptı, denilmesi de nimetin şükrü cümlesindendir.” Hazreti Pir de, bu lüzuma binanen Hazreti Şems’in namını kemal-i hürmetle yad etmekle, teşekkür vecibesini yerine getirmiş oluyor.

این نفس جان دامنم بر تافته ست - بوی پیراهان یوسف یافته ست

126- Bu sırada can, Yusuf’un gömleğinin kokusunu aldığı için, eteğimden yakalamıştır.

از برای حق صحبت سالها - باز گو حالی از آن خوش حالا

127- Yıllarca olan sohbet hakkı için, o hoş hallerden, bir hali olsun izah et demekte ve ilave etmektedir ki:

تا زمین و آسمان خندان شود - عقل و روح و دیده صد چندان شود

128- Ta ki yer ve gök gülsün. Akıl, ruh ve göz de, arz ve semanın yüz misli sevin.

Şarihlerin beyanına göre buradaki “Can”dan maksat: Hüsameddin Çelebi’dir ki, Mesnevî mukaddimesinde:

Ve mekânnerruhu min cesedi

buyrulmuştu. Hakikaten, Hazreti Pir’in ruhu kadar muazzez bir vücud-u mükerrem idi. Zaten Mevlevilikte çileye girmiş ve hizmete başlamış olan yeni dervişlere “Can” tabir ederlerdi ki, bedenin kesafetinden kurtulması ve ayn-ı ruh olması için bir hayra yormaktan ibaretti.

İşte Hüsameddin Çelebi, Hazreti Pir'in Şems ismini yâd etmesi üzerine, Yusuf'un gömleğinden Hazreti Yakup'un duyduğu kokuyu hissetmiş, "Ya Mevlâna! Şems ile geçirdiğimiz hoş hâllerden birin olsun izah buyurun ki, hem afak, hem enfüs, nur-i sürur ile dolsun" temennisinde bulunmuştu.

Buy-i pirahan-ı Yusuf yaftêst.

mısra ile Sure-i Yusuf'daki:

ARAPÇA, Sure Yusuf ayet 93-96

"Şu benim gömleğimi götürün de, onu babamın yüzüne koyun. İyice görür (bir hale) gelir. Bütün ailenizi de bana getirin. Vakta ki kafil (Mısır'dan) ayrıldı. (Öteden) babaları (Yakup) dedi ki: Bana bunak demezseniz, inanın ki, (şimdi) Yusuf'un kokusunu duyuyorum! (Yanıdakiler) dediler: Allah'a yemin ederiz ki, sen hala eski yanlışlığında(berdevam)sın. Fakat müjdecî gelip de onu (Yakup'un) yüzüne koyduğu, o da derhal (yeni baştan) görür bir hale geldiği zaman dedi ki: Ben size bilmeyeceğiniz şeyleri Allah'tan muhakkak biliyorum demedim mi?" şeklindeki ilahî beyana işaret olunmuştur.

Şeyh Sadi Kuddise sırruhu, Gülistan'ında der ki, "Biri, oğlunu kaybetmiş olan Yakup Aleyhisselamdan sordu: Ey cevheri münevver, akıllı ihtiyar! Yusuf'un gömleğinin kokusunu Mısır'dan duydun da, onu Kenan kuyusunda iken niçin görmedin?"

Hazreti Yakup da, cevap verdi ki: "Bizim hâlimiz, çakan şimşek gibidir. Bazen açık, bazen kapalı olur. Bazen göklerin üstüne çıkar, otururuz; bazen da ayağımızın üstünü göremeyiz."

Hüsameddin Çelebi'nin recasına karşı, Hazreti Mevlâna itiraz ederek:

لا تكلفني فإنني في الفنا - كلت أفهامي فلا أحصي ثنا

129- Ey Hüsameddin! Şems'in ahvalini izah etmek hususunu bana teklif etme. Zira ben manevî yokluk halindeyim. Anlayışım ve anlatışım azalmıştır. Onun senasını sayıp dökemem.

كل شيء قاله غير المفيق - إن تكلف أو تصلف لا يليق

130- Akı başında olandan başkasının, yani yokluk denizine gark olmuş olan zatın söylediği her söz, zahmet de olsa, övünmek de olsa, doğru olmaz.

من چه گویم يك رگم هشیار نیست - شرح آن یاری که او را یار نیست

131- Şems gibi eşi ve benzeri bulunmayan bir dostun ahvalini izah için ben ne söyleyim ki! Bir damarım bile şuur halinde değildir.

شرح این هجران و این خون جگر - این زمان بگذار تا وقت دگر

132- Ciğerimi kan eden bu hicranın şerhini; şimdilik, başka bir zamana bırak.

Hazreti Pir'in "yokluk" hâlinde bulunduğuna ve Şems'i ahvaline dair malumat vermenin, o halde iken, gayr-i kabil olduğuna dair özür beyan etmesi üzerine, Hüsameddin Çelebi,

قال أطعمني فإنني جائع - و اعتجل فالوقت سيف قاطع

133- Dedi ki: Beni doyur çünkü açım. Hem çabuk ol ki vakit, kesin kılıç gibidir.

صوفی ابن الوقت باشد ای رفیق - نیست فردا گفتن از شرط طریق

134- Ey arkadaş, sofî “İbn-ül Vakt” olur. Yarın ve yarına demek, tarikat şartlarından değildir.

Her işi vakit geçirmeden tam zamanında yapana tasavufta “İbn-ül Vakt” denilir. Bir de “İbn-üz Zaman” tabiri vardır ki, rüzgâr ne taraftan eserse, o cihete dönen dalkavuk manasınadır.

تو مگر خود مرد صوفی نیستی - هست را از نسیه خیزد نیستی

135- Yoksa sen sofî değil misin? Veresiye dolayısıyla, mevcuda yokluk arız olur.

Hüsameddin Çelebi, kendisinin hakikat zevkince acıkmış olduğundan bahisle, izahın tehir edilmemesini ve bugünkü işin yarına bırakılmamasını rica eyledikten sonra, sofînin İbn-ül Vakt olduğunu; yani geçmişten gelecekte sarf-ı nazar eyleyerek, hâl neyi icap ediyorsa onu yaptığını söylüyor. “Ya Mevlâna! Sen sofî değil misin ki, İn zaman büzgâr ta vakt-i diğer, buyuruyorsun. Pekala bilirsin ki, veresiye veriş ve gelesiye gönderiş, mevcut sermayeyi yok haline getirir” diyor. Hüsameddin Çelebi’nin bu suretle ısrarlı isticramı üzerine Hazreti Mevlâna da:

گفتمش پوشیده خوشتر سر یار - خود تو در ضمن حکایت گوش دار

136- Ona dedim ki: Dostun sırrının gizli kalması, daha hoştur. Ona vakıf olmak için sen hikâyeye kulak ver ve manasına dikkat et.
cevabını veriyor. Buna karşı Hüsameddin Çelebi:

گفت مکشوف و برهنه گوی این - آشکارا به که پنهان ذکر دین

137- Dedi ki: “Ey fazilet sahibi Mevlâna! Beni baştan savma; açıktan açığa ve hiçbir şey saklamaksızın söyle.”

پرده بردار و برهنه گو که من - می‌نخسبم با صنم با پیرهن

138- Perdeyi kaldır ve açık söyle ki ben, gömlekli bir güzel ile yatmam.

Hüsameddin Çelebi, hakikatin sırlarına vakıf olmak için, bahsin tam bir vüzuhla açıklanmasını rica ediyor. Kendisinin kapalı ve imalı sözlere kanaat etmeyeceğini bildiriyor. Mevlâna ise, Çelebi’nin makam-ı Şems’e henüz istidadı olmadığını haber vermek üzere:

گفتم ار عریان شود او در عیان - نی تو مانى نی کنارت نی میان

139- Dedim ki: “Eğer o, dünyada âşıkare olursa, ne sen kalırsın, ne ucun, ne ortan kalır.”

آرزو می‌خواه لیک اندازه خواه - بر نتابد کوه را يك برگ کاه

140- Arzu göster, lakin o arzu ölçüne ve tahammülüne göre olsun. Bir saman çöpü bir dağı kaldıramaz.

آفتابی کز وی این عالم فروخت - اندکی گر پیش آید جمله سوخت

141- Güneşi ki âlemi aydınlatmaktadır. Yörüngesinden yarılıp biraz yaklaşacak olsa, her şeyi yakar, kül eder.

فتنه و آشوب و خونریزی مجوی - بیش از این از شمس تبریزی مگوی
142- Fitne, karışıklık ve kan dökülmesini isteme. Bundan fazla da Şems-i Tebrizî'den bahsetme.

این ندارد آخر از آغاز گوی - رو تمام این حکایت باز گوی
143- Bu bahsin sonu gelmez. Sen başlangıca dön de hikâyenin tamamını söyle.

“CARİYENİN DİRDİNİ ANLAYABİLMEK İÇİN O TABİB-İ VELİ’NİN PADİŞAHTAN HALVET İSTEMESİ”

خلوت طلبیدن آن ولی از پادشاه جهت دریافتن رنج کنیزك

گفت ای شه خلوتی کن خانه را - دور کن هم خویش و هم بیگانه را
144- Tabib-i ilahî, dedi ki: “Padişahım! Akrabayı da, yabancıyı da uzaklaştırmak suretiyle sarayı tahliye ettir.”

کس ندارد گوش در دهلیزها - تا بیرسم زین کنیزك چیزها
145- Kimse koridorlarda bulunup dinlenmesin ki, bu cariyeye bazı şeyler soracağım.

خانه خالی ماند و يك دیار نی - جز طبیب و جز همان بیمار نی
146- Ev boşaldı. İçinde hekim ile o hastadan başka kimse kalmadı.
İnsan, emin olduğu ve ifşa etmeyeceğine itimat eylediği bir kimse ile yalnız kalınca, esrarını ona açabilir. Hekim-i gaybi de cariyenin aşk müptelası olduğunu, tabir-i diğerle, nefsin heva ve heves giriftarı bulunduğu anlaşılmıştı. Lakin o hevesin kime karşı olduğunu tayin etmek için hastayı konuşturmaya lüzum görmüş, bundan dolayı yalnız kalınmasını teklif etmişti.
Vaktaki; sarayda, cariyenin yattığı dairede hekim, hastanın yanına girdi.

نرم نرمك گفت شهر تو كجاست - كه علاج اهل هر شهری جداست
147- Tabib-i ilahî, hastaya yavaş yavaş ve nezaketle “Nerelisin?” diye sordu ve “Her memleket ahalisinin ilacı başkadır” dedi.

Rıfk-u mülâyemet yahut yerine göre nezaket, insanların bir kısmına Allah tarafından verilmiş bir nimettir. Bir hadis-i şerifte, mealen: **“Cenab-ı Hakk, rıfk sahibidir ve rıfkı sever. Sertlikle vermediğini de rıfk ve mülâyemetle verir”** buyurmuştur.

Musa ve Harun Peygamber a.s. mebus-ü ilahî olarak Firavun’u davete gidecekleri sırada:

ARAPÇA, Sure Taha ayet 44

“(Gidin) ona yumuşak söz söyleyin. Olur ki nasihat dinler yahut (Allah’dan) korkar” emrini almışlardı.

Rıfk-u mülâyemet, kalpleri celbetmek hususunda ne kadar tesir gösterirse, şiddet ve sertlik de o nispette aks-i tesir yapar.

Edebin en yücesine sahip olan Peygamber Efendimize hitaben Kur’an’da:

ARAPÇA, Sure Ali İmran ayet 159

“(O vakit) sen Allah’tan bir esirgeme sayesinde ki, onlara yumuşak davrandım. Eğer (bilfarz) kaba, katı yürekli olsaydın onlar etrafından herhalde dağılıp gitmişlerdi bile. Artık onları bağışla (Allah’dan da) günahlarının yargılanmasını iste. İş hususunda onlarla müşavere et. Bir kerre de azmettin mi artık Allah’a güvenip dayan. Çünkü Allah kendine güvenip dayananlar sever” buyrulmuştur.

Ayet-i celiledeki “hüm” zamiri, Uhud muharebesinde bulunan, hususiyle onlardan, bozulup dağılanlara racidir.

Hicretin üçüncü senesinde, Mekke müşriklerinin Medine’ye hücumları dolayısıyla vukua gelen Uhud muharebesinde, İslam mücahitlerine bir hezimet arız olmuştu. Bu da fikr-i peygamberi hilafına, meydan muharebesi yapmaya kalkışmaktan; bir de en mühim bir mevkiye yerleştirilmiş olan okçuların mevkilerini kendi kendilerine bırakmalarından ileri gelmişti. Halid bin Velid’in, İslam ordusunun arkadan kuşatması üzerine iki kılıç arasında kalan mücahitler bozulmuş, hatta bir kısım Medine’ye kadar savuşmuştu. Müsademe esnasında bizzat Resul-u Ekrem s.a.v. Efenimiz yaralanmış, Hazreti Hamza ile 69 ashap şehit olmuştu.

Dönüş sırasında taraf-ı Risaletten, bozulmuş olanlara asık yüz gösterilmek şöyle dursun, halleri, hatırları sorulmak, kendilerine, teselli olunmak üzere nezaket ve mülâyemet gösterilmişti.

Bahsolunan ayet-i kerimede Habib-i Edib-i İlahî’nin şu hareketi takdir buyrulmakla beraber, aksi suretle davranılmış, yani kaçanlar tekdir edilmiş olsaydı o kimselerin dağılmasına meydan verilmiş olacağı bildirilmiştir.

Demek ki rıfk-u mülâyemet, kalplerin birleşmesine; şiddet ve hiddet de, bilakis nefretine sebep olmuştur.

Ayet-i kerimede bir nükte daha vardır. Tevekkül meselesi... Bu mesele, gayr-i müslimler ve onların mukallitleri tarafından Müslümanların ittihamına medar olan şeylerden biridir. Fakat bu töhmeti yapanların ve bazılarımızın vehmi gibi, tevekkül, sırtüstü yatıp gökten zenbil ile ekmek inmesini beklemek değildir. Nazm-ı celilin beyanı veçhile bir işe, müşavereden sonra karar verip teşebbüs etmek ve kemal-i husulünü Allah’ın, tevfiğinden ummak demektir. Çünkü azim, bir işi yapmaya kastetmek ve ciddi bir ihtimamla gayret göstermektir.

Hazreti Mevlâna, yine Mesnevî’de:

“Eğer tevekkül edeceksen, işe başladıktan sonra et. Ekini ek, ondan sonra Allah’a tevekkül ve itimad gösterip bereketi ondan bekle” demiştir. Hülasa, çalışmalı ve muvaffakiyeti Allah’tan beklemelidir ki, tevekkül bu demektir. Her şehir ahalisinin ilacı ve tedavisinin başka olmasına gelince... Tedavide iklim ve itiyadın nazar-ı dikkate alınması tıbbi kaidelerdendir. Çölde doğup büyümüş bir bedevi ile buzlar arasında yetişmiş ve yaşamış bir eskimonun tedavileri her halde bir olamaz. Şehr-i tü kücast, yani “Nerelisin?” suali de, tevile muhtaç görülürse, nefsin emmare ve levvame sıfatlarından hangisinde bulunduğunu yoklamaktadır, denilebilir.

Tabib-i ilahî, suallerine devam ederek dedi ki:

و اندر آن شهر از قرابت کیستت - خویشی و پیوستگی با چیستت

148- O şehirde kime yakınlığın vardır, akrabalığın ve bağlılığın kime ve neyedir?

Hekim-i gaybi, bunları sormakla beraber:

دست بر نبضش نهاد و يك به يك - باز می‌پرسید از جور فلك

149- Elini cariyenin nabzına koydu ve feleğin cevri-ü cefasından birer birer sual etti.

Tabibin sual ederken cariyenin nabzını tutması, alacağı cevaplar esnasında nabzın hareketlerinden bir şeyler anlamak içindi. Yani hangi memleketin ve hangi bir şeyin zikri esnasında darbeler şiddetlenirse; onun hastalık sebebi olduğunu anlayacaktı.

Burada bir sual sorulabilir. Tabip Mademki bir hekim-i ilahî idi, bir nazarla cariyenin hastalığı sebebin keşfetmeli, bu gibi teşhis-i istidlali ile uğraşmamalıydı denilir. Hazreti Mevlâna, buna cevaben diyor ki:

چون کسی را خار در پایش جهد - پای خود را بر سر زانو نهاد

150- Bir kimsenin ayağına diken batınca, onu dizinin üstüne kor.

وز سر سوزن همی‌جوید سرش - ور نیابد می‌کند بال لب ترش

151- İğne ucu ile dikenin başını arar; bulamazsa, diken batan yeri tükürüğü ile ıslatır.

خار در پا شد چنین دشوار یاب - خار در دل چون بود واده جواب

152- Ayağa batan diken böyle güç bulunursa, gönüldeki diken nasıl bulunur? Cevap ver?

Evet... Ayağa batan diken, deriye saplanıp kaybolsa bile, göz önündeki bir uzva girmiş olduğu için, çıkarılması mümkün iken; bulunması ve çıkarılması insanı bu kadar uğraştırır. Gönül ki, gözle görünmez, hatta gayr-i maddi ve manevidir, ona saplanan aşk dikenini, sevda okunu bulup çıkarmak için elbette daha fazla çalışmak ve uğraşmak lazımdır. Ona da keskin bir nazar ve mahir bir el ister. Hazreti Pir, şu hakikati bir misal ile anlatmak için diyor ki:

خار در دل گر بدیدی هر خسی - دست کی بودی غمان را بر کسی

153- Eğer gönüldeki diken herkes görebilseydi; gamların, kederlerin bir adama galabe çalması nasıl mümkün olurdu?

کس به زیر دم خر خاری نهاد - خر نداند دفع آن بر می‌جهد

154- Mesela biri, bir merkebin kuyruğunun altına bir diken kor. Merkep onu nasıl çıkaracağını bilmez, sıçramaya başlar.

بر جهد و ان خار محکمر زند - عاقلی باید که خاری بر کند

155- Sıçradıkça diken daha ziyade batar. Akıllı bir adam lazımdır ki o diken çeksin çıkarsın.

Yoksa diken çıkmaz, bilakis daha ziyade saplanır.

آن حکیم خارچین استاد بود - دست می‌زد جا به جا می‌آمود

156- O diken çıkaracak hekim, üstat idi. Elini gezdiriyor, taraf taraf tecrübede bulunuyordu.

Hekimin el gezdirmesi, muhtelif suallerle cariyenin derdini yoklaması demektir.

ز ان كنيزك بر طريق داستان - باز می‌پرسید حال دوستان

157- Hikâye yoluyla o cariyeden, dostlarının halini sordu.

Hekim-i ilahî, cariyenin kalbine saplanmış olduğunu keşfettiği sevda dikeninin ucunu bulmak için onu gizlice araştırıyor; başından geçenlere dair, hastaya hissettirmeksizin, soruşturmalar yapıyordu.

با حکیم او قصه‌ها می‌گفت فاش - از مقام و خاجگان و شهر تاش

158- Cariye, memleketine, efendilerine ve hemşehrilerine dair hekime, açık -yani, izaha muhtaç olmayacak surette- hikâyeler söylüyordu.

سوی قصه گفتنش می‌داشت گوش - سوی نبض و جستنش می‌داشت هوش

159- Hekim, bir taraftan cariyenin hikâye söylemesine kulak veriyor, bir taraftan da nabza ve nabzın atışına dikkat ediyordu.

تا که نبض از نام کی گردد جهان - بود مقصود جانش در جهانان

160- Hastanın nabzı, hangi isim söylenildiği sırada hızlanırsa, cariyenin dünyada, canının ne istediği anlaşılacaktı.

دوستان شهر او را بر شمرد - بعد از آن شهری دگر را نام برد

161- Cariye, dostlarını ve memleketini saydıktan sonra başka bir şehir ismini söyledi.

گفت چون بیرون شدی از شهر خویش - در کدامین شهر بودهستی تو بیش

162- Hekim, "Memleketinden nasıl çıktın, evvelce hangi şehirde idin?" diye sordu.

نام شهری گفت وز آن هم در گذشت - رنگ روی و نبض او دیگر نگشت

163- Cariye, bir şehir adı söyledi ve geçti. Yüzünün rengi ile nabzının hareketi değişmedi.

خواجهگان و شهرها را يك به يك - باز گفت از جای و از نان و نمک

164- Efendilerini ve o şehirde bulunanları birer birer anlattı ve tuz, ekmek yediği yerleri söyledi.

شهر شهر و خانه خانه قصه کرد - نی رگش جنبید و نی رخ گشت زرد

165- Memleket-memleket; ev- ev hikâye ettiği halde, ne nabız hızlandı, ne de yüzü sarardı.

نبض او بر حال خود بد بی‌گزند - تا بپرسید از سمرقند چو قند

166- Hekim, tatlı bir gülümseme ile Semerkantlı birinden soruncaya kadar, cariyenin nabzı tabî bir surette ve zararsız bir halde atıyordu.

نبض جست و روی سرخ و زرد شد - کز سمرقندی زرگر فرد شد

167- Fakat Semerkant'tan sorunca nabzın hareketi arttı, yüzü kızarıp sararmaya başladı. Çünkü Semerkantlı bir kuyumcudan ayrılmıştı.

Hekim-i ilahî, birçok sual ve cevaptan sonra cariyenin Semerkantlı bir kuyumcudan ayrılmış ve sevdiği o kuyumcunun ayrılığıyla tutuşup yanmakta olduğunu anladı. Yani mürşid-i kâmil, terbiyesine aldığı salikin nefsindeki heva ve heves iptilasının nevini keşfetti.

چون ز رنجور آن حکیم این راز یافت - اصل آن درد و بلا را باز یافت

168- O hekim, o hastadan bu sırrı anlayınca; o derdin, o belanın aslını ve sebebini bulmuş oldu.

گفت کوی او کدام است در گذر - او سر پل گفت و کوی غاتفر

169- Hekim, “Kuyumcunun mahallesi hangi yoldadır?” diye sordu. Cariye de, “Köprü başında, Gatfer mahallesindedir” cevabını verdi.

گفت دانستم که رنجت چیست زود - در خلاصت سحرها خواهم نمود

170- Hekim, cariyeye: “Hastalığının ne olduğunu anladım. Seni çarçabuk bu hastalıktan kurtarmak için himmet göstereceğim” dedi.

Ve şu nasihatleri de ilave etti:

شاد باش و فارغ و ایمن که من - آن کنم با تو که باران با چمن

171- Sevin, düşünmekten vazgeç. Muradına ereceğine emin ol. Sana yağmurun çemene yaptığını yapacağım, yani sana adeta yeniden hayat vereceğim.

من غم تو می خورم تو غم مخور - بر تو من مشفقترم از صد پدر

172- Ben senin gamını, kederini düşünür; çaresine bakarım. Sen üzülme. Benim sana olan şefkatim, babanın evlada olan şefkatinden yüz kat fazladır.
Cenab-ı Hakk, Kur'an-ı Kerim'inde:

ARAPÇA, Sure Tevbe ayet 128

“Andolsun, size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır ve güç gelir. Üstünüze çok düşkündür. Müminleri cidden esirgeyicidir, bağışlayıcıdır o” buyurmuştur.

Allah-ü Zülcelal'in, bu ayet-i kerimede zat-ı akdesinin vasfeylemiş olduğu Rauf ve Rahim sıfatlarıyla zikrelediği Peygamber Efendimiz, “Rahmeten lil âlemin” olmak haysiyetiyle, umumen mahlukata, hususiyle ehl-i imana karşı merhamet ve muhabbet hisleriyle dopdoludur. Onun varis-i kâmilî bulunan evliyaulah da, kendilerinde bulunan nispet-i Muhammediye derecesinde, rahim ve şefkatli olurlar. Buna işaret olmak üzere Hazreti Mevlâna, hekim-i ilahî lisanından cariyeye karşı müşfikane sözler söyletiyor, kendisindeki merhamet ve muhabbetin, baba şefkatinden yüz derece fazla bulunduğunu ifade ediyor.

هان و هان این راز را با کس مگو - گر چه از تو شه کند بس جستجو

173- Padişah, senden sıkı sıkı sorup anlamak istese bile, bu sırrı kimseye söyleme.

Hazreti Mevlâna, bahis dolayısıyla sır saklamanın lüzumundan bahsediyor:

چون که اسرار ت نهان در دل شود - آن مرادت زودتر حاصل شود
174- Kalbin sırrının mezarı olursa, muradın çabucak husule gelir.

گفت پیغمبر که هر که سر نهفت - زود گردد با مراد خویش جفت
175- Hazreti Peygamber buyurmuştur ki: “Her kim sırrını gizlerse, muradına çabucak erer.”

Hazreti Mevlâna, bir beyit evvelinde kalbi, sır mezarına benzetmekle:
Sudur-ül-ahrar, kubur-ul-esrar.

“Hür olanların kalbi, esrar mezarlarıdır” meselini ima etmiş; kabre konulan bir ceset, orada nasıl gömülü kalırsa; hür insanların kalbindeki sırlar da, o suretle gizli bulunur, demek istemiştir.

İkinci beyit ile de: “Hacetlerinizin husule gelmesi için, sır saklamak hassasından yardım talep ediniz. Çünkü nimet sahibi olan her kimseye haset edilir” hadisine telmih eylemiştir. Mesnevî’nin diğer bir yerinde: “Gidişin, altının ve mezhebin Hakkında dudağını kımıldatma ve onlardan bahsetme” buyurmuştur. Sır saklamanın lüzumunu bildirdikten sonra, bunun faydasının olacağını da temsil için Hazreti Pir diyor ki:

دانه چون اندر زمین پنهان شود - سر آن سر سبزی بستان شود
176- Tohum, toprak içinde kalıp da bir müddet geçince; onun sırrı, bostanın yeşermesi olur.
Fuzulî’nin:

*Dane toprak içre zahmet çeketiğiçün nice dem;
Baş çeker, harmanlanır, arayış-i bostan olur!*
beyti, Mesnevî’nin bu beytinden alınmış gibi geliyor. Diğer bir misal:

زر و نقره گر نبودندی نهان - پرورش کی یافتندی زیر کان
177- Altın ve gümüş gizli bulunmasalardı, maden içinde nasıl terbiye bulurlardı?

Mevlâna Cami, Lücet-ül Esrar isimli kasidesinde der ki: “Altın ve gümüş nedir? Güneşin terbiyesiyle renk almış topraktan ibarettir. O hâlde halis altından taç yaptıran kimsenin, toprak başına olmuş demektir.”

Hülasa, önce gizli kalan şey, sonunda matlup veçhile inkişaf eder. Ehl-i tarikin halvetleri ve erbainleri hep bu maksada mebnidir.

Halvet de, erbain de, تنها bir yerde oturmaktır. Fakat halvet, müddetle mukayyet değildir. Erbain ise, kırk gün inziva etmektir.

Mualim Naci merhum, der ki:

*Zir-i tak-ı serde olmuş, akl-ı vahyaver nihan,
Sanki etmiş kendini gar içre peygamber nihan!*

Evet. Akıl, dimağ mahfazası içinde gizlidir. Fakat idrakinin asarı meydana çıkar. Keza Nebi-yi Ekrem s.a.v. Efendimiz, önce Hira, sonra Sevr mağaralarında gizlenmişti. Lakin sonra, olanca parlaklığıyla meydana çıktı ve bütün dünya halkının gözlerini kamaştırdı.

Hazreti Mevlâna sır saklamak Hakkındaki tavsiyesinden sonra, doğru vaatlerle yalancı vaatleri ve onların nüfuz üzerindeki tesirini anlatıyor:

وعده‌ها و لطفهای آن حکیم - کرد آن رنجور را ایمن ز بیم

178- Hekimin vaatleri ve lütufları, o hastayı korkudan emin kıldı.

و عده‌ها باشد حقیقی دل پذیر - و عده‌ها باشد مجازی تاسه‌گیر

179- Vaatler vardır ki hakikî olduklarından kalbe itminan verirler. Yine vaatler vardır ki, mecazî, yani yalan bulunduklarından insana sıkıntı ve tasa getirirler.

و عده‌ی اهل کرم گنج روان - و عده‌ی نااهل شد رنج روان

180- Kerem sahiplerinin vaadi, seyyar bir hazine ve cari bir nakit gibidir. Na ehil olanın vaadi ise, infaz ve icra edilmediği için, daimî bir hastalığa benzer.

İnsan, ya ettiği vaadi tutmalı yahut kimseye bir vaatte bulunmamalıdır.

“O VELİ HEKİMİN HASTALIĞI TEŞHİS VE PADİŞAHA ARZ ETMESİ”

دریافتن آن ولی رنج را و عرض کردن رنج او را پیش پادشاه

بعد از آن برخاست و عزم شاه کرد - شاه را ز ان شمه‌ای آگاه کرد

181- Hekim-i ilahî, cariyeden bu malumatı aldıktan sonra, kalktı; padişahın huzuruna çıktı. Ona, cariyenin ahvalinden bir parça malumat verdi.

گفت تدبیر آن بود کان مرد را - حاضر آریم از پی این درد را

182- Dedi ki: Şimdi lazım gelen tedbir, bu derdin tedavisi için o adamı getirtmenizdir.

مرد زرگر را بخوان ز ان شهر دور - با زر و خلعت بده او را غرور

183- Altın ve ziynetli elbise göndermekle kuyumcuyu avutup, o uzak şehirden davet et.

چونکه سلطان از حکیم شنید - پند او را از دل و جان برگزید

184- Padişah, hekimin bu tavsiyesini işitince onun nasihatini candan, gönülden kabul etti.

شه فرستاد آن طرف يك دو رسول - حاذقان و کافیان بس عدول

185- Sonra o tarafa hazık, kafi ve gayet adil bir iki davetçi gönderdi.

Hazreti Mevlâna, mühim bir nükteye temas ediyor: “Göndereceğin yere akıllı birini yolla da, ona tavsiyede bulunma” derler. Bir iş gördürmek için gönderilen kimselerde hazakat, kifayet ve adalet bulunması elzemdir. Bunlardan biri bulunmazsa, matlup işin husule gelmesi şöyle dursun, büsbütün aksi zuhur eder. Kifayetli bir sefirin devletine pek çok hizmet edeceği, ehliyetsiz bir hariciye memurunun da hükümetin başına gaile getireceği şüphesizdir.

Sefaret vazifesine Peygamberimiz tarafından çok ehemmiyet verilmiş, hicretin altıncı senesinde hükümdarlara ve emirlere davetnameler yazıldığı sırada onları götürecek sefirler, gidecekleri yerlerin lisanının bilen kimselerden intihap edilmişti.

Müslümanlıktan evvelki cahiliyet devri Araplarının da sefaret vazifeleri vardı. Bu işle mükellef olan kimse, kabileler arasında adeta siyasi konuşmalar hizmetini ifade ederdi. İslam’ın zuhurunda bu vazife, Hazreti Ömer Radiyallahü anhin

uhdesinde bulunuyordu. Bundan dolayı idi ki, Hudeybiye seferinde Peygamberimiz tarafından Hazreti Faruk Mekke'ye gönderilerek, harp için değil, ziyaret için gelindiği bildirilmek istenmişti. Fakat Hazreti Ömer, kendisinin Mekke'de de birçok düşmanı olduğunu, Osman bin Affan'ın ise hısımlı, akrabası bulunduğunu, o gönderilirse daha iyi iş görüleceğini arzettiği için sefaret vazifesini ifaya Hazreti Zinnureyn memur buyrulmuştu. Gelelim bahse:

تا سمرقند آمدند آن دو امیر - پیش آن زرگر ز شاهنشہ بشیر

186- O iki emir, padişah'tan müjdecî olarak Semerkant'a ve kuyumcunun yanına vardılar.

کای لطیف استاد کامل معرفت - فاش اندر شهرها از تو صفت

187- Dediler ki: Ey marifet ve sanatta kâmil olan nazik üstat! Senin şöhret ve sanatın şehirlere yayılmış ve herkesçe duyulmuştur.

نک فلان شه از برای زرگری - اختیارت کرد زیرا مهتری

188- İşte filan padişah, seni kuyumcu başılığa seçti. Çünkü sen büyük bir üstatsın.

اینک این خلعت بگیر و زر و سیم - چون بیایی خاص باشی و ندیم

189- Şu güzel elbiseyi, altını ve gümüşü al. Padişahın nezdine gelince de has bendelerinden ve nedimlerinden olacaksın.

Elçilerin müjdesi üzerine:

مرد مال و خلعت بسیار دید - غره شد از شهر و فرزندان برید

190- Kuyumcu birçok mal ve elbiseyi görünce onlara kapıldı, memleketinden, çoluğundan - çocuğundan ayrıldı.

اندر آمد شادمان در راه مرد - بی خبر کان شاه قصد جاننش کرد

191- Şahın canına kastettiğinden haberi olmayan adamcağız, sevinçle yola çıktı.

اسب تازی بر نشست و شاد تاخت - خونبهای خویش را خلعت شناخت

192- Arap atına bindi ve sevinerek sürdü. Kanı bedeli olan hediye, elbise zannetti.

Hikâyenin başındaki şahsiyetlerden, padişahın = ruhu; cariyenin = nefsi; evvelki hekimlerin = mukallit şeyhleri; tabib-i ilahînin = mürşid-i kâmilî temsil eylemekte oldukları söylenilmişti. Sonradan zuhur eden elçinin = akıl ve fehm; kuyumcunun = heva-vü heves mümessili olduklarını, şarih-i Mesnevî Şeyh İsmail Ankaravî beyan ediyor.

“Sıddikiyet mertebesine varanlardan bile en son zail olan şey, büyüklük arzusu ve başa geçmek hevesidir” denilmiştir.

Evet. Böbürlenmek hissi ve tahakküm hevesi, insanın tabiatına öyle kök salmıştır ki onların koparılıp çıkarılması, kudret-i ilahîyenin vasıtası bulunan mürşidi-i kâmilin irşadıyla mümkün olabilir. Yoksa en aşağı bir mevkide bulunan insanlarda bile kendi dunundakilere böbürlenmek merakı vardır. İşte bunun için, Şariat-i Muhammediye, o aciz insanlardaki böbürlenme fikrini baltalamış, bir

seyyid-i Kureyşî ile bir abd-i Habeşînin hukukça müsavi olduklarını bildirmiş, teHakküm heveslisi cebbar ve zalimlerin burunlarını yerlere sürtmüş, Gassaniye hükümdarı Cebele bin Eyhem'i bir bedevinin burnuna yumruk vurduğu için, aynı yumruğun kendi burnuna inmesine mahkum etmişti.

Suriye'deki Gassan mevkiinde İslam'ın zuhurundan 400 sene evvel bir Arap hükümeti teşekkül etmiş ve Gassaniye Devleti namını almıştı. Sonra bu hükümet, Bizans hükümdarlarının tabiiyetine ve dinine girmeye mecbur oldu. 27 hükümdarından sonucu olan Cebele bin Eyhem, Hazreti Ömer zamanında Medine'ye geldi ve Müslüman oldu. Sonra Hac için Mekke'ye gitti. Kâbe'yi tavaf ederken bedevinin biri, bunun ipekli ihramına bastı. Cebele, buna hiddetlendi, bedevinin burnuna bir yumruk indirdi. Bedevi, halife Hazreti Ömer'e müracaat ve dava etti. Hazreti Faruk, Cebele'ye: "Ya hasmını razı et yahut o da senin burnuna vurup Hakkını alacaktır" dedi. Cebele: "Ben hükümdarım, o adi bir bedavidir" dediyse de, Hazreti Ömer: "Müslümanlık hukukunda bunun ehemmiyeti yoktur" buyurdu. Cebele: "Öyle ise müsade et de, bu gece düşüneyim" dedi. Hazreti Ömer, müsade etti. Cebele, birkaç para vermekle bedeviyi razı etmeyi kendisi için bir zül saydığı için, o gece maiyetiyle beraber kaçtı. Bizansa iltica ve orada irtidat etti. Dinden çıktı.

Hâl böyle iken, bazı gafiller, bir külah kapmak, bir mevkiye geçip birkaç kişiye kafa tutmak için can atarlar. Çoğu defa da o uğurda bir musibete uğrarlar. Hazreti Mevlâna, bu hakikati beyan için diyor ki:

ای شده اندر سفر با صد رضا - خود به پای خویش تا سوء القضا

193- Ey yüz türlü rıza ile candan, gönülden razı olarak sefer çıkan ve suûlkazaya doğru giden!

Su'ül Kaza: Bir musibete uğramak demektir. Malum ya, bir ecel-i müsemma, bir de ecel-i kaza vardır. Halk arasında ecel-i müsemma: Bir insanın yatağında ölmesi, ecel-i kaza ise bir kaza neticesinde vefat etmesi diye anlaşılmıştır.

Hâlbuki ecel-i müsemma, bir kimsenin yaşayacağı müddet demektir. Ecel-i kaza ise, hükm-i ilahî mucibince hayat müddetinin bitmesi manasınadır. Hükm-ü ilahîden hariç bir şey olmadığından, her canlının hayat müddeti ve onun bitmesiyle o canlının ölmesi, ecel-i kazadır.

"Ölüm sebepleri çeşitlidir: Kimi yatağında ölür; kimini tren yahut otomobil çığner, kimi denizde boğulur, kimi bıçakla, kimi kurşunla vurulur. Bu sebeple muhtelif olduğu halde- ölümün kendisi birdir."

در خیالش ملک و عز و مهتری - گفت عزرائیل رو آری بری

194- Kuyumcunun hayalinden, izzet, mal ve büyüklük sahibi olmak geçiyordu. Azrail ise ona: "Git bakalım, getirirsin, götürürsün" diye tariz ediyordu.

Rütbe ve mevki hevesiyle yapılmış bazı yolculuklar olur ki, o yolculuk, yolcu için cehennem olmuştur. Hırsla, büyüklük ve zenginlik arzusuyla yola çıkılır. Fakat çıkanın eceli gelmiş olduğundan ona Azrail sorar: "Git bakalım, muradına erebilir misin?" der.

چون رسید از راه آن مرد غریب - اندر آوردش به پیش شه طبیب

195- O garip kuyumcu, yoldan gelince hekim-i ilahî onu padişahın huzuruna götürdü.

سوی شاهنشاه بردندش به ناز - تا بسوزد بر سر شمع طراز

196- O Tıraz mumunu, yani cariyenin, başı ucunda yansın diye kuyumcuyu, izzet-ü ikram ile padişahın yanına götürdüler.

Tiraz: Türkistan'da bir memleket imiş ki, güzelleriyle meşhur imiş İsfahan'da da Tiraz isminde bir mahalle varmış. Tiraz'ın güzelleri meşhur olduğu için, cariyeye oraya nispet edilmiştir.

شاه دید او را بسی تعظیم کرد - مخزن زر را بدو تسلیم کرد

197- Şah onu görünce tazimde bulundu. Altın hazinesini ona teslim etti.

پس حکیمش گفت کای سلطان مه - آن کنیزک را بدین خواجه بده

198- Ondan sonra hekim-i ilahî, padişaha dedi ki: "Ey büyük sultan! O cariyeyi bu efendiye ver.

تا کنیزک در وصالش خوش شود - آب وصلش دفع آن آتش شود

199- Ta ki bunun visaliyle cariyeye iyileşsin, ab-ı visali onun hasret ateşini söndürsün.

شه بدو بخشید آن مه روی را - جفت کرد آن هر دو صحبت جوی را

200- Padişah o ay yüzüyle cariyeyi ona bağışladı ve iki hasretzedeyi birleştirdi.

مدت شش ماه می‌راندند کام - تا به صحت آمد آن دختر تمام

201- Altı ay müddet bermurad oldular. Cariye de tamamıyla iyileşti.

Cariyenin kuyumcuya nikâh edilmesi, nefsin bir müddet için heva ve hevesine bırakılması demekti. Çünkü birdenbire konan yasak, nefsin hırsını artırır. Onun için yeni salıklar, bir müddet heva ve hevesine terkedilir de onlar, o heveslerin münasebetsiz olduğunu anlarlar ve onlardan bıkip vazgeçerler. Nitekim feth-i Mekke esnasında Resulullah s.a.v. Efendimiz, ahaliye mücadele vermişti. Fakat Mekkelilerden bazıları bu mücadeleye itimat etmedikleri için kaçmışlardı. Ebu Cehil oğlu İkrime Yemen'e doğru, Ümeyye bin Halef'in oğlu Safvan da Cidde'ye firar etmişti.

İkrime'yi, ailesi Ümmü Hakim gidip getirdi. O da huzur-u Peygamberide Müslüman oldu. Safvan'ı da, kabilesinden Umeyr bin Vehb gidip getirdi.

Safvan huzur-u Nebeviye girince: "Bana mücadele vermişsin, doğru mu?" diye sordu. Resulullah: "Doğrudur" buyurdu. Safvan: "Öyle ise Müslüman olmak için bana iki ay mühlet ver" dedi. Hazreti Peygamber: "Dört ay muhayyersin" mücadesinde bulundu.

İşte Safvan'a verilen bu dört ay mühlet, nefsin bir müddet heva ve hevesine terki demekti. Safvan, küfür ve şirkin kötülüğünü anladı. Daha mühleti bitmedi Evvel İslam'a geldi.

بعد از آن از بهر او شربت بساخت - تا بخورد و پیش دختر می‌گذاخت

202- Ondan sonra hekim, kuyumcu için bir şerbet yaptı. O da içince kızın gözü önünde erimeye, hastalanıp zayıflamaya başladı.

چون ز رنجوری جمال او نماند - جان دختر در وبال او نماند

203- Kuyumcunun hastalık tesiriyle güzelliği kalmayınca, ona karşı cariyenin de ilgisi kalmadı.

Kuyumcunun güzelliği, görünüşte yakışıklı olmasından ibaretti. Huy ve tutum itibarıyla kendisinde hiçbir şey yoktu. Cariye ise, dışa bakıp içten gafil bulunanlardandı. Kuyumcunun dış güzelliğine tutulmuş, yüzünün biçimine, gözünün rengine meftun olmuştu. Fakat içtiği şerbet üzerine tutulduğu hastalığın tesiriyle o sathi güzellik soluverince, cariyeye nazarında onun, pejmürde bir çiçek gibi, kıymeti kalmamıştı.

Hazreti Mevlâna, münasebet dolayısıyla zahirî güzelliği karşı olan aşkların devam edemeyeceğini anlatmak için diyor ki:

عشقهای کز پی رنگی بود - عشق نبود عاقبت ننگی بود

204- Renk cazibesıyla husule gelen aşklar, hakiki aşk değildir, hevesten ibarettir. Öyle heveslerin sonu rüsvalığa münce olur.

Evet. Sarışın yahut buğdaysı bir yüzün; mavi yahut siyah ve mahmur bir çift gözün, suret iptilasından kurtulamamış olanlara mühim tesiri vardır. Siyah ve yumuşak bir zülfün ihtizazı, açılmış bir goncaya benzeyen iki dudağın latif ve fitnekar avazı, oldukça temkinli kalpleri bile titretir. Lakin dudağın latif ve fitnekar avazı, oldukça temkinli kalpleri bile titretir. Lakin onlardaki bu cazibe, kendilerindeki göz aldatıcı rengin muvakkat devamı müddetindedir. Bir arıza dolayısıyla o renk zail oldu mu, evvelce teshir etmiş olduklarını, nefret ettirmeye başlarlar. Evvelce onları görmek için can feda etmeye göze alacak derecede fedakârlık göstermek isteyenlere “Bana görünme de kime istersen görün” dedirtirler.

Böyle muvakkat bir güzelliğe âşık olanlar, sonra o vakit ki hâllerinin çılgınlık olduğunu itiraf ederler; hatta nadim ve mahcup olurlar. Demek ki renk ile başlayan sevgiler, mahcubiyetle hitam buluyormuş.

تا نرفتی بر وی آن بد داوری - کاش کان هم ننگ بودی یک سری

205- Keşke o kuyumcu da çirkinlik timsali olaydı da o kötü hükme uğramasaydı.

Yani mahut kuyumcunun helakine teşebbüs edilmesi, onun yüzüne bağlanan cariyenin ilgisini gidermek içindi. O alaka ise dış güzelliğinden hasıl olmuştu. Keşke öyle güzel olacağına baştan aşağı çirkin bulunsaydı da kakkında öyle bir hüküm verilmiş ve öyle bir teşebbüs icra edilmemiş olsaydı.

خون دوید از چشم همچون جوی او - دشمن جان وی آمد روی او

206- Onun gözlerinden dere gibi kanlı yaşlar akıyordu. Çünkü yüzünün güzelliği, canının düşmanı olmuştu.

Güzelliği dolayısıyla hayatına kastedilmişti. “Her nimet sahibi hasede uğrar” hadisi muktezasınca servet gibi, saadet gibi, gençlik ve güzellik gibi nimetler dolayısıyla insan hasetten kurtulamaz. Bazen bu nimetler, sahibi hakkında korkunç bir ceza olur. Mesela Yusuf Aleyhisselamın senelerce Mısır zindanında kalmasına, Züleyha’nın sabrını tüketen güzelliğinden başka sebep yoktu. Hazreti Mevlâna bu nükteyi beyan için de diyor ki:

دشمن طلوس آمد پر او - ای بسی شه را بکشته فر او

207- *Tavus kuşunun kuyruğu ve kanadı, kendisinin düşmanı olmuş; birçok hükümdarı, kuvvet ve şevketi öldürmüştür.*

گفت من آن آهوم کز ناف من - ریخت این صیاد خون صاف من

208- *Kuyumcu diyordu ki: Ben bir ahuyum ki göbeğimdeki miski almak için bu avcı, benim saf ve temiz kanımı döktü.*

ای من آن روباه صحرا کز کمین - سر بریدندش برای پوستین

209- *Ben o kır tilkisiyim ki, postumu alıp kürk yapmak için pusuya saklandılar. Beni yakalayıp başımı kestiler.*

ای من آن پیلی که زخم پیل بان - ریخت خونم از برای استخوان

210- *Ben o filim ki, dişlerimi almak için filcilerin, avcılarının vücudumda açtığı yaralar kanımı dökmüştür.*

Kuyumcu, şu taslanmasında kendisini ahuya, tilkiye, file benzetiyor. Misk göbeği alınmak için ahunun; pöstekisi yüzülmek için tilkinin; dişleri kesilmek için de filin avlanıp öldürülmesini, kendi haline benzetiyordu. Ondandır sonra da diyordu ki:

آن که کشتستم پی مادون من - می‌داند که نخسبد خون من

211- *“Beni madunum için öldüren, kanımın uyumayacağını; intikamsız kalmayacağını bilmiyor mu?*

Buradaki “madun”dan maksat: Kuyumcunun aklına ve ruhuna nispetle bayağı kalan güzelliğidir denilmiştir.

Bana öyle geliyor ki, kuyumcunun madunun demekten muradı, geçici güzelliğine âşık olacak kadar idraksiz bulunan cariyedir. Daha doğrusu kendisini heva ve hevese kaptıracak derecede himmeti aşağı olan nefs-i emmaredir.

Hazreti Mevlâna:

Midaned ki nehusbed hun-i men

mısrayla da:

Beşşirikatil bir katil

“Katili, katl ile müjdele” hadisine işaret etmiştir.

Şahsi menfaat yahut nefsanî garaz ile bir adam öldüren, diğer tabirle Allah’ın binasını yıkmaya cüret gösteren bir bedbahtın layık olduğu ceza ya hükümetin idam sehпасı yahut başka bir intikam aletidir.

بر من است امروز و فردا بر وی است - خون چون من کس چنین ضایع کی است

212- *Bugün bana ise yarın onadır. Benim gibi bir adamın kanı nasıl heder olur?*

Kuyumcu, diyordu ki: “Bugün beni günahsız olarak öldürüyorlar. Fakat yarın yahut öbür gün onların başına da gelecektir. Benim gibi suçsuz bir adamın mesulleri, cezasız ve intikamsız kalamaz, elbette bu hak alınacaktır.”

گر چه دیوار افکند سایه‌ی دراز - باز گردد سوی او آن سایه باز

213- *Duvarın gölgesi bir müddetçik uzasa bile, yine o gölge duvarın dibine döner.*

İnsanın kat'î amelinin cezası, Allah'ın iradesiyle bir müddet gecikse bile, zamanı gelince o ceza gelir; yapanın ayaklarına dolaşır ve yakasına yapışır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de:

ARAPÇA, Sure Zilzal ayet 7-8

“İşte kim, zerre kadar bir hayır işlemiş ise, onun mükâfatını görecektir; kim de zerre kadar şey yapmış ise onun cezasını görecektir” buyrulmuştur. Şayet o mükâfat ve o ceza, dünyada verilmezse, ahirette mutlaka ve mutlaka görülecektir.

این جهان کوه است و فعل ما ندا - سوی ما آید نداها را صدا

214- Bu dünya; dağa, işlerimizde seslenmeye benzer. Akis o sesleri bize iade eder.

İnsan dağlık bir yerde seslenince aks-i seda husule gelir; ses, söylenen kimsenin kulağına akseder. Seslenen iyi söylemişse, işiteceği akis de iyidir; kötü söylemişse duyacağı seda da kötüdür. Dünya ise insanoğlunun yaptığı işlerin aksinden ibarettir. O işlerin mükâfat ve cezalarını işlerin nevine göre aksetirir.

Kur'an'da:

ARAPÇA, Sure Fussilet ayet 46

“Kim iyi amel (ve hareket)de bulunursa (bu), kendi lehine, kim de kötülük ederse, bu da kendi aleyhindedir” buyrulmuştur. Dünyada böyle olduğu gibi ahirette de böyledir. Cenab-ı Hakk; mealen:

“Bugün, yani, Kıyamet gününde her şahıs, dünyada kazanmış olduğuna ve yapmış olduğu işlere göre mükafat ve ceza görecektir. Bugün zulüm yoktur. İnsanlar kıl kadar zulme uğramayacaklardır” buyuruyor.

آن کنیزك شد ز عشق و رنج پاك - این بگفت و رفت در دم زیر خاک

215- Kuyumcu bunları söyledi ve hemen ölüp toprak altına girdi. Cariye de aşktan ve hastalıktan kurtuldu.

ز انکه عشق مردگان پاینده نیست - ز انکه مرده سوی ما آینده نیست

216- Çünkü ölülerin ve öleceklerin, fanî olanların aşkı baki değildir. Zira ölü, bizim tarafımıza gelmez.

Ve bizim aramızda maşuk ve muteber olamaz.

عشق زنده در روان و در بصر - هر دمی باشد ز غنچه تازه تر

217- Hayy-ü layezal olan Maşuku Hakikî'nin, yani Allah'ın aşkı, ruhta olsun, gözde olsun, her an goncadan daha ter-ü taze olarak durur.

Kuyumcunun yüzündeki pembeliğin solmasıyla, ona karşı cariyede olan aşkın zeval bulmasına benzemez. Allah'ı sevenlerin muhabbeti, hiçbir vakit pejmürde olmaz. Daima açık bir gonca gibi güzelliğini muhafaza eder.

Hazreti Mevlâna bu beyanattan sonra hem âli bir nasihat, hem de evvelce geçen “Aşk” kelimelerine kâfi ve kati bir tefsir olmak üzere buyuruyor ki:

عشق آن بگزین که جمله انبیا - یافتند از عشق او کار و کیا

218- O zat-ı ecelü alanın aşkını ihtiyar eyle ki, bütün enbiya ve evliya hazaratı O'nun aşk-ı feyziyle saadet ve şerefe nail olmuşlardır.

Hem de bu hususta ümitsizliği düşme.

تو مگو ما را بدان شه بار نیست - با کریمان کارها دشوار نیست

219- Bizim için “O hakikat sultanının, yani Allah Celle Şanühunun huzuruna çıkmaya izin yoktur,” deme. Kerim olanlarla iş görmek zor değildir.

Allah ise Ekrem-ül Ekrem’in’dir.

Fevkalade ümit ve müjde verici olan bu beyt-i şerifin, Mesnevî derslerine başlarken okunması ve dersin:

*İn çünin fermud Mevlânay-ı mâ,
Kâşif-i esrarhây-i Kibriya.*

*İn ne mecmest û ne remlest ü ne hab,
Vahy-i Hak, vallahü a’lem bissavab.*

beyitleriyle bitirilmesi Mesnevîhanlarca adettir.

“KUYUMCUNUN ZEHİRLENEREK ÖLDÜRÜLMESİNİN, İLAHÎ İŞARETLE OLDUĞUNU BEYANI”

بیان آن که کشتن و زهر دادن مرد زرگر به اشارت الهی بود نه به هوای نفس و تامل فاسد

کشتن آن مرد بر دست حکیم - نی پی اومید بود و نی ز بیم

220- O kuyumcunun hekim-i ilahî elinde ölmesi, ne bir ümit ile ne de bir korku dolayısıyla idi.

او نکشتش از برای طبع شاه - تا نیامد امر و الهام اله

221- Allah’ın emr-ü ilhamı gelmeden, yani padişahın hatırı için onu öldürmedi.

آن پسر را کش خضر ببرید خلق - سر آن را درنیابد عام خلق

222- Hızır Aleyhisselamın, bir çocuğun boğazını kesip öldürmesinin sırrını avam-ı nas anlayamaz.

Kuyumcunun hekim-i ilahî tarafından zehirlenmesinin; padişahın arzusu üzerine değil, Allah’ın emir ve ilhamıyla olduğunu Hazreti Mevlâna ifade ettikten sonra, Hızır Aleyhisselamın bir çocuk öldürmüş olduğunu ve ondaki hikmeti herkesin anlayamayacağını söylüyor. Burada:

ARAPÇA, Sure Kehf ayet 74

“Yine gittiler. Nihayet bir oğlan çocuğuna rast geldikleri zaman o, hemen bunu öldürdü” nazm-ı celiline işaret ediyor.

Kelimullah Hazretleri, ilm-i ledünniye mazhar olan Hızır Aleyhisselam ile mülakata memur edilmişti. Buluştular ve görüştüler. Hazreti Musa arkadaşlık teklif etti. Hızır ise, göreceği şeylere itiraz etmemesini şart koştu. Deniz kenarına inip bir gemiye bindiler. Gemiciler bunlardan para almadıkları halde Hızır, geminin bir tahtasını kopardı. Musa Aleyhisselam: “İyi etmedin, gemiyi sakatladın, içindekileri tehlikeye koydun” dedi. Hızır: “Ben sana benimle arkadaşlık edemezsin demedim miydi?” deyince, Hazreti Musa özür diledi.

Gemiden karaya çıktılar. Bir çocuğa yahut bir gence rast geldiler. Hızır, onu öldürüverdi. Musa tahammül edemedi. Sonra gene özür diledi. Bir köşeye geldiler. Köylüler, bunları misafir kabul etmediler. Hızır, bel vermiş bir duvar gördü. Elini

sürüp duvarı düzeltti. Hazreti Musa: “Bari bir ücret makabilinde ve karnımızı doyurmaları bedeli olarak düzeltere idin” deyince, Hızır: “Ya Musa! Artık ayrılmamızın zamanı geldi. Şimdi sana yaptıklarımın sebebini anlatayım:

Gemi, bir takım fakir kimselerin malı idi. Bizi de, bedava olarak gemiye almışlardı. Onlara bir iyilik olsun diye gemiyi sakatlardım. Çünkü ileride zalim bir hükümdar vardı. Ne kadar sağlam gemi ve kayık görürse zaptediyordu.

Öldürdüğüm çocuk büyüyünce kâfir olacak, salihlerden olan babasıyla annesini de küfre sevk edecekti. Ona mani olmak için kendisini katlettim. Duvarın altına bir define vardı ve iki yetimin malı idi. Büyüdükleri vakit defineyi bulsunlar diye duvarı düzelttim, bunların hiç birini de kendiliğimden yapmadım; Allah’ın emriyle icra ettim” dedi.

آن که از حق یابد او وحی و جواب - هر چه فرماید بود عین صواب

223- Allah’tan ilham ve cevap alan kimse, her ne buyurursa, doğruluğun ta kendisi olur.

Binaenaleyh, Hızır’ın o çocuğu öldürmesi gibi, tabib-i ilahînin kuyumcuyu zehirlemesi de, ilahî ilhamla olduğu için doğruluğun ve isabetli hareketin ta kendisi idi.

آن که جان بخشد اگر بکشد رواست - نایب است و دست او دست خداست

224- O zat-ı şerif ki, manevî hayat vermek kudretini haizdir, biiznillah onu öldürmüş olsa da layıktır. Çünkü Allah’ın halifesi ve naibi, yani vekilidir. Onun eli, Hakk’ın yed-i kudretinde demektir.

Hazreti Mevlâna, Mesnevînin diğer bir yerinde: “Allah, açıkça görünmediği için Peygamber onun naibidir” der. Naip ise, “vekil” demektir. Silsile-i nübüvvet devam ettiği müddete niyabet vazifesi peygamberlerin uhdesinde idi. Peygamber Efendimizle, peygamberler silsilesine nihayet verildi. Nihayet vazifesi ise, varis-i kâmil-i Muhammedî olan evliyay-ı kiram hazaratına tevcih edildi. Binaenaleyh Allah’ın nebileri, Hakk’ın iradesinin zuhuru nasıl vasıta ise, evliyaullah da öyledir. Onlar da Allah’ın kudretini, yine Kudretullah ile gösterebilirler. Hareketleri tenkit ve itirazdan uzaktır.

همچو اسماعیل پیشش سر بنه - شاد و خندان پیش تیغش جان بده

225- Sen de ey salik! Hazreti İsmail gibi o vasıtanın ve onu vasıta kılan Allah’ın hükmü huzurunda baş eği! Kahır ve celal kılıcı önünde sevine sevine can ver.

Hazreti Mevlâna bu beyt ile Saffat suresindeki şu ayetlere işaret ediyor:

ARAPÇA, Sure Saffat ayet 101-105

“Biz de ona çok uysal bir oğul müjdesini verdik. Artık o(oğul İbrahim’in) yanında koşmak çağına erince (babası): oğulcağızım, dedi, ben seni rüyamda boğazlıyorum görüyorum. Bak artık ne düşünürsün. (Oğlu) dedi: Babacığım. Sana edilen emir ne ise yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın. Vakta ki bu suretle ikisi de (Allah’ın emrine) ram oldular, (İbrahim) onu alını üzere yıktı. Biz ona: Ya İbrahim! Rüyana sadakat gösterdin. Şüphesiz ki biz, iyi hareket edenleri böyle mükâfatlandırırız, diye nida ettik”

Bu vakıa: İlahî emre karşı beşeriyetin gösterdiği fedakârane itaatin en üstün derecesidir. İnsanlar arasında, malını, mülkünü, hatta hayatını feda edebilecek olanlar çok değilse de, yok da değildir. Fakat hayatının mahsulü olan evladını

yatırıp kendi eliyle onun boğazına bıçak çekmek, öyle zannederim ki, ancak İbrahim Aleyhisselamın, bir de Peygamberimizin dedesi olan Abdülmuttalib Hazretlerinin ellerinden gelebilirdi. Keza, babasının arzusunun itaat ve onun rızasını almak için ölüm bıçağına boynunu uzatmak harikasını, ancak, İsmail Aleyhisselam, bir de Hazreti Peygamber'in s.a.v. muhterem babası Hazreti Abdullah gösterebilirlerdi.

Hazreti İsmail torunlarından olması ve Hazreti Abdullah'ın oğlu bulunması dolayısıyla, Aleyhisselat Efendimize (İbnüzzebîhayn) yani, "Boğazlanmasına teşebbüs edilmiş iki zatin oğlu" denilmiştir.

İsmail Aleyhisselamın kurban edilme vakası meşhurdur. Fakat Hazreti Abdullah'ın kurban edilme hadisesi pek malum olmadığından bir parça olsun ondan bahsedeceğim: Mekke'deki Zemzem suyu, Hazreti İsmail'in yattığı yerde kaynamaya başlamış, sonra o kaynak suyu haline getirilmişti. Yemen'den hicret eden Cürhüm kabilesi Mekke'ye gelip yerleşti. Zemzem'den istifade ettiler. Zamanlar geçtikçe ahlaksızlığa düştüler, Huzaa kabilesinin hücumuna uğradılar ve yurtlarından çekilip gitmeye mecbur oldular. Giderken son bir kötülüğü de yaptılar. Zemzem kuyusunu doldurdular, belirsiz ettiler.

Huzailer Mekke'ye girdiler. Lakin Zemzem kuyusunun yerini bilmedikleri için uzak mesafelerden deve sırtlarında su getirmeye başladılar. Neden sonra Abdülmuttalib Hazretlerine rüyasında "Zemzem kuyusunu kaz" denildi ve yeri tarif edildi. Abdülmuttalib'in o vakit Haris namında bir oğlu vardı. Onunla birlikte kazmaya başladılar. Fakat Mekkeliler buna razı olmadılar. O esnada Abdülmuttalib, "Eğer on tane erkek evladım olursa birini Allah rızası için kurban edeyim" diye adak adadı. Sonra, mani olmak isteyenlerle uyuşturdu. Zemzem kuyusunu temizledi ve suyu meydana çıkardı.

Ondan fazla oğlu olduğu bir sırada, rüyasında adağının ifası emredildi. O da, oğullarına rüyayı anlattı. Kura çektiler. Hazreti Abdullah namına isabet etti. Abdülmuttalib, uysal evladını Harem-i Şerifte kurban etmeye götürdü. Yatırıp boğazına bıçağı çekeceği sırada kayın biraderi geldi, elinden bıçağı aldı. Bir bilene gidip danışmasını tavsiye etti. Gittiler. O adam: "Sizde bir adamın diyeti ne kadardır?" diye sordu. On devedir, dediler. "On deve ile Abdullah namına kura çekiniz. Develere çıkarsa onları kurban ediniz. Abdullah'a isabet ederse on deve ilave ediniz. Böylece develere isabet edinceye kadar onar onar artırınız" dedi. Develerin sayısı yüzü bulunca kura onlara çıktı ve onlar kurban edilip Hazreti Abdullah kurban olmaktan kurtuldu.

Hazret-i Mevlâna, buyuruyor ki: "Hazreti İsmail, hükm-ü ilahîye nasıl boynunu uzattıysa sen de öylece teslimiyet göster."

در صفا غش کی هلد پالودگی - تو گمان بردی که کرد آلودگی

226- Sen, padişah günahkarlık etti sanıyorsun. Süzme ameliyesi, saf suda tortu bırakır mı?

Padişah için, kuyumcunun öldürülmesi şehvet muktezası değildir. Bunu yaptırmakla günaha girmemiştir. Çünkü onun temsil ettiği ruh mürşid-i kâmil mümessili bulunan tabib-i ilahînin terbiyesi süzgecinden geçmiş, kesafeti zail olmuş, tertemiz bir hâl almıştır. Kendisinde tortu mesabesinde olan nefsanî ve şehvani bir heves kalmamıştı. Zaten ortada öldürmüş ve ölmüş kimse de yoktu. Kuyumcu, nefsin heva ve hevesini temsil ediyordu. Ortadan kaldırılan o hevesti. Ondan kurtulan ve ruha layık bir hâl bulan da nefis idi.

بهر آن است این ریاضت وین جفا - تا بر آرد کوره از نقره جفا

227- Bu riyazet ve bu cefa, ocakta gümüşün eriyip cürufunun ayrılması içindir.

بهر آن است امتحان نیک و بد - تا بجوشد بر سر آرد زر زبد

228- İyinin, kötünün imtihan edilmesi; altının kaynayıp köpüğünü atması, halis ayar kalması içindir.

Altın ve gümüş gibi madenler bir takım karışımlardan tasfiye edilmek için nasıl potaya ve ocağa konulur, eritilir ve temizlenirse, ruhu insani de halis ayar olabilmek için bir takım mücahede ve riyazete tabi tutulur. Nitekim **Cenab-ı Hakk:**

ARAPÇA, Sure Mülk ayet 2

“O, öyle bir Allah’tır ki, sizi imtihan etmek için ölümü ve hayatı yaratmıştır.”

buyurmuştur. Mücahede ve riyazet neticesinde ruhun şehvani ve nefsanî, olanca hevesi zail olur, tertemiz bir cevher hâlini alır. İşte bahsedilen padişah, yani insani ruh da öyle olmuştur.

پاک بود از شهوت و حرص و هوا - نیک کرد او لیک نیک بد نما

229- Padişah; şehvetten, hıstan, heva ve hevesten pak idi. Kuyumcunun, yani heva ve hevesin giderilmesi hususunda iyi hareket etti. Fakat bu iyilik, kötülük gibi görünen bir iyiliktir.

Kötülük gibi görünen bu iyiliğe, Hazreti Mevlâna bir misal gösteriyor:

گر خضر در بحر کشتی را شکست - صد درستی در شکست خضر هست

230- Eğer Hızır, denizde gemiyi sakatladıysa; o sakatlıkta yüzlerce dürüstlük ve menfaat vardı.

Biraz evvel de söylenildiği üzere, o sakatlık dolayısıyla gemi, bir zalimin eline geçmekten kurtulmuş; geminin sahipleri bulunan fakirler de, yegâne geçimlerini sağlayan o tekneyi zalime kaptırmamışlardı.

وهم موسی با همه نور و هنر - شد از آن محجوب، تو بی پر مپر

231- O kadar marifet nuruyla beraber Musa Aleyhisselamın vehmi, Hızır’ın hareketlerindeki hikmeti anlayamadı. O halde sen kanatsız uçmaya kalkışma.

Musa Aleyhisselam Ulül azm bir peygamberken, çocukluğunda Firavun’un sarayına alınıp orada terbiye ve tahsil görmüşken, sonra, o tahsile Allah’ın vahiy ve ilhamı da eklenmişken; Hızır’ın yaptığı işlerin hikmetini anlayamamış önceleri itiraza kalkmış, sebeplerini anlayınca susmağa mecbur olmuştu.

Hazreti Musa, sahib-i şeriat bir peygamberdi. Şeriatte hüküm, zahire göre olur. Onun için Kelimullah Hazretleri, Hızır’ın işlerinde zahire muhalif gördüğü şeylere kemal-i salahiyetle itiraz etmişti.

Ey gafil itirazcı! Senin itirazın ise o salahiyeti haiz olmadığın için kanatsız uçmak sevdasına düşmek gibidir.

Söylenilen sözlerden Hızır’ın Hazreti Musa’dan büyük olduğu vehmedilmesin. Musa Aleyhisselamın Ulül azm peygamberlerden olduğunda şüphe yoktur. Kelimullah unvanına haiz bir Resul-u zışandır.

Hızır’a gelince: Musa ile mertebe bakımından yüksek, hatta müsavi olması şöyle dursun; nebi yahut veli olduğu ihtilafı bir meseledir. Fakat her şeyde,

hususiyile ilim ve marifette bir ihtisas meselesi vardır. Mesela Süleymaniye Camii'nin mermerlerini yontup cilalayan taşçının, bu sanatı, caminin mimarından daha iyi bilmesi, kendisinin Mimar Sinan'dan büyük olmasını icap etmez. Bunun gibi Hızır'ın ledünni ve ilahî bir ilme mazhar olması, o ilim dolayısıyla, kendisinin derece itibarıyla Musa'dan üstün olmasını gerektirmez.

آن گل سرخ است تو خورش مخوان - مست عقل است او تو مجنونش مخوان

232- Kuyumcunun kanı, hakikatte kırmızı gül gibidir. Ona kan deme. Ruhu temsil eden padişah ise mest-i âkidir, ona da mecnun deme.

Malumdur ki akıl, insanı iyiliğe sevkilemek ve tehlikelerden men etmek ister. Şu hâl, hikmetin ta kendisidir. Fakat bu hikmeti herkes göremez. Hususiyile sonradan husule gelecek menfaatleri takdir edemez. Onun için bir işin başından, sonunu görüp de ona göre davranan kimseleri bazı budalalar, çılgınlıkla ittiham ederler. Lakin asıl çılgın, ittiham edilenler değil, edenlerdir. İşte burada da tabib-i gaybinin ihtarı ve teşebbüsüyle padişah kuyumcuyu zehirletmiş yahut aklın tavsiyelerine tam olarak uyan ruh, nefsinin olun elinden kurtarmış, terakki ve tekâmül yolunu açmıştır.

گر بدی خون مسلمان کام او - کافرم گر بردمی من نام او

233- Eğer padişahın muradı, bir Müslümanın kanını dökmek olsaydı, onun adını andığından dolayı benim kâfir olmam lazım gelirdi.

می‌بلرزد عرش از مدح شقی - بد گمان گردد ز مدحش متقی

234- Bir şakînin methi dolayısıyla arş-ı ilahî titrer, muttaki olanlar da fasıkı methetmek yüzünden su-i zanna düşer.

Hazreti Mevlâna, kuyumcunun katlinden maksadın, nefsin heva ve hevesten kurtulması olduğunu ve bu heva ve hevesin de ortadan kaldırılması gerektiğini söylemişti. Meselenin ehemmiyetini anlatmak için buyuruyor ki: “Evet... Kuyumcunun zehirlenmesi, heva ve hevesin giderilmesi demektir. Yoksa ortada bir öldürme hadisesi yoktur. Böyle olmayıp da padişah bir Müslümanın kanını dökmekle rahatlayan bir zalim olsaydı, tabii ben de onu medh-u senaya kalkışmazdım. Çünkü bir fasığın medhi, arş-ı âlayı titretir; mütteki bir zatı da, o medheden kimse hakkında su-i zanna düşürür.

Cami-us Sağır'de Enes bin Malik Raziya'llahü anhten rivayet edilen bir hadis-i şerif vardır: **“Bir fasık medhedilince Allah gazaba gelir, bundan dolayı da arş-ı ilahî sarsılır”** mealindedir.

Acaba niçin böyledir? Yani fasık, facir bir herifin medhedilmesi Allah'ı neden gazaba getirir? Çünkü medh edilecek kimsede esasen iyi ahlaklı bulunmalı ki, yapılan medih doğru olabilsin. Yoksa ahlaksız bir şahsın ahlaklı oluşundan bahsediş, şüphesiz ki yalandır. Yalan ise, her vakit ve herkes için haram olduğu gibi, yalancı da daima Allah'ın gazabına uğrar. Bir de harama ve kötülüğe sapanların hareketlerini medhetmek, Allah'ın yasak ettiği şeyleri beğenmek ve beğendirmek demektir ki; bu hâl de, şüphesiz ilahî emrin aksini yapmak ve dolayısıyla Allah'ın gazabını istemek olur. Bundan başka, yalan yere medih, medheden hakkında takva erbabının su-i zannına sebebiyet verir. Çünkü medhedeni, menfaat mukabilinde bir şakiyi medhedecek kadar vicdansız, ahlaksız görür. Hadis ise, **“Töhmetsinat edilecek yerlerde bulunmaktan sakınınız”** buyrulmuştur.

شاه بود و شاه بس آگاه بود - خاص بود و خاصه‌ی الله بود

235- O padişah gayet anlayışlı bir hükümdar idi. Böyle olmakla beraber ümmetin mümtaz insanlarından ve Allah'ın has kullarındandı.

Hikâyedeki padişah, ruhu temsil ediyordu. Ruh ise:

ARAPÇA, Sure Hicr ayet 29

“Ademe ruhumdan nefheyledim” nazm-ı celilince Allah’a izafe olunmuştur. Şu halde, havas-ı ilahîye cümlesindendir.

آن کسی را کش چنین شاهی کشد - سوی بخت و بهترین جاهی کشد

236- Bir kimseyi ki onu böyle bir padişah öldürür, saadete ve en yüksek mertebeye çekip yükseltir.

گر ندیدی سود او در قهر او - کی شدی آن لطف مطلق قهر جو

237- Eğer padişah, kuyumcunun kahrında, onun faydasını görmeseydi; kendisi lütfun ta kendisi iken nasıl kahra kalkar ve onu zehirletirdi.

Tekrar tekrar söylenildi ki kuyumcu, heva ve hevesi temsil ediyordu ve nefsin temsilcisi bulunan cariyeye ayak bağı oluyordu. Onun kahrı, cariyeyi kurtaracak, nefis için yükseliş yolunu açacaktı. Demek ki, heva ve hevesin giderilmesinde bir fayda husulü muhakkaktı. Padişah, yani ruh hakkında “lütf-u mutlak” deniliyor. Öyle bir zat, böyle bir kan dökülmesini emrediyor, diye varit olacak bir suale cevap olmak üzere Hazreti Mevlâna diyor ki:

بچه می‌لرزد از آن نیش حجام - مادر مشفق در آن غم شاد کام

238- Çocuk, hacamat neşteri karşısında titrer. Şefkatli annesi ise evladının o gamlı zamanında memnun bulunur.

Bir annenin çocuğuna karşı olan şefkatli, söz götürmediği halde, onun vücudundan kan alınmasına rıza göstermesi, hatta yavrusu ağlar ve bağırırken memnun bulunması şüphesiz evladının faydası içindir. Sıhhatinin avdeti için yavrusunun bedeninden birkaç damla kan çıkmasına, gözünden de birkaç damla yaş akmasına muvafakat etmiştir. Hülâsa, anne şefkati meşhurdur. Fakat Allah'ın merhameti, ondan çok büyüktür. Resulullah s.a.v. bir gün bazı ashap ile otururken, kucağında çocuk bulunan bir kadın geçmiş. Aleyhissalat Efendimiz: **“Bu kadın, bu çocuğu ateşe atabilir mi?”** diye sormuş. **“Atamaz ya Resulullah, şefkati mani olur”** demişler. Zat-ı Akdes-i Risalet de: **“Allah ondan daha merhametlidir”** buyurmuş.

Bu hadis-i şerifin bizim gibi günahkârlar için ne büyük bir müjde olduğunu düşünelim de, o Erhamürrahimine hamd-ü senada bulunalım. İşte o merhametli padişah da nefsi ve dolayısıyla ruhu kurtarmak için heva ve hevesin giderilmesine rıza göstermiştir.

نیم جان بستاند و صد جان دهد - آن چه در و همت نیاید آن دهد

239- İnsana ruhu nefhetmiş olan Allah, yarım canı alır, karşılığında yüz can verir; hatta vehm-ü hayale gelmeyecek şeyler ihsan buyurur.

Evet. Cenab-ı Hakk, bir Kerimdir ki, insanın cismani haytını -ki tam bir hayat değildir çünkü fanidir- alır; karşılık olarak ebedi nimetler ve sermedi lütuflar ihsan eder. Kur'an-ı Kerim:

ARAPÇA, Sure Tevbe ayet 111

“Allah, cennet mukabilinde müminlerin canlarını ve mallarını satın alır” diyor.

*Bir nefes almakla vermekten ibarettir hayat,
Dikkat et, bir dem değil mi müddet-i ömr-ü beşer*

beytinde hülâsa edilen fani hayatı, Allah satın alıp, ona mukabil cennet ihsan ediyor. Hem öyle bir cennet ki, aç gözlülerin tahayyül ettikleri gibi döşemesi ekmek kadayıfından, sıvaları tavuk göğsünden olan, nice köşkleri havi bir bahçe değil; gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, kimsenin tasavvur edemediği ilahî nimetlerle dopdolu bir yer!

تو قیاس از خویش می‌گیری و لیک - دور دور افتاده‌ای بنگر تو نیک

240- Sen kendine göre kıyas ediyorsun. Hâlbuki hakikatten çok uzak düşünüyorsun, iyice bak.

Hazreti Mevlâna, diyor ki: “Ey gafil insan! Sen gerek Allah’ın, gerek ehlullahın işlerini kendi işlerine kıyasen anlamaya ve ona göre hüküm vermeye kalkışıyorsun. Fakat böyle yapmakla hakikaten fersah fersah uzaklaşıyorsun. Gözünü aç ve dikkatle bak ki, mesele, senin bildiğin gibi değildir.” -

“BAKKAL İLE TUTÎSİNİN VE TUTÎNİN BAKKAL DÜKKÂNINDA YAĞ DÖKMESİNİN HİKÂYESİ”

حکایت بقال و طوطی و روغن ریختن طوطی در دکان

بود بقالی و وی را طوطی - خوش نوایی سبز و گویا طوطیی

241- Bir bakkal ve onun bir tutî kuşu vardı. Güzel sesli, yeşil renkli ve söz söyler bir hayvandı.

Tuti, papağan gibi bazı kuşların ufak tefek söz söyledikleri malumdur. Fakat onların o sözleri söylemeleri, anladıklarından değil; işittikleri sesi taklit etmek kabiliyetinde olduklarından. Bu kuşlara söz öğretmek için kafeslerine bir ayna koyup aynanın arkasından söz söylerlermiş. Tuti, aynada aksini görünce onu başka bir tuti sanır, işittiği sözü o söylüyor zannıyla taklit edermiş. Bu münasebetle Hafız Şirazî: “Beni tutî gibi ayna karşısına koydular. Üstad-ı Ezelî her neyi söyletiyorsa onu söylüyorum.” demiştir.

Fatih’in küçük ve talihsiz oğlu Sultan Cem’in bir tutisi varmış. Kendisine öğretilen “Allahü yensur Cem” duasını tekrarlar, dururmuş. Cem’in vefatında bu hayvanı Bayezid aldirtmış. Onun karşısında -yine öğretilmiş olan- “Allahü yerham Cem” duasını etmiş.

Şarkta tutilerin konuşması hakkında mübalağalar yapılmış, hatta “Tutîname” isimli kitaplar yazılıp, onlara hikâyeler söylenmiştir. Hazreti Mevlâna bahsettiği tutiye dair vasıfları da, o mübalağalara göredir.

بر دکان بودی نگهبان دکان - نکته گفتی با همه سوداگران

242- Dükkânda bekçilik eder, çarşıdaki esnaf ve tüccara nükteler söylerdi.

در خطاب آدمی ناطق بدی - در نوای طوطیان حاذق بدی

243- İnsanlarla konuşurdu; tutîlere mahsus ötüşü üstatça idi.

خواجه روزی سوی خانه رفته بود - بر دکان طوطی نگهبان نمود

244- Efendisi bir gün eve gitmişti. Tutî dükkâna nezaret ediyordu.

گربه برجست ناگه از دکان - بهر موشی طوطیک از بیم جان

245- Bir kedi, fare yakalamak için birdenbire dükkâna atıldı. Tutî de can korkusundan...

جست از سوی دکان سویی گریخت - شیشه‌های روغن گل را بریخت

246- Sıçradı, dükkânın bir köşesine kaçtı. Lakin gülyağı şişelerini devirdi, yağları döktü.

از سوی خانه بیامد خواجه‌اش - بر دکان بنشست فارغ خواجه‌وش

247- Efendisi evden geldi. Dükkâna geçip patron tavrıyla oturdu.

دید پر روغن دکان و جامه چرب - بر سرش زد گشت طوطی کل ز ضرب

248- Baktı ki, dükkân yağ içinde... Elbisesi de yağa bulanmış. Tutînin yaptığını anladı. Başına vurup tüylerini döktü, kafasını kel hale getirdi.

روزی چندی سخن کوتاه کرد - مرد بقال از ندامت آه کرد

249- Tutî, birkaç gün konuşmayı kesti. Bakkal da pişman olup "Ah!" demeye başladı.

ریش بر می‌کند و می‌گفت ای دریغ - کافتاب نعمتم شد زیر میغ

250- Bakkal sakalını yoluyor: "Eyvah, nimet güneşim bulut altına girdi," diyordu.

دست من بشکسته بودی آن زمان - که زدم من بر سر آن خوش زبان

251- "Elim kırılıyorsa, o tatlı dilli tutînin başına nasıl vurdum?" diye teessüf ediyordu.

هدیه‌ها می‌داد هر درویش را - تا بیابد نطق مرغ خویش را

252- Tutîyi tekrar konuşturmak için fakirlere hediyeler ve sadakalar veriyordu.

بعد سه روز و سه شب حیران و زار - بر دکان بنشسته بد نومید وار

253- Üç gün, üç gece sonra bakkal, dükkânda hayran ve ağlamaklı bir halde oturuyordu.

با هزارن غصه و غم گشت جفت - که عجب این مرغ کی آید به گفت

254- "Bu kuş ne vakit söyleyecek?" diye binlerce gam ve keder ile vakit geçiriyordu.

می‌نمود آن مرغ را هر گون شکفت - تا که باشد کاندرا آید او بگفت

255- Tutî söze başlasın diye, ona türlü türlü acayip ve garip şeyler gösteriyordu.

جولقیی سر برهنه می‌گذشت - با سر بی‌مو چو پشت طاس و طشت

256- Baş ı çıplak bir derviş geçti ki, kafası, tas ve leğen gibi cascavlağıtı.

طوطی اندر گفت آمد در زمان - بانگ بر درویش زد که هی فلان

257- O sırada, tutî de dile geldi ve: “Ey falan!” diye dervişe seslendi.

از چه ای کل با کلان آمیختی - تو مگر از شیشه روغن ریختی

258- “Ey kel! Neden kellere karıştın? Yoksa sen de şişeden yağ mı döktün?” dedi.

از قیاسش خنده آمد خلق را - کو چو خود پنداشت صاحب دلق را

259- Tutînin aba sahibi dervîşı, kendi gibi sanmasından ve nefesine kıyas etmesinden halk gülmeye başladı.

Cavlak, Türkçe bir kelimedir. Çıplak manasına gelir. Bazen “cascavlak” diye te’kit olunur. Bu umumi manasından başka bir de hususiyeti vardır ki, baş ı saçs ız demektir. “Cevlek-i serbürehne” terki bindeki “cevleki” iş te bu cavlak, yani saçs ız manas ınadır. Geç en dervîş in cavlaklı ğ ının tabii olmak ihtimali oldu ğ u gibi, melâmet mesle ğ ine s ı luku dolayısıyla “çar darb” yapmı ş olmas ından ileri gelmi ş olmak imkân ı da vardır.

Çar darb, saç ın, kaş ın, bıyı ğ ın, sakal ın tıraş edilmesidir ki ş öhretten ve halk ın teveccühünden uzak kalmak yahut nefs-i emmareyi ve gururu kırmak için melâmete s ı luk edenler yaparlarmı ş .

Mesnevî ş arihlerinden Sarı Abdullah Efendi, cavlak kelimesi için diyor ki: Cavlak, Bektaş ı, Kalenderi ve Haydarilerden sakal, bıyık, kaş ve kirpiklerini tıraş edenlere derler. Türkçe dazlak derler. Kirpi ğ ini ve kaş ını tıraş etmeyip de ancak sakal ını tıraş edenlere de, torak derler.

Hazreti Mevlâna, buyuruyor ki: “Halk arasında meşhur olmak ve onların hürmetini kazanmak, seyr-ü s ı lukta pek sa ğ lam bir benttir ki, salikin manen ilerlemesine mani olur. S ı luk yolunda o ba ğ , demir bir prangadan farks ızdır.”

Fakat bu benlikten kurtulmak bahanesiyle bu meşrebi istismar edenler de çoktur. Melamiler içinde, bu adı tak ınıp da her türlü köt ı lükte bulunanlar gör ı lmü ş tür ki, bunların iki düsturu vardır: Allah’ın emirleri için “İstek ş art”; yasakları için de, “İstek hak” tabirlerini kullan ı rlar. Mesela:

—Erenler! Ezan okunuyor, camiye gidelim mi? denildi ğ inde:

—İstek ş arttır, biz de o istek hak vere, derler;

—Dem çekmek haram de ğ il mi? Neden içiyorsun, denilince de:

—İstek haktır, hakk ını istedi ğ ini yerine getirmeli! Hezeyan ında bulunurlar.

Gelelim bahse: Hazreti Mevlâna’nın gayesi, dervîş lerin kıyafeti ve meşrebi hakkında malumat vermek de ğ il; herkes hakkında nefesine kıyasen hük ı m vermenin do ğ ru olmadı ğ ını anlatmaktır. Kıyas-ı nefis, çok kere insan ı aldatır. Bazen da gülünç bir hale getirir. Tutinin saçs ız dervîşı gör ı nce, kendisi gibi güly a ğ ı şişelerini devirmi ş ve dayak yeyip de kafası kel olmu ş sanması gibi. Hazreti Pir, hikâyenin naklinden sonra nasihate dönerek diyor ki:

کار پاکان را قیاس از خود مگیر - گر چه ماند در نبشتن شیر و شیر

260- Arslan ve s ı t manalarına gelen “ş ir” lafz ı , yazıda birbirine benzerse de mana yönünden ayrıdır. Bunun gibi sen de, ümmetin seçkinlerinin halini kendine kıyas etme.

“Şir” kelimesi, Farisi’de hem arslan, hem de süt manasına gelir. Şir-i alem: Sancak arslanı. Şir-i mader: Ana sütü terkiplerinde olduğu gibi. Şir-i alem: Sancaklardaki aslan şekli manasını ifade etmekle beraber, bizim “Gemi arslanı” mealinde de kullanılır. Hülâsa, şir kelimesinin delalet ettiği şeyler, bambaşka ve ayrı ayrıdır. Kendilerine delalet eyleyen lafzın bir olması, o şeylerin de bir olmasını gerektirmez. Binaenaleyh, bir kimsenin gördüklerine bakıp da, onlar da benim gibi insan, o halde onlar da benim gibidir diye, nefesine kıyasen hüküm vermesi doğru değildir.

جمله عالم زین سبب گمراه شد - کم کسی ز ابدال حق آگاه شد

261- Bütün âlem, bu kıyas-ı nefis sebebiyle sapıttı. Abdal-i ilahîden, yani Allah’ın seçkin kullarından pek az kimse haberdar olabildi.

همسری با انبیا برداشتند - اولیا را همچو خود پنداشتند

262- Peygamberlerle eşitlik davasına kalkıştılar; velileri de kendileri gibi sandılar.

گفته اینک ما بشر ایشان بشر - ما و ایشان بسته‌ی خوابیم و خور

263- “İşte biz de insanız, onlar da. Biz de yemeye ve uyumaya mecburuz, onlar da” dediler.

این ندانستند ایشان از عمی - هست فرقی در میان بی‌منتها

264- Körlüklerinden şunu bilmediler ki, arada ucu bucağı bulunmaz bir fark vardır.

Gaflet sahiplerinin, peygamberleri ve velileri, kendileri gibi sandıklarını Kur’an-ı Kerim haber veriyor:

ARAPÇA, Sure Furkan ayet 7

“Bu nasıl peygamber? (Bizim gibi) yemek yiyor, çarşıda, pazarda geziyor” dediklerini; keza:

ARAPÇA, Sure Yasin ayet 15

“Siz de ancak bizim gibi insansınız. Allah kitap diye bir şey inzal etmemiş ve sizin vasıtanızla göndermemiştir. Siz yalancıdan başka bir şey değilsiniz” diye yalan isnat ettiklerini **Kur’anımız** bildiriyor.

Aradaki bu büyük farkı görmemenin manevi körlükten ileri geldiğini ve sapıklığın bu cihetten zuhur ettiğini de Hazreti Mevlâna anlatıyor. Evet... Elmasla kaldırım taşı da, taş olmak itibarıyla birdir ama biri yüzük yapıp parmakta taşınır, öbürü yollara döşenip ayaklar altına çığnenir.

Abdal-i ilahîye: Evliyaullahtan bir taife imiş ki, yedi kişi olurlarmış. Üçler, yediler, kırklar diye sayılanlardan yediler herhalde bunlar olacaktır. Üçler ise, “kutup” yahut “gavs” ile “imaman”dan ibaret imiş ki, kutup yahut gavs, o sıradaki velilerin seçkini, imaman da onun muavinleri demekmiş.

Abdala (abdal) denilmesinin sebebi; günahlarının sevaba, suretlerinin manaya değişmiş olması imiş...

Suretleri bir olan insanların manaca farklı bulunacağını layıkıyla anlatmak için Hazreti Mevlâna birkaç misal getirip buyuruyor ki:

هر دو گون زنبور خوردند از محل - ليك شد ز ان نيش و زين ديگر عسل
265- Her iki arı, bir yerden yediği halde birinde yalnız iğne bulunur - eşek arısında-, diğerinden bal hasıl olur.

هر دو گون آهو گيا خوردند و آب - زين يکی سرگين شد و ز ان مشك ناب
266- Her iki çeşit ahu da ot yer ve su içer. Lakin birinden yalnız gübre, öbüründen halis misk husule gelir.

هر دو نی خوردند از يك آب خور - اين يکی خالی و آن پر از شکر
267- İki çeşit kamış, bir dereden su içtiği halde biri boştur, diğeri şekerle doludur.

صد هزاران اين چنين اشباه بين - فرقشان هفتاد ساله راه بين
268- Böyle yüz binlere misal mevcuttur ki, aralarında yetmiş yıllık fark vardır.

Şu üç misalde insan arıya, ahuya ve kamışa benzetilmiştir. Arılar arasında bal yapanı olduğu gibi, sade insanı sokan da vardır. Ahular arasında misk göbeğine sahip olanı olduğu gibi, ondan mahrum olanı da mevcuttur. Kamışlar arasında şekerlisi ve içi boş olanı vardır. Bütün bunların cinsleri bir, fakat nevileri ayrıdır. İnsanlar da şekil, suret ve tabii ihtiyaçlarına göre birbirlerine benzerler. Fakat mana ve hakikatlerine nazaran aralarında bal arısı ile eşek arısı, misk ahusu ile miski olmayan ahu, şeker kamışı ile şekersiz kamış arasındaki fark kadar ayrılık vardır. Onun için, dış görünüşüne bakarak kâfir ile mümini, hatta avam ile seçkini birbirine benzetip mukaayese etmeye kakışmamalıdır.

اين خورد گردد پليدی زو جدا - آن خورد گردد همه نور خدا
269- Bu, yani avamdan biri yer, yediği posa olarak kendisinden ayrılır. Öbürü, yani havastan olan yer, yedikleri bütün ilahî nur olur.

اين خورد زايد همه بخل و حسد - و آن خورد زايد همه نور احد
270- Avamdan olan yer, yediği hasislik ve haset olur. Havastan olan yer, yediğinden Allah nuru husule gelir.

Avamın yediği, cismini kuvvetlendirdiği gibi kötü huylarını da takviye eder. Fakat havasın yediği, ilahî nurların husulüne sebep olur. Çünkü vücudu takviye edecek olan yiyeceğin azaltılması, oruca ve riyazata devam olunması neticesinde ruh, manevi gıda almaya ve ilahî olarak doymaya başlar.

Biraz izahat verelim: Orucun çeşitleri arasında bir “visal orucu” vardır ki, iftar etmeksizin birkaç gün ulama oruç tutmaktır. Aleyhisselatü Vesselam Efendimiz, ashab-ı kiramı zayıf düşmemeleri için bundan men eder ve bir gün yeyip bir gün oruç tutmak demek olan “Davut orucu”na teşvik ederlerdi.

Sahih-i Müslim’de, Amr bin As’tan naklen deniliyor ki: “Benim iftar etmeksizin oruç tuttuğum, bütün gece uyumaksızın namaz kıldığım Resulullah’a s.a.v. haber verilmiş. Kendilerine rast geldiğim vakit, **“Yapma, senin gözünün de hakkı vardır, nefsinin de hakkı vardır. Oruç tut ve iftar et. Namaz kıl ve uyu. On günde bir saim ol, dokuz günün de sevabını bul”** buyurdu. “Ya Resulullah; ben kendimde daha fazlası için kuvvet buluyorum” dedim. **“O halde savm-ı Davut tut!”** emrini verdi. “Davut nasıl saim olurdu?” diye sordum. **“Bir gün oruç tutar, bir gün iftar ederdi. Düşmanla karşılaşınca da kaçmazdı”** diye izahat verdi.

Sonra da, **“Her gün oruç tutan, oruç tutmamıştır”** buyurdu ve bunu üç defa tekrarladı.

Yine Sahih-i Müslim’de deniliyor ki: Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri’nin savm-i visalden men etmesine karşı, ashaptan biri, “Ya Resulullah, sen aralıksız oruç tutuyorsun ya” dedi. Aleyhissalat Efendimiz: **“Hanginiz benim gibisiniz? Ben Rabbimin indinde gecelerim. Beni manevi nimetlerinden yedirir ve içirir”** buyurdu.

Verese-i Muhammediye olan evliyaullahtan bazıları da, bu manevi gıdaya nail oldukları için savm-i visale devam ederler, fakat o husustaki Peygamberimizin yasaklarına da uymak için akşamları bir iki yudum su ile oruçlarını bozarlar.

“İlahi! Seni yâd etmek, âşıklarına en hayırlı bir şaraptır. O şaraptan gayrisi, muhabbet ve ayrılık ateşini söndürmek hususunda serap gibidir.”

Keza Hazreti Pir, buyuruyor ki:

این زمین پاک و ان شوره ست و بد - این فرشته‌ی پاک و ان دیو است و دد

271- Bu -yani mümin-, temiz ve ziraata kabiliyetli bir arazidir. Öbürü -yani kâfir-ise, çorak ve kötü bir yerdir. Yine mümin, melek gibi masumdur, kâfir ise şeytan ve canavar misalidir.

Hazreti Mevlâna, şu misal ile Kur’an’ın bir teşbihine telmih ediyor:

ARAPÇA, Sure Araf ayet 57

“O, rüzgârları rahmetinin müjdecisi olarak gönderir. O rüzgârlar, ağır bulutları yerinden oynatınca da onları ölmüş, (rahmete muhtaç bir hâle gelmiş) olan memlekete sevk ederiz. O bulutlar vasıtasıyla suyu intizal ve yine o vasıta ile her türlü meyveleri yetiştiririz. Böyle yaptığımız gibi, ölüleri de kabirlerinden böyle çıkaracağız biz. Umulur ki bunları iyi düşünüp ibret alınırsınız.”

ARAPÇA, Sure Araf ayet 58

“(Toprağı verimli) güzel memleketin nebatı, Rabbinin izniyle (bol) çıkar. Fena olandan ise faidesi pek az bir şeyden başkası çıkmaz. İşte şükredecek bir kavim için ayetleri böyle çeşitli olarak açıklarız” buyruluyor.

Mevakib tefsirinin aslı olan Mevahib-i Aliye’de, müfessir Hüseyin Vaiz diyor ki: “Cenab-ı Hakk, şu misalde müminin kalbini temiz bir yere, kâfirin kalbini de kirli bir yere benzetmiştir. Allah kelimasının bulutlarından yağın vaaz-ü nasihat yağmur, müminin kalbine isabet eyleyince orada husule gelen taat ve ibadet nurları, diğer uzuvlarına da yayılır. Kâfirin kalbine isabetinde ise, orası nurlanmaya kabiliyetli olmadığından, içinde olsun, dışında olsun işe yarayacak bir salah zuhura gelmez.”

Yine Hazreti Mevlâna, diyor ki:

هر دو صورت گر بهم ماند رواست - آب تلخ و آب شیرین را صفاست

272- İki taraf suretinin birbirine benzemesi caizdir. Acı suyun da, tatlı suyun da duruluğu vardır.

Yani, yüz ve göz itibarıyla, kâfir mümine, mümin de kâfire benzeyebilir. Nitekim acı su da berrak olur, tatlı su da... Fakat iki suyun berrak olması, tatlarının bir olmasını gerektirmez. Bunun gibi, suret itibarıyla benzeyen mümin ve kâfirin hakikatte bir olması gerekmez.

جز که صاحب ذوق کی شناسد بیاب - او شناسد آب خوش از شوره آب

273- Bilmiş ol ki, tatlı suyu acı sudan ayırt edecek olan zevk sahibidir.

Bir suyun tatlı, acı yahut tuzlu bulunduğunu, ancak tatma duygusu sağlam olan kimse ayırt edebildiği gibi; kâfir ile müminin, hatta avam ile havasın benzerliğine kapılmayıp, onların hakikatlerini ayırt edecek de manevi zevki yerinde olan ariflerdir. Yoksa zevk-i manevi sahibi olmayanlar:

سحر را با معجزه کرده قیاس - هر دو را بر مکر پندارد اساس

274- Sihri, mucizeye benzetirler. Her ikisinin de hile üzerine, yani hokkabazlığa dayandığını sanırlar.

Nitekim:

ساحران موسی از استیزه را - بر گرفته چون عصای او عصا

275- Musa ile imtihan olmaya kalkışan Mısır sihirbazları, inat ve mücadele fikriyle onun asası gibi birer değnek yakalamışlardı.

Çünkü başlangıçta, o peygamberi de kendileri gibi sihirbaz ve hokkabaz sanmışlardı. Hâlbuki:

زین عصا تا آن عصا فرقی است ژرف - زین عمل تا آن عمل راهی شگرف

276- Bu asa ile onların asası arasında derin bir fark, Musa'nın mucizesi ile onların sihri arasında uzun bir yol vardı.

لعنة الله این عمل را در قفا - رحمه الله آن عمل را در وفا

277- Sihir işinin sonunda Allah'ın laneti, mucize işinin sonunda ise Allah'ın rahmeti vardı.

Hazreti Musa'nın asasıyla bazı harikalar izhar ettiğini gören Mısır sihirbazları, başlangıçta Musa'nın mucizelerini de kendi sihirleri gibi sandıkları için, onun asası gibi birer değnek yakalayıp meydana çıkmışlardı. Lakin o asa ile daha doğrusu onu kullanan el ile sihirbaz değnekleri arasında, Hazreti Musa'nın işi ile sihirbazların hareketleri arasında derin farklar ve uzak mesafeler vardı. Hazreti Musa'nın işlerine ilahî yardım vefakâr oluyor ve onu te'yit ediyordu. Sihirbazların hareketlerini ise, ilahî lanet karşılıyordu. Gerçi Musa'nın asası da değnek, sihirbazların asaları da değnekti ama biri Musa'nın elinde, öbürleri bir takım hokkabazların elinde bulunuyordu.

Bahis dolayısıyla hatıra gelen bir nükteyi bildirmeden geçemeyeceğim:

Eski kitaplarda, Hazreti Musa için bir terceme-i hâl yazılmıştır. Şahıslardan ziyade, eşyaya ehemmiyet verecek kadar gaflet göstermiş bazı müelliflerin beyanına göre: Hazreti Adem cennetten çıkarken, bir değneğe dayanarak çıkmış ve o değneği ömrü olduğu müddetçe kullanmış. Vefatında Şit Peygambere, ondan da İdris Peygambere intikal eden bu asa, döne dolaşa Şuayb Peygambere kadar gelmiş. O da bir müddet kullandıktan sonra, çoban olarak aldığı Hazreti Musa'ya vermiş.

Bunları, masal diye söylediğimi ihtara lüzum görmüyorum. Hazreti Musa, Şuayb Aleyhisselamın koyunlarını güdecekti. Bir çobana bir değnek lazımdır. O değneği nereden ve hangi açıdan isterse keser ve kullanır. Dünya koyunlarını sevk-ü idare için, cennetten asa getirmeye lüzum yoktur. Şüphesiz ki, Hazreti Musa da böyle yapmıştır. Keramet asada değil Musa'da idi. Hazreti Musa bugün mevcut olsa da, bir mucize izharı için birimizin şemsiyesini yahut bastonunu yere atsaydı, yine yapacağını yapardı. Bilakis, Musa'nın asası bulunsa da, bugün bizim elimize

geçseydi, hepimiz de onu birer defa atsaydık, nihayet kırılırdı. Asadan başka bir şey olmazdı.

Müelliflerimiz olsun vaizlerimiz olsun, taşı, ağacı yükseltelim derken, koskoca bir peygamberi küçültüyorlar, maalesef yaptıklarının farkına da varmıyorlar.

Bahse girelim:

کافران اندر مری بوزینه طبع - آفتی آمد درون سینه طبع

278- Kâfirler, mücadele ve inat hususunda maymun tabiatlıdır. Göğüs içerisindeki tabiat, bir afettir.

“Sohbet tesir eder, tabiat da gördüğünü ve işittiğini kapar” derler. Yani insanın tabiatında bir meyil vardır ki, yasak şeylere de aktığı için bir afet gibidir.

ARAPÇA, Sure Bakara ayet 10

“Onların kaplerinde bir maraz vardır. Allah da marazlarını artırmıştır. Yalan söylemekte oldukları için onlara acıklı bir azap vardır” buyrulmuştur.

Tabiat bağlarına sımsıkı bağlı olan kâfirler, meyil dolayısıyla, gördüklerini maymun gibi taklide kalkışırlar. İşte moda, işte onun mukallitleri!

Mısır sihirbazları da, Hazreti Musa’nın hareketlerini taklide yeltenmişler, içerisine civa doldurdukları boş değnekleri güneşe karşı bırakmışlar, hararetin tesiriyle civanın kızmasını ve değneklerin kımıldamasını halka yılan diye göstermişlerdi. Sonra Hazreti Musa, asasını yere bıraktı. Asa kocaman bir boğa yılanı oldu. Meydanda kımıldayan değnekleri ve ipleri yuttu; ortada bir şey bırakmadı. Bunun üzerine sihirbazlar, Musa’nın yaptığığın sihir değil, mucize olduğunu anladılar. Çünkü sihir olsaydı, kendi hileleri meydana çıkacak, fakat değneklerle ipler ortada kalkacaktı. Bundan dolayı secdeye kapandılar ve Âlemlerin Rabbi’ne iman ettiler.

هر چه مردم می‌کند بوزینه هم - آن کند کز مرد بیند دم‌بدم

279- İnsanın yaptığığın maymun da yapar, insandan ne görürse onu taklit eder.

او گمان برده که من کژدم چو او - فرق را کی داند آن استیزه رو

280- Maymun, “Ben de insan gibi yaptım” sanır. O inatçı hayvan, aradaki farkı nasıl tanır?

این کند از امر و او بهر ستیز - بر سر استیزه رویان خاک ریز

281- Bu -yani “mümin-i kâmil”- mahza emre itaat için yapar; diğeri - yani “kâfir ve fasık”- ise, mücadele ve gösteriş olsun diye yapar. O gibi inatçı ve taklitçi adamların başına toprak saç.

Malumdur ki, insanların birbirlerine karşı vazifeleri olduğu gibi, Rablerine karşı da vazifeleri vardır ki, o da kulluk ve onun nişanesi olan ibadettir. İnsanların avam güruhu, bu vazifeyi cennet arzusuyla ve cehennem korkusuyla yapar. Fakat ümmetin seçkinlerinin ise, taat ve ibadeti, ancak emre itaat etmiş olmak içindir. İşte ibadetin yüksek ve kulluğa layık olanı da budur. Mamafih, ibadetin hangi şekli olursa olsun, halisane ve muhlisane olursa, yine sahibi hakkında faydalıdır. Fakat görünmek ve gösteriş yapmak için yapılan münafıkça hareketlerin, faydası olmak şöyle dursun, büyük zararları vardır.

Kur’an-ı Kerim buyuruyor ki:

ARAPÇA, Sure Kehf ayet 110

“Artık kim Rabbine kavuşmayı ümit (ve arzu) ediyorsa salih amellerde bulunsun ve ettiği ibadete (kimseyi) Rabbine ortak etmesin” demektir.

Münasebet dolayısıyla Hazreti Mevlâna, münafıkların hâlinden bahsediyor:

آن منافق با موافق در نماز - از پی استیزه آید نی نیاز

282- O münafık, gerçek müminle beraber namaza gelirse de, ibadet için değil, gösteriş için gelir.

در نماز و روزه و حج و زکات - با منافق مومن در برد و مات

283- Namazda, oruçta, hacda, zekâtta müminler; münafıklarla uğraşırlar.

مومن را برد باشد عاقبت - بر منافق مات اندر آخرت

284- Sonunda müminler, münafıklara galebe ederler. Münafıklar ahirette mat olurlar, yani kaybederler.

گر چه هر دو بر سر يك بازی اند - هر دو با هم مروزی و رازی اند

285- Her ikisi, yani mümin ile münafık, bir oyun başında bulunuyorlarsa da, birbirlerine nispetle Merveli ve Reyli gibidirler.

هر یکی سوی مقام خود رود - هر یکی بر وفق نام خود رود

286- Her biri kendi makamına ve kendi namına icap ettiği yere doğru gider.

Şu beş beyitte denilmek isteniyor ki: Gerçek mümin de namaz kılar, gösterişçi münafık da... Fakat her ikisinin kılışı arasında, nispet kabul etmez fark vardır. Mümin namazını Allah rızası için eda eder. Münafık ise, Hakk'ın emrini değil, halkın teveccühünü ve hüsn-ü zannını düşünür. Şu düşünce ve hareket, namaza da inhisar etmez. Oruç da, hac da, zekât da, Allah'ın diğer emirleri de de böyledir. Onların ifası için de münafıklar, müminlerle beraber uğraşırlar, didinirler, yorulurlar. Lakin neticede, yani ahirette müminler kazanırlar, münafıklara ancak uğraşmalarının yorgunluğu ve nifaklarının nedameti kalır.

Müminle münafığın bir araya gelmesi, mesela namaz kılarken bir safta, belki de yanyana bulunması, birisi Mervli, diğeri Reyli iki adamın, bir oyun esnasında karşı karşıya oturmasına benzer. Oyun masası, Merv ile Rey şehirlerini ve Mervli ile Reyliyi birbirine yaklaştırmadığı gibi, namaz safı da iman ile nifakı ve mümin ile münafıkı birleştirmez. Oyun bitince, oyuncuların ayrılıp işlerine, güçlerine gittiği gibi, namaz bitince de mümin ile münafık ayrılır. Birisi imanın, diğeri nifağın götüreceği yola gider.

مومنش خوانند جانش خوش شود - و منافق تیز و پر آتش شود

287- Birine mümin deseler, ruhen mütelezziz olur, hoşuna gider; fakat münafık diyecek olsan hiddetlenir, ateş kesilir.

نام او محبوب از ذات وی است - نام این مبعوض از آفات وی است

288- Mümin lafzının sevilmesi, zat-ı müminin yahut zat-ı iman mahbup olmasındandır. Münafık lafzına buğzedilmesi de nifakın afetleri dolayısıyladır.

میم و واو و میم و نون تشریف نیست - لفظ مومن جز پی تعریف نیست

289- Mümin kelimesini teşkil eden (m, ü, m, i, n) harflerinde şerafet yoktur. Mümin lafzı, ehl-i iman tarifiinden başka bir şey değildir.

گر منافق خوانی اش این نام دون - همچو کژدم می خلد در اندرون

290- Birisine münafık deyince, bu kötü lafız, akrep gibi onun içerisinde sokar.

گر نه این نام اشتقاق دوزخ است - پس چرا در وی مذاق دوزخ است

291- Eğer bu münafık lafzı cehennemden gelmiyorsa, onda neden cehennemî bir tat vardır?

Malum ya, iman inanmak demektir. Allah'ın varlığını ve birliğini peygamberinin sıdk-u nübüvvetini, tebliğatının doğruluğunu kalp ile tasdik ve dille ikrar eden bir kimse, "mümin" sıfatını kazanır. Nifak ise, inanmış görünmektedir. Eski münafıklar böyle idi. Bir de yeni münafıklar var ki, eski münafıkların tam tersi. Eskiler, inanmazken inanır görünürlerdi. Yeniler, inanırken inanmaz gibi davranıyorlar...

*Moda dinsizlerin bak hepsi,
Eski erbab-ı nifakın tersi!*

Kadı Beyzavi merhum, ehl-i nifak hakkında:

"Münafıklar, kâfirlerin en habisi ve Allah'ın en ziyade gazap ettiği'dir" diyor.

Peygamberimizin asrındaki müslümanları, içtimaiyat bakımından tetkik edecek olursak, teşkilat itibarıyla dört fıkradan ibaret görürüz. Bunlardan biri "Muhacirin"dir ki, Mekke'den vesair taraflardan gelip de, Medine'de yerleşen kimselerdir.

İkinci ve üçüncüleri: Medine'nin yerlileri bulunan "Evs" ve "Hazreç" kabileleridir ki, bunara Müslümanlığın intişarına yardım ettikleri için, "Ensar" denilmiştir.

Dördüncüler ise: Medineli Abdullah bin Übeyy bin Selul'un idaresindeki münafıklardır. Evvelkiler ne kadar halis ve muhlis mümin iseler, bu dördüncüler, o nispette mürayi ve münafık kâfirlerdi. Fakat Hakk'ın vahdaniyetini ve peygamberin sıdk-u nübüvvetini dilleriyle ikrar etmekte olduklarından, kendilerine bir şey yapılamıyordu. Onlar ise, resmen Müslüman göründükleri halde, hoşlarına gitmeyen cihetlere itiraz ediyorlar, ellerinden geldiği kadar İslam'ı yıkmaya çalışıyorlardı. Mesela, Uhud harbine giderken, münafıkların reisi İbn-i Selul, kendisine tabi 300 münafıkla ordudan kaçmış ve İslam'da ilk harp kaçağı ünvanını kazanmış, lakin şu hareketiyle İslam ordusunu maddeten zayıflatmıştı.

Keza, Müreysi gazvesinden dönülürken Cehcah-ı Gıfarî namında bir muhacirle, Sinan bin Ferve isminde bir ensari arasında çıkan bir kavgayı vesile ederek, Aleyhisselat Efendimizin ve bil cümle muhacirinin Medine'den çıkarılmasını teşviğe kalkışmış, Sure-i Münafikun'da hikâye buyrulduğu üzere:

ARAPÇA, Sure Münafikun ayet 8

“Eğer Medine’ye dönersek, and olsun, en şerefli vek uvvetli olan (ımız) oradan en hakir (ve zayıf) olanı muhakkak çıkartacaktır” diyerek, aziz olarak kendisini, zelil olarak da, haşa, Hazreti Peygamberi ve muhacirleri kasteylemişti.

Gariptir ki bunun oğlu, ve pak-halis bir Müslüman olan Abdullah babasının şu hezeyanı üzerine, onun devesini çökertmiş, kendisinin rezil ve Resulullah’ın aziz olduğunu itiraf etmişti.

Keza bu herif, bir gün Hazreti Ebu Bekir, Hazreti Ömer, Hazreti Osman ve Hazreti Ali’ye yolda rast gelmiş ve her birinin elini tutarak, dalkavuklukta bulunmuş ve kendilerine yalandan hürmet göstermiş, onların:

—Allah’tan kork, münafıklık etme, demelerine cevaben, kendisinin halis bir mümin olduğunu söylemek yalancılığı irtikâp etmiş, dolayısıyla da Sure-i Bakara’daki şu ayetler nazil olmuştu:

ARAPÇA, Sure Bakara ayet 8-16

“İnsanlar arasında bir takımları var ki, Allah’a ve kıyamet gününe iman ettik diyorlar; hâlbuki onlar mümin değillerdir. Akıllarınca Allah’ı ve iman edenleri aldatmak istiyorlar; lakin nefislerinden başkasını aldatmıyorlar ve böyle olduğunu anlamıyorlar. Onların kalplerinde nifak hastalığı vardır. Allah da onların hastalığını artırmıştır. Yalancılık ettiklerinden, onlar için acı ve dehşetli bir azab vardır. Onlara: Yeryüzünde, müfsitlik etmeyin denilince, biz hakikaten salih ve muslih kimseleriz, derler. Malum olsun ki, onlar yok mu? İşte onlar, hakikaten müfsitler; lakin müfsit olduklarını da bilmezler. Kendilerine, herkes gibi siz de iman edin denildiği vakit: Bir takım akılsızların iman ettikleri gibi, biz de mi inanalım, derler. Malum olsun ki, asıl sefih ve akılsız olanlar hakikaten kendileridir. Lakin böyle olduklarını bilmezler. Müminlere rastgeldikleri vakit, biz de müminiz derler. Şeytanlarıyla yalnız kalınca da: Biz, emin olun sizinle beraberiz; müslümanız diyerek, müslümanlarla hakikaten eğleniyoruz, derler. (Asıl) Allah onlarla istihza eder ve taşkınlıkları, azgınlıkları içinde serseri dolaşmalarına mühlet veririr. Onlar, o kimselerdir ki, hidayeti bırakıp, dalaleti almışlar da, alış verişleri kar vermemiştir ve kendileri doğru yolu bulamamışlardır.”

Bunların sureta Müslüman görünmelerinin, müslümanlığı kendilerine siper yapmak emeliyle olduğu,

ARAPÇA, Sure Münafikun ayet 2

“İmanlarını kendilerine kalkan yaptılar” ayetiyle bildirmiş;

ARAPÇA, Sure Münafikun ayet 4

“Onlar düşmandır, kendilerinden sakın” emriyle de, mahiyetlerinin düşmanca olduğu açıklanmış;

ARAPÇA, Sure Münafikun ayet 6

“Onlar hakkında, Allah’tan mağfiret talep eylesen de, eylemesen de müsavidir, Allah onları hiçbir vakit affetmeyecektir” ayetiyle, bunların mağfur olmayacağı;

ARAPÇA, Sure Nisa ayet 145

“Şüphesiz münafıklar, cehennemin en derin tabakasındadırlar” vaadiyle de, çetin bir azaba çarpılacakları beyan buyrulmuştur.

İşte bu vasıflarla muttasır olan münafıklardan her biri, o vasıfların hepsini cami bulunan münafık lafzına muhatap olunca kızar ve hitabı çirkin görürler. Hâlbuki:

زشتی آن نام بد از حرف نیست - تلخی آن آب بحر از ظرف نیست

292- Münafık lafzının çirkinliği, lafzının ve harflerinin tesirinden değildir; nitekim deniz suyunun acılığı da konulduğu kaptan değildir.

حرف ظرف آمد در او معنی چو آب - بحر معنی عِنْدَهُ أم الكتاب

293- Harf, zarf gibidir. Mana, o zarfın içerisindeki suya benzer. Mana denizi ise Allah'ın yanında sabit olan Ümm-ül Kitap'tır.

Birkaç beyit evvel söylenilmişti ki, bir adama mümin denilince, hoşuna gider, münafık denilince de canı sıkılır. Hâlbuki mümin lafzının teşkil eden harflerde bir iyilik olmadığı gibi, münafık kelimesindeki harflerde de bir kötülük yoktur. Harfler, manaların kalıbı ve kabı mesabesinde kalır. Bir kelimedeki iyilik ve kötülük, harflerin değil, mananın tesiriyledir. Mesela, toprak bir çanağa konulmuş şeker şerbetinin tatlılığı ile kristal bardak içindeki deniz suyunun acılığı ve tuzluluğu, çanağın ve bardağın tesirinden değil, şerbetin ve deniz suyunun aslındaki tatlılık ve acılıktandır. Evet, harfler ve onların teşkil ettiği kelimeler, mana zarfıdır. Hem de onu tamamıyla dolduramayan bir zarftır. Mesela su lafzı, kâinatın hayat sebebi olan bir mayii hatırlatır. Nevini ve lezzetini göstermemekle beraber, o mayii gözümüzün önüne getirir. Demek ki su lafzı, suyun manasına zarf ve bardak gibi oluyor. O bardağın bize göstermek istediği suyun membaı ve denizi ise, Allah yanında sabit olan Ümm-ül Kitap'tır.

Ümm-ül Kitap nedir? Bu tabir Sure-i Rad'deki:

ARAPÇA, Sure Rad ayet 39

“Allah dilediğini mahveder, istediğini sabit kılar. Ümm-ül Kitap ise onun indindedir” ayeti kerimesinde vakidir. Ayetin üst tarafında ise:

ARAPÇA, Sure Rad ayet 38

Nazm-ı celili vardır ki: **“Hiçbir peygamber, Allah'ın izni olmaksızın herhangi bir ayet getirmez (yahut bir mucize izhar edemez.) Her vaktin yazılmış bir hükmü vardır”** mealindedir.

Şeyh Ruzbihan-i Bakli Kuddise sırruhu, demiştir ki: “Evliyanın kerameti de böyledir. Hiçbir veli, Allah'tan mezun olmadıkça, bir keramet gösteremez.”

Ümm-ül Kitap: Müfessirlerin kavline göre “Levh-i mahfuz”dur ki, ilahî takdir ile olmuş ve olacak işlerin tafsil levhası, tabir caizse cetveli yahut tarifi demektir.

Bu levha üstünde mahv-ü ispat suretiyle bazı değişikliklerin vukua geldiğini, Cenab-ı Hakk, şu ayetle haber veriyor. Lakin bu haber,

ARAPÇA, Sure Fetih ayet 23

“Allah'ın sünnetinde asla değişiklik bulamazsın” ayetiyle müntenakız gibi görünüyor.

Bu cevap veriliyor ki, ilahî takdir ya mutlak yahut mukayyet ve muallâk olur. Mutlak olursa, hiçbir suretle değişmez. Mukayyet ve muallâk bulunursa, tebeddül edebilir: “Sadaka belayı def eder” hadis-i şerifinde olduğu gibi... Mesela, ezelde bir kimse için, filan vakit şu belaya uğrayacaktır diye takdir edilmiş, fakat sadaka

verecek olursa, o belaya uğramayacaktır, diye de kayıt altına alınmış. Sonra o adam sadaka verdiği için, mukadder belaya uğramaktan kurtuluyor; Ümm-ül Kitap'taki ona ait madde de mutlak değil, mukayyet olduğu için değişiyor.

Diğer cihetten: "Sait olan, anasının karnında iken, yani daha doğmadan saittir. Şaki olan da, anasının karnında iken şakidir. İnsanların saadet ve şekaveti, evvelden mukadderdir" hadis-i şerifi delaletince de, mutlak olan takdirat-ı ilahîye değişmiyor. O halde, zarf olan harflerin ve kelimelerin ihtivaya çalıştıkları manaların asli menbâ, Allah'ın indinde Ümm-ül Kitap oluyor. Orada sait yahut şaki; yani mümin yahut münafık olarak yazılmış şahıslar, burada sureta bir arada bulunuyor. Lakin ezel takdir, onların hakikaten birleşmesine engel teşkil ediyor. Hazreti Mevlâna da bu hakikati beyan için, şöyle diyor:

بحر تلخ و بحر شیرین در جهان - در میانشان برزخ لا یبغیان

294- Dünyada acı ve tatlı denizler vardır. Aralarında bir berzah hildir ki, birbirine karışmazlar.

Sure-i Rahman'daki:

ARAPÇA, Sure Rahman ayet 19-20

"(Suyu acı ve tatlı) **iki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir.** (Böyle iken) **aralarında yekdiğerine tecavüz etmeye mani bir perde vardır**" ayetlerine telmih ediyor.

Bu ayetlerdeki bahreynden maksadın, hangi denizler olduğunda müfessirler ihtilaf etmiş; kimi Şat nehriyle Basra körfezini teşkil eden Bahr-i Faris'tir. Nehrin tatlı suları epeyce bir mesafeye kadar, denizin tuzlu suyu ile karışmaz, demiş kimisi, bahreyn ile Şap ve Faris denizleri kastetmiştir manasını vermiş; kimisi de ifadeyi mecaze hamlederek: Bahreyn, zevceynin nutfeleridir ki, onlardan inci ve mercan gibi, kız ve oğlan çocuklar doğar manalarını çıkarmışlardır.

Hazreti Mevlâna, o denizleri ehl-i nar ile ehl-i nur, yani cehennem ve cennet halkı diye tevil ediyor. Sonra da şöyle diyor:

وانگه این هر دو ز يك اصلی روان - بر گذر زین هر دو رو تا اصل آن

295- Malumun olsun ki bu iki deniz; bir asıldan, bir membadan zuhur eder. Sen ikisinden de geç. Onların kaynağına kadar gît.

Cenab-ı Hakk'ın "Hadi" ismi de vardır. "Mudil" ismi de... Bunların her ikisi için mazhar, yani hükümlerinin zuhur edeceği yer lazımdır. Hadi ismi müminde tecelli eder, onu hidayete götürür. Mudil ismi, münafık ve kâfirde zuhur eder ve onları dalalete sevk eyler. Ey salik! Sen bu mazharlara değil, onlardaki zahire bak.

زر قلب و زر نیکو در عیار - بی محک هرگز ندانی ز اعتبار

296- Kalp (sahte) altını da, halis altını da mihenk taşına vurmayınca, anlayamazsın.

هر که را در جان خدا بنهد محک - هر یقین را باز داند او ز شک

297- Allah, her kimin ruhuna mihenk taşı koymuşsa, o kimse, "yakin"i şüpheden ayırt eder.

Malumdur ki altının sahte yahut karışık olup olmadığını, ayarının ne kadar bulunduğunu anlamak için, mihenk taşı lazımdır. O taş ve üstüne dökülen asit olmayınca, en mütehassıs tahminciler bile aldanır. Hele bu işle meşgul olmayan

kimse, bazen parlakça bir madeni bile altın sanır. Bunun gibi, mümin olsun, münafık olsun, muhakkık olsun, mukallit olsun, âdem evladı, suret itibarıyla birbirlerine benzer. İnsanların mihenk taşı da, ilm ve marifettir. Bir kimsenin imanı ve nifakı, mihenk ile yani ahkâm-ı şeriate ve adab-ı taikate tatbik ile anlaşılır. O tatbik de, ancak ilim ile olabilir. Hususiyle Cenab-ı Hakk, bir kimsenin kalbine, insanların iç yüzlerini ve hakiki hallerini keşf edebilmek hassasını ihsan eylerse; o zat, gördüğü çehrenin halis mi, yoksa kalp mı olduğunu anlayıverir. Nitekim hadis-i şerifte mealen: **“Müminin firasetinden kavrayışından sakının. Çünkü Allah’ın nuruyla nazar eder”** buyrulmuştur.

در دهان زنده خاشاکی جهد - آن گه آرامد که بیرونش نهد

298- Diri bir adamın, hatta hayvanın ağzına bir çöp kaçacak olsa, onu çıkarmadan rahat edemez.

در هزاران لقمه یک خاشاک خرد - چون در آمد حس زنده پی ببرد

299- Binlerce lokma arasında, ufak bir çöp parçası ağza girince, canlının hissi onu bilir ve bulur.

Bir insan yemek yerken, bir hayvan da yemini kestirirken, ağzına bir çöp parçası girecek olsa, müteaddit lokmalar arasında onu bulur ve çıkarır. Görmediği ve ağzına girdiğini bilmediği o çöpü, ancak hissinin yardımıyla anlayabilir. Bunun gibi, bir mümini kâmil de, birçok fertler arasına karışmış bir münafığı, kalbindeki manevi hissin sevgiyle keşfeyleyler.

حس دنیا نردبان این جهان - حس دینی نردبان آسمان

300- Dünya ile ilgili his, bu cihanın; din ile ilgili his ise, asumanın (göğün) merdivenidir.

İnsandaki tabii hisler, sahibini dünya ile ilgili isteklere yükseltebilir. Mesela gözdeki görme hissi, insana selamet yolunu gösterir. Kulaktaki işitme hissi, tehlike seslerini duyurur. Ağızdaki tatmak hissi acıyı, tatlıyı, tuzluyu, ekşiyi ayırt ettirir. Dünyevi hislerle, böyle işler görüldüğü gibi, dinî ve manevi hisler vasıtasıyla da maneviyatta terakki husule gelir.

صحت این حس بجوید از طبیب - صحت آن حس بخواید از حبیب

301- Bu hissin sıhhatini hekimden, öteki hissin sıhhatini dosttan talep ediniz.

İnsanın tabii hislerinden birine bir hastalık arız olsa, mesela gözlerine zaaf gelse yahut kulağı ağırlaşsa, tedavi için bir göz hekimine, bir kulak mütehassısına müracaat lazım gelir. Hasta olan uzvun afiyet bulması için o hekimden ilaç istenir. Tabii hisler böyle olduğu gibi, manevi hislerin de hastalandığı vardır. Mesela bir takım kimseler görülür ki, kılı kırk yaracak, iğne gözünden Hindistan’ı seyredecek kadar gözlerinde görme hissi vardır. Bununla beraber hakikatler ve manevi hikmetler karşısında anadan körler gibi kalırlar. Ve:

ARAPÇA, Sure Araf ayet 179

“Onların gözleri vardır. Lakin onunla girmezler” nazm-ı celilindeki hakikati tecessüm ettirirler.

Arapça, Sure Bakara ayet 7

“Allah onların kaplerine de, kulaklarına da, mühür basmıştır. Gözlerinin üzerinde bir perde vardır. En büyük azap onlardır.”

Hazreti Mevlâna, Mesnevî'nin diğer bir yerinde bu perdenin ne olduğunu bildiriyor:

“Garaz gelince hüner ve marifet örtülü kalır. Çünkü zuhur eden yüzlerce perde göz önünde geriliyor” diyor.

Nefsanî ve şehvani bir takım garaz perdesi göz önüne gerildi mi, görme sahası daralır; hakikatler o perdenin arkasında kalır. Fıldır fıldır bakan gözler, o hakikatleri görmez olur. İşte asıl kaldırılması lazım gelen bu perdelerdir. Hazreti Pir, dünyevî ve dinî hissiyatın sıhhat ve selametinin ne ile husule geleceğini de beyan için diyor ki:

صحت این حس ز معموری تن - صحت آن حس ز تخریب بدن

302- Tabîî hissîn sıhhati, bedenîn afiyetindedir. Dinî ve manevî hissîn sıhhati ise cismîn tahribindedir.

İnsan afiyette olur, vücudu hastalıktan salim bulunursa, o kimsenin tabîî hisleri de, sıhhat ve selametini muhafaza eder. Fakat manevî hisler denilen hallerin zuhuru ve sıhhati, ibadet ve riyazet ve mücahede ile mümkündür. Mesela oruç tutmak, aç kalmak ve mideyi boş bırakmak demektir. Bakılırsa açlık, insanı zayıf düşürür ve cismi harap eder gibi görünür. Hâlbuki hiç de böyle değildir. Keza hepimiz çok defa tecrübe etmişizdir ki, oruçlu bulunduğumuz Ramazan günlerinde, ruhumuzun kuvvetlendiğini, maneviyatımızın yükseldiğini fark ederiz. Hele iftar sofrasına oturup da top atılmasını beklediğimiz birkaç dakika zarfında, fevkalade bir neşe duyarız. Demek ki, oruca devam etsek, gündüz yemediğimiz iftarda ve sahurda oruçlu bulunsak, manevî zevklerimiz artacak, hem de sıhhatimiz düzelecektir.

Hazreti Mevlâna, bahis münasebetiyle riyazat ve mücahede de bulunmanın faydalarından bahis açarak diyor ki:

ای خنک جانی که در عشق مأل - بذل کرد او خانمان و ملک و مال

303- “Meal ve mana aşkıyla hanümanını, malını, mülkünü harcayıp tasadduk eden cana ne mutlu!”

Cenab-ı Hakk, mealen: **“Bizim için mücahede edenleri, yollarımıza elbet de hidayet ederiz”** vaad-i keriminde bulunuyor. Demek ki, mücahede etmenin, Allah yolunda fedakârlık göstermenin neticesi, hidayete vüsul oluyor.

Mücahede nedir? Uğraşmak manasınadır ki, nasıl olacağı, şahsa göre değişir. Düşmanla uğraşacak bir askerin vazifesi, kumandanı tarafından; dertle uğraşacak bir hastanın hareketi, hekimi tarafından tayin edildiği gibi; Hakk yolunda ilerleyecek bir salikin mücahedesini de, mürşid-i kâmil tarafından tarif olunur. Kendi kendine ve kitaptan okumak suretiyle mücahede kalkışan bir kimse, aklına estiği gibi hareket eden bir askere, kendi kendini tedaviye çalışan bir hastaya benzer ki, tehlikeli bir işe girişmek, belki de tehlikenin tam ortasına düşmek olur. Bir salikin mücahedesinin mürşit emriyle olması lüzumunu anlatmak için, Hazreti Pir: “Ne mutlu o cana” diyor.

Can, Mevlevilik ıstılahları cümlesindendir ki, “Nevniyaz”, yani yeni derviş olmuş kimse demektir. Sebebi de şudur; malum ya, ilm-i beyanda bir kevnîyet alakası vardır. Bir şeyi, ya evvelki, ya sonraki haliyle zikretmeye “kevn-i sabık” ve “Kevn-i lahik” alakası tabir ederler. Mesela bir anne saçlı, sakallı oğluna: “Bizim

çocuk!” der. Onu evvelki haliyle zikreder. Keza, Hicaz’a gidecek bir müslümana “Hacı” derler. Onu da, sonra alacağı vasıf ile zikrederler.

Bir dervişin intisabı neticesinde, kesafet-i cismaniyeden kurtulması ve letafet-i ruhaniye kazanması, belki de baştan aşağı ruh kesilmesi lazımdır. İşte sülukun başlangıcında dervişe “can” tabir edilmesi, mecazi ve teberrükî bir adlandırmadır.

Gelelim aşk-ı meale... Hazreti Mevlâna, Mesnevî’nin diğer bir yerinde: Rabb-ül âleminin manalar denizi ve dinin şeyhi “El mana Hüvallah” demiştir. Bunu söyleyen Şeyh Attar Kuddise sırruhudur ki, “Esrarname” ünvanlı kitabında ve mealen bir beytinde, şöyle demiştir: “İlahi! Sen manasın. Senden başka her şey isimdir ki, sana delalet eder. Sen bir hazinesin, bütün âlem de tılsımındır.”

Malum ya, harflerden teşekkül eden kelimeler, birer manaya delalet ederler. Mesela “Cami” kelimesi, birçok İslam mabetlerini hatıra getirir. Keza sanat eserlerinin her biri, kendi müessir ve saniine delalette bulunur. Şu varlıklar ve şu mahluklar da şüphesiz ki, Sani-i Azam’a delalet eder. İşte lafızlar, kelimeler gibi olan şu yaratıkların her biri, varlığına ve birliğine delalet ettiği için, Hakk Sübhanehu ve Teala’nın birer ismi, Cenab-ı Hakk da onların mealı olmuş olur.

Bir salikin;

ARAPÇA, Sure Ali İmran ayet 92

“Sevdiklerinizden infak ve tasadduk etmedikçe (iyiliğe) bir hayra katiyen nail olamazsınız” nazm-ı kerimi muktezasınca, malını, mülkünü, hatta cismini ve hayatını feda etmekten geri durmaması ne mutlu bir şeydir! Mücadele esnasında, vücudun zayıf düşmesinin ruhun kuvvetlenmesine vesile olacağını, fedakârlık mukabilinde hem de büyük mükâfat bulacağını izah için Hazreti Mevlâna, birkaç misal irat ediyor:

کرد ویران خانه بهر گنج زر - وز همان گنجش کند معمورتر

304- Mesela biri, define için evini harap eder; lakin bulduğu hazine ile o harabeyi eskisinden daha mamur yapar.

آب را بیرید و جو را پاک کرد - بعد از آن در جو روان کرد آب خورد

305- Biri de suyu kesip, derenin yatağını temizler; ondan sonra, temiz ve içilecek suyu salıverir.”

پوست را بشکافت و پیکان را کشید - پوست تازه بعد از آتش بردمید

306- Biri de deriyi yarar, saplanmış oku çekip çıkarır. Ondan sonra iyileşir, yeni deri peyda olur.

قلعه ویران کرد و از کافر ستد - بعد از آن بر ساختش صد برج و سد

307- Biri de -mesela bir hükümdar-, kaleyi tahrip ederek kâfirden alır; sonra onu tamir ederek yüzlerce burç ve set ilave eder.

Hazreti Mevlâna, mücadeleden lüzumundan bahseyledikten, neticesi hakkında birkaç misal irat ettikten sonra, ilahî rızaya erişmenin mutlaka mücadeleye bağlı olmadığını beyan için de diyor ki:

کار بی چون را که کیفیت نهد - این که گفتم هم ضرورت می دهد

308- Kendisine “nasıl ve niçin?” denilemeyen Allah’ın işine kim keyfiyet vaaz edebilir? Şu söylediklerim zaruret icabıdır.

Salık-i meczub ve meczub-u salık hakkında, evvelce izahat verilmişti. Burada da hülâsa olarak söyleyeyim ki, salık-i meczub, önceden süluk eden ve sonradan cezbe tutulan zattır. Meczub-u salık ise, cezbesi önce olan, belki o cezbe vasıtasıyla sülukte başlayandır. İşte bu, ötekinden yüksektir.

Demek ki, Cenab-ı Hakk; bir kulunu, mücahede ve riyazat neticesinde rızasına nail kılıyor; bir kulunu da onun mücahadesiyle değil, kendi fazl-u atasıyla rızasına vasıl ediyor.

گه چنین بنماید و گه ضد این - جز که حیرانی نباشد کار دین

309- Bazen öyle, bazen de böyle görünür. Onun için din işi, hayretten başka bir şey değildir.

Cenab-ı Hakk’ın esması ve sıfatı karşılıklıdır. Mesela “Muhyi” ismi hayat verir, “Mümit” ismi öldürür. Esma-i ilahîyenin zuhuru da, tezatlı ve karşılıklıdır. Mesela:

Baran iledir feyzi bu bağ-ı kühenin;
Çerh ağlamadıkça gülemez ruy-i zemin!

Evet. Yeryüzünün gülmesi, yani yeşerip ot bitmesi, gökyüzünün ağlamasına, yani yağmurun yağmasına bağlıdır. Bu iki zıt fiilin tek müessiri ise Fa’alün lima yürid Hazretleridir. Şu hakikati bilen kimse, kudret-i Rabbanîye karşısında hayran olup kalır.

Hayret ve hayrandan maksat:

نی چنان حیران که پشتش سوی اوست - بل چنین حیران و غرق و مست دوست

310- Bir kimsenin, hakiki kıbleye sırtını çevirmek suretiyle hayran olması değil; belki dostun mest ve müstağrakı olmak suretiyle hayretidir.

Malum ya, hayranın açıkça manası, şaşırmış demektir. Bu da, ya bir şeye akıl erdirememekten husule gelir yahut görmek ve şüphesi kalmamak neticesinde olur. Din işlerinde makbul olan hayret, bu ikinci kısımdır. Dinin emir, yasak ve hükümlerinin faydalarını öğrendikçe, hatta yakini artarak “aynel yakın” ve “Hakkel yakın” derecesine yükseldikçe, hayran olmaktır. Yoksa mesela, beş vakit namazın farzietindeki hikmeti anlayamamak neticesinde hayrete düşmek, onun neticesinde de namaza omuz verip dalalet çukuruna yuvarlamak değil!

Hazreti Mevlâna, bir ayırım daha yapıyor:

آن یکی را روی او شد سوی دوست - و آن یکی را روی او خود روی دوست

311- Birinin yüzü dost tarafına müteveccihdir. Diğerinin yüzü ise, hakikatte onun yüzünden ibarettir.

Buradaki “ruy-i ust” terkinin zamiri hakkında şarihlerin ihtilafı vardır. Ankaravî Hazretleri, “Püşti Hakk’a ve ruyi halka olan hayranın yüzü, hod anın yüzüdür. Yani kalp hod vech-i mahlukiyeti ve beşeriyeti canibindedir; Hakk canibine müteveccih değildir” demiştir. Sarı Abdullah Efendi ise, Hazreti Şarih’in ifadesini kabul etmekle beraber, gark ve mesti dost olanların iki kısım olduğunu, birinin seyr-i vasattaki talipler, diğerinin nihayet-i süluktaki maltuplar bulunduğunu söylüyor.

Demek isteniliyor ki: Dostun hayranı, müstağrakı ve mesti olanlar iki kısımdır; birinin yüzü, dost yönüne yönelmiştir, diğerinin yüzü ise, dostun yüzü olmuştur.

روی هر يك می‌نگر می‌دار پاس - بو که گردی تو ز خدمت رو شناس

312- Her birinin yüzüne bak ve onların evsafını hıfzet. İhtimal ki hizmet vasıtasıyla sen de ruşinas olursun, yani yüzüne baktığın kimselerin manevî hüviyetlerini anlarsın.

Hazreti Mevlâna, buyuruyor ki: Mana cihetine sırtını çevirmiş yahut o tarafa teveccüh eylemiş ve yahut fenay-ı tam ile fani olarak yüzü, vech-i hakikinden ibaret kalmış olan zevatın evsafını sana söyledim. Bu evsafı zapt eyledikten sonra, o zevatın yüzüne bak, onların hal ve hareketlerini, söylediklerime tatbik et. Tatbikat neticesinde ruşinas olman, yani o yüzlerin, söylediklerimden hangisine uygun olduğunu anlayan mümkündür.

چون بسی ابلیس آدم روی هست - پس به هر دستی نشاید داد دست

313- Mademki insan yüzlü birçok şeytan vardır. O halde, her ele el vermek; yani intisap ve biat etmek caiz değildir.

Hazreti Mevlâna salike, mücahedenin lüzumlu ve mücahede için emriyle amel edilecek bir mürşidin elzem bulunduğunu beyan eyledikten sonra, o mürşidin kâmil ve mükemmil bulunması lüzumunu da söylüyor. İnsan suratlı şeytanlar, yani insan şeytanları olduğu için, dervişlik kisvesinde ve şeyhlik davasında bulunan her şahsın eline el verilmenin, yani biat edilmenin doğru olmadığını bildiriyor.

Cenab-ı Hakk, Habib-i Ekrem'ini "Vesvas-i Hannas" olan şeytanın şerrinden **Allah'a** sığınmaya memur etmiş, o vesvasın hem şeytan, hem insandan olduğunu da:

ARAPÇA, Sure Nas ayet 5-6

"Gerek cinden, gerek insandan (olsun) (o şeytan) insanların göğüslerine daime vesvese verendir" ayeti kerimesinde beyan buyurmuştur.

Hazreti Mevlâna, böyle saf kimseleri avlamaya çalışan şeyh taslaklarını kuşbazlara benzeterek, diyor ki:

ز انکه صیاد آورد بانگ صفیر - تا فریید مرغ را آن مرغ گیر

314- Çünkü kuşu aldatıp tutmak için, avcı ıslık çalar ve kuş gibi ötmeye çalışır.

از هوا آید بیابد دام و نیش - بشنود آن مرغ بانگ جنس خویش

315- O kuş, hemcinsinin sesini işitince, havadan iner ve tuzağa tutulur.

Malumdur ki kuş mevsiminde, bir takım kimseler dikselerini, ökselerini yerleştirirler, kapancalarını kurarlar, bir kenara çekilirler, kuşların geçmesini beklerler. Kuşlar geçerken de saka kuşu gibi, İskete kuşu gibi, Florya kuşu gibi ötmeye uğraşırlar. O sese aldanıp da kümeden inen kuşlar, ökseye yapışırlar, kapancaya tutulurlar. İşte hakikaten şeyh olmadıkları halde, o kisveye girip de irşat davasına kalkışanlar, bir takım safdilleri yakalamaya çıkmış insan avcılarıdır. Dikseler, ökseler, kapancalar, ıslıklar nasıl kuşbazların av aletleri ise, açlar, hırkalar, kemerler, tespihler, şişler, topuzlar, hatta ezberleme yahut tekerleme bazı sözler de taslaklarının av aletleridir. Yunus Emre, der ki:

*Dervişlik olsaydı tac ile hırka
Ben dahi alırdım otuza, kırka!*

Kuşbazın ıslığını kuş zanneden zavallı bir kuş, onu dinlemek için nasıl ökseye yakalanırsa, evliyaullah kelamını işitmek için, bunların yanına gelen saf kimseler de tuzaklarına düşüp kalırlar.

حرف درویشان بدزد مرد دون - تا بخواند بر سلیمی ز ان فسون

316- Alçak bir herif, birtakım saf kimseleri kandırmak için, dervişlerin kelimelerini çalar.

Onları kendi malıymış gibi satar. Yani halinin ve makamının ifadesi olmayan bazı beyanları benimser, kendi sözüymüş gibi satmaya, onlar vasıtasıyla evliyalık taslamaya ve kalbi saf kimseleri aldatmaya başlar.

کار مردان روشنی و گرمی است - کار دونان حيله و بی شرمی است

317- Erkeklerin, yani tarikat ricalinin sözü de, işi de parlak ve sıcaktır. Alçakların işi ise, hile ve hayasızlıktır.

شیر پشمین از برای کد کنند - بو مسيلم را لقب احمد کنند

318- Dilenmek için yünden arslan yaparlar, Müseylemet-ül Kezzab'a Ahmed lakabını takarlar.

بو مسيلم را لقب کذاب ماند - مر محمد را اولو الالباب ماند

319- Hâlbuki Müseyleme'nin lakabı, kezzab; Muhammed Aleyhisselati Vesselamın lakabı da "Server-i Ulül elbab" kalmıştır.

Müşteyyihlerin, yani şeyh taslaklarının tarikat ehli kisvesine bürünmesi, yünden, keçeden yapılmış bir aslan timsalinin görünmesine benzer. Bu sahte aslanlar, ancak halkı aldatıp yolmak için, o kıyafete girerler. Böyle şahıslara şeyh ve mürşit namı verilmesi, Müseylemet-ül Kezzab'ın, haşa "Ahmed" ve "Rahman-ül Yemane" diye adlandırılması gibidir.

Ehlinin malumudur ki, Peygamberimizin vefatını müteakip Medine, Mekke, Taif ve Yemen'deki Cüvsa beldeleriyle, Abd-ül Kays kabilesinin bir kısmından başka, bütün Ceziret-ül Arap halkı irtidat etmişti. O Ceziret-ül Arap ki, daha asr-ı saadette, halkının çoğu iman etmiş, Akabe körfezinin şimalinden Basra körfezinin şimaline kadar çekilen mevhum bir hattın cenup ciheti tamamen İslam memleketi olmuştu. Peygamber Efendimizin ahireti teşriflerinden hemen sonra, buralarda umumi bir irtidat baş gösterdi. Mürtetler, başlıca üç kısma ayrıldı: Bir kısmı, bütün bütün dinden, imandan çıktı. Bir kısmı, yalancı peygamberlere uydu. Bir kısmı da, Müslüman kalmakla beraber, dinin bazı hükümlerini kabul, bazısını da reddetmeye, mesela namaz kılarız, oruç tutarız ama zekât vermeyiz demeye başladı.

Birinci ve ikinci kısma ibret olacak derecede şiddetli bir ceza vermek için tereddüte mahal yoktu. Fakat üçüncü kısmın tedibi, Hazreti Ömer gibi, ashabın ulularını bile düşündürüyordu. Sıddık-ı Ekber; dinin bazı ahkâmını kabul etmemenin, bütün ahkâmını tasdik etmemek demek olacağını söyledi; ashaptan bazılarında vukua gelen tereddütü kat'i suretle izale etti. Binaenaleyh, taraf taraf fırkalar sevkiyle, irtidat gailesi yatıştırıldı.

Zamanımızda, ukaladan bazıları da, dinde bir reform, yani ıslah ve tadilat yapmak, bazı ahkâmını terk etmek ve yeni bazı ahkâm vazetmek istiyorlar. Bunların yapmak istedikleri, Luter denilen papazın Katolik mezhebine itiraz etmesini ve Protestanlığı meydana getirmesini taklit etmekten başka bir şey değildir. Dinin bazı ahkâmını kabul, bazı ahkâmını reddetmenin, Müslümanlığı tamamıyla inkâr demek

olacağını Sıddık-ı Ekber Hazretleri beyan buyurmuş ve bütün sahabece kabul edilmiş olduğundan, bu hususta icma-ı ümmet vukua gelmiştir. Binaenaleyh, o ukalanın yapmak istedikleri de bir din olur ama din-i İslam olmaz.

Avrupa medeniyetinin kabulü bahsinde; ya hepsini almalı yahut hiçbirisini almamalı diyorlar. Acaba Müslümanlık, ondan aşağı mıdır ki bir kısmı alınıp, bir kısmı bırakılsın?

Mürtetler gailisinin vukua geleceği, Kur'an-ı Kerim'de ve Maide Suresi'nde, şu ayet-i celile ile haber verilmişti.

ARAPÇA, Sure Maide ayet 54

“Ey iman edenler! İcinizden kim dininden dönerse, Allah -müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı vakarlı ve zorlu, kendisinin onları seveceği, onların da kendisini seveceği- bir kavim getirir ki, onlar Allah yolunda savaşırlar ve hiçbir kınayanın, kınmasından çekinmezler. Bu, Allah'ın lütfu inayetidir ki, onu kime dilerse ona verir. Allah, ihsanı bol olan, en çok bilendir.”

Esved-i Ansi, Tuleyha bin Huveylid-il-Esedi, Lakit bin Malik-il Ezdi gibi tenkil edilen yalancı peygamberlerden biri de, Müseylemet-ül Kezzap idi ki, adı Müseyleme bin Habib idi. Yemame'de oturan Beni Hanife kabilesine mensuptu. Medine'ye her taraftan murahhas heyetler gönderildiği sırada, bu da kavminin murahhası olarak gelen bir cemaat arasında, huzur-u Nebeviye çıkmış ve arkadaşlarıyla beraber, 200 dirhem gümüş ihsan almıştı. Herif, atfet-i peygamberiden yüz bularak, veliahtlık temennisinde bulundu. Fakat taraf-ı Risaletten: ***“Şu elimdeki hurma dalını bile istesen vermem”*** cevabını aldı. Fakat memleketine dönünce: “Peygamberlikte, Muhammed'in ortağı oldum!” diye, peygamberlik davasına kalkmıştı. Başına epeyce kalabalık topladı. Sonra, “Arzın yarısı bizimdir. Fakat Kureyş adil bir kavim değildir” mealinde olmak üzere, taraf-ı Risalet mektup gönderdi. Bu mektup, “Min Müseylemet-i Rasulillah, illa Muhammedi Resulülillah” diye başlıyordu. Resul-u Ekrem s.a.v. Hazretleri, mektubu getirenlere: “Siz de Müseyleme'nin dediklerini diyor musunuz? O fikirde misiniz?” diye sordu. “Evet” cevabını alınca da, “Elçilerin katli caiz olsaydı, boynunuzu vurdururdum” buyurdu. Sonra şu cevabı yazdırıp, gelenlerle gönderdi:

“Bismillahirrahmanirrahim. Min Muhammedi Resulillah, ila Müseylemetül kezzab...”

“Şu mektup, Allah'ın peygamberi Muhammed tarafından yalancı Müseyleme'ye gönderilmiştir. Hidayete gelenler selamette olsunlar. Arz, Allah'ın mülküdür. Onu kullarından dilediğine verir. Akibet-i umur ise, müttekilerindir.”

İşte, Risaletpenah Efendimizin şu adlandırması dolayısıyla, o yalancı herifin adı Müseylemet-ül Kezzap olarak kaldı. Bunun iki lakabı daha vardır ki, Arap Müslümanları tarafından takılmış olan “Nübey” lafzıdır. Peygamberlik manasına olup, tahkir makamında kullanılır.

Müseylem, gelen cevapnameyi sakladı. Peygamberlikte ortak olduklarına dair taraf-ı Muhammedî'den gelmiş gibi, bir mektup yazdırdı. Onu halka göstertip, peygamberlik etmeye başladı. Tabilerinin şarap içmesine izin verdi. Sonra “Secah” namında bir kadın da, nübüvvet davasına kalkışmış, topladığı kalabalıkla, Müseyleme'nin üstüne gelmişti. Müseyleme, kırmızı sahtiyandan bir çadır kurdurup, peygamber hanımı (!) oraya davet etti. Yekdiğerini tasdik eylemek üzere, izdivaç teklifinde bulundu. Karı-koca peygamberler, üç gün üç gece orada kaldılar. Sonra ümmetlerinin başına gitmek için ayrıldılar.

Secah'ın, ümmetinden sabah ve yatsı namazlarını afvı, peygamberlerinin mehri olmuş, Yemame, hasılatının yarısını alan Secah, yurduna dönmüştü. Bu kadının, sonradan Müslüman olduğu rivayet edilir. Yemame'de bir kezzap (yalancı) zuhur edeceği ve katledileceği, evvelce taraf-ı Risaletten haber verilmiş, kimin tarafından öldürülecek, diye soran Halid bin Velid'e, "Senin ve arkadaşların tarafından" denilmişti.

Uhud gazasında bulunup da, peygamberin uğrunda erkekçesine harbeden Ümmü Ümare Radiyallahü anha'nın Habib bin Zeyd isimdeki oğlu, Müseyleme tarafından yakalanmış, herifin peygamberliğine inanmadığı için elleri, ayakları kesildikten sonra, cesedi yakılmıştı.

Halife-i peygamberi Sıddık-ı Ekber Hazretleri, Müseyleme'nin tenkiline, Halid bin Velid'i tayin etti. Halid ile fırkası, Müseyleme ile ümmetini, bir bahçe içerisinde sıkıştırdı. Herifler, cansiperane harp ettiler ve 20.000 kadar ölü verdiler. Habib bin Zeyd'in anası Ümmü Ümare de bu fırka arasında gelmiş, yalınkılıç olarak bahçeye girmiş, arkadan vurulan bir kılıçla sol eli bileğinden kesilmişti. Yarasından kanlar fışkırdığı halde, ehemmiyet vermiyor, oğlunun intikamını almak için Müseyleme'yi arıyordu. Diğer oğlu Abdullah bin Zeyd'in, maktul bir ceset yanında durduğunu ve kılıcının kanını sildiğini gördü. O ceset, Müseylemet-ül Kezzap'ın idi.

Herif, Hazreti Hamza'yı Uhud'da şehit eden Vahşi-i Habeşi'nin darbesiyle devrilmiş, Abdullah bin Zeyd'in kılıcıyla da kafası kesilmişti. Hazreti Mevlâna, erbab-ı tarik arasındaki mukallitleri, Müseyleme'ye; muhakkikleri de veraset yoluyla Aleyhisselat Hazretleri'ne teşbih eyledikten sonra, diğer bir misal veriyor ve diyor ki:

آن شراب حق ختامش مشک ناب - باده را ختمش بود گند و عذاب

320- Şarab-ı ilahînin mührü, halis misktir. Malum olan şarabın sonu ise azaptır.

Sure-i Mutaaffin'de buyruluyor ki:

ARAPÇA, Sure Mutaaffin ayet 22-28

"Şüphesiz o iyiler (Cennet) nimet(leri) içinde, süslü tahtlar üzerinde (kendilerine verilen nimetleri) temaşa edeceklerdir. Öyle ki, sen o nimetin (herdem taze) güzelliğini yüzlerinde (görünce) tanırsın. Onlara mühürlü, halis bir şaraptan içirilecek ki onun (içiminin) sonu bir misktir. O halde, nefaset isteyenler bunu arzu etmelidirler. (O şarabın) katgısı Tesnim'dendir. (O), bir pınardır ki mukarrebeler (yalnız) ondan içerler."

Tefsir-i Mevahib'de deniliyor ki: Mukarrebeler halis olarak, ebrar da karışık olarak, o meşruptan içeceklerdir. Çünkü mukarrebine nispetle ebrarın Allah'a olan muhabbetinde, bir bulanık eseri kalmış, mukarrebelerindeki kadar safvet kesbetmemiştir.

Yani içeceğin halisini içenler başkadır, tortusunu içenler yine başkadır.

Mevahib sahibi Hüseyin Vaiz Rahimehullah Bahr-ül Hakayık isimli tefsirden naklen diyor ki: "Ayet-i celiledaki rahik: dünya ve ahiret mahmurluğundan kurtaracak olan halis içeceğe; mühürlü zarflar: enbiya ve evliyanın kalplerine; miskten mühürler: mahabbetullahı işaretler. Tesnim ise, muhabbetin âlası olan muhabbet-i zatiyeye imandır. Mukarrebın fena fillah ve beka billaha nail olan rical-i kiramdır.

Bu hâle ermeyen ve bu zevki tatmayan kimseler; şu sözlerin, manası bir tarafa, elfazını bile anlayamazlar.

“İki cihanının zevk sermayesi ilahî aşk sarhoşluğudur. O meşrubu tatmamış olanlar, bu zevki ne bilirler?”
Münafık ve mürayi olanların, neticede helak olacaklarını, bir de batılı müdafa uğrunda taassubu kalkışanların, o uğurda gideceklerini anlatmak için, Hazreti Mevlâna, bir kıssa nakline başlıyor ve diyor ki:

**“KENDİ MİLLET VE MEZHEBİNE TAASSUBU DOLAYISIYLA HİRİSTİYANLARI
ÖLDÜREN YAHUDİ PADİŞAHININ HİKÂYESİ”**

داستان آن پادشاه جهود که نصرانیان را می‌کشت از بهر تعصب

بود شاهی در جهودان ظلم ساز - دشمن عیسی و نصرانی گداز

321- Yahudiler arasında zalim, İsa düşmanı ve Hıristiyan öldüren bir hükümdar vardı.

عهد عیسی بود و نوبت آن او - جان موسی او و موسی جان او

322- Peygamberlik zamanı ve nöbeti, İsa'nındı. Musa devri geçmişti. Öyle olmakla beraber o, Musa'nın; Musa da onun ruhu mesabesindeydi.

Nakline başlanılan şu hikâye, tarihî gibi görünüyorsa da, değildir. Zaten onun nakledilmesinden maksat da tarihî vakıa nakletmek değil, okuyan ve dinleyenlere ibret vermek içindir.

Hazreti Mevlâna, münafıkların hem sapık, hem de başkalarının sapıtıcı olduğunu temsil yoluyla anlatmak için bir hikâye söylüyor. Yahudiler arasında müteassıp ve Hıristiyan düşmanı bir hükümdar tasvir ediyor. O hükümdarın Hazreti İsa'nın peygamberliği devrinde bulunduğunu haber veriyor. Sonra Hazreti Musa ile Hazreti İsa arasında:

ARAPÇA, Sure Bakara ayet 385

“Allah'ın peygamberinden hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz” nazm-ı celili mucibince ayrılık, gayrılık olmadığını bildiriyor. Vakıa:

ARAPÇA, Sure Bakara ayet 253

“O peygamberler (yok mu?) Biz onların kimine, kiminden üstün meziyetler verdik. Allah onlardan biriyle söyleşmiş, birini de birçok derecelerle yükseltmiştir. Meryem'in oğlu İsa'ya o beyyineleri (açık ayetleri, burhanları, mucizeleri) biz verdik ve onu Ruh-ül Kudüs (Cebrail) ile destekledik” ayet-i kerimesinde sureta muhalefet var gibi görünüyor. Çünkü birinde peygamberler, birbirinden ayırt edilmiyor, diğerinde aralarında mertebe itibarıyla fark bulunduğu haber veriliyor. Fakat dikkat edilirse, tevehhüm edilen muhalefet ve tenakuz yoktur. Zira Hazreti Âdem'den, son peygamber olan bizim Peygamberimiz Hazreti Muhammed Mustafa s.a.v.e kadar, bütün peygamberlerin, din-i tevhide tebliğ etmeleri dolayısıyla, aralarında fark bulunmamaktadır. Bunun için, mesela Âdem ile Nuh ve Musa ile İsa, birbirinden tefrik edilmez. Hazreti Pir'in: “Han-ı Musa, o vü Musa han-ı ô” demesi, bu cihettendir. Yoksa peygamberlerin “Mürselin” ve “Ulül azm” gibi dereceleri vardır.

شاه احوال کرد در راه خدا - آن دو دمساز خدایی را جدا

323- O şaşı hükümdar, Allah yolunda iki demsaz ve hemdem olan Musa ile İsa'yı birbirinden ayrı gördü.

ARAPÇA, Sure Ali İmran ayet 19

“Allah indinde din, İslam’dan ibarettir” nazm-ı celili mucibince, Musa da esas itibarıyla tevhidi ve İslam’ı tebliğ ediyordu, İsa da!

Hususiyle Hazreti İsa, Musa’nın dinini değiştirmeye gelmediğini söyleyip duruyordu.

Vaktiyle Kiyork Terzibaşıyan Efendi isminde bir Katolik papazı ile görüşmüş, ona 9 ders Fuzulî Divanı müzakere etmiştim. Çünkü o, divanı Ermeniceye çeviriyordu. Bir gün kendisine:

– Hazreti İsa, ben Musa’nın dinini değiştirmek için gelmedim demiş, doğru mu, diye sordum.

– Doğrudur, İncil’de vardır dedi.

– Musa’nın dini tevhit mi idi? Teslis mi? sualinde bulundum.

– Tevhitti, yalnız Yahya’ya iman edilirdi, cevabını verdi.

– Peki, İsa’nın değiştirmedığını, siz niçin değiştirdiniz de tevhidi teslis yaptınız, deyişime karşı, sükûta mecbur oldu.

Evet. Musa ve İsa’nın tebliğleri arasında fark yoktu. İkisi de Allah birdir, diyordu. Fakat Yahudi hükümdar, manen şaşı olduğu için, Musa ve İsa’yı ayrı görüyor, görüşündeki hata dolayısıyla İsevilere eziyet ediyordu.

Hazreti Mevlâna; biri iki görmenin, yani şaşılığın, bir nevi hastalık olduğunu, bir fıkra ile beyan ediyor ve diyor ki:

گفت استاد احولی را کاندرا آ - رو برون آر از وثاق آن شیشه را

324- Usta şaşı çırağına: “İçeriye gir, raftaki şişeyi dışarı çıkar,” dedi.

گفت احول ز ان دو شیشه من کدام - پیش تو آرم بکن شرح تمام

325- Şaşı çırak: “O iki şişeden hangisini getireyim? İyice anlat,” dedi.

گفت استاد آن دو شیشه نیست رو - احولی بگذار و افزون بین مشو

326- Usta: “O iki şişe değildir. Şaşılığı bırak, fazla görücü olma,” dedi.

گفت استاز ان دو يك را در شکن - گفت ای استا مرا طعنه مزین

327- Şaşı çırak: “Usta, beni tekdir etme,” deyince, ustası: “O iki şişeden birini kır,” emrini verdi.

چون یکی بشکست هر دو شد ز چشم - مردم احول گردد از میلان و خشم

328- Çırak, şişelerden birini kırınca ikisi de gözünün önünden kayboldu. İnsan, meyl ve gazap dolayısıyla şaşı olur, biri iki görür.

شیشه يك بود و به چشمش دو نمود - چون شکست او شیشه را دیگر نبود

329- Şişe birdi. Lakin çırağın gözüne iki görünüyordu. Birini kırınca, öbürü de yok oldu.

Hazreti Mevlâna, bu fıkrada, Yahudi hükümdarı şaşı çırağa, çırağın şişeyi iki görmesini de Musa ile İsa’yı ayırt etmesine benzetiyor. Ortada ve hakikatte bir şişe vardı ki, o da asrın iktizasına göre, vücudu lazım gelen bir peygamber, yani Hazreti İsa idi. Çırak, şişenin birini, daha doğrusu şişeyi kırınca, ikisi birden kırılıverdiği gibi, Yahudi hükümdar da İsa’yı kırmasıyla Musa’yı da kırmış oluyordu. Şu cüreti,

biri iki görmesinden ileri geliyordu. Garazkârlığı, Yahudilik lehine ve Hıristiyanlık aleyhine pek fazla bir taassup göstermesinden doğuyordu.

خشم و شهوت مرد را احول کند - ز استقامت روح را مبدل کند

330- *Gazap ve şehvet gibi haller, insanı şaşı yapar ve ruhun istikametini değiştirir.*

چون غرض آمد هنر پوشیده شد - صد حجاب از دل به سوی دیده شد

331- *Garaz gelince, yani insan garazla bakınca, hüner gizlenir. Gönülden kalkan yüzlerce perde, göz önüne gerilir.*

“Rıza ile bakan bir göz, hiçbir ayıp görmez, nitekim garazla bakan bir göz de, olanca kötülükleri meydana çıkarır.”

Evet. Bir şahıs yahut herhangi bir şey için insanda bir garaz peyda oldu mu, o garaz kalın perdeler şeklinde insanın gözü ile baktığı o şahıs yahut o şey arasına gerilir. Gerek aşırı sevgi ve gerek aşırı nefret yüzünden olsun, o perdeler, hakikatin görülmesine mani olur. Onun için bir şey hakkında hüküm verilecek mi, önce ona karşı olan hislerden, mümkün mertebe tecerrüt etmeli, kabil olduğu kadar tarafsız bulunmalı, ondan sonra hüküm verilmelidir.

چون دهد قاضی به دل رشوت قرار - کی شناسد ظالم از مظلوم زار

332- *Kadı, kalbinde rüşvet almaya karar verince zalimi, zavallı mazlumdaki nasıl ayırt edebilir?*

Çünkü alacağı rüşvet gözönüne dikilir. Mazlumun uğraşmış olduğu ve aleyhinde hüküm verilmesiyle uğrayacağı mağduriyeti nasıl görür? O hâlin fecaatini ve Allah katında vehametini nasıl düşünür?

شاه از حقد جهودانه چنان - گشت احول کالامان یا رب امان

333- *Yahudi hükümdar, çıfıtlık kini ile o kadar şaşı oldu ki: “Aman Ya Rabbî! Sana sığındık!”*

صد هزاران مومن مظلوم کشت - که پناهم دین موسی را و پشت

334- *“Ben, Musa dininin hamisi ve yardımcısıyım” diye, yüzbinlerce mazlum mümini öldürdü.*

Yahudi hükümdar, kendisini Yahudiliğin hamisi addediyor ve o vehim ile birçok iman ehli Hıristiyanı öldürüyordu. “Ehl-i iman, Hıristiyan” tabiri belki garip görülür. Fakat görülmesin. Çünkü din-i İsa da, din-i Musa ve din-i Muhammed gibi, tevhit üzerine müessesti. İlk Hıristiyanlar, şüphesiz muvahhit idiler. Vaktaki Hıristiyanlık, Roma ve Yunanistan gibi putperest memleketlere girdi. Oralarda yüzlerce puta tapanlar, bir Allah’a ibadet etmeyi akıllarına sığdıramadılar. Binaenaleyh, ekanim-i selase, yani “Baba, oğul ve Ruh-ül Kudüs’ten, daha açığı, Allah ve oğlu İsa ile Cebrail’den ibaret olmak üzere, üç yüzlü bir tevhit meydana çıkarıldı. “Bir üçtür, üç birdir” inancı etrafa yayıldı. Tabi, Hazreti Mevlâna’nın:

Sad hezaran mümin-i mazlum keşt

demesi, sonraki Hıristiyanlara ait değildir.

“HIRİSTİYANLARIN KALDIRILMASI İÇİN, VEZİRİN PADİŞAHA HİLE ÖĞRETMESİ”

آموختن وزیر مکر پادشاه را

او وزیری داشت گبر و عشوده - کاو بر آب از مکر بر بستی گره
335- *Yahudi hükümdarın sapık ve hileci bir veziri vardı ki, hile ile suyun üstüne düğüm vururdu.*

گفت ترسایان پناه جان کنند - دین خود را از ملک پنهان کنند
336- *Bu vezir dedi ki, Hristiyanlar canlarını kurtarmak için, dinlerini hükümdardan gizlerler.*

کم کش ایشان را که کشتن سود نیست - دین ندارد بوی، مشک و عود نیست
337- *Onları öldürme ki, öldürmenin faydası yoktur. Din, misk ve öd ağacı değildir ki kokusu olsun da ondan anlaşılsın.*

شاه گفتش پس بگو تدبیر چیست - چاره‌ی آن مکر و ان تزویر چیست
338- *Hükümdar, vezire sordu: "O halde ne tedbir alalım? Bu hilenin, bu yalanın- yani İsevîliğİN- yayılmasına mani olmanın çaresi nedir?"*

تا نماند در جهان نصرانی - نی هویدا دین و نی پنهانی
339- *"Ta ki dünyada Nasranîliğini ilan eden yahut gizli din kullanan bir Hristiyan kalsın."*

گفت ای شه‌گوش و دستم را ببر - بینی‌ام بشکاف و لب در حکم مر
340- *Vezir dedi ki: "Şahım, kulağımı ve elimi kestir ve acı bir hüküm ile burnumu ve dudağımı yardır."*

بعد از آن در زیر دار آور مرا - تا بخواید يك شفاعت‌گر مرا
341- *"Ondan sonra beni, darağacının altına getir. O sırada bir şefaatchi çıksın ve senden affımı dilesin."*

بر منادی گاه کن این کار تو - بر سر راهی که باشد چار سو
342- *"Bu işi tellal çağırılan ve kalabalık olan dört yol ağzı bir meydanda yaptır."*

گهم از خود بران تا شهر دور آن - تا در اندازم در ایشان شر و شور
343- *"Ondan sonra beni yanından uzaklaştır ve uzak bir şehre sür ki, Hristiyanlar arasında ser ve fitne çıkarayım."*

**"HİRİSTİYANLARA KAST İÇİN, O ÇİFİT VEZİRİN ŞEYTANLIĞI VE ONLARIN HALİNİ
HÜKÜMDARIN HUZURUNDA ARZETMESİ"**

تلپیس وزیر با نصارا

پس بگویم من به سر نصرانی‌ام - ای خدای راز دان می‌دانی‌ام
344- *Gizli olarak diyeyim ki: "Ben, sırren Hristiyanım. Ey sırların alimi olan Rabbim, sen bilirsin."*

شاه واقف گشت از ایمان من - وز تعصب کرد قصد جان من
345- *Şah, benim imanıma vakıf oldu. Yahudilik taassubu dolayısıyla canıma kastetti.*

خواستم تا دین ز شه پنهان کنم - آن که دین اوست ظاهر آن کنم
346- *Dinimi gizlemek, şahın dinini izhar etmek istiyordum.*

شاه بویی برد از اسرار من - متهم شد پیش شه گفتار من
347- *Şah, esrarımdan koku aldı. Sözlerim onun nezdinde töhmetli tutuldu.*

از دل من تا دل تو روزن است - گفت گفت تو چو در نان سوزن است
348- *Şah bana dedi ki: "Senin sözün, içinde iğne bulunan ekmek gibidir. Senin kalbinden benim kalbime pencere vardır."*

من از آن روزن بدیدم حال تو - حال تو دیدم ننوشم قال تو
349- *"Ben o kalp penceresinden, senin halini gördüm. Halini görüp anladığımı için, dedikoduna kulak asmam."*

گر نبودی جان عیسی چاره‌ام - او جهودانه بکردی پاره‌ام
350- *Eğer İsa dini yardımcım olmasaydı, şah beni çifitçasına parçalatacaktı.*

بهر عیسی جان سپارم سر دهم - صد هزاران منتش بر خود نهم
351- *İsa için canımı feda eder, başımı veririm. Hatta bundan dolayı kendimi yüzbin kere minnettar sayarım.*

جان دریغم نیست از عیسی و لیک - واقفم بر علم دینش نیک
352- *İsa'dan canımı esirgemem; lakin onun dinine dair iyiden iyiye malumatım vardır.*

حیف می‌آمد مرا کان دین پاک - در میان جاهلان گردد هلاک
353- *O pak dinin birtakım cahiller arasında kalıp, ziyana uğrayacağına hayıflanıyorum.*

شکر ایزد را و عیسی را که ما - گشته‌ایم آن کیش حق را رهنما
354- *Allah'a ve İsa'ya şükür ki biz, bu hak dinin rehberi olmuşuz.*

تا به زناری میان را بسته‌ام - از جهود و از جهودی رسته‌ام
355- *Yine şükrolsun ki, o çifittan da, çifitlıktan da kurtulmuş, Hristiyanlık zünnarını belimize bağlamışız.*

دور دور عیسی است ای مردمان - بشنوید اسرار کیش او به جان
356- *Ey insanlar! Zaman İsa devridir. Onun dinine ait esrarı candan, gönülden dinleyiniz.*

چون وزیر این مکر را بر شه شمرد - از دلش اندیشه‌ی کلی ببرد
357- *Vezir, bu hileyi sayıp dökünce, hükümdarın kalbindeki endişeyi tamamıyla izale etti.*

کرد با وی شاه آن کاری که گفت - خلق حیران مانده ز ان مکر نهفت

358- Hükümdar, vezirin dediği siyaseti, onun hakkında yaptırdı. Ahali ise vezirin cürümü ve cezası karşısında hayran kaldı.

راند او را جانب نصرانیان - کرد در دعوت شروع او بعد از آن

359- Hükümdar, veziri Hıristiyanların bulunduğu memlekete sürdü. O da, gittiği yerlerde onları davete başladı.

**“VEZİRİN HALİ GİZLİ VE KENDİLERİNİN İDRAKİ ZAYIF OLDUĞUNDAN,
HİRİSTİYANLARIN ONU KABUL ETMELERİ VE REHBER BİLMELERİ”**

قبول کردن نصارا مکر وزیر را

صد هزاران مرد ترسا سوی او - اندک اندک جمع شد در کوی او

360- Yavaş yavaş mezhebine girmek suretiyle yüzbinlerce Hıristiyan, vezirin başına toplandı.

او بیان می کرد با ایشان به راز - سر انگلیون و زنار و نماز

361- Vezir, o cemaate İncil'in, zünnarın, namazın esrarını gizlice anlatıyordu.

Engilyun: İncil demektir. Kur'an beyan ve bilumum ehl-i İslam'ın'da, iman ettiği veçhile, Hazreti İsa'ya Kitab-ı İncil nazil olmuştur. Malum ya, semavi kitaplar hakkında nüzul tabiri, vahiy ve ilham manasınadır. Yani o kitabın münderecatı, peygambere vahiy ve ilham yoluyla bildirilmiş demektir. Yoksa kalemle veya kudret eliyle yazılmış yahut da gökteki bir matbaada basılmış da aşağıya sarkıtılmış demek değildir. Nitekim Kur'an-ı Kerim de, lüzum görüldükçe ayet ayet yahut sure sure olarak, Resul-u Ekrem'e s.a.v. inzal edilir. Ve taraf-ı risaletten okunup yazdırıldı.

Kur'an'ın zabtına edilen himmet, İncil hakkında gösterilmediği için, İncil'in ayetleri, Hazreti İsa zamanında toplanamadı. Hazreti İsa'nın Hakk katına refolunmasından sonra, onu görmüş yahut görenlerle görmüş olanlar, işittikleri ve belledikleri bazı kelimeleri havi olmak üzere, İncil adıyla bir takım kitaplar yazdılar. Bunlar, dinî birer kitap olmaktan ziyade, pek iptidai bir tarihçe şeklinde görünüyordu. Bu kitaplar o kadar çoğaldı, meallerinin ihtilaflarından, İseviler o kadar şaşırdı ki, Havarilerden Pavlos müdahaleye kalkıştı.

“Yeni yapılan İncilleri ne çabuk kabul ettiniz?” diye, Hıristiyanlara çıkıştı. Binaenaleyh, “Matta”, “Markos”, “Luka” ve “Yuhanna” adlı dört kişinin yazmış olduğu dört risaleyi, sahih İncil olmak üzere kabul eylediler. Bunlara Âmal-i Rusül, Resail-i Havariyun ve Epokalips ünvanlı eserleri de ilave eyleyerek, hepsine birden Ahd-i Cedit dediler. Bir de Ahd-i Atik vardır ki, Tevrat ile ilavelerini havidir. Bu iki ahdi, bir arada toplayan kitaba Kitab-ı Mukaddes tabir ederler ve her lisana tercüme ettirip bedava verircesine satarlar.

En sahih saydıkları dört İncil de, malumat itibarıyla birbirinden çok farklıdır. Bunların en eskisi Matta İncili'dir. Zannedildiğine göre, Hazreti İsa'nın refolunmasından 8 yahut 12 sene sonra, Süryani yahut İbrani yahut Keldani yahut Arami lisanıyla yazılmış. Sonra Yunancaya, daha sonra diğer lisanlara tercüme edilmiş. Hangi dilde yazıldığı belli olmayan bu İncil'in aslı da kaybolmuştur.

Dikkat buyruldu mu? En sahih İncil diye ayrılmış olan dört kitaptan, Hazreti İsa'ya 8 yahut 12 sene kadar yakın Matta İncili'nin hangi dilde yazılmış olduğu dahi

bilinmiyor. Çünkü aslı kaybolmuş. Yunanca bir tercümesi var. Bunun da, aslına ne kadar uygun olduğunu Allah bilir. Diğer dillere, bu Yunancadan tercüme olarak nakledilmişti.

Güya sahih İncillerin ikincisi Markos'undur. Matta, son zamanlarda Hazreti İsa'ya ittiba etmiştir. O, Havari olduğu halde, Markos değildir, tabiidir. Yani Hazreti İsa'yı görmediği halde, Havariyun reisi Butrus, yani Sen Piyerle Roma'ya gitmiş, ondan işittiklerini Yunanca yazmıştır. Yazış tarihi, İsa'nın ref olunmasından 10 sene sonra diyorlar.

Üçüncü sahih İncil Luka'nındır. Bunun yazarı da, Havari değildir. Sen Piyer'in tabilerindendir.

Dördüncüsü Yuhanna İncili'dir. Bu adam, Havari ve Hazreti İsa'nın teyzesinin oğlu imiş. Luka'nın da, Yuhanna'nın da İncilleri, Yunanca yazılmış. Yuhanna'nın İncili, Hazreti İsa'nın ref olunmasından kırk bu kadar sene sonra kaleme alınmış!

İnsaf edelim. İşitilen bir sözün, anında bile, başka birisine naklederken aynen söylenemeyeceği, aşağı yukarı tenzil ve ilave yapılacağı, pek tabii bir hâl iken; bir adamın, işittiği sözleri, kırk bu kadar sene sonra oturup yazması, ne kadar doğru olabilir?

İşte Hristiyanların en doğru din kitabı olmak üzere kabul ettikleri dört İncil'in mahiyetleri!

Tekrar tekrar hamederiz ki, Kur'an böyle değildir. Kur'anımızın ayetleri nazil oldukça, taraf-ı risaletten okunur, vahiy kâtipleri tarafından yazılır, ashab-ı kiram tarafından ezberlenir ve okunurdu. Peygamberin irtihalini müteakib, Kur'an sayfaları cemedildi. Hafız-ı Kur'an olanlardan Zeyd bin Sabit'in kalemıyla her sure, ayrı ayrı olarak yazıldı. Ana metnin sayfalarıyla karşılaştırıldı ve sahabenin huzurunda okunup tasdik edildi. Sonra, Hazreti Osman zamanında yazıldı. Binaenaleyh, Resulullah s.a.v. Efendimizin okuduğu Kelamullah, bugün mushaflarımızda mevcut ve mahfuzdur. Çünkü Allah:

Arapça, Sure Hicr ayet 9

“Kur'an'ı hakikaten biz inzal ettik ve onu mutlaka muhafaza edecek olan da biziz” buyurmuş ve Kur'an-ı Kerim'in muhafazasını garanti etmiştir. Hikâyedeki Yahudi vezir de, başına topladığı Hristiyanlara, İncil'den bahsediyordu ama dört İncil'in hangisini izah ediyordu, artık bilmiyorum.

او به ظاهر واعظ احکام بود - لیک در باطن صغیر و دام بود

362- Vezir, zahirde din hükümlerinin vaizi idi. Lakin batında ve hakikatte kuşbazların ıslığı ile tuzağı gibiydi.

بهر این بعضی صحابه از رسول - ملتمس بودند مکر نفس غول

363- Bundan dolayı, ashaptan bazıları, Resul-i Ekrem'den s.a.v., insanı azdıran nefsin hilesine dair malumat isterlerdi.

کاو چه آمیزد ز اغراض نهان - در عبادتها و در اخلاص جان

364- Nefis, ibadetlere ve ruhî ihlaslara ne gibi fasit ve gizli garazlar karıştırır, diye sorarlardı.

فضل طاعت را نجستندی از او - عیب ظاهر را بجستندی که کو

365- Ondan, ibadet ve taatin fazilet ve sevabını aramazlardı. Zahirî ayıplara dair malumat ver, derlerdi.

مو به مو و ذره ذره مکر نفس - می شناسیدند چون گل از کرفس

366- Kıl ayırır, zerre tefrik eyler ve gül ile kerevizi ayırt eder gibi, nefsin hilelerini bilirlerdi.

موشکافان صحابه هم در آن - وعظ ایشان خیره گشتندی به جان

367- Ashabın araştırmacı olanları, nefsin hilesi hususundaki Peygamberin beyanları karşısında, hayran kalırlardı.

“HİRİSTİYANLARIN VEZİRE TABİİ OLMALARI”

متابعیت نصارا وزیر را

دل بدو دادند ترسایان تمام - خود چه باشد قوت تقلید عام

368- Hıristiyanlar, tamamıyla o vezire tabi oldular. Zaten avam insanların taklit kuvveti nedir ki?

Taklit, hayvanlar içinde en fazla maymunlarda vardır. Yapılan hareketin iyi mi, kötü mü olduğunu düşünmeksizin, moda diye onu taklide kalkışanlar da maymun tabiatlı şahıslardır.

در درون سینه مهرش کاشتند - نایب عیساş می پنداشتند

369- Vezirin muhabbetini kalplerine ektiler. Kendisini İsa'nın vekili farz ettiler.

او به سر دجال يك چشم لعین - ای خدا فریادرس نعم المعین

370- O vezir hakikatte tek gözlü ve melun bir deccal idi: “Ey ni'mel muin olan Allah! İmdada yetiş...”

Hazreti Mevlâna, veziri, yalancılığı ve hilekârlığı dolayısıyla deccala benzetiyor. Deccal: Decel maddesinden müştaktır ki, sıvamak, örtmek, yaldızlamak manalarına gelir. Devenin uyuzuna katran sürüp, yarasını kapatmak manasını da ifade eder. Mecazen yalan ve yaldızlı sözlerle hakikati örtmek manasında kullanılır. O halde deccal: Yalancı, mürâi ve tezvîr edici demek olur.

Ebu Hüreyre'nin rivayet ettiği bir hadiste, mealen: **“Ahir zamanda, bir takım yalancı deccallar çıkacaklar, ecdadınızın da, sizin de işitmediğiniz sözleri, gelip size söyleyeceklerdir. Onlardan sakınınız. Sizi dalalate düşürmesinler ve fitneye uğratmasınlar”** buyrulmuştur.

Bir de, kıyamete yakın çıkacak olan yalancı bir melunun vasfıdır. İşte o vezir de, hakikatte yol vurucu olduğu halde, yol gösterici olarak görünmeye kalkışmış bir deccal idi. tek gözlü olması, dış gözü sağlamken, kap gözünün kör bulunması idi. Hazreti Mevlâna, bu vesile ile bir münacata başlıyor. Vezir gibi sapıklardan ve sapık yollara çağırıcılardan insanları koruması için, Allah'a dua ediyor ve şöyle diyor:

صد هزاران دام و دانه ست ای خدا - ما چو مرغان حریص بی نوا

371- İlahî, dünyada yüzbinlerce tuzak ve dane vardır. Biz ise aç ve haris kuşlar gibiyiz.

دم بهدم ما بسته‌ی دام نویم - هر یکی گر باز و سیمرغی شویم

372- Biz, doğan kuşu da olsak, Zümrüd-ü Anka kuşu da olsak, her vakit yeni bir tuzağa tutuluyoruz.

Simurg: Türkçede Zümrüd-ü Anka denilen, mevhum kuşun adıdır. Güya kuşların padişahı olup, yuvası Kaf dağında imiş... Buna Sirenk de derler. Tüylerinde otuz türlü renk bulunması bu ismi anlamasına sebep olmuş. Galiba Abdulvasi Çelebi'nin olacak, mealen şöyle bir beyit vardır:

“İnsanlık yok oldu. Vefa ortadan kalktı. Simurg ile kimya gibi ikisinin de ancak adı kaldı.”

Bu beyitte de söylenildiği üzere, simurg diye bir kuş mevcut değildir, mevhumdur.

می‌رهانی هر دمی ما را و باز - سوی دامی می‌رویم ای بی‌نیاز

373- Bizi her an bir tuzaktan kurtarıyorsun. Lakin ey âlî olan Allah, biz diğer bir tuzağa gidiyoruz.

ما در این انبار گندم می‌کنیم - گندم جمع آمده گم می‌کنیم

374- Biz bu dünya ambarında buğday topluyoruz. Fakat topladığımız buğdayları kaybediyoruz.

Senelerden beri az çok bir takım taat ve ibadette bulunuyoruz; topluca kalsalardı epeyce bir şey olmaları lazım gelirdi. Lakin bir taraftan toplamaya çalıştığımız o iyi ameller, bir taraftan kayba uğruyor. Sevabı da, iyi tesiri de kaybolup gidiyor.

می‌نیندیشیم آخر ما به هوش - کین خلل در گندم است از مکر موش

375- Bir gün aklımızı başımıza alıp da, buğdayın böyle kayba uğramasının, farenin hilesinden ileri geldiğini idrak etmiyoruz.

موش تا انبار ما حفره زده ست - وز فنش انبار ما ویران شده ست

376- Fare ambarımızı delmiş, onun hilesinden ambarımız harap olmuştur.

Evet. Yıllarca çalışmamızın semeresi olmak lazım gelen gönül zevki ve kalp huzuru adına bir şey bulamıyoruz. Çünkü göğsümüze “vesvası hannas” olan şeytan, fare gibi girmiş, açtığı delikten ambarı da, içindekileri de berbat etmiştir.

Malumdur ki delik bir ambarın, evvela deliğini tıkamak, ondan sonra içine öteberi doldurmak lazımdır. Delik kapatılmazsa, doldurulan şeyler heder olur. Bunun gibi, kalp ambarının deliği demek olan vesveseyi ve o deliği açan şeytanı, evvela defetmek icap eder. Bunun beyan için, Hazreti Mevlâna buyuruyor ki:

اول ای جان دفع شر موش کن - وانگهان در جمع گندم جوش کن

377- Ey can! Evvela farenin defî çaresine bak, ondan sonra buğday toplamaya çalış.

بشنو از اخبار آن صدر الصدور - لا صلاة تم الا بالحضور

378- İçlerin içi ve büyüklerin büyüğü olan sevgili Peygamberimizin hadisleri cümlesinden olan: “Namaz, ancak kalp huzuru ile tamam olur” mealindeki haberi işit.

Bu hadis-i şerif esasen “La salalet illa bi huzuril kalp” şeklinde ve **“Namaz ancak kalp huzuru ile olur”** mealindedir.

Ehlinin malumudur ki, bazen mutlak bir şeyin zikrinden mukayyet bir mana yahut mukayyet bir şeyin zikrinden onun sıfat-ı kemaliyesi kastolunur. Bu hadis-i şerifte de öyle yapılmış: **“Kalp huzuru olmadan namaz olmaz”** buyrulup, “Kalp huzuru olmadan kılınan namazın kemali bulunmaz ve öyle namaz, tam ve hakiki bir namaz olmaz” manası murat edilmiştir. Hazreti Pir, bir “temm” kelimesi ilavesiyle hem hadis-i şerifi vezne sokmuş, hem de kastolunan manayı meydana çıkarmıştır.

Temm kelimesi kamusta “tam olan nesnelere denir” diye tarif edilmiştir. Bazıları bunu fiil-i mazi şeklinde “teme” olarak okumuşlarsa da, faili olan “salât”, müennes-i semai olduğundan, o kelime fiil-i mazi olsaydı “temmet” olması lazım gelirdi.

گر نه موشی دزد در انبار ماست - گندم اعمال چل ساله کجاست

379- Eğer bizim ambar da hırsız bir fare bulunmasaydı, kırk yıllık amel buğdayı nereye giderdi?

ریزه ریزه صدق هر روزه چرا - جمع می‌ناید در این انبار ما

380- Her günkü sıdk-u istikamet, velev ki azar azar olsun, ambarımızda niçin toplanmıyor?”

“Damla damla üstüne gelince nehir; nehirle nehir birleşince deniz olur” derler. “Damlaya damlaya göl olur” sözü de meşhur bir meselemizdir. Bunun gibi, her günkü iyi amellerimizin doğruluk ve sevabı ne kadar az olursa olsun, toplana toplana epeyce bir yekün teşkil etmek lazımdı. Fakat toplanamadı ve toplanmıyor. Çünkü ambar delik... Oradan hırsız bir fare girmiş. Bulduğunu alıp görüyor, gelenin toplanmasına meydan vermiyor. Şu girip çıkmadan, ambarın delik değiş olduğu gibi; o meydan vermiyor. Şu girip çıkmadan, ambarın delik deşik olduğu gibi, o iyi amelin ifasına çalışmaktan da bedenimiz yoruluyor ve yıpranıyor. Kazancı, kusur ve eksikleriyle ancak farzı eda etmekten ibaret kalıyor. Manevi zevk ve hakikat neşesi adına bir şey elde edilemiyor.

Maksadım yanlış anlaşılmasından. Mademki ibadetlerden zevk alınmıyor, beyhude yorulmaktansa, onu terk etmek ve rahat rahat oturmak evladır, neticesini çıkarmak istemiyorum. Bir işi yapamayacağım diye yan gelip oturmaktansa, onu elden geldiği kadar yapmaya çabalamak lazımdır. Mesela, bir kâtime verilen bir defterin iki günde bitirilmesi emrulunur. Kâtip, “Bu emir tatbik edilir şey değil, koca defter iki günde yazılıp bitirilir mi?” diye oturur, keyfine bakarsa, tekdire uğrar, ceza görür; belki de memuriyetinden çıkarılır. Fakat diğer bir kâtip o defteri, çalışır ve uğraşır da muayyen müddet zarfında kısmen yazabilirse, hareketi pek takdir olunmamakla beraber, çalışıp çabaladığı için, berikinin uğradığı cezaya uğramaz. Allah’ın emirlerini kusurlu da olsa yerine getirmesi için gayret eyleyenler de, defteri muayyen müddet içinde kısmen bitirebilen kâtip gibidirler.

Hülasası, bir işi olmuyor diye bırakmamalı, elden geldiği kadar oldurmanın çaresine bakmalı. Nitekim Mevlâna da şöyle söylüyor:

“Evvel ey can, def şerr-i muş kun!.”

Mısrayla: “İbadeti zedeleyen vesveseyi ve onu veren şeytanı def etmenin çaresine bak” diyor.

بس ستاره‌ی آتش از آهن جهید - و ان دل سوزیده پذیرفت و کشید

381- Demir, yani çakmaktan birçok kıvılcım sıçradı. Uyanık gönül de o kıvılcımı çekti ve kabul etti.

لیک در ظلمت دزدی نهان یکی - می‌نهد انگشت بر استارگان

382- Lakin karanlıkta gizli bir hırsız var ki, kıvılcımları söndürmek için üstlerine parmak basıyor.

می‌کشد استارگان را یک به یک - تا که نفروزد چراغی از فلك

383- Felekte, yani dünyada bir kandil yanmasın diye, o karanlıktaki hırsız, kıvılcımları söndürüyor.

Malum ya, eskiden kibrit yoktu. Ateş yakmak için çakmak çakarlar, kav ve saireyi tutuştururlar, o vasıta ile mum ve kandili yakarlardı:

Arapça, Sure Yasin ayet 80

“O, yemyeşil ağaçtan sizin için bir ateş çıkarandır” nazm-ı celilinde işaret edildiği üzere iki ağaç dalını bir birine kuvvetle sürmek suretiyle onları tutuşturdukları da olurdu.

Hazreti Pir, bir kalbin aydınlanmasını, bir kandilinin uyandırılmasına; taat ve ibadeti de çakmağın çakılıp o aydınlığı meydana getirecek kıvılcımın çıkmasına ve fitilin tutuşmasına benzetiyor. Hâlbuki kav daha mumun yahut kandilin fitiline dokundurulmadan evvel karanlıkta görünmeyen bir hırsız, yani şeytan, parmaklarıyla onu söndürüyor ki, söndüren parmaklar, şeytanın verdiği vesvelerdir.

Hazreti Mevlâna, şu malumatı verdikten sonra duaya başlayarak diyor ki:

گر هزاران دام باشد در قدم - چون تو با مایی نباشد هیچ غم

384- İlahi! Sen bizimle beraber olup, bizi muhafaza edince, ayakaltında yüzbinlerce tuzak olsa da ehemmiyeti yoktur.

چون عنایاتت بود با ما مقیم - کی بود بیمی از آن دزد لیم

385- Ya Rabbi! Senin inayetlerin bizimle beraber olunca, o alçak hırsızdan, yani şeytandan ne korkumuz olur?

هر شبی از دام تن ارواح را - می‌رهانی می‌کنی الواح را

386- İlahi! Sen her gece ruhları, ceset tuzağından kurtarır ve onu bağlayan levhaları, bağları koparırsın.

می‌رهند ارواح هر شب زین قفس - فارغان، نه حاکم و محکوم کس

387- Ruhtar her gece ten kafesinden kurtulurlar. Kimsenin hakimi ve mahkumu olmaksızın azade bulunurlar.

Diyorlar ki, insanda bir “ruh-u insani” bir de “ruh-u hayvani” vardır. Bu ikincisi, bütün hayvanat ile insanlarda müşterektir. Birincisi ise, insanlara mahsus bir Rabbani lütuftur. İşte o ruh-u insani ve o lütfu Rabbani, uyku galebe edince beden hapsinden kurtulur. Hür ve kayıtsız olarak âlem-i ervaha yükselir. Rüya o serbest ruhun müşadehelerinden doğar. Ruh-u hayvani ise, beden makinesini hareket ettiren kuvvettir. Onun için bir yere gidemez. Gidecek olursa, hayat makinesi işlemez. Uyku ile edilen istirahatın ruh-u insaniye münhasır olmadığını,

Allah'ın o kereminden ruh-u hayvaninin ve bütün bedeninin istifade edip dinlendiğini beyan için Hazreti Mevlâna diyor ki:

شب ز زندان بی خبر زندانیان - شب ز دولت بی خبر سلطانیان

388- Zindandaki mahpuslar, gece uyuyunca zindanda bulunduklarından habersizdirler. Devlet ve hükümet ricali de, uyuyorken vazife ve memuriyetten haberdar değildirler.

نه غم و اندیشه‌ی سود و زیان - نه خیال این فلان و آن فلان

389- Uykuda ne kazanmak, ne de kaybetmek endişesi vardır. Ne de bu filandır, şu falandır düşüncesi mevcuttur.

Cenab-ı Hakk, Nebe suresinde ilahî lütuflarını sayarken:

Arapça, Sure Nebe ayet 9-10

“(Ey insanlar) uykunuzu istirahatinize sebep, geceyi de (sizin için) elbise kıldık.”

Evet... Uyku hakikaten istirahati muciptir. Yorgun bulunan dış uzuvları dinlendirdiği gibi duygu ve fikirlere de istirahat verir.

حال عارف این بود بی خواب هم - گفت ایزد هُم رُقُودَ زین مرم

390- Arif olan zatın hali, uyanırken de böyledir. Cenab-ı Hakk, Ashab-ı Kehf hakkında “Hüm Rukud” tabirini kullanmıştır. Bundan ürkme.

Hazreti Mevlâna, Ashab-ı Kehf kıssasına, şu ayet-i kerimeye telmih ediyor:

Arapça, Sure Kehf ayet 18

“(Habibim;) onları göreydin uyanık sanırdın. Hâlbuki onlar uykuda idiler. Biz onları (gah) sağ yanına, (gah) sol yanına çeviriyorduk. Köpekleri de (mağaranın) giriş yerinde iki kolunu uzat(ıp yat)makta idi.”

Ashab-ı Kehf hakkında Yahudilerin suali üzerine Kur'an-ı Kerim'de muhtasar malumat verilmiş, kaç kişi oldukları Allah'ın ilmine havale edilmiştir. En meşhur rivayete göre bunlar yedi kişi imişler. Kıtmir namında bir de köpekleri varmış. Dinlerini muhafaza için zalim ve putperest bir hükümdardan kaçmışlar, bir mağaraya kapanmışlar. Orada 309 sene uyuduktan sonra uyanmışlar, sonra da vefat etmişler.

Bunların zulmünden kaçtıkları Dakyanos adındaki kralın kim olduğunu, mağaraları civarındaki Efsos şehrinin neresi bulunduğunu tahkike satırlarımızın müsadesi yoktur. Uyanık gibi göründükleri halde, tasarrufları kendiliklerinden değildir. Onları hareket ettirip bir halden diğer bir hale değiştiren Allah'tır. Kıtmirden murat ise nefistir ki, onların kapısı önünde boynu bükük yatmaktadır. Hazreti Mevlâna da bunlara teşbih ettiği arifin halini, tarife devam ederek buyuruyor ki:

خفته از احوال دنیا روز و شب - چون قلم در پنجه‌ی تقلیب رب

391- Arif, dünyaya ait işlerde, gece gündüz uykudadır; uyuyan bir adamda nasıl irade ve tasarruf kalmazsa arif de öyle olmuştur. O, kalem gibi Allah'ın yed-i kudretindedir.

آن که او پنجه نبیند در رقم - فعل پندارد به جنبش از قلم

392- Yazı yazan eli, görmeyen kimse, kalemin hareketini müşahade edince yazma işini kaleminden sanır.

Yazıyı kalem yazıyor zanneder. Hâlbuki onu yazan kalem değil, kalemi kullanıp idare eden kalem sahibidir. Cüzi iradesini Allah'ın külli iradesine terk etmiş olan urefay-ı ümmeti idare eyleyen de Allah'ın yed-i kudretidir. Ashab-ı Kehf'in uyudukları sırada haberleri olmaksızın sağdan sola, soldan sağa çevrilmeleri gibi...

شماه‌ای زین حال عارف وانمود - خلق را هم خواب حسی در ربود

393- Halkın uykuya dalmasıyla, yani uyuyunca istirahatata nail olmasıyla Allah, arifin ahvalinden bir miktar numune göstermiştir.

Bir adam uyuduğu vakit düşünmez, didnmez, istirahat içinde bulunur. Arif-i Rabbani olanlar, uyanıkken de böyledir. Onların uyanıkken olan hareketler kendilerine adeta rüya gibi gelir.

رفته در صحرای بی‌چون جانشان - روحشان آسوده و ابدانشان

394- Halkın canları, nedeni ve niçini olmayan bir sahraya, yani âlem-i ervaha gider. Orada ruhları da, yattıkları yerdeki bedenleri de, istirahat eder.

وز صفیری باز دام اندر کشی - جمله را در داد و در داور کشی

395- İlâhi! Bu işaretle bütün ruhları tekrar tuzaklarına, yani cesetlerine getirir, hepsini adalet ve hükümle mukayyet kılar.

Malum ya, akli olmayan bir şahıs, hareketlerinden mesul değildir. Uykuda bulunan bir adam da böyledir. Yatıp uyumuş olan kimsenin ruhu uyku müddetince mutlak kalır; fakat uyanma zamanı geldi mi onun da beden tuzağına düşmesi, mükellefiyet altına girmesi gelmiş demektir.

چونکه نور صبحدم سر بر زند - گر کسی گردون زرین پر زند

396- Vaktaki seherin nuru görünür, felek akbabası altın kanatlarını çıkarır; sabah olur, güneş doğar.

فالقُ الصُّباح اسرافیل وار - جمله را در صورت آرد ز ان دیار

397- Sabahın Falık ve Halıkı olan Allah, İsrâfil gibi bütün ruhları, ruhlar âleminden suret âlemine getirir.

روحهای منبسط را تن کند - هر تنی را باز آبستن کند

398- Münbasıt ve mücerret olan ruhları ten eyler, cesetle bağlar. Bedenleri de tekrar ruhlara yüklü kılar.

اسب جانها را کند عاری ز زین - سر النوم اخ الموت است این

399- Can atlarının eğrini alır. Şu hal, "Ennevmü ehul mevt" hadisinin sırrıdır.

S.a.v. Efendimiz, bu hadis-i şerifte uykuyu, ölümün kardeşi olarak tarif etmiş, yani uykuyu ölüme benzetmiştir. Küçük ölüm demek olan uykuda, insani

kuvvetlerin bir kısmı tatile uğrar. Çünkü ruh-u insanın beden üzerinde tasarrufu kalmaz. Büyük uyku demek olan ölüm de böyledir. Yalnız o uykuda insani kuvvetlerin hepsi tatile uğrar. Yatma müddeti ise, birkaç saate münhasır değildir. İnsan uykudan uyandığı vakit nasıl ruhu yine bedende tasarrufa başlıyorsa, o uzun uykudan uyanınca da öyle olacak. İşte **“Ennevmü ehulmevt”** hadisinin sırrı budur.

ليک بهر آن که روز آیند باز - بر نهد بر پایشان بند دراز

400- Lakin sabahleyin tekrar gelmeleri ve cesetle alakadar olmaları için ruhların ayağına uzun bir ip bağlar.

تا که روزش واکشد ز ان مرغزار - وز چراگاه آردش در زیر بار

401- O çayırda ve meradan, âlem-i manadan sabahleyin tekrar çekip getirmek için...

Biraz evvel uyumak, ruh atının salıverilmesidir denilmişti. Burada o salıvermenin mutlak olmadığını, yani henüz büyük uykuya yatmayan bedenlere ait ruhların o bedenlerden ayrılmasının külli değil, cüzi bulunduğu; ruh ile beden arasında bir nevi rabıta kaldığını beyan için deniliyor ki: Allah ruh atlarının eğeri çıkarmakla beraber, ayaklarına uzun ve manevi bir köstek takar; sabahleyin onunla çekip ruhları tekrar yük altına, yani beden kaydına ve teklif altına sokar. Tabiidir ki, kösteğin uzunluğu, uykunun devam müddetidir.

Hazreti Mevlâna, bu ifadeleriyle:

Arapça, Sure Zümer ayet 42

“Allah (ölenin) ölümü zamanında, ölmeyenin de uykusunda, ruhlarını alır. Bu suretle hakkında ölümü hükmettiği (ruhu) tutar, diğerini muayyen bir vakte (eceli gelinceye) kadar salıverir” ayet-i kerimesine telmih etmiştir.

Hazreti Pir, bundan sonra bir temennide bulunuyor:

کاش چون اصحاب کهف این روح را - حفظ کردی یا چو کشتی نوح را

402- Keşke Cenab-ı Hakk, bu ruhu da Ashab-ı Kehf gibi yahut Nuh’un gemisi gibi muhafaza edeydi de,

تا از این طوفان بیداری و هوش - وار هیدی این ضمیر چشم و گوش

403- Bu uyanıklık ve idrak tufanından şu kalbi, şu gözü ve şu kulağı kurtarmış olaydı.

ای بسی اصحاب کهف اندر جهان - پهلوی تو پیش تو هست این زمان

404- Cihanda hala ne kadar Ashab-ı Kehf vardır ki, belki senin yanında ve karşıdadır.

غار با او یار با او در سرود - مهر بر چشم است و بر گوشت چه سود

405- Mağara da, yar da onunla nağmeler terennüm etmektedir. Ne faydası var ki, senin gözün ve kulağın gafletle mühürlü olduğu için, onu görüp işitemiyorsun.

Ashab-ı Kehf’in varlığı, geçmiş zamana münhasır değildir. Hala da Ashab-ı Kehf’ten sayılacak kimseler vardır ki, hem mağarası, hem yâri, onunla beraberdir. Lakin onları göreceğ göz lazımdır.

Evet... Gözden göze fark vardır. Bazısı sureti, yani eşyayı müşahade eder de, manaya karşı kapalı kalır. Sonra muhabbet ve nefret gibi hisler de hakiki görüşe mani olur.

“Rıza gözü ve muhabbetle bakış, her türlü ayıbı görmekten acizdir. Nitekim gazap gözü de bütün kötülükleri görür ve meydana kor.”

Hazreti Pir, bu nükteyi anlatmak için buyuruyor ki:

“HALİFENİN LEYLAYI GÖRMESİ HİKÂYESİ”

قصه‌ی دیدن خلیفه لیلی را

گفت لیلی را خلیفه کان توی - کز تو مجنون شد پریشان و غوی

406- Halife, Leyla'ya dedi ki: “Mecnun'un perişan olmasına ve sapıtmasına sebep olan Leyla, sen misin?”

از دگر خوبان تو افزون نیستی - گفت خامش چون تو مجنون نیستی

407- “Sen, diğer güzellerden fazla bir şey değilsin?” Leyla da cevap verdi ki: “Sen, Mecnun olmadığın için, sus!”

Şeyh Sadi:

“Leyla'nın güzelliğine, Mecnun'un gözü penceresinden bakmalıdır.” der. Evet, Leyla'yı görebilmek, onun gerçek yüzünü müşahade eylemek için, Mecnun gibi sadık ve âşık olmalıdır. Yoksa o aşka mazhar olmayan bir şahsın nazarında, Leyla denilen kadın, kara-kuru bir cisimden ibaret görünür.

Bunun gibi, Ashab-ı Kehf gibi olan gizli veliler de, göz önünde gezer durur. Lakin hüvviyet ve mahiyetlerini görecektir bir göz ve irfana sahip olmayan nazarlara karşı, o mübarek zevat da basit insanlar gibi görünür.

Hazreti Pir, birkaç beyit yukarıda ve Ashab-ı Kehf'den bahsettiği sırada: “Keşke Cenab-ı Hakk, bu ruhu da Ashab-ı Kehf gibi yahut Nuh'un gemisi gibi muhafaza edeydi” temennisinde bulunmuştu. Yine o bahse dönüyor. “Ashab-ı Kehf'in hıfz-ı ilahîde uyuması gibi, evliyaullah da ilahî bir istiğrak içinde bulunur. Bu istiğraka nail olamayan, ebedi gaflet uykusundadır” mealini anlatmak için diyor ki:

هر که بیدار است او در خوابتر - هست بیداریش از خوابش بتر

408- Uyanık olan daha ziyade uyumuş demektir. Öylesinin uyanıklığı, uyumuşluğundan beterdir.

Bazı kimseler vardır ki, şeytanlık hususunda fevkalade uyanıklık gösterirler. Bu gibiler, fena ve istiğrak zevkinden mahrum oldukları için, ebedi bir gaflete düşmüşlerdir. Zaten o yoldaki gafillerin uyanıklığı, uykularından beter; uykuları uyanıklarından zararsızdır. Hiç olmazsa uyurken, kimseye zararları dokunmaz. Şeyh Sadi, Gülistan'ında der ki: “Zalimin biri, bir arife: İbadetlerin hangisi daha ziyade sevap kazandırır, diye sordu. Arif de: Senin için öğle uykusu. Çünkü uyuduğun bir iki saat içinde, kimseye zulmetmezsin, cevabını verdi.”

چون به حق بیدار نبود جان ما - هست بیداری چو در بندان ما

409- Ruhumuz, Allah ile uyanık olmayınca, o zahirî uyanıklık, bizim için bend ve maniadır.

Hakiki uyanıklık, ruhun hak ve hakikatten agâh olmasıdır. O ilahî agâhlık olmayınca, insanın uyanık durmasıyla gözünün bakması, uykuda rüya görmesine

benzer. Rüya, hayalî bir müşahededir. Fakat o müşahede, rüya görenin gözlerini kapatır. Zahirdeki eşyayı görmesine mani olur.

Bunun gibi, ilahî olmayan uyanıklık da, görünürdeki eşyayı gösterse bile, hak ve hakikatin müşahedesine engel teşkil eder.

جان همه روز از لگدکوب خیال - وز زیان و سود وز خوف زوال

410- Bütün gün hayalin tekmelemesinden; kar, zarar ve eldeki malın zevali korkusundan.

نی صفا می ماندش نی لطف و فر - نی به سوی آسمان راه سفر

411- Ruhun ne safası, ne letafet ve nuraniyeti, ne de yüksek âleme gidecek yolu kalır.

İnsan, gündüzleri uyanık bulunur. Hayalî bir takım fikirlerle cismen ve zihnen yorulduğu gibi, ruhen de yıpranır. Kazandım, kaybettim yahut elimdeki nimet kaybolacak kuruntuları içinde çırpınır durur. Şu yorucu hayaller, ruhu o kadar ezer ve safiyetini o kadar bozar ki, safasını da, letafetini de, hatta ulviyet ve ruhaniyetini de ziyana uğratır. İşte böyle uyanık görünenler, hakikatte uyumuş olanlardan farklı değildir.

خفته آن باشد که او از هر خیال - دارد اومید و کند با او مقال

412- Uyumuş o gafildir ki, her hayale karşı ümide düşer ve onunla konuşmaya kalkar.

پس ز شهوت ریزد او با دیو آب - دیو را چون حور ببند او به خواب

413- Rüyasında şeytanı huri gibi görür ve ona şehvet suyunu akıtır.

چون که تخم نسل را در شوره ریختا - و به خویش آمد خیال از وی گریخت

414- Nesil tohumu, nutfesini çorak yere dökünce uyanır, kendine gelir: o vakit de hayal, gözünün önünden kaçır.

ضعف سر ببند از آن و تن پلید - آه از آن نقش پدید ناپدید

415- Uyanınca, ihtilam oluşundan başında yorgunluk, vücudunda mülevveslik görür. Ah o görülen ve görülmeyen nakıştan ah!

Dünyada uyanık geçinenler, rüyada gördükleri hayale vücut verip de onunla muhasebe, hatta mücama'a edenlere benzerler. İhtilam olan kimse, uyanınca hayalin kaçtığını, o yakınlık neticesi başındaki ağrı ile cismindeki ve elbisesindeki yaşlıktan başka bir şey kalmadığını anladığı gibi, dünya uykusuna dalıp da hayalleri hakikat zannedenler de, ölümün ikazı ile uyandıkları vakit, o tatlı rüyanın, yani hayatının elim bir baş ağrısı vereceğini anlayacaktır.

Hakikaten dünya, rüya gibidir. Onda beka hayaldir; lakin onda bulunan müddetin hesabı verileceği ve o hesap esnasında bir takım mülevvesliğin meydana çıkacağı hakikattir.

Hazreti Mevlâna, başka bir misal getiriyor:

مرغ بر بالا و زیر آن سایه اش - می دود بر خاک پران مرغوش

416- Bir kuş yüksekten uçar. Gölgesi de toprak üstünde kuş gibi koçar.

ابلهی صیاد آن سایه شود - می‌دود چندان که بی‌مایه شود

417- Budalanın biri, o gölgeyi avlamak ister; arkasından o kadar koşar ki, takati kesilir.

تیر اندازد به سوی سایه او - ترکشش خالی شود از جستجو

418- O budala, o gölgeye ok atar da; arayıp taramaktan ok torbası boş kalır.

Tirkeş: İçerisine ok doldurulan ve meşinden yapılan bir torba idi ki, kemerin sol yanına takılır ve icabında oradan alınıp yayla ok atılırdı.

ترکش عمرش تهی شد عمر رفت - از دویدن در شکار سایه تفت

419- Gölge avlamak için sürat ve hararetle koşmaktan ve şuraya buraya ok atmaktan ömür tirkeşi boşalmış ve hayatı heder olmuş olur.

Şarihler, diyorlar ki: Bu misalde beyan edilen kuştan maksat, *Allah*'ın esması ve sıfatıdır. Gölge ise, onların mezhari bulunan eşyadır. Kuşu bırakıp gölgeyi tutmaya çalışanlar, zahire değil mazhara ehemmiyet verenlerdir. Gölge avcısının koşması neticesi, nasıl cisminde yorgunluk ve tirkeşi de boşluktan ibaret kalırsa, mazhara tapanların, yani dünyaya gönül bağlayanların encamı da öyle bir mahrumiyete müncer olur.

Zahir ve mazhar nedir? Cenab-ı Hakk'ın bitmez tükenmez, sayılara gelmez isimleri ve sıfatları vardır. Bunlardan 99 tanesi "Esmâ-i Hüsnâ" diye mazbut ve meşhurdur.

Esmâ-i ilâhîyeden her birinin, tesir göstermesi zaruri olan yerler vardır. Bir ismin tesir gösterdiği yerlere ve şeylere "Mazhar" derler. Mazharda tesiri görülen esmâ-i ilâhîyeye de "Zahir" tabir ederler. Mesela, Cenab-ı Hakk'ın Halik ve Razık isimleri vardır. Onlarla mahlukatı yaratır ve rızıklandırır. Şu halde, mahlukat üzerinde tesiri görülen o isimler zahirdir; mahluk ve merzuk olanlar da, onların mazharlarıdır.

سایه‌ی یزدان چو باشد دایه‌اش - وار هاند از خیال و سایه‌اش

420- Allah'ın manevî gölgesi, o gölge avcısının mürebbsi olursa, onu hayal ve gölge peşinde koşmaktan kurtarır.

O halde, saye-i Yezdan kimdir?

سایه‌ی یزدان بود بنده‌ی خدا - مرده او زین عالم و زنده‌ی خدا

421- Saye-i Yezdan, yani zıll-i ilahî, Allah'ın o makbul kuludur ki, bu âleme nispetle ölüdür ve Allah'a nispetle diridir.

Saye-i Yezdan ve zıll-i ilahî: Allah'ın gölgesi demektir ki, mecazen vekil manasınadır. Yoksa Allah, cismin değildir ki gölgesi olsun.

Bir hadis-i şerifte, mealen: "*Sultan, yeryüzünde Allah'ın vekil-i adaletidir. Her zulüm gören, ona iltica eder*" buyrulmuştur. Burada mevzubahis olan, bilinen hükümdar değildir; manevi sultan olan insan-ı kâmil ve mükemmeldir ki, yeryüzünde Hakk'ın halifesidir. Olanca irade ve arzusunu, ilahî rızaya karşı yok eylemiş ve Allah'ın bahsettiği ilahî diriliğe nail olmuştur. İşte bu zat-ı şerif, bir kimsenin mürebbsi ve mürşidi olursa, o kimse, gölge peşinde koşup yorulmaktan kurtulur.

Mürde-i in âlem, yani "*Bu âleme nispetle ölüdür*" terkibine gelince, şu hadis-i şerif mealî, onu tarif eder: "*Yeryüzünde gezer ölü görmek isteyen Ebu Bekir'e baksın.*"

Sıddık-ı Azam Radiyallahü anh Hazretleri, olanca iradesini irade-i ilahîyede ifna eylemiş olduğu için, “Meyyit-i seyyar” haline gelmiş ve Resulullah’ın o iltifatına mazhar olmuştu.

دامن او گیر زودتر بی گمان - تارهی در دامن آخر زمان

422- O insan-ı kâmilin eteğini geciktirmeksizin yakala ki, ahir zaman fitnelerinden kurtulasın.

كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ نَقَشَ اولیاست - کاو دلیل نور خورشید خداست

423- Keyfe meddezzil nazm-ı kerimi, evliyanın nakşı ve müşiridir. Onlar, Allah güneşinin nuruna delildir.

Sure-i Furkan’daki:

ARAPÇA, Sure Furkan ayet 45-46

“(Habibim;) Rabbi(nin sununa ve kudreti)ne bakmadın mı? Gölgeyi nasıl uzatmıştır. İsteseydi onu sakın kılardı. Sonra güneşi, o gölgeye delil ittihaz ettik. Daha sonra da onu, (uzanan o gölgeyi) azar, azar kendimize çektik” ayetine işarettir.

Bu ayet-i kerimede, güneşin hareketiyle gölgenin uzayıp kısalması ve güneşin gölgeye delil olması gibi, tabii kanunlardan bahsediliyor. Hazreti Mevlâna ise, buradaki “Zıll”ı, evliya zümresi diye tevil ediyor. Hakk’ın halifesi olanlar, hakikat güneşinin gölgesidir, diyor.

Tevil-i Kur’an: Kelamullah’daki lafızların meşhur manalarında fazla olarak, onlardan bir takım latif ve rakik nükteler çıkarmaktır. Tevili, sofiye de yapar; batını mülhitler de. Şu fark ile ki sofiye, meşhur ve zahiri manayı da kabul eylediği halde; batıniler o cihete yanaşmazlar. Mana-yı batını diye hezeyan eder dururlar. Hazreti Pir, o gibilere karşı:

کرده تأویل حرف بکررا - خویش را تأویل کن نه ز کررا

424- Kur’an’ın bikr olan harfini ve lafzını tevil ediyorsun. Kur’an’ı değil, kendini tevil etmenin çaresine bak.

İşte ey salık! “Keyfe medde zzill” ayetinin delalet ettiği, Allah gölgesinin himayesine iltica et.

لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ گو چون خلیل - اندر این وادی مرو بی این دلیل

425- Bu vadide öyle delisiz gitme. Halil İbrahim Aleyhisselam gibi ‘La ühibbül afilin’ de.

Bu beyit ile de, Hazreti İbrahim’in Kur’an’da hikâye buyrulan bir sözüne telmih edilmiştir.

Malumdur ki, Halilullah Aleyhisselam, Irak’ta doğup büyümüştür. Zamanında orada, Keldani’ler vardı ki, yıldızlara taparlardı. Hazreti İbrahim, hemşehrilerini ilzam edip susturmak için yıldız, aya ve güneşe bakmış, onların doğmalarından sonra battıklarını görünce: “La uhibbül afilin”, yani “Ben batanları sevmem”;

Arapça, Sure Enam ayet 79

“Şüphesiz ki ben yüzümü, gökleri ve yeri yaratmış olan Allah’a yönelttim. Ben müşriklerden değilim” demiştir.

رو ز سایه آفتابی را بیاب - دامن شه شمس تبریزی بتاب

426- Git, gölgenin delaletiyle güneşi bul ve şah Şems-i Tebrizi'nin eteğine sarıl.

Allah'a delalet etmek hususunda veliler, güneşin varlığına delil olan gölgeye benzetilmişti. Burada da buyruluyor ki, gölgeye iltica et de, o vasıta ile hakikat güneşine vasil ol. Gölgelelerin en parlağı bulunan Şems-i Tebrizî Hazretlerinin irşat eteğine sarıl.

Hazreti Şems hakkında "Şah Şems-i Tebriz" buyrulması, onun ve emsali kibar-ı evliyaullahın manevi saltanatına ve ind-i ilahîdeki yüksek mertebelerine işarettir. Zaten şeyhler hakkında "Şah" tabirinin kullanılması, İran ve Hint adetlerindendir. Şah Şüca-i Kirmani, Şah Veliyyullah-i Dehlevi ve emsali zevat gibi...

Bu usul, bize de "Sultan" ve "Hünkâr" tabirlerini kullanmak üzere geçmiştir. "Ya Hazreti Sultan Abdulkadir-i Geylani", "Ya Hazreti Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli" gibi levhalar, hala görülüp durmaktadır. Hazreti Mevlâna'ya işaret olan "Molla Hünkâr" tabiri de, Hazreti Pir'in hem ulemadan, hem urefadan olması dolayısıyladır ve "Hünkâr" tabiri, "Hudavendigar" kelimesinden gelmedir.

Şeyh Galip, Hüsn-ü Aşk'ında der ki:

Devretti çü enbiyayı Allah,
Geldi bize evliya-yı agâh.
Şehdir o güruha Molla Hünkâr,
Besdir bu cihana bir hükümdar.

ره ندانی جانب این سور و عرس - از ضیاء الحق حسام الدین بپرس

427- Eğer bu sur-i süruru, yani Şems-i Tebrizi Hazretlerine giden yolu bilemez ve bulamazsan, Allah'ın hidayet ışığı olan Hüsameddin Çelebi'den sor.

Yukarıda bildirdiği üzere, Hüsameddin Çelebi Hazretleri, Hazreti Pir'in halifesidir. Mesnevî'nin tanzimine sebep olan bu zat-i âli, Hazreti Mevlâna'nın hayatında bile, müritlerin süluku ile meşgul olurdu. Her cihetle muktedir bir zat-ı şerif olduğu için, Hazreti Pir, müritleri kendisine tevdi ederdi. Burada da, "Şems-i Tebrizî'ye götürecek yolu bilemez ve bulamazsan, Hakk'ın ziyası olan Hüsameddin Çelebi'ye sor ki, seni Şems'in musahibi olan Mevlâna'ya sevk eylesin" diyor.

ور حسد گیرد ترا در ره گلو - در حسد ابلیس را باشد غلو

428- Eğer, Hüsameddin Çelebi'ye intisap için giderken; haset, yani kıskançlık, boğazına sarılırsa ki şeytanın hasette fazla tecavüzü olur.

با سعادت جنگ دارد از حسد - کاو ز آدم ننگ دارد از حسد

429- Şeytan, Adem'e olan hasedinden, ona secde etmeye utandı. Yine o şeytan, hasedinden saadetle cenk etmeye kalkıştı.

ای خنک آن کش حسد همراه نیست - عقبه‌ای زین صعب‌تر در راه نیست

430- Süluk yolunda hasetten daha zor ve daha tehlikeli bir geçit yoktur. Hasut olmayan kimseye ne mutlu...

این جسد خانه‌ی حسد آمد بدان - از حسد آلوده باشد خاندان

431- Bu ceset hasethanedir. Malumun olsun ki hasetten, bütün bir hanedan bulaşmış olur.

Bir hanedan efradından birinin, hasetle yapmış olduğu kötülük, o hanedanı bulaştıracağı gibi, hasedin tabiatı dolayısıyla, bütün beden hanedanı da mülevves olur.

گر جسد خانہی حسد باشد و لیک - آن جسد را پاک کرد اللہ نیک

432- İnsanın cismi, hasethane olmakla beraber, Cenab-ı Hakk, o cisimlerden bazıları iyice temizlemiştir.

طہرا بیتی بیان پاکی است - گنج نور است ار طلسمش خاکی است

433- Tahhira beyti, ayet-i kerimesi, temizlik nişanıdır. Aslı toprak olmakla beraber, insan cesedi nur hazinesidir.

Bu beyitle, Kur'an-ı Kerim'deki:

ARAPÇA, Sure Bakara ayet 125

“Beytimi titizlikle temizleyin diye, İbrahim ve İsmail’e de kuvvetli emir vermiştik” ayet-i kerimesine telmih ediliyor.

Bu ayet, Kâbe-i Muazzama’yı bina etmiş olan Hazreti İbrahim ile oğlu Hazreti İsmail’in, o muhterem mabedi tavaf edecekler, itikâfa girecekler, rükû ve sücut suretiyle ibadette bulunacaklar için, temizlemeleri hakkında ise de, sofiye hazaratı, bundan, başka manalar da çıkarmışlar. Kâbe’nin temizlenmesinden maksat: Kalbin nefsanî emellerden, şeytani vesveselerden temizlenmesi demektir, demişlerdir. Hazreti Pir de, bu manayı ihtiyar ediyor, insan cesedi, hasethane olmakla beraber, bazıların ki, Allah’ın tevfiğiyle, tertemiz ve nur hazinesi halini alır, diyor.

چون کنی بر بی جسد مکر و حس - ز آن حسد دل را سیاهیها رسد

434- Eğer, hasut olmayan bir zata hile ve haset etmeye kalkarsan, o haset dolayısıyla kalbine zulmetler arız olur.

Karanlıkta kalan bir kalbe ise, marifet nuru giremez.

خاک شو مردان حق را زیر پا - خاک بر سر کن حسد را همچو ما

435- Allah adamlarının altında toprak gibi ol. Onlara karşı haset etmek bir tarafa fevkalade tevazu göster. Hasetin de, bizim yaptığımız gibi, başına toprak saç ve ayaklarının altında onu zelil et.

“YAHUDİ VEZİRİN HASEDİNİ BEYAN”

بیان حسد وزیر

آن وزیرك از حسد بودش نژاد - تا به باطل گوش و بینی باد داد

436- O alçak vezirin aslı ve mayası, haset idi. Onun için kulağını ve burnunu batıl yere ve bedava olarak verdi.

بر امید آن که از نیش حسد - زهر او در جان مسکینان رسد

437- O ümit ile ki, hasedinin iğnesinden bir takım zavallıların canlarına zehir aksın.

Bazı kimseler, hatta bazı mahluklar vardır ki, haset onlarda hılki ve cibilli bir tabiat halindedir. Bir nimette nail olmuş zevatın nimetini çekemezler de, onun zevalini isterler. Recaizade Ekrem Bey merhum, demişti ki:

*Hasedperverlerin hali yamandır,
Ki yoktur bir bela bedter hasedden.
Sarılmış nefse müziç bir yılandır,
Ki çıkmaz çıkmayınca can cesedden.*

Evet. Hasudun nefesine sarılmış olan haset yılanı, sahibinin ölümüne kadar onu bırakmaz. Bırakmadığı için de hasetçi, yaşadığı müddetçe ıstırap içinde kalır; herkesi kıskanır, herkesin nimet ve devletinden ezalanır.

هر کسی کاو از حسد بینی کند - خویشتن بی گوش و بی بینی کند

438- Her kim haset yüzünden burun koparmaya kalkışırsa -vezir gibi-kendini burunsuz ve kulaksız bırakır.

“Din kardeşini düşürmek için kuyu kazan hain mutlaka kazdığı kuyuya kendi düşer” denilmiştir.

Halka eziyet eden, er-geç bir zarara uğrar. Burun koparmak sevdasına düşenin de, vezirde olduğu gibi, kendi burnu ve kendi kulağı koparılır. İşte Yahudi vezir, böyle muzır bir mahluk idi. Binaenaleyh, başkalarına zarar vermek isterken, kendisi zarar gördü.

بینی آن باشد که او بویی برد - بوی او را جانب کویی برد

439- Burun, koku alan bir uzuvdur ki, aldığı koku, onu bir mahalle götürür.

Onun için, abdest esnasında burna su verilirken:

هر که بویش نیست بی بینی بود - بوی آن بوی است کان دینی بود

440- Koku almayan kimsenin burnu yok demektir. Koku da dünyaya değil, dine ve ahirete müteallik rayihadır.

İki beyit evvel, “Her kim haset yüzünden burun koparmaya kalkışırsa -vezir gibi- kendisini burunsuz ve kulaksız bırakır” denilmişti. Tabi buradaki burun koparmak, bir kimsenin irfan rayihasından mahrum kalmasına sebep olmaktır. Bunun içindir ki, manevi koku alamayan kimse, burunsuz demektir. İşte, halkın maddi ve manevi koku almasına haset edenler, onları irfan kokusundan mahrum etmek isteyenler, evvela kendi koku alma zevklerini kaybederler. Bu hissi kaybetmenin asıl sebebi, haset olduğu gibi, manevi koku duymak nimetine şükretmemek de, onun zevaline vesile olur.

چون که بویی برد و شکر آن نکرد - کفر نعمت آمد و بینیش خورد

441- Bir kimse, manevî koku duyup da o nimetin şükrünü ifa etmezse, küfran-ı nimet gelir, onun burnunu yer ve düşürür.

Her nimete mukabil şükretmek lazım olduğu gibi, koku alma nimeti için de şükür vaciptir. Bu saadete mazhar olan kimse şükretmeyecek olursa, küfran-ı nimet, müthiş bir illet gibi onun burnunu yer, yani koku alma zevkinden onu mahrum eder. Küfran-ı nimet hakkında:

“Küfran-ı nimet olma. Zira dikkatli bakarsan küfranın iki küfür olduğunu, yani Arapça tesniye sigası bulunduğunu anlarsın” derler.

Evet... Bazı gözlere karşı gizli kalan manevi nimetleri inkâr etmek, küfürdür; fakat her gözün görebildiği nimetlere şükretmemek küfrandır, yani katmerli küfürdür.

شکر کن مر شاکران را بنده باش - پیش ایشان مرده شو پاینده باش

442- Şükret ve şükredenlerin kulu, kölesi ol. Onların huzurunda ölü gibi teslimiyet göster ve neticesinde beka bul.

“Nimetler, şükür bereketiyle devam eder” buyrulmuştur. Manevi bir feyze nail olan arifler, ona şükrederler. Şükürleri yüzünden o nimet devam eder. Nimetin devamı, arifin şükürden aciz kalmasını sağlar. Aczini anlamak da en büyük bir irfandır. Öyle irfan sahibi olan şükredicilerin bendesi olmak ise, insanı ebedi saadete kavuşturur.

Hazreti Mevlâna, kıssaya dönerek diyor ki:

چون وزیر از ره زنی مایه مساز - خلق را تو بر میاور از نماز

443- Vezir gibi, halkı sapıtmayı kendine sermaye yapma ve herkesi namazdan, niyazdan ve ibadetten alıkoyma.

ناصر دین گشته آن کافر وزیر - کرده او از مکر در لوزینه سیر

444- O kâfir vezir, din nasihatçisi kılığına girmiş, hile ile badem helvasına sarımsak karıştırmıştı.

Hak sözler arasında, batıl fikirleri de bir takım gafil kimselere yutturuyordu. Batılın, batıl olarak zuhuru ehemmiyetsizdir. Onu herkes anlayabileceği için, o kadar kötü tesiri olmaz. Asıl müşkül ve muzır olanı, hak ve hakikat imiş gibi meydana atılanıdır. Mesela, bazı hayırhah ve merasimperver görünmek isteyen huluskarların, “Büyük bir zatın huzuruna girdiğimiz vakit, şapkamızı çıkarıyoruz. Allah’ın huzuruna çıktığımız, yani namaz kıldığımız zaman, niçin başımızı açmayalım?” demeleri, ve Hristiyanların kilise dahilinde baş açık bulunduğunu misal göstermeleri, batılın hak suretinde zuhurudur.

Mademki din ve dünya işleri ayrılmıştır, dünyevi nezaketi, dinî ibadete kıyas etmeye kalkışmak doğru değildir.

Müslümanlar, dinî hususlarda, Avrupalıların ve gayri müslimlerin edep ve terbiyelerini taklitle değil, Nebi-yi Ekrem Efendimiz’in hareket ve sünnetini tatbik etmekle mükelleftir. Hazreti Peygamber, “*Sallu kema raeytümuni usalli*” yani “*Beni nasıl kılıyor gördü iseniz, namazı öyle kılınız*” buyurmuştur. Aleyhissalat Efendimiz, ihramda bulunduğu zamandan başka vakit de, baş açık namaz kılmamıştır. Vakıa, namaz esnasında farz olan “setr-i avret”, yani örtülmesi lazım gelen yerler, erkeklerde göbekten diz kapaklarına kadar olan mahallerdir. Bu kadarcık mesturiyetle farz ifa edilmiş, fakat sünnete ittiba edilmemiş olur. Hususiyle nassa, yani Kitap ve sünnete mukabil olan içtihada mesâğ yoktur. Bir iş hakkında ayet ve hadis varken, onlar bırakılıp da, indî düşüncelerle içtihada kalkışılmaz. Mademki “*Sallü kema raeytümuni usalli*” hadisi vardır; mademki Resul-u Efham, ihramda bulunduğu zaman başka vakitlerde başı açık namaz kılmamıştır, bizim de Resulullahın emrine, sünnetine uyarak, namaz kılarken başımıza bir şey giymemiz gerekir.

“*Huz’a zineteküm inde külli mescidin*” yani “*Her namaz kıldığınız da temiz ve ziynetli elbisenizi giyiniz*” ayet-i kerimesi de bu hususta hatıra gelir. Allah, namaz kılarken soyunmayı değil, giyinmeyi emrediyor.

Bundan altmış, yetmiş sene kadar evvel Evliya Hoca isminde, gayet âlim, fakat o nispette saf bir zat varmış. Yenikapı Mevlevihanesi'nin meşhur ve fazıl şeyhi Selahaddin Dede Efendi'ye ders okutmuş ve icazet vermiş olan bu zatı, devlet adamlarına varıncaya kadar herkes tanır ve hürmette bulunurmuş.

Bu zat, bir gün şeyhülislamın huzuruna girmiş, lakin biniş denilen bol kollu cübbesi sırtında değil, elinde bulunuyormuş. Şeyhülislam:

—Hoca efendi! O biniş niçin taşıyorsun, diye sormuş ve şeyhülislamın huzuruna ilmiyeden olanların binişle girmeleri lazım geldiğini hatırlatmak istemiş. Evliya Hoca:

—Bazen büyük bir yere gidilmek icap ediyor da onun için, demiş.

Şeyhülislam:

—Mesela ne gibi büyük yere, diye sual edince, Hoca:

—Camiye gittiğim vakit, diyerek, şeyhülislamı sükûta mecbur eylemiş.

Bazı tatlısu Frenki (!) görünmek isteyenlerin, cenaze geçerken, şapka çıkarmaları da lüzumsuzdur. Dinimizde, ölüye edilecek hürmet, ona karşı şapka çıkarmakla değil, teşyiinde bulunmak, tabutunu omuzlamak ve ruhuna Fatiha okumakladır.

“HİRİSTİYANLAR ARASINDA, AKLI BAŞINDA OLANLARIN, VEZİRİN HİLESİNİ ANLAMALARI”

فهم کردن حاذقان نصارا مکر وزیر را

هر که صاحب ذوق بود از گفت او - لذتی می‌دید و تلخی جفت او

445- Kuvve-i zaikası olanlar, yani ağızının manevî tadı yerinde bulunanlar vezirin sözlerindeki lezzet arasında bir de acılık duyuyorlardı.

نکته‌ها می‌گفت او آمیخته - در جلاب قند زهری ریخته

446- Vezir, nükteli sözler söylüyordu. Lakin o sözler, içine zehir karıştırılmış şeker şerbeti gibiydi.

ظاهرش می‌گفت در ره چیست شو - وز اثر می‌گفت جان را سست شو

447- Vezirin zahirî kelamı: “Hakk yolunda gayretli ol,” diyordu. Zımmen ve fiilen ise, ruha atalet ve miskinlik tavsiye ediyordu.

Evet. Vezirin ifadesinin zahiren yaldızlı bulunması, gaflet erbabını aldatıyor ve oyalıyordu. Hazreti Mevlâna, bunu birkaç misal ile izah için diyor ki:

ظاهر نقره گر اسپید است و نو - دست و جامه می‌سیه گردد ازو

448- Gümüşün sathı, beyaz ve yeni olmasına rağmen, eli ve elbiseyi kirletir.

آتش از چه سرخ روی است از شرر - تو ز فعل او سیه کاری نگر

449- Ateş şulesi itibariyle kırmızı görünür. Öyle iken sen, onu kıvılcımı ile yaktığı yeri simsiyah etmesine bak.

برق اگر نوری نماید در نظر - لیک هست از خاصیت دزد بصر

450- Şimşek, nazara nur görünürse de, onda göz kamaştırmak hassası vardır.

Gümüşün beyaz ve parlak görünüşü de el ve elbiseyi kirlletmesi; ateşin rengi kırmızı olduğu halde, kıvılcımın isabet ettiği yeri yakması ve karartması, şimşeğin aydınlatmakla beraber, göz kamaştırması gibi, o Yahudi vezirin sözleri de sureta hak, fakat manen batıl idi.

هر که جز آگاه و صاحب ذوق بود - گفت او در گردن او طوق بود

451- Veziri dinleyenlerden her kim anlayışlı ve zevk sahibi değilse, vezirin sözleri, onun boynuna halka gibi geçiyordu.

Tavk: Vaktiyle esirlerin boynuna takılan bir halka imiş.

مدت شش سال در هجران شاه - شد وزیر اتباع عیسی را پناه

452- Hükümdardan ayrı olarak, vezir altı sene müddetle İsevilerin penahı ve muktedası oldu.

دین و دل را کل بدو بسپرد خلق - پیش امر و حکم او می‌مرد خلق

453- Hristiyan halk, dini de, kalbi de ona teslim ettiler, onun emrine ve hükmüne karşı can feda edecek dereceye geldiler.

“HÜKÜMDARIN VEZİRE GİZLİCE HABER GÖNDERMESİ”

پیغام شاه پنهان با وزیر

در میان شاه و او پیغامها - شاه را پنهان بدو آرامها

454- Vezir ile hükümdar arasında gizli muhabere oluyordu. Vezirin vaatlerinden, hükümdarın kalbi rahatlıyordu.

پیش او بنوشت شه کای مقبل - وقت آمد زود فارغ کن دلم

455- Hükümdar, ona: “Ey benim makbulüm, zamanı geldi. Kalbimdeki endişeyi çabucak gider,” diye bir mektup yazdı.

گفت اینک اندر آن کارم شها - کافکنم در دین عیسی فتنه‌ها

456- “Şahım, şimdi İsa dinine fitne düşürmek işiyle meşgulüm,” diye cevap gönderdi.

“HİRİSTİYANLARDAN ONİKİ FIRKANIN BEYANI”

بیان دوازده سبط از نصارا

قوم عیسی را بد اندر دار و گیر - حاکمانشان ده امیر و دو امیر

457- İsa kavminin rabt-ü zabt hususunda, oniki hakimi vardı.

هر فریقی مر امیری را تبع - بنده گشته میر خود را از طمع

458- Her fırka, ayrı bir beye tabii idi ve tamahkarlık sevkiyle onun kulu ve kölesi olmuştu.

این ده و این دو امیر و قومشان - گشته بند آن وزیر بدنشان

459- Bu oniki bey ile onların kavmi, o nişanı, kötü vezirin itaatine girmiş ve bendesi olmuştu.

Yukarıda da söylenilmişti ki, bu kıssadan maksat, bazı yüksek hisseler beyan etmektir. Tarihî rivayette bulunmak değildir. Onun için, şu beyanlara bakıp da tarihe uymuyor diye itiraza kalkışmak doğru olmaz. Ehlinin malumudur ki, romancılık sanatında, bir tarihî roman yazmak şubesi vardır. Bu yolda yazılan roman ve hikâyelerin bazı kısımları tarihe uygun, çok yerleri ise romancının muhayyilesine göre yazılır. Bu hikâyeye de, o kabileden sayılabilir. Mesela, buradaki Yahudi vezirin ahvali ve aşağıda anlatılacak müşevveş akvali, Hristiyan azizlerinden Pavlos'u andırıyor. Çünkü o da Yahudi ve devlet memurlarından idi. Sonra memleketlerde beyannameler dağıttı ve mektuplar yazdı. Hepsinde, ayrı ayrı lisan kullandı. Hatta kendi İsa'yı görmediği, havari tabii olduğu hâlde, havarilerle münazaaya kalkıştı. Nihayet Hristiyanların nakline göre Roma'da Sen Piyerle beraber idam edildi. Aksini söyleyenler de var. Binaenaleyh, bahsi dinlerken, bir kıssayı dinlemekten ziyade, hisse almaya bakmalıdır. Hazreti Mevlâna, batıl bir itikadı ve fasit bir fikri muhafazaya çalışan mütaassıp bir adamın, ne gibi kötülükler yapabileceğini anlatmak istiyor.

اعتماد جمله بر گفتار او - اقتدای جمله بر رفتار او

460- Hristiyan beyleriyle tabîlerinin hepsi de vezirin sözlerine kanmışlar, ahval ve harekatına bağıllık göstermişlerdi.

پیش او در وقت و ساعت هر امیر - جان بدادی گر بدو گفتی بمیر

461- Vezir "Öleceksin," demiş olsaydı; o beylerden her biri, her an ve saat, huzurunda can verirdi.

"VEZİRİN HİRİSTİYANLARA KARŞI, İNCİL'İN HÜKÜMLERİNİ KARIŞTIRMASI"

تخلیط وزیر در احکام انجیل

ساخت طوماری به نام هر یکی - نقش هر طومار دیگر مسلکی

462- Vezir o beylerden her birinin namına bir tomar tanzim etti ki, tomarların hepsi de meslek ve mezhep itibarıyla bambaşka idi.

حکم‌های هر یکی نوعی دگر - این خلاف آن ز پایان تا به سر

463- O tomarlardan her birinin hükümleri başka türlü ve biri, başından sonuna kadar bir diğerine aykırı idi.

İncil'de, daha doğrusu İsa Aleyhisselamın beyanatında nasih, mensuh bulunduğu yahut mevkiin iktizasına ve şahsın istidadına göre varit olduğu veyahut havariler tarafından doğruca zaptedilemediği için, birbirine zıt ve aykırı görünen hükümler vardı. Yahudi vezir, bu mütenakız hükümleri topladı, Hristiyan beylerinden her birinin namına yazdığı tomarlara -ki onlar birer vasiyetname ve talimatname demektir- o muhalif hükümlerin, birer ikişer tanesini dercetti. Neticesinde, Hristiyanlar fırka fırka oldular. Dinî, dünyevi münazaaya, hatta muharebeye kalkıştılar. Tarihte Sen Bartelmi Vakası denilen bir hadise vardır ki, mezhep taassubu yüzünden, Katoliklerin Protestanları katliam etmeleridir.

Burada izah lazım gelen bir bahis vardır.

Semavi dinlerin hemen hepsinde, birbirine muhalif görünen hükümler mevcuttur. Bu da, ya nesihten yahut iktiza ve istidattan veyahut doğru anlaşılamamaktan ileri gelmiştir, denilmiştir. Acaba bu hâller, Müslümanlıkta da var mıdır?

Evet efendim. Nasihiet ve mensuhiet itibarıyla kısmen vardır. Mesela, Aleyhissalatü Vesselam Efendimiz, hicretten evvel, Kudüs'deki Beyt-ül Makdis'e müteveccihen namaz kılmaya memur idi. Çünkü orası, ehl-i kitabın, yani hem Yahudilerin, hem de Hıristiyanların kiblegahı idi. Medine civarındaki Yahudiler, "Muhammed, dinimizin mensuh olduğunu söylediği halde, kiblemize karşı namaz kılıyor" dediler. Beri taraftan Kureyş müşrikleri de: "Siz, İbrahim'in kiblesini bırakıyorsunuz da, Yahudilerin kiblegahına teveccüh ediyorsunuz" diye söylendiler.

Hicretin ikinci senesi Recep ayında idi ki Bera bin Marur'un zevcesi ve Bişr bin Bera'nın validesi Ümmü Bişr Radiyallahü anhüm, biraz yemek pişirmiş, Aleyhissalat Efendimizi davet etmiş, Peygamber Efendimiz de ashaptan bazılarıyla icabet buyurmuş, Medine haricinde ki Beni Seleme yurdunu şerefletirmişti.

Yemek ve istirahatden sonra öğle vakti oldu. Mevcut cemaatle namaza duruldu. İkinci rekâttan sonra, Resul-u Ekrem'e, namaz içinde olan vahiy üzerine Beyt-ül Makdis'ten Kâbe-i Mükerrreme'ye dönüldü, namaz o suretle ikmal edildi ve Beyt-i Muazzam, Müslümanların kiblegahı olarak kaldı. Bunun üzerine Yahudiler: "Muhammed ne yaptığını bilmiyor. Bugün böyle, yarın şöyle diyor!" deme küstahlığında bulundular. Dolayısıyla:

Arapça, Sure Bakara ayet 106.

"Biz bir hükmü nesh eder yahut unutturursak, ya ondan hayırlısını yahut onun benzerini getiririz" ayet-i celilesi nazil oldu. Yahudiler, buna da itiraz ettiler: "Semavi bir dinde, nesh ve tebdil olur mu?" demeye de cüret gösterdiler. Hâlbuki ellerindeki Tevrat, iyice bir tetkik edilseydi, birçok nesh ve birçok tebdil ile dolu bulunduğuna görüldü.

İbni Hazm'ın Kitab-ü Fisal'ine müracaat edilirse, Tevrat'ın ve İncil'in bu yoldaki ahkâmı anlaşılır.

İşte, şu kible değişikliği hadisesi, iktizaya göre idi. Bir de istidada göre suret-i muhalefet vardır. "Tenakehü tenaselü" ve "Hayruküm ba'ddel mieteyn, Hafifülhaz" hadisleri arasındaki süri muhalefet gibi... Resul-u Ekrem Sallallahü Aleyhi ve Sellem Efendimiz, birinci hadiste: **"Evlenin, çoluk çocuk sahibi olun"** emrini verdiği hâlde, ikinci hadiste: **"Bundan ikiyüz sene sonra, en hayırlınız hafifülhaz olanınızdır"** demiş; "Hafifülhaz nedir?" sualine de, **"Çoluğu çocuğu olmayandır"** cevabını vermiştir.

Sathi bir nazarla bakılırsa, bu iki hüküm, mütenakızdır. Lakin hakikati gören bir göze karşı hiç de öyle değildir. Umumiyet itibarıyla, Müslümanların evlenmesi, çoluk, çocuk sahibi olup, ehl-i İslam'ın çoğalması matluptur; hatta Peygamberimizce iftihar muciptir. Fakat ahlakın bozulduğu, geçinmenin pek zor olduğu bir zamanda, hususiyle kadınların her istediğini tedarik edemeyecek kimselerin bekâr kalması hayırlıdır. Alıp da geçinemeyerek boşamaktan, boşayamamaktan alınamamak, mücerret kalmak, elbet de evlâdır. Demek ki şu iki hadis arasında tenakuz yokmuş. Onları zıt gibi görmek, anlayamamaktan ileri geliyormuş.

Lehülhamd, Müslümanlıkta yanlış zaptedilmekten ileri gelen yanlışlıklar yoktur. Kur'an-ı Kerim, asr-ı saadette gayet doğru olarak müteferrik surette zaptedildiği ve bazı sahabe tarafından ezberlendiği gibi, Sıddık-ı Ekber devrinde, ashabın ittifakıyla cem olunmuştur. Binaenaleyh, fıkıh mezheplerindeki bazı cüzi ve ferî ayrılıkların esbab-ı mucibesi, rivayetin şekli değil, dirayetin, yani ayet ve hadisin manasını anlayabilmenin neticesidir.

İşte bu hükümler gibi, tahrif edilmemiş Hıristiyanlıkta da, iktizaya ve istidada göre verilmiş hükümler vardır. Yahudi vezir, onlardaki hususiyeti nazar-ı dikkate

almadı. Muhalif hükümlerin bir kısmını, bir tomarda, diğer kısmını öbür tomarlarda topladı ve bunları umumi hükümler şeklinde gösterdi. Mesela:

یکی راه ریاضت را و جوع در - رکن توبه کرده و شرط رجوع

464- Tomarın birinde, riyazet ve açlık yolunu, tevbenin ve günahlardan dönüşün rüknü kılmış...

Bir günahkâr, riyazet çekmeyince ve aç durmayınca, tevbesi kabul olmaz, demişti.

در یکی گفته ریاضت سود نیست - اندر این ره مخلصی جز جود نیست

465- Tomarın birinde de demişti ki: “Riyazetin faydası yoktur. Bu yolda cömertlikten başka kurtulacak cihet bulunmaz.”

در یکی گفته که جوع و جود تو - شرک باشد از تو با معبود تو

466- Tomarın birinde de demişti ki: “Senin açlığın da, cömertliğın de, mabuduna karşı şirk koşman olur.

جز توکل جز که تسلیم تمام - در غم و راحت همه مکر است و دام

467- Gamda olsun, rahatta olsun, tevekkül ve teslimden başka, amellerin hepsi hile ve tuzaktan ibarettir.

Şuraya kadar sayılan amellere dikkat edilmiştir ki, hepsi de süluk yolunda elzem ve ehem olan şeylerdir. Mesela tevbe lazımdır. Hem de yaptıklarından nedamet duyup rücu etmek, bir daha yapmamaya azm-ü cezm göstermek ister. Sonra sehavet, her dinin, her tarikatın icabıdır.

Hasislik ise, kötü huyların başında gelir. Sonra tevbe, riyazet, sehavet, tevekkül ve teslim gibi hareketlerde bulunabilmenin ancak tevfik-i ilahî ile müyesser olduğunu bilmek gerektir. Onları ben yapıyorum diye nefsine kudret isnat eylemek, gizli şirkte bulunmak demektir. Her hususta azim ile beraber tevekkül, sa’y ile birlikte teslimiyet lazımdır.

Şöyle temsil edilebilir ki, bunlar adeta tıbbi ilaçlardır. Bir insan hastalanınca onu muayene eden doktor, hastalığın iktizasına göre reçete yazar, o reçete eczaneye götürülüp yaptırılır; kullanan hasta da iyileşir.

Kemal sahibi olmayan insanlar da manen hastadırlar, hem de hastalıkları muhteliftir. Kendilerini bir manevi doktor, bir mürşid-i kâmil muayene ederse, hastanın derdine göre ilaç verir. Mesela bir şahıs gayet cimri, dini dinarından ibaret, pintilik illetine müptela... İşte onun ilacı cömertliktir. Bir diğeri mesela oburdur. Yemekten, içmekten ve yatıp uyumaktan başka düşündüğü yok... Bunun ilacı riyazettir, oruç tutmaktır. Başka birinde mesela benlik var, kibir var. Ben yapıyorum, ben ediyorum diye adeta, “Kul fiilinin halikıdır” demeye kadar çıkıyor. Bunun ilacı da, o gizli şirkten perhiz ettirmektir.

Birisi de bir iş yapmak istiyor, teşebbüse davranıyor. Fakat muvaffak olabilir miyim, olamaz mıyım, kazanır mıyım, kaybeder miyim, diye mütereddit... Bir adım ileri, iki adım geri atıyor. Bunun ilacı da tevekkül ve teslimiyettir.

Anlaşıyor ya. Bunlar şahsa ve mizaca göre kullanılacak ahlaki ilaçlardır. Bu ilaçlardan birini seçip diğerini inkâra kalkışmak mesela eczahanelerdeki karbonatlar dursun da, diğer ilaçların hepsi satılsın demek gibi olur.

در یکی گفته که واجب خدمت است - و نه اندیشه‌ی توکل تهمت است

468- Tomarın birinde demişti ki: “Vacip olan hizmettir. Yoksa tevekkül düşüncesi bais-i töhmettir.

در یکی گفته که امر و نهیهاست - بهر کردن نیست شرح عجز ماست

469- Tomarın birinde demişti ki: “Dinde varit olan emirler ve nehiyeler vardır. Fakat onlar yapılmak için değildir; bizim aczimizi, onları yapamayacağımızı bize anlatmak içindir.

تا که عجز خود ببینیم اندر آن - قدرت حق را بدانیم آن زمان

470- Ta ki o emir ve nehiyelerde kendi aczimizi ve Hakk’ın kemal-i kudretini görüp anlayalım.

Bu fikir de bazı sofiye ile bazı kelamcılara göre doğrudur. Onlar: “Allah, emirlerinin tutulmasına ve yasaklarından kaçınılmasına insanda kudret halk etmedikçe bir kimsenin, bunları yapmasına imkân yoktur” derler. Şu mütalaa, Mutezile mezhebinde olanların fikrine aykırıdır. Onlar, “Kul, fiilinin halikıdır” iddiasında bulunurlar. Hâlbuki bu iddia, şirke götürücü olduğu kadar da saçmadır. Çünkü Cenab-ı Hakk:

Arapça, Sure Saffat ayet 96

“Sizi de, (elinizle) yapageldiğiniz şeyleri de Allah yaratmıştır” buyuruyor. **Mutezile**’nin iddiası **Kelamullah**’a muhaliftir.

İran şairlerinden Enverî:

“Dünyadakileri hâlden hâle değiştiren Allah’ın kazası değilse, ahval niçin rıza hilafına cereyan ediyor?” der. Eğer kul, fiilinin halikı olsaydı, yani her istediğini yapmaya muktedir bulunsaydı, istenilmeyen hadiselerin vukua gelmemesi lazım gelirdi. Mesela ticaret işlerinde zarar, ilmî sahalarda hata olmamak icap ederdi. Çünkü hiçbir tacir zarar etmeyi, hiçbir âlim hataya düşmesini istemez. Her ikisi de başladığı ticarete ve ilme, zarar ve hata etmemek üzere başlamıştır. Demek ki, kudret-i ilahîye karşısında mahlukatın aczi tahakkuk ediyor. Cenab-ı Hakk da:

Arapça, Sure Saffat ayet 96.

ayetiyle gerek insanları, gerek onların fiil ve hareketlerini yarattığını haber veriyor. Mamafih insanın aczini bilmesi, her işi Halik’ına bırakıp da sırt üstü yatması demek değildir.

Nebi-yi Ekrem Efendimiz: **“Sübhanek ma ağabeydnake Hakk’a ibadetike Ya Mabud...”**, yani **“Ey Allahım! Seni tenzih ve takdis ederim. Senin şan-ı Uluhiyetine layık ibadette bulunamadık”** hitab-ı edibanesiyle, beşer aczinin nasıl itiraf edileceğini bize öğretiyor. Yani hem mübarek ayakları şişinceye kadar ayakta durmak suretiyle namaz kılıyor ve ibadette bulunuyor; hem de layıkıyla ibadet edemediğini Halik-ı Zîşanına arzeyliyor. İşte Allah’a karşı beyan-ı acz budur. Acz-i beşerî böyle bilinir. Kudret-i ilahîye böyle anlaşılır. Yoksa Yahudi vezirin tezviratı gibi değil!

در یکی گفته که عجز خود مبین - کفر نعمت کردن است آن عجز هین

471- Tomarın birinde demişti ki: “Kendi aczini görme, aklını başına al. Kendinde acz görmek, Allah’ın nimetine küfran göstermektir.”

قدرت خود بین که این قدرت از اوست - قدرت تو نعمت او دان که هوست

472- Kendi kudretini gör ki, bu kudret ondandır. Kendindeki kudreti Allah'ın bir nimeti bil.

Evet... İnsanlarda atıye-i ilahîye olmak üzere bir kuvvet ve kudret vardır ki, medar-ı teklif olan da budur. İnsanlar, Allah vergisi olarak muktedir bulunmasalardı, mükellef de olmazlardı. Mamafih bu kudretin bulunması, insanı Allah'a karşı aczden kurtaramaz. Vezirin yanlış anlatmak istediği burası idi ki; kendini muktedir bil, kendini azamet-i ilahîye karşısında aciz fark etme, demek istiyordu.

در یکی گفته کز این دو بر گذر - بت بود هر چه بگنجد در نظر

473- Tomarın birinde demişti ki: “Bu ikisinden, yani kendinde acz ve kudret görmekten geç. Nazara sığın, görülebilen her ne varsa tevhit yolunda manevî put sayılır.”

Nefsini aciz görmek de, muktedir vehmeylemek de, henüz şek ve şüpheden kurtulamamak demektir. Binaenaleyh, bunları gören hatta kendini var farzeden kimse tevhit neşesinin hakikatine varamamıştır. Onun gördüğü her ne olursa olsun puttur, didar-ı ilahî önüne gerilmiş bir perdedir.

Fena fillah mertebesine varan zevat hakkında doğru olan bu sözün yanlışlığı, vezirin onu avam tabakasında bulunanlara söylemesi ve ehl-i olmayanları bu sözle iğfal etmesi idi.

در یکی گفته مکش این شمع را - کین نظر چون شمع آمد جمع را

474- Tomarın birinde demişti ki: “Bu mumu söndürme. Çünkü nazar ve istidlal, bir meclisin mumu gibidir.”

Vezir bundan evvelki tavsiyesinde Hakk'tan gayrisini görmenin put olduğunu, binaenaleyh nazar ve istidlal yolundan vazgeçmenin elzem bulunduğunu söylemişti. Burada ise, bilakis rüyete, tedkike ve istidlale teşvik ediyor. Nazarı, bir meclisi aydınlatan muma benzetiyor. Sonra da:

از نظر چون بگذری و از خیال - کشته باشی نیم شب شمع وصال

475- Nazar ve istidlalden geçersen, vuslat gecesinin yarısında mumu söndürmüş, karanlıkta kalmış olursun.

İnsanlar, başlangıçta nazar ve istidlal ile memurdur. Kur'an-ı Kerim'de:

Arapça, Sure Rum ayet 50.

“Allah'ın rahmeti eserlerine bak ki arzı, ölümünden sonra nasıl diriltiyor” buyrulmuş; arzın ölümden sonra ihyası, dirilerin öldükten sonra tekrar dirileceğine delil gösterilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de nazar ve istidlali tavsiye eden başka ayetler de vardır. Fakat bu tavsiye, şek ve şüpheden kurtulamayanlara, inanmak için delil ve hüccet arayanlara göredir.

Âlimlerden biri: “Allah'ın varlığını ve birliğini yüz kadar delil ile ispat ederim” demiş. Ariflerden biri de: “Demek ki Hakk'ın vücuduyla vahdaniyeti hakkında o kadar şüpheniz var!” cevabını vermiş.

Evet, o gibileri; itminan kesbetmekten, imkânları yakın derecesini bulmadan nazar ve istidlali terk edecek olursa, gece yarısı mumu sönmüş, kendisi karanlıkta kalmış olanlara dönerler.

Vezir, bu tavsiyede de durmamış:

در یکی گفته بکش باکی مدار - تا عوض بینی نظر را صد هزار

476- Tomarın birinde demişti ki: “Korkma nazar ve istidlal mumunu söndür. Müessiri bulmak için esere bakmaktan vazgeç ki, ona mukabil yüzlerce nur görmüş olasın.”

که ز کشتن شمع جان افزون شود - لیلیات از صبر تو مجنون شود

477- Mum söndürülünce can şeminin nuru artar. Senin Leylan, senin sabrından Mecnun olur.

ترك دنیا هر که کرد از زهد خویش - بیش آید پیش او دنیا و پیش

478- Her kim zühd-ü kanaat gösterip de dünyayı terk edecek olursa, dünya ona doğru ziyadesiyle yaklaşır.

Dünyayı gölgeye benzetirler. Yüz çevirilince arkadan koştuğunu, arkasına düşülünce yetişilemediğini de vech-i şebah, yani sebep-i teşbih olarak irat ederler. Fakat dünya nedir? Mükerreren söylenildiği üzere, insanın serveti yahut onu kazanmak için say-ü gayreti değildir. Belki kalbin Cenab-ı Hakk’tan gafletidir. Nitekim Hazreti Mevlâna da bunu şöyle ifade etmiştir:

“Dünya nedir? Allah’tan gafil olmaktır. Yoksa kumaş, gümüş, oğul ve ıyal sahibi olmak değildir. Eğer malı, Allah rızası için, fukaraya bakmak, köprü, çeşme, hastahane ve mescit inşası gibi, Hakk’ın razı olacağı şeyleri yapmak için biriktirdin ise, öyle mal hakkında, Resul-u Ekrem, helal bir malın, salih bir kimse için hayırlı olduğunu söylemiştir.”

Her şeyden el etek çekmekle, dünyayı terk edebilmek, bir marifet olsa da, her şeyin içinde iken hiçbir şeye bağlanmamak, servet ve saman ile debdebe ve servetin varlığıyla yokluğunu müsavi görmek, elbette berkinden çok yüksek bir fazilettir.

Dünya, insanların mesaisiyle mamur olur. Beşer, bu vazife ile mükelleftir. Bunu yapmayanlar, vazifesini ifa etmeyenler demektir. Cenab-ı Hakk, Salih Aleyhisselamın kavmi olan Semudîlere peygamberleri lisanından:

Arapça, Sure Hud ayet 61.

“(Salih) dedi ki: Ey kavmim! Allah’a ibadet ediniz. Sizin için ondan başka hakiki bir mabut yoktur. O, sizi topraktan meydana getirdi, sizi orada ömür geçirmeye memur etti. O halde, O’ndan mağfiret isteyin, sonra ona tevbe edin, (hep ona dönün)” denildiği hikâye buyrulmuştur.

Semud kavminin, arzı imara vesile olmak üzere yaratıldıkları söylendikten sonra, kendilerine tevbe ve istiğfar tavsiyesi, Allah-ü a’lem, onların dünyanın imarı vazifesini ifada kusur eylemiş, hatta terk-i vazife dolayısıyla günaha girmiş olduklarına işaret olsa gerektir. Keza, Hakk Sübhanehü ve Teala:

Arapça, Sure Enbiya ayet 105.

“Andolsun, Tevrat’dan sonra Zebur’da da yazmıştır ki, arza (ancak) salih kullarım mirasçı olur” buyuruyor. Buradaki salih kullar, şüphesiz ki arzı imara salahiyyetli olanlardır. Nitekim Müslümanlar, ilk asırlarda, Osmanlılar da Kanuni devrinde, dünyanın pek çok yerini istila ve oraları imar etmişlerdi. Demek ki salahiyyetleri varmış. Sonra tembelliğe vurmuşlar, kendilerinde imar salahiyyeti kalmamış. Aldıkları yerleri vermeye başlamışlar!

Peygamber-i Ekber Efendimiz, Medineyi teşrif buyurduktan sonra, Mescid-i Şerif ile birkaç oda yaptırdı. Gerçi mescit olsun, odalar olsun, külfetsiz ve muhtasar

tutulmuştu. Mescidin döşemesi olmadığı gibi, odalardan bazılarının kapısı yoktu. Perde ile örtülüyordu. Fakat bunların böyle olması, hem ehemî mühîme takdim etmek, hem de çalışmayan yahut çalışıp da artıramayan fakirlere medar-ı teselli olmak içindi. Mescid-i Şerif, asr-ı saadette evvela toprak, sonra ufak çakıl taşı ile döşeliydi. Hazreti Ömer zamanında, hasır yayıldı. Hazreti Osman zamanında mükemmel surette tamir, tevsî ve tezyin edildi. Cennetle müjdelendiklerini bildiğimiz ve her birini hürmetle yadettiğimiz “Aşere-i Mübeşşere”den bazılarının, sonradan yapılmış konakları vardı. Fakat o mal ile o konaklar ve saraylar, onların kalbine girmemiş, bilakis o zevat-ı kiram, onların içine girmiş, oturmuştu.

Ulema-yı din diyor ki, “Atüzzekah” yani “Zekât verin” emrinde, çalışıp kazanmaya da teşvik vardır. Çünkü zekât vermek için servet sahibi olmak, servet sahibi olmak için de çalışıp, helalinden kazanmak lazımdır. Fakat yüz kuruşa alınmış bir malı, bin kuruşa satıp intikar yapmakla kazanılan yahut haram yollardan elde edilen bir servet, helal olur mu, olmaz mı? Orasını, öyle yapanlar düşünsün!

Hülâsa, **Allah**’tan gafil olmamak şartıyla, çalışıp helalinden kazanmak ve servet sahibi olmak, dindarlığa manî değildir. İyi bilmelidir ki, muhtaç bir avuca birkaç para koyabilmek, başkalarına el açmaktan çok hayırlıdır.

Aleyhisselatü Vesselam Efendimiz: **“El yed-ül ulya hayrun min Yedissüfla”**, yani: **“Üstteki el, alttaki elden fazla hayırlıdır”** buyurmuştur. Üstteki el, veren; alttaki el de, alan el demektir.

در یکی گفته که آن چہت داد حق - بر تو شیرین کرد در ایجاد حق

479- Tomarın birinde demişti ki: “Allah, sana ne vermişse, onu icat ederken sana şirin kılmıştır.”

بر تو آسان کرد و خوش آن را بگیر - خویشتن را در میفگن در زحیر

480- Cenab-ı Hakk’ın sana müyesser kıldığını hoşlukla kabul et. Kendini zahmet ve meşakkate düşürme.

Yahudi vezir, evvelki tomarda dünyayı terke, züht ve kanaate, dolayısıyla şiddet ve azimete teşvik etmişti. Sonraki tomarda ise, azimet yoluna değil, ruhsat tarikine gidilmesini tavsiye ediyor. “Allah sana her ne vermişse o, senin nasibindir. Ondan nefsinin mahrum etmek için sıkıntıya katlanma” diyor.

Gerçi şeriatin müsadesinden istifade etmek vardır. Hazreti Ömer Radiyallahü anh: “Dinde pek ince eleyip sık dokunmaktan sakınınız. Zira ifa ediniz” hadisini rivayet eylemiştir. Mesela, namazda huzur-u kalb lazımdır. Yani namaz kılanın, başka yerleri hatırından çıkarıp, yalnız Allah ile meşgul olması icap eder. Fakat hasbelbeşeriye o saadet, çoğumuza nasip olmaz. Binaenaleyh, mümkün olduğu kadar huzur ile namaz kılivermek, elbette kılmamaktan hayırlıdır. İşte, mümkün olduğu kadar huzur ile namazı kılmak, dinin ruhsatından istifade etmektir. Yoksa o istifade, bazı mülhitlerin dedikleri gibi, emirlerde “istek şart”, yasaklarda “istek hak” düsturuna uymak demek değildir.

Evet. Dervişliği kendi heva ile heveslerine uydurmak isteyen bir takım dinsizler, emirlerden birine, mesela:

—Ezan okunuyor, namaz gidelim, tekliflerine maruz kalınca:

—Yoo, erenler... İstek şarttır. Fakirde ise Hakk vere? Eğer benim namaza gitmem Hakk’ın matlubu olsaydı, bana da istek verirdi, hezeyanını edeler. Keza:

—İçki kullanmak haram değil mi, sualine muhatap olunca:

—İmanım, istek haktır. Dem kullanışımı Allah istemeseydi, bana da o istek gelmezdi, saçmasını yuvarlarlar.

Evet, “istek haktır” sözü doğrudur ama benim ve senin gibilerin değil... Cenab-ı Hakk, peygamberi için:

Arapça, Sure Haşr ayet 7.

“Peygamber size ne verdiyse onu alın” buyuruyor. Keza:

Arapça, Sure Ali İmran ayet 31.

“(Habibim; onlara) de ki: Eğer Allah’ı seviyorsanız, bana tâbi olun ki Allah da sizi sevsin” emrini veriyor.

Resul-u Ekrem Sallallahü Aleyhi ve Sellem de:

“Bana itaat eden, Allah’a itaat etmiş, bana isyan eden, Allah’a isyan etmiş olur” buyuruyor. Demek ki, peygamberin her emri, Allah’ın emri ve her istediği, Allah’ın isteğidir. O halde “istek hak” sözü Resulullah Hazretlerine ait bir sözdür. O Peygamber-i Ekber, öyle bir zat-ı mukaddes ve muallâdır ki:

Rizay-i pakine hizmet, rizaullahı hizmetdir;

Ubudiyet ona aynile Allah’a ibadettir.

Bilverase ve bittebeyye de, kümmelin-i evliyay-ı kiram hazaratına mahsustur. Hazreti Mevlâna:

“Allahın vahy-ü hitabına mahzar olan zatın her buyurduğu, aynı sevaptır” buyuruyor. Yoksa şeriatte kayıtsız, tarikatte irfansız bir takım adamların, bu vadideki sözleri hezeyandır, hatta imana aykırıdır.

Hülasa, “Dinde güçlük yoktur” muktezasınca Müslümanlık, zorluk dini değildir. **“Allah azimetlerine riayet edilmesini sevdiği gibi, ruhsatlarına ittiba olunmasını da sever”** hadisi, yerine göre hem ruhsatın, hem azimetin makbul-ü ilahî olduğunu haber veriyor. Ramazanda yola çıkan bir müslümanın iftar ile sonra kaza etmesi, ruhsattır. Hem yolcu, hem oruçlu olması ise, azimettir. Bir Müslüman, bu husustaki ruhsat-ı ilahîyeden sonra kaza etmek, yani güne gün tutmak şartıyla istifade edebilir. Fakat Allah, bana yiyecek, içecek vermiş diye, mukim ve sağlam bir Müslümanın oruç yemesi caiz değildir.

Asr-ı saadette, bir Ramazan içinde harbe gidiliyordu. Mücahitlerden oruç tutanlar olduğu gibi, sonra kaza etmek üzere iftar eyleyenler de vardı. Menzile gelince oruçlular serilip yattılar. Oruç olmayanlar su taşımak, çadır kurmak vesaire gibi hizmetlerde bulundular. Bunun üzerine, Resul-u Ekrem Efendimiz: **“İftar etmiş olanlar sevaba nail oldular”** buyurdu. Oruçlu olanlar azimeti, oruçsuzlar ruhsatı iltizam eylemişlerdi.

در یکی گفته که بگذار آن خود - کان قبول طبع تو ردست و بد

481- Tomarın birinde demişti ki: “Kendi isteğini bırak. Çünkü senin tabiatınca makbul olan, kötü ve merdut bir harekettir.”

راههای مختلف آسان شده ست - هر یکی را ملتی چون جان شده ست

482- Muhtelif ve müteaddit yollar, tabiata kolay gelmiş, onlardan her birine bir millet ve bir din, can gibi olmuş; yani ona sarılmış kalmıştır.

هر جهود و گیر از او آگه بدی - گر میسر کردن حق ره بدی

483- Eğer Hakk'ın müyesser etmesi, çıkar bir yol olsaydı; her Yahudi, hatta her Mecusî, arif-i billah olurdu.

Vezir, bir tomarda böyle demiş, azimeti ruhsata tercih eyliyerek, eğer ruhsat yolu salikini hakikate götürseydi, Yahudiler de, Mecusiler de Allah'a vasıl olurdu neticesini çıkarmıştı.

در یکی گفته میسر آن بود - که حیات دل غذای جان بود

484- Tomarın birinde demişti ki: "Allah'ın müyesser kıldığı şeyler, icrasını kolaylaştırdığı hareketler, kalbin hayatı ve ruhun gıdasıdır."

هر چه ذوق طبع باشد چون گذشت - بر نیارد همچو شوره ریع و کشت

485- Tabiata zevk veren bir şey geçince, artık o tabiatta feyiz husule gelmez. Nebat yetiştirmeyen, çorak yere döner.

جز پشیمانی نباشد ریع او - جز خسارت پیش نارد بیع او

486- Öyle bir adamın hasılı, pişmanlıktan; alım-satımı da zarardan başka bir şey doğuramaz.

آن میسر نبود اندر عاقبت - نام او باشد معسر عاقبت

487- Böyle bir hareket, ibadet ve taat -yahut onları yapan- müyesser değildir. Belki onun adı muasser olmak lazım gelir.

Yahudi vezir, bir tomarında diyordu ki: "Taata ve ibadetin müyesseri ve muasseri vardır. Müyesser, yani insana kolay gelen hâl ve hareketler, tabiate şevk ve şetaret verir. Kalbe hayat, ruha gıda olur. Bundan dolayı, o gibi şeyler zevk ile neşve ile yapılır. Zorla ve isteksizlikle taat ve ibadette bulunmak, çorak ve taşlık bir yere tohum saçmak gibidir. Çorak bir yerde ot bitmeyeceği gibi, isteksiz ibadetten hayır gelmez. Böyle bir ibadetin yorgunluktan başka faydası olmaz. Binaenaleyh, böyle zorla ve istemeyerek yapılan ibadetler ve onları icra edenler, müyesser değildir, muasserdir." O halde:

تو معسر از میسر باز دان - عاقبت بنگر جمال این و آن

488- Sen muasserle müyesseri ayırt et ve bununla onun, son haline bak.

Bir hadis-i şerifte: **"Çalışın, salih amellerde bulunun. Herkes ne gibi bir amel için halk edilmişse, o amel kendisine kolay gelir"** buyrulmuştur; kelimayı Nebevi:

Arapça, Sure Leyl ayet 5-10

ayet-i kerimesiyle izah olunmuştur.

Bu nazm-ı celilin üst tarafında:

Arapça, Sure Leyl ayet 4

"(Ey insanlar;) sizin mesainiz (ve amelleriniz) hakikaten çeşit çeşittir" denildikten sonra, buyrulmuştur ki:

Arapça, Sure Leyl: 5-10

"Bundan sonra kim verir ve sakınırsa, o en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolaya hazırız. Ama kim cimrilik eder, kendisini müstağni görür ve o en güzeli yalan sayarsa, biz de ona en güç olasını kolaylaştırırız."

Evet. İnsanlar olsun, taat ve ibadetler olsun, müyesser ve muasser namıyla iki kısımdır. Hulus-u imanı ve zevk-i ikanı olanlara ibadet, gayet kolay gelir. İmanı ve itikadı çürük olanlara da, mesela iki rekât namaz kılmaktan, fakirlere on para sadaka vermekten daha ağır bir şey olamaz. Garipdir ki, o gibi adamlar, iki rekât namaz kılmaya üşenirler de saatlerce dans etmekten yorulmazlar. Yine o gibileri, nefis uğrunda avuç avuç sarfiyatta bulunurlar da, Allah yolunda on para vermeye kıyamazlar.

Bu, böyle olmakla beraber, Allah'ın istediği peygamberin tarif ettiği yola gitmek bana güç geliyor, diye yayılıp oturmak, çölde giden bir kafiliden ayrılıp yolda kalmak demektir. Artık öyle bir adamın halinin ne olacağını siz tasavvur edin. Hâlbuki insanın atalet ve betalet, çalışma ile galebe çalması, nefsinin istek ve heveslerini ayakaltına alması lazımdır. Bir hadis-i şerifte:

“Cennet, tab'a ağır gelen şeylerle ihata edilmiştir; cehennem de, nefse hoş gelen şeylerle ihata edilmiştir” buyurulmuştur. O halde, tabiattaki ağırlığa ve neşesizliğe bakmamalı, elden geldiği kadar iyi amellerde bulunmaya çalışmalıdır.

در یکی گفته که استادی طلب - عاقبت بینی نیابی در حسب

489- Tomarın birinde demişti ki: “Kendine bir üstat bul. Hasep ve nesep dolayısıyla akıbet-i umura vâkıf olamazsın.

عاقبت دیدند هر گون ملتی - لاجرم گشتند اسیر زلتی

490- Her millet; fikrince, geleceği gören kimseleri alarak geçinmek istemediler. Kendi düşünceleriyle hareket ettikleri için, zillate ve felakete uğradılar.

عاقبت دیدن نباشد دستباف - ورنه کی بودی ز دینها اختلاف

491- Akıbeti görebilmek, el örgüsü ve oyuncak kabilinden bir şey değildir. Öyle olsaydı, din ve mezheplerdeki bunca anlaşmazlık nasıl meydana gelirdi?

Yahudi vezir, bu tomarda, bir üstat ve mürşide bağlamanın lazım olduğunu söylüyor. Filancanın oğlu yahut torunu olmakla geleceği görmenin mümkün olmayacağını, çünkü bunun oyuncak kabilinden bir şey olmadığını, peygamberlere tabi olmayıp da kendi fikrine göre hareket etmek isteyen eski ümmetlerin, kahr-i ilahîye uğradıklarını söylüyor. İkinci bir tomarda nakzetmemiş olsaydı, bu tavsiye pek doğru bir şeydi.

Cenab-ı Hakk, ins-ü cinni, ancak zat-ı ecell-ü akdesine ibadet etmeleri için yaratmış olduğunu:

ARAPÇA, Sure Zariyat ayet 56

“Ben cinleri de, insanları da (başka hikmetlerle değil) ancak bana kulluk etsinler diye yarattım” ayet-i kerimesiyle haber vermiştir. İşte, ne için yaratılmış olduğunu bilmek ve sebep-i hilkat olan ibadeti hakkıyla ifaya çalışmak, geleceği görmek demektir. Kulluk vazifesinin hakkıyla ifası için, bir mürşid-i kâmile ihtiyaç vardır. Burada, “Canım! Müslümanlık kitaplarda yazılı, onları okuyup anlayabilen, pekala tatbik edebilir. Ayrıca bir mürşide ne lüzum vardır?” diye bir sual varit olabilir. Buna karşı gerek naklî, gerek akli cevap verilir. Hakk Sübhanehu ve Teala:

Arapça, Sure Maide ayet 35.

“Ey iman edenler, Allah’tan korkun, O’na (yaklaşmaya) vesile arayın ve O’nun yolunda savaşın. Ta ki, muradınıza eresiniz” buyuruyor. Erbab-ı hakikat, bu ayetteki “Vesile”den maksadın, mürşid-i kâmil olduğunu söylüyor.

Hüseyin Vaiz tefsirinde, Bahr-ül Hakayık’tan naklen diyor ki: Bu ayet-i kerimede, insanların felah bulması için, dört şart gösterilmiştir.

Birincisi; “Ya eyyühellezine amenu” hitabesiyle ilk şart olarak iman gösterilmiştir. O olmayınca, insanın çirkin ve karanlık perdelerinden kurtulması mümkün değildir.

İkincisi: “İtteku” denilerek, takvanın lüzumuna işaret olunmuştur. Şeriat hükümlerinin, güzel huyların menşei takvadır. Onsuz günahahtan kurtulunamaz.

Üçüncüsü: “Vebteğu ileyhil vesilete” denilmiştir. Vesile, cismin ruhta fani olmasıdır. Arif bu vasıta ile varlık perdelerinden kurtulur.

Dördüncüsü: “Vecahidu” denilmiştir. Mücahede, benliğin izmihlali ve hüviyetin ispatıdır. Mücahit bununla vücut zulmetinden kurtulur, envar-ı şuhuda vasıl olur.

Keza Kur’an-ı Kerim’de:

Araça, Sure Nahl ayet 43.

“Eğer bilmiyorsanız, zikir ehlinden sorun” buyruluyor. Vakıa nüzul sebebine göre, buradaki ehl-i zikrden maksat: Ehl-i kitabdır. Fakat ayetin hususiyeti ondan umumi bir meal çıkarmaya mani değildir. Örfümüzde ise, ehl-i zikr, şeyhler ve dervişler demektir.

Bir de başka cihetten mütalaa edelim: Bugün beden ilminin âlimleri olan doktorlar, ihtisasa fevkalade ehemmiyet veriyorlar. Şubeleri dâhilinde çalışıp başka cihetlerle meşgul olmuyorlar. Böyle yaptıkları için de muvaffak oluyorlar. Mesela bir mütehasıs, tıbbi ilaçların çeşitlerini, faydalarını, hangi hastalıklarda ne kadar kullanabileceğini biliyor ve söylüyor. Üst tarafına karışmıyor. Diğer mütehasıslar ise, o ilaçları hastanın mizacına ve hastalığının şiddet ve derecesine göre tertip ve tatbik ediyor. Sonra her doktorun teşhisi bir olamıyor. Bazıları, bir hastalığın nevini tayin ederken yanılıyor. Yanlış tedaviye kalkıştığı için, hastalığın artmasına sebep oluyor. Böyle bir hâl vukuunda, tıp üstatlarına müracaat mecburiyeti hasıl oluyor. Bazı defa onlar da labaratuvar muayeneleriyle röntgen filmi alınmasına lüzum gösteriyor da, öyle tedaviye başlıyor.

İşte Müslümanlıktaki itikat ve amelden bahseden kitaplar, tamamıyla tıbbi eserler gibidir. Onları okuyan ve bilenlerle tababet hasıl etmiş olanlar, bilmek itibariyle müsavidir. Fakat bir doktor için, sade tıbbi tavsiyeleri bilmek kâfi değildir. Uzun uzun tatbikat ve tecrübe ile teşhiste meleke peyda etmek şarttır.

Bir din âlimi için de yalnız dinî kitapları okumak, onların münderecatını herkese sağlık vermek kâfi değildir. Halkın mizacını da bilmek, ahlaki hastalığını ona göre tedavi etmek gerektir. İşte bu suretle ahlak tedavisi yapacak kimse, hoca olsun, şeyh olsun, mürşid-i kâmil ve tabib-i manevidir.

Gözünde zaaf olup da gözlük kullanmayanlar, vesileye, vasıtaya, mürşide muhtaç bulunduğunu anlamayanlardır ki; o gibilerin görüşü her hâlde dumanlıdır.

در یکی گفته که استا هم تویی - ز انکه استا را شناسا هم تویی

492- Tomarın birinde demişti ki: “Üstadı tanıdığın için, üstat sensin.”

مرد باش و سخره‌ی مردان مشو - رو سر خود گیر و سر گردان مشو

493- Adam ol da, bir takım kimselerin tabî olma. Git, başının çaresine bak, serseriyane dolaşma.

Vezir, bir evvelki tomarda, mürşide müracaat lüzumundan bahsettiği halde, burada onun lazım olmadığını söylüyor ve mugalâta yapıyor. Vakıa, tarikatta bir “Üveysi”lik vardır. Nitekim Üsküdari Şeyh Osman Şems merhum, bir ilahisinde:

Gönülde buldum esrar-ı Üveysi,
Üveysiyim, Üveysiyim, Üveysi.
Ki oldum aşkının Leyla vü Kaysı,
Üveysiyim, Üveysiyim, Üveysi.

der. Üveys-ül Karani Radiyallahü anh’ın, Resul-u Ekrem s.a.v.’den vasıtasız feyz almasına binanen, zat-i risaletten yahut evliyaullahtan birinin ruhaniyetinden istifade etmiş olanlara “Üveysi” denilir. Şeyh Attar, Hallac-ı Mansur’un; Ebul Hasan-i Harakani, Bayezid-i Bestamî’nin; Muhyiddin-i Arabî, Abdulkadir-i Geylani’nin maneviyatından istifade etmişlerdir. Maamafih, üveysiler de ya evvelce yahut sonra yaşayan mürşide intisap ederler. Nitekim Hazreti Üveys, Sıffin muharebesinde, Hazreti Ali’nin maiyetinde bulunmuş ve şehit düşmüştür. Zaten “fena fişşeyh” mertebesinin ilerisi “fena firresul”dür ki, üvesilik demektir. Mamafih bu inayet-i ilahîye, öyle herkese nasip olmaz. Üveysi olacak zatın oldukça kemal kesbetmiş, manevi yüceliklere istidat peyda etmiş olması lazımdır.

Vezirin bunu tavsiyedeki tezviri, üveysiliği umumi bir şekilde göstermiş olmasındandır.

در یکی گفته که این جمله یکی است - هر که او دو بیند احوال مردکی است

494- Tomarın birinde demişti ki: “Bunların hepsi birdir. İki gören, şaşkı bir zavallıdır.”

در یکی گفته که صد يك چون بود - این کی اندیشد مگر مجنون بود

495- Tomarın birinde demişti ki: “Yüz, nasıl bir olur? Böyle düşünen delidir.”

هر یکی قولی است ضد همدگر - چون یکی باشد یکی زهر و شکر

496- Her biri diğerine zıt bir sözdür. Nasıl olabilir ki, biri zehir, öbürü şekerdir?

Yahudi vezir, son iki tomarda, vahdet ve kesret ile vücut ve zuhur bahislerini karıştırmış; birinde, arayacağın üstad da, sen de birsiniz, ondan başka bir şey değilsiniz, demiş; diğerlerinde ise, bir ile doksandokuz arasındaki farkı ileri sürmüş; “Biri zehir, biri şeker olan iki şey, nasıl bir olur?” sualini irat eylemiştir.

Yüzün, bir olmayacağı müsellemlerle beraber; yüzün, birden husule geldiği de malumdur. Vücut, yani varlık; fakat ezelî ve ebedî olup da bir mucidin icadına muhtaç olmayan varlık, birdir ki, o da Hakk’ın varlığıdır. İşte bizim gibilerin anlayabileceği “Vahdet-i vücut” bu kadardır. Eşyanın vücudu, daha doğrusu zuhuru ise, kendiliğinden değildir. Mucid-i vahidin icat ve izharı eseridir. Bunu mümkün merteye anlatabilmek için, deniz ile dalga ve köpüklerini misal getirirler. Sakin bir havada deniz, düz bir satıhtan ibaret görünür. Fakat bir fırtına esnasında, o düz satıh görünmez olur. Onun yerine, köpüklü köpüklü dalgalar müşahade edilir. Dalgaların çarpışıp köpürmesi bir müddet sürer. Hava sakinleşince, dalgalar ve

köpükler kaybolur. Ortada kalan denizden ibaret olur. İşte, tamamıyla benzememek şartıyla deniz: Vücut-u Mutlak; dalgalar ve köpükler de: Eşyanın zuhuru!

Benim ifade edip anlatabileceğim bu kadardır. Bahsi merak edenler, erbabına müracaatta bulunmalıdır. Mamafih bunların sadece lafızlarıyla uğraşmak, vahdeti kesretten, kesreti vahdetten ayırt etmek de zevki vahdete engel teşkil eder. Bunu beyan için, Hazreti Mevlâna diyor ki:

“Sen zehirden ve şekerden vazgeçmeyince, vahdet bahçesinden nasıl koku alabilirsin?”

İnsanın beyni, zehirin acılığı ve şekerin tatlılığı ile meşgul olmamalı ki, burnunun duyacağı bir kokuyu alabilsin. Bunun gibi, vahdet kokusu almak isteyenler, o kokunun koklanmasına mani olacak her düşünceden can burnunu temizlemelidir. Dolmuş bir kaba konulacak bir şey oraya sığmaz, dökülür.

این نمط وین نوع ده طومار و دو - بر نوشت آن دین عیسی را عدو

497- İsa dininin düşmanı olan o Yahudi vezir, bu tarzda ve çeşitte, on iki tomar yazdı.

Vezirin tezvir ve sapıtmak için kullandığı hükümler arasındaki ayrılığın, hakiki olmayıp, suri ve sathi nazarlara göre olduğunu anlatmak için, Hazreti Mevlâna buyuruyor ki:

“BU İHTİLAFLARIN GÖRÜNÜŞÜNÜN SURETTE OLUP, HAKİKATTE OLMADIĞININ BEYANI”

بیان آن که این اختلافات در صورت روش است نه در حقیقت راه

او ز يك رنگی عیسی بو نداشت - وز مزاج خم عیسی خو نداشت

498- Yahudi vezir, İsa'nın tek renkliliğinden koku almamış olduğu gibi, İsa küpünün mizacından da huy edinmemişti.

جامه‌ی صد رنگ از آن خم صفا - ساده و يك رنگ گشتی چون صبا

499- Yüz renkteki elbise, o safi küpte, saba rüzgârı gibi, sade ve tek renk olurdu.

Hazreti Pir, şu iki beyit ile tarihi vakalardan ve Hazreti İsa'nın mucizelerinden birine işaret ediyor.

Hazreti İsa'nın hayatının nasıl geçmiş olduğu, pek de malum değildir. Kendisini Allah'ın oğlu, hatta Allah'lık derecesine çıkaran Hıristiyanlar bile, onun Arz üzerindeki 33 senelik hayatını, nerelerde ve nasıl geçirmiş olduğunu layıkıyla bilmezler. Buna rağmen, nerelerde ve nasıl geçirmiş olduğunu layıkıyla bilmezler. Buna rağmen, Hayat-ı Muhammediye, doğumu anından vefatına kadar, mükemmelen mazbutur. Peygamberimizin nasıl ve nerede doğduğunu, nerelere ve ne suretle gittiğini, kimlerle görüşüp ne gibi dinî talimatta bulunduğunu, biz Müslümanlar, hamd olsun bildiğimiz için Resul-u Ekrem s.a.v. Efendimize Abdullah, Resulullah, Habibullah demekle iktifa ederiz. Hâlbuki Hıristiyanlar, hayatının bir kısmını nasıl geçirdiğini bilmedikleri Hazreti İsa'ya, Allah'ın oğlu ve Allah (!) demeye kadar işi ileri götürürler.

Hazreti İsa, Kudüs'te Beytullahim'de, babasız, olarak doğmuştu. Gerçi tabiaten babasız çocuk olmaz. Fakat mucize tabiatin üstünde olan, benzerini yapabilmekte insanları aciz bırakan hadise demektir. İsa'nın babasız olduğunu garip görenlere, Hazreti Kur'an, Adem Aleyhisselam'ın yaratılışını gösteriyor. Öyle ya!

İsa'nın, hiç olmazsa anası vardı. Adem'de ise, o da yoktu. Meşhur Darvin, insanların maymundan azma olduğunu, insanların babasının da bir maymun yavrusu olduğunu söylemiş. Muvakkaten kabul edelim; fakat o nazariyeye inanmış insanlara soralım: "İnsanların aslı maymun ise, maymunların aslı ve onların da aslı nedir? Bu birçok asırlar hangi mahluktan neş'et ettiler? O mahluk, ilk defa ne suretle vücuda geldi?" Zannedirim ki Darvin ile taraftarlarından, ikna edici bir cevap alamayız. Binaenaleyh, Hazreti Adem ile Hazreti İsa haklarında, Allah'ın ve Peygamberimizin bize telkin ettiği itikadı değiştirmeyiz. Yahudiler, İsa'nın doğuşundaki mucizeyi kafalarına sığdıramadıkları için, Zekeriyya Aleyhisselamı zina isnadıyla şehit ettiler. Hazreti Meryem'i recmetmeye, yani taşla öldürmeye kalkıştılar. Lakin Hazreti İsa, kundakta ve beşikte iken konuşmaya başladı. Kendisinin Abdullah ve Resulullah olduğunu söyledi. Bunun üzerine Yahudiler, Hazreti Meryem'den ellerini çektilerse de, dillerini tutamadılar. Hazreti Meryem'in Yusuf Neccar diye meşhur bir amcazedesi vardı. Dedikodunun önünü almak için Hazreti Meryemle Hazreti İsa'yı Mısır'a götürdü. 12-13 sene orada oturdular. Mısır'da Kalyubiye müdüriyeti dâhilindeki Matariye merkezinde, bir ağaç varmış ki, ona "Şerceret-ül Azra" denilir; Hazreti Meryem ile Hazreti İsa'nın o ağaç altında oturmuş olduklarına itikat olunur ve o münasebetle hala ziyaret edilirmiş. Aile-i İseviye'nin, bu müddet zarfındaki hayatına dair hiçbir malumat yoktur. Sonra, Akka vilayetindeki Nasıra köyüne gelmişler, orada yerleşmişler. Güya Hıristiyanlığın bu köyden çıkmış bulunması, İsevilere "Nasranî" nispetini kazandırmış.

Kadı Tefsiri haşiyesinde, Şeyhzade merhumun da yazdığı veçhile, Hazreti Meryem, oğlunu bir boyacının yanına çıkar vermiş; fakat Mısır'da mı, Nasıra'da mı? Belli değil. Her neredeyse, bir gün ustası, Hazreti İsa'ya, birkaç kumaş vermiş, renklerine göre batırılacak boya küplerini de göstermiş ve işine gitmiş. Mesih Aleyhisselam, o kumaşların hepsini bir küpe daldırmış, bırakmış. Ustası gelip işi anlayınca, hiddetlenmiş. Fakat Hazreti İsa, bir boya küpünden istenilen renge boyanmış kumaşlar çıkarmış.

İşte Hazreti Mevlâna, bu mucizeye işaret ediyor. İsa'nın küpünden rengârenk kumaşlar çıktığı gibi, vahdet küpünden de böyle türlü türlü renk ve şekilde mahlukların zuhur eylemiş olduğunu, eşyadan görülen şu kesretin yegâne menbainin, vahdet bulunduğunu anlatmak istiyor. Lakin Yahudi vezirde, Ruhullah'ın feyzi ve neşvesi bulunmadığı için, İncil'deki hükümlerin nevilerine baktı; fakat menba itibarıyla onların bir olduğunu idrak edemedi, diyor.

Hazreti Mevlâna, bundan sonra vahdet âlemindeki tek renkliliği beyan ediyor:

نیست يك رنگی كز او خیزد ملال - بل مثال ماهی و آب زلال

500- O tek renklilik, usandıracak bir şey değildi. Belki balık ile tatlı su gibidir.

İnsanın tabiatı halden hale, şekilden şekile değişmeye meyyaldir. Daima bir renge bakmaktan usanır. Fakat vahdet âlemindeki tek renklilik, daha doğrusu renksizlik; öyle usandıracak bir şey değildir. Su da tek renktir yahut renksizdir, ama balıklar ondan usanmazlar. Çünkü hayatları onunladır. Hava ile karadaki hayvanlar da böyledir.

ماهیان را با بیوست جنگهاست - گر چه در خشکی هزاران رنگهاست

501- Karada binlerce renk olmakla beraber, balıkların kurulukla cenkleri vardır.

Denizdeki renksizliğe mukabil, karada açığından koyusuna, parlağından donuğına kadar sayısız renkler vardır. Lakin o renkler, denizdeki mahluklara hiç de hoş gelmez. Çünkü onlar, karada yaşayamazlar. Bunun gibi, vahdet deryasının balığı olan zevat-ı kiram da, bu kesret âleminden kaçınırlar.

کیست ماهی چیست دریا در مثل - تا بدان ماند ملک عز و جل

502- Balık kimdir, deniz nedir ki; misal yoluyla Hûda-yi azze ve cel, onlara benzesin?

Hazreti Mevlâna, vahdet âlemi ile ilahî vahidi, bizim gibilere anlatmak için, vahdet âlemini denize, o âleme mensup olanları da balığa benzetmek suretiyle bahsi izah etmek istemişti. Bu beyt-i şerif ile misalin benzetilene mutabık olmadığını bildiriyor.

Evet, bir şeyi kolayca göz önüne getirmek, bahsi muhataba mümkün mertbe anlatabilmek için teşbih ve temsil yapılıdır. Ekseriya maneviyatın anlaşılması için, bu usule müracaat olunur. Zaten, Mesnevî-i Manevî'nin anlaşılması için, bu usule müracaat olunur. Zaten, Mesnevî-i Şerif'in herkesçe makbul olması, fehmine göre anlaşılmasından, bu anlayışta teşbihlerin çokluğundandır. Maamafih hiçbir vakit teşbih, teşbih olunanın; misal de misal verilenin aynısı olmaz. Filan, aslan gibidir teşbihinden, bir adamın yiğitliği anlaşılma ile beraber, o adamın tamamıyla bir aslan olduğu, kimsenin hatırına gelmez. Maddiyatta ve göz önünde olan şeylerde böyle olunca, maneviyatın maddiyat ile temsili, o kadar uzaktır. Hususiyle eşi ve benzeri olmayan Allah'ı teşbih ile hatta tenzih ile temsil edebilmek mümkün değildir. O Allah ki:

صد هزاران بحر و ماهی در وجود - سجده آرد پیش آن اکرام و جود

503- Bu vücut âleminde, yüzbinlerce deniz ve balık, o ikram ve lütuf sahibinin huzurunda secdeye kapanır.

چند باران عطا باران شده - تا بدان آن بحر در افشان شده

504- Ne kadar kerem yağmuru yağmıştır ki, onun feyziyle denizler inci yetiştirmiştir.

چند خورشید کرم افروخته - تا که ابر و بحر جود آموخته

505- Hakk'ın keremi, güneşi ne kadar ışıltı saçmıştır ki, bulutlar ve denizler ondan cömertlik öğrenmiştir.

پرتو دانش زده بر آب و طین - تا شده دانه پذیرندهی زمین

506- O kerem güneşinden bir ilim parıltısı, suya ve çamura aksetmiş de toprak, taneyi kabul eylemiş ve yetiştirmiştir.

Eski şairler, namına kaside yazdıkları bir kimsenin cömertliğinden bahsetmek için, onu buluta ve denize benzetirlerdi. Hazreti Pir de, bir kaç beyit evvel, vahdet âlemi ile ora mensuplarını balığa benzetmiş, sonra bu teşbihinin pek uzak olacağını söylemişti. Daha sonra, cevad-ı mutlak olan Allah'ın cömertliğine hiçbir şeyin misal olamayacağını bildirmişti. Cömert insanları denize benzetirler. Fakat Allah'ın cömertliği huzurunda yüz binlerce deniz, secde-i takdise kapanır. Çünkü o denizlerin inci yetiştirmesi, yine rahmet-i ilahîyenin eseridir. Keza, cömert kimseleri buluta benzetirler. Lakin buluta yağmur yağdırmak hassasını verip, öğreten de Allah'tır, buyurmuştu. İşe o kerem ve o atıfet cümlesinden biri de, suya

ve çamura kabiliyet vermesi ve ıslak toprağın sinesine gömülen tohumu yetiştirmesidir.

خاك امين و هر چه در وی کاشتی - بی خیانت جنس آن برداشتی

507- Toprak emindir. Ona her ne ekersen hıyanetini görmezsin. Ektiğin şeyin cinsini ziyadesiyle alırsın.

این امانت ز آن امانت یافته ست - کافتاب عدل بر وی تافته ست

508- Allah'ın adalet güneşi, toprağın üstünde parlamış; toprak, bu eminliği, o adalet güneşinin emanetinden bulmuştur.

Toprağa ekilen bir tohum çürük olmadıkça yahut karınca ve böcek gibi haşarat tarafından ziyan edilmedikçe, toprağın bağrında saklı kalıyor. Kemal-i emniyetle muhafaza ediliyor. Hatta bir müddet orada durduğunun mükâfatı olmak üzere bire beş, bire on yahut daha da fazlasıyla iade olunuyor. İnsan bankaları, yüz kuruşa mukabil senede ancak beş-altı kuruş faiz verdiği halde; toprak bankası yahut Allah'ın hazinesi, bire yediyüz mükâfatıyla mevduatı iade ediyor. Bunu ben söyleniyorum, kelim-i ilahî beyan ediyor.

Kur'an-ı Kerim buyuruyor ki:

Arapça, Sure Bakara ayet 261

“Mallarını Allah yolunda harcayanların hali, yedi başak bitiren, her başakta yüz tane bulunan bir tek tohumun hali gibidir. Allah kime dilerse ona kat kat verir.”

Demek ki, ziraatte bire yediyüz mahsul almak, hatta murad-ı ilahî taalluk ederse, daha fazlasını kaldırmak imkânı varmış. Bizim çiftlerin böyle bir bereketi rüyalarında bile görmemeleri, ziraati dedelerinden, babalarından gördükleri gibi yapmalarındaki kusurdan, fennin icaplarına riayet etmemelerinden ileri gelir. İşte topraktaki şu eminlik, şu feyz ve bereket, ancak ve ancak, üstündeki adl-i ilahî güneşinin parlamasından mütevellittir. Yoksa bir yığın toprağın böyle bir cömertlik göstermesi ne haddidir?

تا نشان حق نیارد نو بهار - خاك سرها را نکرده آشکار

509- Bahar mevsimi, Hakk'ın fermanını getirmeyince toprak, dahilindeki sırları izhar etmez.

Nişan: Hükümdarlar tarafından verilen ferman demektir. Onu yazana da “Nişancı” derler. Buradaki “Nişan-ı Hakk”, Allah'ın emri ve iradesi manasınadır.

Evet. Sonbaharda ve kışa doğru tarlalar sürülür, tohumlar atılır. Kış gelir; yağmurlar, karlar yağar. Taneyi saklayan topraklar karla örtülür. Nihayet bahar mevsimi hulul eder. Baharın gelmesi, nebatların zuhura çıkması için izin verilmesi demektir.

Arapça, Sure Rum ayet 50

“(Ey insanlar;) rahmet-i ilahîyenin eserlerine bakınız ki, ölmüş olan arza nasıl hayat veriyor” nazm-ı celilinde beyan buyrulduğu üzere, Allah'ın rahmet ve inayeti, zemine yeniden hayat verir. Adeta, öldükten sonra dirilmeyi hatırlatır. Canlandığının alameti olmak üzere çemenler baş göstermeğe, toprağın sathı yeşermeye başlar.

Dane toprak içre zahmet çekdiğiçün nice dem,
Baş çeker, harmanlanır, arayış-i bostan olur.

Ekinler davranır, tarlalar yeşil bir deniz gibi dalgalanır. Sinsesine ekilen bir tohumu, toprağın bir müddet saklanması, emr-i ilahîyi almaksızın onu meydana çıkarmaması da, yine eminliğinden ve Hakk'ın fermanına gereği gibi itaatindendir.

آن جوادی که جمادی را بداد - این خبرها وین امانت وین سداد

510- O sahiy-yi mutlak olan Cenab-ı Hakk, toprak gibi bir cansıza, bu haberleri anlamak ve bu kadar emin ve doğru olmak hassasını vermiş; onu cansızlara mahsus bir idrak ile yaratmıştır.

مر جمادی را کند فضلش خبیر - عاقلان را کرده قهر او ضریر

511- Fazl-u kerem ile cansız habir ve müdrik kılan Allah, kahr-u celaliyle de bazı akılları kör eder.

Onları en açık hakikatleri görmez bir hale getirir. Hakikaten böyle değil mi? Bu gün insan zekâsı sayesinde telefonla konuşuluyor; hatta konuşanların hayalini bir levhaya aksettiriyorlar. Avrupa'dan Amerika'yı, Amerika'dan Avrupa'yı görüp gösterebilenler arasında, O'nun birliğini görmeyenler bulunuyor.

جان و دل را طاقت آن جوش نیست - با که گویم در جهان يك گوش نیست

512- Canda, gönülde, o cuş-u huruşa takat yoktur. Kime söyleyim ki, dünyada istidatlı ve kabiliyetli bir kulak mevcut değildir.

Yani neden bu böyle oluyor, denilecek ve izahı istenilecek olursa, ondaki hikmetin anlaşılmasına herkesin canında ve gönlünde, tahammül edebilecek kadar takat yoktur. Bu gibi anlaşılması güç hakikatleri işitmeye istidatlı kulak bulunmalıdır. O ise, maalesef yok denilecek derecede nadirdir. Binaneleyh hikmetini sormamalı: "Hikmet ne ise, kendi bilir hikmetin ancak" deyip geçmelidir.

Hazreti Mevlâna, "Ba ki guyem der cihan yek guş nist" mısraı dolayısıyla kulağın ehemmiyetinden kısacası bahsetmek için diyor ki:

هر کجا گوشى بد از وی چشم گشت - هر کجا سنگى بد از وی یشم گشت

513- Nerede bir kulak bulunduyrsa, ondan Allah'ın inayetiyle göz oldu. Nerede bir taş bulunduyrsa, yine inayet-i Hakk ile yeşim derecesine çıktı.

Malumdur ki, tebliğin vasıtası lisan, tebellüğün vasıtası kulaktır. Daha açıkçası, dilin söylediğini kulak işitir. Erbab-ı ilim arasında bir söz vardır: "Fem-i muhsinden telakki lazımdır" derler ki, "Bir ilmi, erbabından öğrenmek gerekir" demektir. Her ilimde bu lazım olduğu gibi, mesela ilm-i kıraat gibi hususiyeti olanlarda elzemdir. O fem-i muhsinden sudur edecek sesleri ve lafızları işitebilmek için, kulakta sıhhat ve selamet bulunmalıdır. Gözü görmeyen bir adam, kulağı vasıtasıyla hafız olabilirse de, bir sağır, hususiyle anadan doğma sağır, konuşmayı bile öğrenemez de, dilsiz kalır.

Bir kulağın maddi ve uzvi kusuru, sahibini, nasıl konuşmaktan bile mahrum ederse maneviyatındaki noksan da, yine sahibini, manayı anlamaktan ve hakikati idrak etmekten geri bırakır. Zaten o gibiler, her yönden şekavete uğramış olanlardır. Onlara karşı söylenilecek sözlerin faydası yoktur. Çünkü kalpleri olsun, kulakları olsun, şekavet damgasıyla mühürlenmiştir. Binaenaleyh:

Naye dedim, yare karşı ah-ü efgan eyleme
Bir kulağından girerse bir kulağından çıkar

tasvirine uygundurlar. Öylelerine hakikatten ve marifetten bahsetmek, ehliyesiz olanlara hikmet talimine kalkışmaktır ki; o zaman, hikmete zulmedilmiş olur. Fakat işitme zevki kusursuz olan bir kimse, kulağıyla fem-i muhsinden ve insan-ı kâminden işiteceği sözleri iyice duyup anlar, sohbetin feyzi ve Allah'ın tevfiğiyle eşyanın hakikatini, görür göz derecesine çıkarır. Ehlinin malumudur ki, tarikatte iki esas vardır: Biri hizmet, diğeri sohbet. Hatta hizmet de, sohbet feyzine nail olabilmek içindir.

Hazreti Mevlâna: “Evliyaullah ile bir an birlikte bulunmak, kendisine yüz sene takva üzerine yaşamaktan hayırlıdır” der. Sohbet-i Nebeviye şerefini iktisap etmiş olan bahtiyarlara “Ashap” deniliyor. Mübarek isimleri, her vakit hürmetle “Radiyallahü anhüm” duasıyla yadediliyor. Hâlbuki onların içinde, o şereften pek az istifade etmiş, hatta İslam’a girip de bir vakit namaz kılmadan şehadete ermiş olanlar da vardır.

Hazreti Mevlâna, Hakk'ın feyziyle müsteid bir kulağın, görür göz derecesine, bir taş parçasının da cevheriyet mertebesine yükselebileceğini söyledikten sonra, ilahî senaya dönerek diyor ki:

کیمیا ساز است چه بود کیمیا - معجزه بخش است چه بود سیمیا

514- Allah, kimya yapıcıdır. O'na karşı kimyanın ne ehemmiyeti vardır? Allah peygamberlerine mucize ihsan edicidir. O'na karşı simyanın ne değeri olabilir?

Malum ya, eskiden bakırı altın yapmak sanatına kimya denilirdi. Bir takım ecza karıştırılıp bulunacak iksir ile altın yapılabilir vehminde bulunur, bunun için birçok paralar sarfolunurdu. Hazreti Pir'in burada, o kimyadan bahsetmesi, ona inandığından değildir. Şöhretine binanen, misal olarak irat eylemiştir.

Kimya sanatını bilenler, madenlerin mahiyetlerini değiştirebilirlermiş; bu kudreti de, kimya sayesinde bulurlarmış. O kimyanın sıhhati farzolunsa ve o ilim, hakiki itibar edilse bile, kudret-i ilahîye karşısında ehemmiyeti yoktur. Kudretullahı temsil için misal olamaz.

Keza, simya denilen bir ilim varmış. Bunu bilenler, hokkabazlık kabilinden bir takım hünerler yaparlarmış. Hâlbuki simya ve sihir gibi şeyler, peygamberlerin mucizesi ve evliyanın kerameti karşısında, söner gider. Mısır sihirbazlarının, yılan şeklinde gösterdikleri ip ve değnekleri, asay-ı Musa'nın yutması gibi... İnsanların harikulade buldukları simyayı da, sihiri de tesirsiz bırakan mucize ve keramet, şüphesiz ki nispet kabul etmeyecek derecede, onların fevkindedir. O fevkalade kudret ve kuvveti, kullarından bazılarına ihsan buyuran ise, Hakk Sübhanehu ve Tealadır. O halde kimya ve simya gibi mevhumların, o Hakikat-i Mutlak huzurunda ne değeri olabilir?

این ثنا گفتن ز من ترك ثناست - کین دلیل هستی و هستی خطاست

515- Benim bu senakarlığım, terk-i sena demektir. Zira varlık delildir, darlık ise hatadır.

Hazreti Pir Efendimiz, Hakk'ın senasına ve hamdine dair bazı hakikatler söylemişti... Burada da diğeri bir hakikatin beyanı için buyuruyor ki: “Benim bu sözleri söyleyişim, senayı terk demek olur. Nitekim Aleyhisselatü Vesselam Efendimiz de, mealen: “**Ya Rabbi! Ben sana layık medh-u senayı yapamam. Sen zatını nasıl sena etmişsen öylesin**” buyurmuştur. Allah'a karşı hamdden acz, en büyük hamd olduğu gibi; senadan acz de, en büyük senadır. Bundan başka “Biliyorum ki, sen şöylesin; anlıyorum ki, sen böylesin” vaadinde senalara girişmek;

nefsine ilim ve idrak hatta vücut vermek vehmine düşmek olur. Hâlbuki: “Senin varlık vehminde bulunuşun öyle bir günahdır ki, ona başka hiçbir günah kıyas edilemez” kaidesince, en büyük hata varlık vehmine kapılmaktır.

پیش هست او ببايد نيست بود - چيست هستی پیش او کور و کبود

516- Cenab-ı Hakk'ın varlığı huzurunda yok olmak lazımdır. Şu varlık dediğimiz mevhum vücut, ona nispetle arta kalmış, menfaatsiz ve ehemmiyetsiz bir şeydir.

گر می خورشید را بشناختی - گر نبودی کور از او بگداختی

517- Eğer vücut dediğimiz, kör ve gayri müdrik olmasaydı, hakiki varlık güneşinin hararetini hisseder ve o hararetle erirdi.

ور نبودی او کبود از تعزیت - کی فسردي همچو یخ این ناحیت

518- Yine o vücut dediğimiz matemzede bulunmasaydı, bu nahiye nasıl buz gibi donardı.

Seyyid-ütTaife Cüneyd-i Bağdadi Kuddise sırruhu: “Hadis, kadime yaklaşıncı eseri kalmaz” demiştir. Denize düşen bir damla suyun eseri kalmadığı gibi...

Hazreti Mevlâna, Allah'ın varlığı huzurunda yok olmak lazım geldiğini beyan ettikten sonra, bizim varlık dediğimiz şeyin vücut-u ilahîye nispetle hiç hükmünde bulunduğunu söylüyor. Eğer böyle bir şey olmasaydı, yani halkı varlık vehmi istila edip de Hakk'tan gafil bırakmasaydı, onlar cansızlar halinde kalmazlardı, buyuruyor. Bundan sonra da, vezir hikâyesine dönerek diyor ki:

-----Birinci cildin sonu-----